GOVERNMENT ORIENTAL MANUSCRIPT LIBRARY
INDEXING FOR TELUGU MANUSCRIPT

Sl.	Particulars	Details
1	Language	TELUGU
2	Material	Paper Mss.
3	Bundle Number	TEL B 0614
4	Work Number	D 2685-A-VOL-I
5	Page No (From... To)	1 to 176
6	Name of the Work	PANCA TANTRAMU WIT H COMMENTARY
7	Subject	LITERATURE

Pancatantramu.

Vol. II

౧ శ్లో॥ శ్రీవత్స। స్తన। విన్యస్తైణాంకమద। సంసిక్తం। బ్యురోవీధి। పాంద్రై
విన్యస్తైణాంకపు। పుట్టుమచ్చ। రవి। కనాన్యాసన్న। విశ్వం। భరాం
దేవీవిభ్రమ లక్ష్మి। దేటపరుపక్। దీపించు। త్రైలోక్యరక్షా
వర్ధిష్ణుడు। విష్ణుడూర్జిత। మనీష న్నాకు దిక్కయ్యెడుక్।

టీక శ్రీ] లక్ష్మీదేవి యొక్క+। వృత్త] వట్రువలైనట్టువంటి+। స్తన] కుచముల
యందు+। విన్యస్త] ఉంచఁబడినట్టువంటి+। ఏణాంకమద] కస్తూరిచేత
నైన+। సంసిక్తం] సంసేచనము న్ను+। విన్యస్తైణాంకపు పుట్టుమచ్చ] విన్యా
ణాంకపు। ఒప్పుచున్నట్టువంటి। పుట్టుమచ్చ। శ్రీవత్సలాంఛనము
న్ను+। ఉరోవీధి] వక్షఃస్థలమందు+। పాంద్రై] కుదుర్చి+। రవికనాన్యాసన్న వి
శ్వంభరాదేవీవిభ్రమలక్ష్మి] రవికనాన్య। కాళిందికి। ఆసన్న। సమీ

పమందున్న। విశ్వంభరాదేవీ: - - - - - భూదేవియొ
క్క। విభ్రమలక్ష్మి। భ్రాంతి సంపదను। విలాసము నున్ను తేటపరు
పక। ప్రకటము చేయుగా। అనగా: కాళిందీ: భూదేవతలయం
దు వుండే: తన్నీలవర్ణ సాదృశ్యము। యీ కస్తూరి: శ్రీవత్సలాం
ఛనములందు: తెలుగుటచేతను న్ను। లక్ష్మీకుచ విప్రకస్తూరీసం
క్త్రములన్నూ: శ్రీవత్సలాంఛనమున్ను। కాళిందీ: భూదేవత
లయొక్క: విభ్రమ సంపదను: తేటపరచెనని భావము। యీ
ప్రకారము ప్రకటము చేయుగా। దీపించు। ప్రకాశిస్తూవుం
డేటటువంటి। త్రైలోక్యరక్షా వర్ధిష్ణుడు। త్రైలోక్య। మూం
డు లోకములయొక్క। రక్షా। సంరక్షణమందు। వర్ధిష్ణుడు।
వెంపేప్పభావము గాగలిగి
వర్ధనశీలుడైనటువంటి। కృష్ణుడు। శ్రీకృష్ణస్వామి। ఊర్జిత
మనీషన్। ఊర్జిత। అభివృద్ధియైన। మనీషన్। బుద్ధిచేతను। నాకు
దిక్కు। నాకు ప్రాపకుడు। అయ్యెడున్। అవుగాక। అనగా ల
క్ష్మీదేవి కస్తూరిలేపనము చేయబద్ధ కుచములచేతను: ఆలిం
గనము చేయుగా। ఆ కస్తూరీసేచనము న్ను। శ్రీకృష్ణుని వక్ష
స్థలమందు: ఆ కస్తూరి చిహ్నితము నకు: సన్నిహితముగా
వున్న శ్రీవత్సము। కాళింది నీ స్నే: భూదేవిని స్నే: లక్ష్మీదేవితో
కూడా: వక్షస్థలమందు: కృష్ణుడు: ధరించినాడో అనే

భ్రాంతివిలాస సంపదను: చేస్తూవున్నదని భావము। వైకుంఠ
నాయకుని: కృష్ణుని: అభేద ప్రతిపత్తియు వుంటచేతను।
లక్ష్మీ: కాళింది భూదేవులను గ్గురుని: కలగ చెప్పినాడు।
యీ చెప్పుటవల్ల: కృష్ణుని యందు: దక్షిణ నాయకత్వ
మున్ను। యిందుచేత: రతిస్థాయియైన: శృంగార రస భా
వము: ద్యోతకము గుచూ వున్నది। యీ ప్రకారము లక్ష్మీ ప్రము
ఖభార్యలతో: విలాసయుక్తుడై యున్నాడనుటచేతను న్ను।
త్రైలోక్యరక్షా వర్ధిష్ణుడు అనే పదార్థము చేత: ప్రాపకు
డు కావడానకు: సాధనగను కర: కవీశ్వరుడు: కృత్యాది
యందు: ఆశీరుక్తి రూపమయిన: మంగళము చేశినాడు॥
శ్లోకము॥ తులా శ్లేషత్ర దక్షిణాం ఇతి లక్షణాత్
౨
మ॥ సరసీజాతములు ఆటపట్టులు। నిశాచారాఘచం
చద్భుజాంతరము వాసము। పుట్టినిల్లు। సలిలస్థా
నంబు। దారిద్ర్య భూమీధర వజ్రాయుధకోటి। జూపు
నిగమాంత ప్రోక్తులా శంసిసే పరిషద్భాగ్యముగా।
జెలంగు। జగదంబం బద్రశ్రీతిం చెదన్॥
టీక॥ సరసీజాతములు। పద్మములు। ఆటపట్టులు। విహారస్థాన
ములు। నిశాచారాఘచంచద్భుజాంతరము। నిశాచార।
రాక్షసులకు। అరి। శత్రువైన విష్ణుదేవుని యొక్క। భుజాం

తరము। వర్షణస్థలము। ఆవాసము] నివాసగృహము, పుట్టినిల్లు]
జననగృహము। సలిలస్థానంబు] సముద్రుడు। దారిద్ర్యభూ
ధరవజ్రాయుధకోటి] దారిద్ర్య] దరిద్రత్వమే, విమిడియు
భూధర। పర్వతములకు। వజ్రాయుధకోటి। షవిధా
రలయునటువంటి। చూపు] చూపు। వీక్షణముల్। ని
గమాంతప్రోక్తులు] ఉపనిషద్వాక్యములు। ఆశంసినీపరిష
ద్భాగ్యముగా] ఆశంసినీ। తన్ను ప్రశంసచేస్తూ వుండే చెలు
లరెయుక్క। పరిష గ్యముగా। సభాసంపదకా। చెలం
గు] ఒప్పుచూ వుండే। జనదంబన్] త్రిలోకమాతయైయున
టువంటి। పద్మను] లక్ష్మీదేవిని। కీర్తించెదన్] స్తోత్రముచేసెదను॥

యీపైన చెప్పిన విశేషణాలచేతను సముద్ర దారిద్ర్యనాశ
మున్ను భాగ్యాభివృద్ధిగలుగుటకై। జనన్నాతంరుగులక్ష్మి
నికవీశ్వరుడు వర్ణించినాడని భావము। నిగమాంతప్రోక్తు
లాశంసినీపరిషద్భాగ్యముగా చెలంగునని చెప్పుటచేత।
మోక్షలక్ష్మీ అని సూచనచేస్తూ వున్నది॥

2 చ॥ తరళతపోయుపాంశుజపదంభమునన్। వన
జాతపీఠిఁ గన్నరవెలిగిదించి। సృష్టికరణాయతి।
మూలకుద్రోచి। భారతీచరణాశిఖాంతవిభ్రమ

రసంబులు। బ్రస్తుతిజేయు ధాత మన్నిరుపమ దివ్యకా
వ్యపదనిర్మితి। బ్రాదిరెయునర్థ్యగా వుతన్॥

టీక॥ తరళత] చలించకే। ఉపాంశుజపదంభమునన్] ఉపాంశు
గ్రహాస్యము వనట్లుగా। జప। మంత్రానుష్ఠానము రెయు
క్క। దంభమునన్। నెపముచేతను। వనజాతపీఠిన్] పద్మాస
నమందు। కన్నరవెలిగిదించి] నేత్రములు అర్ధనిమీలితము
లుగాజేసి। సృష్టికరణాయతి] సృష్టి। ప్రపంచసృజనము
క్క। కరణా। చేసుట రెయుక్క। ఆయతి। యత్నమును। మూలకు
ద్రోచి] కడగాబెట్టి। భారతీచరణాశిఖాంతవిభ్రమర
సంబులు] భారతీ। సరస్వతి రెయుక్క। చరణాశిఖాంత। ఆపా
దమస్తకముల రెయుక్క। విభ్రమరసంబులు। శృంగారవిలా
సరసములను। ప్రస్తుతిసేయు] స్తోత్రముచేస్తూ వుండే
ధాత] బ్రహ్మదేవుడు। మన్నిరుపమదివ్యకావ్యపదనిర్మితి]
మత్। నా రెయుక్క। నిరుపమ। అసమానమైన దివ్య
ప్రతిభాశమైన। కావ్య। కవితరియందలి। పదనిర్మితి। శబ్దనిర్మా
ణములను। ప్రాదిరెయునర్థ్యగా। వుతన్] వృద్ధిపొందించుగా
క॥ అహో] ఆశ్చర్యము। అనగా బ్రహ్మ తన్నుచూచే వారి
కిక చలించకే ఉపద్వాసనస్థుడై రహస్యజపము చేస్తూ వున్న

వాణ్ణిగాః తెలియచేయుడమేకాని యథార్థముగాః సరస్వతియొ
క్క పాదములు మొదలుకొని శిరస్సుపర్యంతము సర్వావయవములున్ను
మనస్సునయందు వర్ణిస్తూవున్నాడని చెప్పుటచేత నున్ను కవీశ్వరు
డుః తన రెమ్మ్యకావ్యమందలి పదములకున్ను శ్లేష్యంగా శరసాలం
కారము ధరార్థభావము ర్ఫ్రాధిమలుకలుగ జేసుననిన్ని ద్యో
తకము వుచున్నదని భావము। యింతే గాక సరస్వతియందు మిక్కి
లి అనురాగత్వము చెప్పుటచేత బ్రహ్మయందు అనుకూల నా
యకత్వము। స్పష్టము వుచున్నది। శ్లో॥ ఏకాంతత్వానుకూల సాన్నిత్।
ఏకసాధ్యం నాయికాయాం విశేషానురక్తోనుకూలోనాయకః॥ ని॥

౮ వ॥ నవమేఘ। శిఘటించు। మచ్చికుర బంధశ్రీ నిరీక్షించి।
గాత్రవరేణ్యంబుల జేంయు। వృత్తకుచములదర్శించి।
భావించి। నా। యవలగ్నంగము జూచి। సింహాస్య జనం
బర్ధింపు। చు। మనోధవు। మేలంబులదేల్చు। వాణి
ననున్। తర్వాణిగా జేయుత॥

టీక॥ మచ్చికురబంధశ్రీని [struck through] మత్। నామొక్క। చికురబంధ। బ్రా
హ్మతిరొక్క। శ్రీ సంపదను। నిరీక్షించి చూచి। నవమేఘాళి
[struck through] నవ। నూతనములైనటువంటి। మేఘ। జలధరము
లయొక్క। అళి। పంక్తి, ని। ఘటించు నిర్మించుము। వృత్తకుచము
ల [struck through] వృత్త। వర్తులమైనటువంటి। కుచములత్। స్తన

ములను। దర్శించి చూచి। భావించి ఊహించి। గాత్రవరేణ్యం
బుల [struck through] గాత్రవరేణ్యంబుల। పర్వతశ్రేష్ఠంబులను। (గొప్పకొండలను) చేయు
కావింపుము। నాయవలగ్నంగము [struck through] నా నడుము
ను। చూచి దృష్టించి। సింహాస్య జనం బర్ధింపుము। మృ
గేంద్రములను పుట్టింపుము। అంచుగ। యీవిధములుగా పలు
కుచున్న। మనోధవు। తనకు భర్త అయిన బ్రహ్మదేవుని। మే
లంబుల। నర్మగర్భితములైన సరసోక్తులచేత। తెల్చు। ఆహ్లాదం
గచేస్తూవున్నటువంటి। వాణి। సరస్వతి। ననునం తర్వాణి
గా జేయుత। నన్ను శాస్త్రవేదినిగా జేయుగాక। అనగా
నుపమానములైన। మేఘాదులకంటె నుపమేయములైన। చి
కురబంధాదులయందు। నీలగుణాధిక్యత్వ కారిత్వాతి
సూక్ష్మత్వములు। సూచనచేయుటవలు। తన అవయవ సౌంద
ర్యాతిశయమును ప్రకటముగా దర్శింపజేసి। భర్తను। అనురా
గయుక్తున్నిగా చేయుటవలు। శబ్దంగా రనాయికాప్రాధత్వ
సూచన। మరిన్ని। సకల విద్యాస్వరూపిణిగనుక। భర్తసం
కల్పములను తెలిసి। యీప్రకారము పలికెనని వ్యంగ్యము। యి
టువంటి సరస్వతి। నన్ను శాస్త్రవేత్తనుజేయుగాక। అనిస
రస్వతీప్రార్థనము। కవీశ్వరుడు జేయుచున్నాడు॥ ని॥ అంత

రావణాశిస్తు, శాస్త్రవిదితత్త్వమతః॥

౫ ఉ॥ ॥ చేకొని, బ్రహ్మ, మంత్రములు, జెప్పనేహా,
ప్రతిసీరచేరమైనాంకుడు, దేరితా,|శిగళనాళము నక్ (బ
దిలించు చాటు, భూషీక్రుత భాగిదర్శనముచే, ధృతిదూ
లి, చలించు, గౌరికనా|లోకమె|నర్చి, నవ్వు, ప్రబలు,
బరమే|శ్వరుకనా|శ్రయించెదన్॥

టీక॥ (బ్రహ్మ] హిరణ్యగర్భుఁడు, చేకొని] వివాహకార్యమందు పూను కొని, మంత్రములు] వైవాహిక యోగ్య వాక్యములను, చెప్ప వచింపగా, అహో] ఆశ్చర్యమవునట్లుగా, మైనాంకుడు] హిమవంతుని కొడుకు, మైనాంకుఁడు అనుట, ప్రతిసీరచేర] తెరను తెర] తెసుకరాగా, గళనాళమునన్] పార్వతి కంఠ ప్రదేశమందు, తాళి] మంగళసూత్రమును, పదిలించుచాటు] సంఘటనమందు, భూషీకృత భాగి దర్శ ముచే] భూషీకృత, ఆభరణముగాఁ జేయబడిన, భాగి సర్పములయొక్క, దర్శనముచే, చూచుటచేతను, ధృతిదూలి] ధైర్యము విడిచి, చలించు] కంపించుచుండెడి, గౌరి] పార్వతీదేవి, ఆలోకమె నర్చి] చూచి, నవ్వు] హసింపుచున్న, బహువంటి, ప్రబలున్] ప్రభావసంపన్నుడైన, పరమేశ్వరు

సాంబశివుని, ఆశ్రయించెదన్] కొల్చెదను, అనగా, పార్వ తియందు, ముగ్ధభావము నున్న, యీశ్వరుని యందు, ప్రౌఢత్వము న్ను, కలగఁజెప్పి, వివాహోత్సవ సంభ్రమాంతి శ యానందితుడైన, యీశ్వరుని, సభ ప్రదాతగాఁ గొలి చెనని భావము, ప్రతిసీరాజవనికేత్యమరః॥

౬ ఉ॥ ॥ ఆసవనారి, మోవిరుచులు|నగ, తద్ఘ
నకంధరావళిద్యాసుకి భూరిభూత్కరణాంవాంతకనన్ని
టలాంబకా|గ్ని, గగంగాసలిలాప్తి, నార్చుటకుగా, వది
దోయి విజాచు, చందముంది|సురహంత్రి, నన్నస
కలార్థవిధిజ్ఞునిఁజేయుఁగావుతన్॥

టీక॥ ఆసవనారి] తథావిధప్రసిద్ధుడైన యీశ్వరుఁడు, మోవిరు చులు నగ] తన అధరామృతపానవము సేయుగా, తద్ఘనకం ధరావళిద్యాసుకి భూరిభూత్కరణా వాంతకనన్నిటలాం బకాగ్ని తత్, ఆసాంబశివునియొక్క, ఘన, శ్రేష్ఠమైనకం ధర] మెడయు కంఠప్రదేశమందు, వళిత్, చుట్టుకొనియున్న, వాసుకి, వా సుకియను రాజు కుగల సర్పముయొక్క, ॥ భూరి, అధికమైన, భూత్కరణావాంత, బుసకొట్టుటయొక్కగా లి భూత్కారవాయు వుచేత, కనత్, ప్రజ్వలిస్తూవుండెటి, నిటలాంబకాగ్ని, నిట లాంబక, ఫాలనేత్రస్వరూపమైన, అగ్ని, వేడిమిపొత్తుగ్ని

గంగా-యొక్క పెరుగులతో ఉండు వుండే - సలిల - వేళ్లె

గంగాసలిలాప్లిష్ట] శివుని శిరస్సున నవ్వుండెడి జాహ్నవీ జలసంగ్రహ
మొక్క। ఆప్లిష్ట। స్పందులచేతనసు ముగలవై ఆర్చ్యలముగా] చల్లనైన కొరకు। అగ్నిశాంతి
నముటు। వడి] శేషమ్రుముగాను। దోయిలి సాచు] అంజలిపుటము
నుదాచుతూ వుండే। చండముండాసురహంత్రి] పార్వతీదేవి
నన్ను సకలార్థవిధిజ్ఞుని జేయుగా వుతన్] సమస్త శబ్దార్థవి
ధానములను తెలిసినవానిగా నన్ను చేయుగాక॥ అనగా
ఈశ్వరుడు తనయందు అనురాగయుక్తుడై అధరామృ
తపానము చేసే సమయమందు। ఆ శివుని కంఠమందు వుం
డే సర్పము యొక్క భూత్కారవాయువుచేత ప్రజ్వరిల్లిన
ఫాలనేత్రాగ్నిని యుపశమింపజేసే కొరకై। గంగాజలము
ను గ్రహింపదోయిలి సాచు। అనగా సర్పభూత్కారము
లకు భయపడక తాత్కాలికత్రింయయందు మహా... హంవ
గలిగి। ఆప్రజ్వలితాగ్ని ప్రతీకారత్రింయకు ప్రయత్నము చేసే
పార్వతి నన్ను సకలార్థవిధిజ్ఞుని చేయుగాక అని భావము।
మరిన్ని పురుషుడు అధరామృతపానము చేసే సమయమం
దు। చేతులు విదిర్చి పైకి సాచుట స్త్రీజనమునకు స్వభావము॥

2 చ॥ ~~[illegible]~~॥ నడక। బాల్యచాపలమునన్। దనపి
మ్మటిప్రేల। జాంకృష్ణున్। గదియ వుట్టటుంచు। త్రిజ
గజ్జనులచ్చెరువంది చూడ నెక్కడపటికొండ। సాం
ప్పు చెలరగన్। దవిలించి నటించు। శూలిపై నొగ్గడుకు। మ

దీయ కావ్యమునకుం। గలిగించు। నిరంతరాయముల్॥

టీక॥ నడకకు] భయపడక। బాల్యచాపలమునన్] బాల్య। శిశుత్వ (పిల్లతన)
మందలి। చాపలమునన్। చపలత్వముచేతను। తనప్పిమ్మటి
వ్రేల] జుట్టనవ్రేలను। జాంకృష్ణున్] మేమైన। కదియ పుట్టటుం (లియుండు)
చు] వలయాకారభక్ష్యవిశేషము। అవ... కొండిచేర్చి అం
చు। అనుకాని। త్రిజగజ్జనులు] ముూడు లోకములయం
దు వుండే మనుజులు। ఆచ్చెరువంది చూడ] ఆశ్చర్యపడి వీక్షింపుచూ వుండగా। అక్కడపటికొండ] ఆ చక్రవాళపర్వ
తమును। సాంప్పు] ఒప్పిదము। వెరగన్] వృద్ధి బొందేటట్లుగా
గాను। తవిలించి] తన జుట్టినవ్రేలికి వేసుకొని సంఘటించి। నటించు] సంచరింపుచూ
వుండే। శూలిపైనొగ్గడుకు] విఘ్నేశ్వరుడు। మదీయకావ్యము
నకున్] మదీయ। నా సంబంధమైన। కావ్యమునకున్। ప్రబంధ
మునకు। నిరంతరాయముల్] పదిమెరుపులేకుండులగు। నిర్విఘ్నాభీష్టములను।
కలిగించు] చేయుగాక। అనగా చిన్నతనమందు శిశువులకు
చపలత్వమున్ను నిర్భయత్వమున్ను స్వభావసిద్ధము గను
కే యీ విఘ్నేశ్వరుడు నిర్భయుడై బాల్యచపలత్వముచేత
కుడుములు మొదలైన పిండివంటలు తినుటకు
మోదకములు మొదలైన భక్ష్యములు భక్షించుట యెంతే
నకు సహజము గనుక యీ చక్రవాళపర్వతమును కొండి
చేడి అని జుట్టనవ్రేల దవిలించి ముూడు లోకముల వారు

ఆశ్చర్యపడి చూడఁగా నటించెనని అర్థము। మరిన్ని సచ్చిదా
నందస్వరూపమైన బ్రహ్మము జగత్కారణోపాధిచేత వి
ష్ణుశర్వరుద్రాద్యవతరించి సకలమహిమానుభూతికి మూల
మై సర్వనిష్ఠితమహిమచేత యీ చక్రవాళపర్వతము నున్న
లయాకారభక్ష్యవిశేషముగాఁ జుట్టినత్రేలతవి వించి సమ
స్తజనులకు ఆశ్చర్యము సేయుటట్లుగా। విన్నాదత్రే దసలు పు
నని ద్యోతకము॥ తాత్పర్యము॥

ఉ॥ భూరివిరాడ్విహారగతిఁ బూర్వకుభృచ్చరమా
ద్రులం బదాంభోరుహముల్ ఘటించుకొని। పో
కలరాకల మేన్నలంచి। విద్యారుచి జాంఘ్నికృచ్చెవివ
దర్। రవి। పోఁగునెంపుబాలె। చెన్నారు మహోన్నతిం
మెరయు నక్షరు నక్షరిపుం। భజించెదన్॥

టీక॥ భూరివిరాడ్విహారగతి] భూరి। విస్తారములైనట్టివంటి।
విరాడ్విహారగతి] పరబ్రహ్మస్వరూపమువలెను। విరాట్పు
రుషవిగ్రహముకైవడిని యనుట। పూర్వకుభృచ్చరమా
ద్రులన్] ఉదయాస్తశైలములయందు। పదాంభోరుహము
ల్] పాదపద్మములను। ఘటించుకొని] నిలుపుకొని। పోకలరా
కల] యాతాయాతములయందు। మేన్నలంచి] తనదేహము
(బ్రో)వ్వుచున్న। విద్యారుచి జాంఘ్నికృచా] విద్యా। వేదవేదాంగా

దిసకలకళల (యందు) నెఱుక్కరుచి। సంగ్రహించు యనైచవిచేతను। జ్ఞానకృచా
ఆనందపరవశుఁడగుచున్న। చెవివదర్] కర్ణసమీపమందు। ర
వి] సూర్యుఁడు। పోఁగునెంపుబాలె] కర్ణభూషణాపుమా
ణిక్యమువలె। చెన్నారు] ఒప్పగా। మహోన్నతిన్] మెరయు। మ
హాత్। అధికమైన। ఉన్నతిన్। ప్రదవాటచేతను। మెరయున్] ప్రకా
(గుణ) శించుచును। వృష్ణివంటివిన్। అక్షరున్]। నాశరహితుఁడైనట్టివంటి
విన్। అక్షరిపున్] అ(క్షయకుమారునికి పగవాఁడై) సురసంహారి [illegible] నట్టివంటి [illegible]
(ఇంద్రియ) ఇంద్రియములజయించినట్టివంటి [illegible]
వంటి హనుమంతుని। భజించెదన్] సేవించెదను॥ అనఁగా హ
నుమంతుఁడు సూర్యునివద్ద సమస్తవిద్యలు అభ్యసించుట। లో
కమందు [illegible] ప్రసిద్ధము। సూర్యమండలము పర్యంతము తే
న దేహముగాఁ బ్బగాఁ బెంచి యుదయాస్తపర్వతములయందు
తన పాదములను (పెంచుకొనె) ను। అనఁగా యీహనుమంతు
డు వాయుపుత్రుఁడాట। వాయుదేవునికి సర్వవ్యాపక
త్వసిద్ధికలదుగనుక। కారణమందున్న మహిమ కార్యమం
దున్నందుననుగనుక జన్యజనకన్యాయముచేత యీహనుమం
తుఁడు తాదృశమహిమచేత సర్వవ్యాపకవిగ్రహము కల
వాఁడై విద్యాభ్యాసము చేసెను॥ ఆసమయమందు సూర్య
డు హనుమంతుని యెుక్క చెవిసమీపమందు కర్ణాభర
ణమాణిక్యమువలెనొప్పెను। అనఁగా సూర్యుఁడు అరు

నాంతర్యామి గనుక తెంపు వలెనుండెడి సుఖ అనిమాణాదికష్టవర్ణసాధ
కృపము కలగచెప్పదము। ఇట్టివంటి హనుమంతుని కీర్తిధ్వజిం
చెదనని కవిప్రార్థనము॥

౯ మ॥ భవమూర్ధేందు। పయోధి। పర్వశశిజ ప్పం। జాంకీ
పక్కెం(డ్రు)కైం దవక్షం తం బ్రసమరుమున్గ్రు నగమం థుక్కు భ్య
మాణాంబు। సింధువసాంరంబు। తమస్వప్రమెయుప్పు గలచం
ద్రుం డంచు। దివాన్నమృతంకబవలంబించు। భుజంగకా
టి। నగు। నాగారిం। ప్రశంసించెదన్॥

టీక॥ భవమూర్ధేందు] భవ। శాంభ శివుని యొక్క। మూర్ధ। శిరస్సు
యందలి। ఇందు। చంద్రుని ప్రయోధి] పాల సము ద్రుని పర్వ
శశిన్] పున్నమ చంద్రుని చెప్పన్] వచింపగా బాల్యమున పరకేశత్వ
మున భాంది పెక్కం(డ్రు)కైం। పలువురకు ఐందవఖండంబు చం
ద్రశకలము అసమగ్రము కాంచమని ఉగ్ర నగము భుక్క భ్య
మాణంబు ఉగ్ర। భయంకరమైన। నగ। మందరపర్వతమనేటి।
మంథ। కవ్వము చేత। క్షుభ్యమాణంబు। తర్కబడినట్టివంటి। సిం
ధువు] సముద్రము। అసారంబు] చవిలేనిద నిసారము నిన్ని ఒప్పు గలచంద్రుం
డు] పున్నమనాటి సుధాంశుడు। తమస్వము] రాహువు స్వామ్యం
అది అంచు] ఈ విధము గా పలుకుచున్న దివాన్నమృతం
బవలంబించు] దివ్య। దేవతల యొక్క అమృతంబు। సుధారసము
ను। అవలంబించు। కాలుతూ వుండేటి। భుజంగకాటి] భుజం

గ। సర్పముల యొక్క। కాటి। సమూహము మనవ్వ] హింసింపుచుండే
టి నాగారిన్] గరుత్మంతుని ప్రశంసించెదన్] పైగడెదను స్తోత్రము చేసెద
ను॥ అనగా గరుత్మంతుడు తన తల్లి దాస్యనివారణార్థ ఏకాలు
ము॥ సర్పములకు అమృతము తెచ్చియిచ్చినది కారణ వెందుల ఆది
ప్రకాములు పక్షులలో చాలా చక్కనైనదని తన స్తోత్రావళి స్వర్ణోభించుకున్నారు।

౧౦ చ॥ అతినిశితాంశుధారకు। మహామహనీయ విచిత్ర వర్ణ
సంగతికి। నిరూఢగూఢసుముఖత్వ సమస్తపదార్థ సంగ్ర
హస్థితికి। బహుప్రయత్ననియతిం। జనతాశ్రుతి రత్న
ముండలాయి తహితసూక్తి యుక్తి। నుతియించెద। బాణా
మయూర చోరులన్॥

టీక॥ అతినిశితాంశుధారకు] అతినిశిత। మిక్కిలి పరిశుద్ధమైన। అంశు
ధారకు] తీక్ష్ణమైన బుద్ధి గలవారికి। మహామహనీయ విచిత్ర వర్ణ
సంగతికి] మహామహనీయ। మిక్కిలి పూజ్యమైనట్టివంటి। విచిత్ర
ఆశ్చర్యకరమైనట్టివంటి। వర్ణ। అక్షరముల యొక్క। సంగతికి।
నిరూఢగూఢసుముఖత్వ సమస్తపదార్థ సం
గ్రహస్థితికి] నిరూఢ। ప్రసిద్ధములైనట్టివంటి గూఢ
నట్టివంటి। సుముఖత్వ। ప్రసన్నములైనట్టివంటి। సమస్తపదా
ర్థ। పదార్థముల యొక్క। సంగ్రహ। గ్రహించుట యొక్క।
స్థితికి। మరాద్యదకు। బహుప్రయత్నె] అధికయత్నము యొ

క్షాన్నియతిన్] నియమముచేత; జనతాశ్రుతిరత్నకుండలాయితహి-
తసూక్తియుక్తిన్] జనతా = జనసమూహము యొక్క, శ్రుతి = (కాలకు) శ్రుతిప్రాం-
తములకు, రత్నకుండలాయిత = రత్న = మణిమయములైన, కుండ-
లాయిత = కర్ణభూషణములుగా ఆచరింపబడినట్టివంటిన్ని, హి-
త = సమ్మతములైన, సూక్తి = వాక్యముల యొక్క, యుక్తి = నేర్పు
చేత; బాణమయూరచోరులన్] బాణ = బాణుడనేటి, మ-
యూర = మయూరుడనేటి, చోరులన్ = చోరుడనేటి కవిశ్వరు-
లను; నుతియించెదన్] (పొగడెదను) స్తోత్రముచేసెదను॥ అనంతరము; అతి-
నిశితాంశుధారకున్] అతినిశిత = మిక్కిలి (చురుకైన) తీక్ష్ణము అయినట్టివంటి,
ఆశు = తీవ్రమైనట్టివంటి, ధారకు = వాడికిన్ని; మహామహనీయ
మిక్కిలి విస్తారమయినట్టివంటి; విచిత్రవర్ణసంగతికిన్] విచిత్ర = (తెలుపు నలుపు మొదలైన వర్ణములు)
నానారూపములైన, వర్ణ = అక్షరాదుల యొక్క, సంగతికి = పొంది-
కకున్; నిరూఢగూఢసముజ్జ్వలసమస్తపదార్థసంగ్రహస్థితికిన్] ని-
రూఢ = నిశ్చయముగాను, గూఢ = తెలియబడకవుండేటటు-
వంటిన్ని, సముజ్జ్వల = అభిముఖ్యభావము గలిగినట్టివంటి,
పద = పాదములు గలునటుగాను, అర్థసంగ్రహ = ధనప్రాకారము (రూకలసంపాదించుటయొక్క)
యొక్క సంపాదనయొక్క అన్నిటికి చెప్పవచ్చును॥ స్థితికి = మర్యాద-
కున్ను; బాణమయూరచోరులన్] బాణ = శరమనే ఆయుధవి-
శేషమున్ను, మయూర = నెమలిన్ని, చోరులన్ = తస్కరులన్ని

నుతియించెదన్] (పొగడెదను) స్తోత్రముచేసెదను॥ జనతాశ్రుతిరత్నకుండ-
లాయితహితసూక్తియుక్తి అనేది యిరుభంగముల నను యేకార్థము॥
యిది సంస్కృతకవిస్తోత్రము॥ ...
ము॥ హృదయంబ్రహ్మరథం బతిప్రియతమంబై ...
మరుగీనదనాస్వాదనికిదె తుదవూ ననన భసనంచారిగా వింతు
కావ్యదివ్య దితక్షీరసముద్రశైలనము సందెలింతు నుతృష్టవ-
స్తుదులన్ ప్రాజ్ఞుల ... తిక్కసోమయాజి నమరేశున్ సోమున్ శ్రీనాధు-
నిన్॥

టీక॥ ఉత్కృష్టవస్తుదులన్] ఉత్కృష్ట = (శ్రేష్ఠ) పర్వతములైనట్టివంటి, వస్తు-
దులన్ = (తెలిసిన) అభీష్టపదార్థములను యిచ్చేటటువంటిన్ని; ప్రాజ్ఞుల
... నట్టివంటి; తిక్కసోమయాజి నమరేశున్ సోమున్ శ్రీ-
నాధునిన్] తిక్కసోమయాజిన్] తిక్కన సోమయాజి అనేటిన్ని; అమ-
రేశున్] అమరేశుడనేటిన్ని; సోమున్] సోముడనేటిన్ని; శ్రీనాధు-
నిన్] శ్రీనాధుడనేటి కవిశ్వరులను, అనంతరము; తిక్కసోమయా-
జిన్] సోమయాజిన్ని; అమరేశున్] దేవేంద్రున్ని; సోమున్]
చంద్రున్ని; శ్రీనాధునిన్] శ్రీమహావిష్ణువున్ను॥ అతిప్రియత-
మంబు] మిక్కిలి యిష్టమైనట్టివంటి; హృదయబ్రహ్మరథంబు
మనసనే బ్రహ్మరథమందు (బ్రహ్మరథమునగా) ప్రాజ్ఞులను వారలను రథమందు (వలువలకట్టుకొని)
వూనమందు కూర్చుండబెట్టి నాలుగు వీధులలో వూరేగింపు

నిమిత్తము బ్రాహ్మణులు తామువెూసే వాహనములుగల రథము బ్రహ్మరథమని లో
కప్రతీతివల్ల ప్రవెూగించినారు॥ ఎక్కింతు] ఆరోపింపజేతు
ను॥ చేతోమరుత్సదనాస్థానికిదెత్తు] చేతః। మనస్సనేటి। మరు
త్సదన। దేవతానివాసము ఐనట్టువంటి। ఆస్థానికిన్। సభకు। కొలువుకూటమునకు। తె
త్తున్] తీసుకవత్తును॥ మానసనభస్సంచారిగావింతున్] మానస।
హృదయమనే। నభః। ఆకాశమందు। సంచారిగావింతు। విహ
రించేవాన్నిగాజ్జేతును॥ హృద్విదితక్షీరసముద్రుషైలనమునన్]
[illegible] హృత్। మానసమనే। విదిత। ప్రసిద్ధమయిన। క్షీరసము
ద్రు। పాల కడలి యందు। షైలనమున్। క్రీడచేతను। [illegible] వింతున్] సం
తోషింపచేతును। ఈ అర్థము క్రమముగా తెలియవలసినది॥
ఆంధ్రకవిసూత్రము॥ ఇక్కడ సోమయాజిః బ్రహ్మరథమెక్కి
టయున్నా ఆమరేశ్వరునకు మరుత్సదనాస్థానస్థితియున్న
సోమునకు నభస్సంచారమున్నూ శ్రీనాథునకు క్షీరసముద్రుషై
లనమున్నూ ఉచితములు గనుకః తన్నామవిశిష్టులైనయా
యాంధ్రకవులకున్నూ తత్తదుచితప్రదేశములుగాః తనహృ
దయమనే పదార్థమందు యారోపించిః సాభిప్రాయముగా
సూచనచేసెను। అనగా యాకవులనే హృదయమందు యిడల
తునని ముఖ్యమైనవాసృరల్యను ॥౧౧॥ ఆస్థానీక్లిష్టసోపస్థానవితర్పరకః॥

౧౨ కః॥ వాచాంవిచేధిక్కృత। లోచనకర్ణాగ్రయాయి। లోకే।
సుధాంధోనైచికి। దలతున్। మద్వంశాచార్యం। దిరు

మల శ్రీయజ్ఞపతి గురునిన్॥
టీక॥ వాచాంవిచేధిక్కృతలోచనకర్ణాగ్రయాయి] వాచా। వాక్కు
లందెలుక్ని। వీచీపరంపరలచేత। ధిక్కృత। తిరస్కరింపబడినట్టువం
టి। లోచనకర్ణ। సర్పములకు। అగ్రయాయి। అగ్రేసరుడైనట్టువం
టిశేషుడు గలిగినట్టువంటిన్ని। లోకసుధాంధోనైచికి] లో
క। సమస్తజనులకు। సుధాంధోనైచికి। కామధేనువైనట్టువం
టి॥ మద్వంశాచార్యన్] మద్వంశ। మాయొక్కకులానకు। ఆచా
ర్యన్। ఉపదేశకర్త అయినట్టువంటి। తిరుమలశ్రీయజ్ఞపతిగురు
నిన్] తిరుమలపీఠాధిపతియైన శ్రీనివాసులనేమ। త్రైంపదేష్ట
ను॥ తలతున్] స్మరింతును। పాండిత్య [illegible] చిత్రపాంచవక్త్ర
తులశేషునికంటెః అధికుడైనట్టువంటిన్నీః సమస్తజనులకు
మితార్థములయిన [illegible] నట్టువంటిన్నీః మావంశానకుదేశకు
డైనట్టువంటిః తిరుమలపీఠస్థుడైనః శ్రీనివాసగురువునున్నూస్మ
రించెదనని తాత్పర్యము॥ కుంతలీగూఢపాండిత్యస్ఫూర్తి॥ ఇష్ట

౧౨ మ॥ రసవిస్ఫూర్తిగారంత। దినికి। దిః పూర్వాచార్యులు। యిచ్చో
టద। ప్ప। సదిప్వట్లునసర్థసప్తపసవేద। చూచటన। శ్లేలమద్దిన
గా దిక్కదిదం సనమాసమిదిసందేహాస్పదంబిడిసంబుసు
మాళంబునపాండితుత్। నైరపు। నేచున్। రోతమాత్రుప్పాగన్॥
టీక॥ రసవిస్ఫూర్తిగారంత। దినికి] ఈపదాన్వనకు। రసవిస్ఫూర్తిన్। రస।
శృంగారాదులయొక్క। విస్ఫూర్తిన్। స్ఫురణామును। ప్రకాశమునుటు

కారంతు, తత్కృత అనిన్ని + ఇది] ఈ పద్యము + పూర్వస్థాయి] యందా
కవి చెప్పిన ప్రకారము [illegible]న్నదనిన్ని + ఇబ్బాట] ఈ పద్యమందు + తప్పు]
అబద్ధమనిన్ని + ఇప్పట్టునన్] ఈ స్థలమందు + అసత్] పదగుంభన
బాలదనిన్ని + ఆబ్బాట] ఆ స్థలమందు + అర్థపుష్టి] శబ్దార్థనల్ప
నము + పసలేదు] లెస్సగా వుండలేదనిన్ని + అద్దెస] ఆదిక్కున + అన్ని
లమని] గ్రామ్యమనిన్ని (ఊరుపేరుగలదోష) + కాదు] అక్కడ లట్లా వుండరాదనిన్ని
+ ఇక్కడ] ఈ స్థలమందు (చోట) + దుష్ప్రాసము] సమాసము సగారి విభ
క్తిలోపము జేసిన పదము, అది మంచిది కాదనిన్ని + ఈడ] ఈ
స్థలమందు + సందేహాస్పదంబు] సంశయస్థానమనిన్ని + అంచు] ఈ
ప్రకారము పలుకుచున్నట్టి సుమాళంబున] అత్యుత్సాహము చేత
+ పాండితులు] పండితులు తాటను + నేరపు] ప్రకారము ప్పచేసేటువం
టి + నేర్చుచున్] స్వల్పుత్వైనకవిని + వాక్రువ్వన్] నోటబట్టు పలుకులు
కు + రోతె] అసహ్యము, అనగా = సకలవిద్యావిశేషములను
తెలిసి = ప్రబంధములు చెప్పిన కవీశ్వరుణ్ణైన = ప్రబంధములోని
తప్పులేనిచోటనైనా తప్పు వున్నట్లు పలికే వాడు = విద్యావి
హీనుడైన నీచుడు గనుక = యిటువంటి సవల్పుణ్ణి నోటబెట్టి
పలికేటందుకు = అసహ్యము॥

౧౩॥ సీ॥ ఒకడలంకారంబునకు, వేడుకవహించు = నొకడు వా
ర్తాసమృద్ధికి, జెలంగు = నొకఁడు శబ్దస్ఫూర్తులకు, మా

యురీతులను నొకఁ డర్థపుష్టికి నుత్సహించు = నొకఁడు రసా
భోగతకు, మస్తము గదబ్బ నొకఁడు ప్రమాణచర్చకతల
కు = నొకఁడు పదప్రౌఢిమకు నిచ్చలో మెచ్చు నొకఁడు జా
తిశ్లాఘకుఁ డబ్బచుండు॥

౧౫ కామిచందానఁ దలవరికరణాళి, బధిరు బలె దరిద్రుని గతి
వాదిపగిది, కనకకారుచాంట్ల ననుగు వేశ్యరీతి, జా
తి జారునిం దరము దవింపజాలు టెట్లు॥

టీక॥ + ఆలంకారంబునకు] సువర్ణమణిమయభూషణములకు,
+ వేడుకవహించు] సంతోషపడు [illegible] వంటి + కామిచం
దానన్] కాముకుని వలెను + ఒకడు] ఒకకవీశ్వరుడు + అలంకా
రంబునకు] ఉపమాదులకు + వేడుకవహించున్] సంతో
షించును + వార్తాసమృద్ధికి] వార్తా, లోకవృత్తాంతము
ల యొక్క, సమృద్ధికి, అతిశయమునకు + చెలంగు] ఉత్సహిం
చుండేటువంటి + తలవరికరణాళి] ఆరెకుడు వలెను + ఒకడు, ఒక
కవీశ్వరుడు + [illegible] కవిత్వము యొక్క, సమృద్ధికి, అభి
వృద్ధికి, చెలంగున్, ఒప్పును + శబ్దస్ఫూర్తులకు] ఆరభటించి పలి
కే మాటల యొక్క స్ఫురణాలకు + మాఁయురేయయను] మెచ్చుకనే
టి + బధిరు బలెన్] చెవిటివానివలె, ఒకడు, ఒకకవీశ్వరుడు,
శబ్దస్ఫూర్తులకు] మాఁయురేయనున్, శబ్ద, స్తు శబ్దముల యొక్క

వాచకములనుటు। సూర్ఖర్తులకు। సువర్ణాలకు। వరాయణులకేయున్।
మెచ్చుకొనునను। అర్థపుష్టికిన్] ధనపుష్టసంపాదించుటకు। ఉత్సహిం
చున్] సంతోషించేటి। దరిద్రునిగతి] దరిద్రాని [illegible] వలెను। [illegible]
షితినుత్సహించున్। ఒకడు] ఒకకవీశ్వరుడు। అర్థపుష్టికిన్] శబ్దా
ర్థకల్పనకు। ఉత్సహించున్] సంతోషించును। రసాభోగతకు]
రసు। సువర్ణాదులు సిద్ధి అయ్యేసాధనము యొక్క। ఆభోగ
నిండుతనమునకు తలప్రాపుతలూపుట
తకు। పరిపూర్ణతకు। మస్తముగదల్చున్] శిరఃకంపముచేసేటి।
వాదిపగిది] రసవాదివలెను। ఒకడు రసాభోగతకు మస్తముగ
రసాభోగతకు
దల్చున్। ఒకడు] ఒకకవీశ్వరుడు। రసాశృంగారాదులయొక్క। ఆభో
నిరతన తలలూపుట
గతకు। పరిపూర్ణత్వమునకు। మస్తముగదల్చున్] శిరఃకంపము
చేసును। ఉపమానచర్చకకున్] నలరున్] ఉపమానం। ఆసామ్యమువలె
యుండెనని వాద్యముచేయువారలనెటి। చర్చకకు] విచారణకు। అనగా సా
మ్యముచేసేకార్యమునకు। అలరున్] ఒప్పేటి। కనకకారుచాటువన]
అగసాలవాడు వలెను। ఒకడు ఉపమానచర్చకకు నలరున్। ఒకడు]
ఒకకవీశ్వరుడు। ఉపమానచర్చకకున్] దృష్టాంతవిచారణకు।
అలరున్] సంతోషించును। పదప్రౌఢిమకున్] నిచ్చలో మెచ్చున్] పద
పాదవిన్యాసములయొక్క। ప్రౌఢిమకున్। ప్రౌఢత్వమునకు నేర్పునకు
[illegible]। ఇచ్చలో] మనస్సందు। మెచ్చు] శ్లాఘించేటి। పంగువైద్యుడి] పి
చ్చుకకుంటివాని వలె। ~~ఒకడు పదప్రౌఢిమకు నిచ్చలో మెచ్చున్~~
పదప్రౌఢిమకున్
ఒకడు] ఒకకవీశ్వరుడు। పద। మృదుశబ్దరచనయొక్క। ప్రౌఢిమకున్।

సామర్థ్యమునకు। ఇచ్చలో మెచ్చున్] తనలో శ్లాఘించును। ఒకడు]
ఒకకవి। జాతిశ్లాఘకుడు] బుబ్బచుండును] జాతి। సద్వంశము యొక్క। శ్లా
ఘకు। సొంత్రమునకు। ఉబ్బుచుండు] సంతోషించేటి। కులజాతిజా
తకున్ కులకలవంటిపుట్టినవాని
తకున్] ఆసత్కులోద్భవుడు వలెను। ~~ఒకడు జాతిశ్లాఘకు ఉబ్బుచుండును~~ ఒ
జాతిశ్లాఘకున్
కడు] ఒకకవీశ్వరుడు। జాతి। యతి। గణ। ప్రాస। దిఛందః ప్రయోగ
పొగడ్త
ము యొక్క। శ్లాఘకు। సొంతమునకు। ఉబ్బుచుండు] సంతోషపడు
అందరినిన్నీ
ను॥ ఇందరము రచింపజాలుట యెట్లు] ఈసర్వజనముల సంతోషిం
కవీశ్వరుడు
పజేసే సామర్థ్యము గల్గుట యెట్లు। అనగా ప్రబంధము చెప్పితే। ఇం
దరిని సంతోషింపచేయవలెను। కవీశ్వరుని భావము। ఈపద్యము
లో। మొదట సీసములో। పెద్దచరణాలకు గీతిలో క్రమానకు అ
ర్థము క్రమముగా వ్రాసియున్నది గనుక ఆలాగ తెలియవలెను॥

౧౬ క॥ ఒప్పులుగల కృతిలో నొకతప్పున్నం గదమంగాడు। దాని
కి। కళలన్ జూపుడు శశికి। కళంకపు కప్పెవ్వడి। రేమినిందగా
వించె నాకో॥

టీక॥ ఒప్పులుగల కృతిలోన్] ఒప్పులుగల। సుగుణములు గలిగిన కృతి
లోన్। ప్రబంధములోను। ఒకతప్పున్నన్] ఒకానొక తప్పితమున్న
ప్పటికిని। అనగా అబద్ధమును। దానికి] ఆప్రబంధమునకు। కడమ
గాడు] తక్కువగాదు। కళలన్] షోడశభాగములచేతను। చూప
ఒప్పుచుండే
డు] ప్రకాశించు [illegible] శశికి] సంపూర్ణచంద్రునికి। కళంకపు
కప్పెవ్వడి] లాంఛనమునే నలుపు గలిగి। పమినిందగా వించె నాకో॥

ఏమి అపయశస్సును కలఁగఁజేసెనో। ~~[struck]~~ అనఁగా అపయశస్సును (కీర్తిని) కలఁగ చేయలేదని అర్థము। అనఁగా పెండ్లి శకళాపరిపూర్ణుఁడైన చంద్రుడు కళంకమును వివిడ్నిందితుఁడుగాక యెట్లు దేవతాపూజ్యుడాయెనో। అలాగే ప్రబంధమున్న మహాకావ్యలక్షణములు ల(పండితులకు) చేత యోగ్యమైనదై యొకతప్పున్నప్పటికిని విబుధజనమునో రంజకమవుచున్నదని భావము॥

౧౨ ఉ॥ ఆనుటక్షీరసంబున నహంకృతి దంశితు లల్పకావ్య
లే। వీనుల నీని। మత్కవిత। విద్వదుపాసితగాకయున్నె।
యాహారనభుక్తశేషకబళాహరణక్షమకుక్కురాళి
కిని గాని। నవాజ్యధారశ్రుతకార్యసమాచరణీయ
గాదొకో॥

టీక॥ ఆనుటక్షీరసంబునన్] క్షీరసంబునన్] అసహ్యంబైనందుచేత। అహంకృతిదంశితులు] అహంకారగ్రస్తులైనటువంటి। అల్పకావ్యకుల్] అల్ప। నీచులైన। కావ్యకుల్। కవులు। ఆనుటకు] వినేటందుకు। వీనుల నీని] చెవులయందు వేసుకొననీని। మత్కవిత] నా ప్రబంధము। విద్వదుపాసితగాకయున్నె] విద్వత్। పండితులచేత। ఉపాసితగాకయున్నె। పరిగ్రహింపబడకపోవునా। అనఁగా గ్రహింపబడినదే అవు[struck]న్నదని అర్థము॥ ఆహార] అశ్చర్యము। నరభుక్తశేషకబళాహరణక్షమకుక్కురాళికిన్] నర। మనుష్యులచేత। భుక్త। భుజింపబడి(తినఁ)నట్టి। శేష। మిగతయైనటువంటి అన్నముయొక్క। కబళ। గ్రాసముయొక్క। ఉచ్ఛిష్టాన్నకబళముయొ (ఎంగిలి అయిన అన్నపుకబళ)

క్క। ఆహరణ। గ్రహించుటయందు। క్షమ। సామర్థ్యముకలిగినటువంటి। కుక్కురాళికిన్। కుక్కుర। కుక్కలయొక్క। ఆళికిన్। సమూహమునకు। కానిపనికిరాని। నవాజ్యధార] నవ। పవిత్రమైన (క్రొత్తదైన)టువంటి। ఆజ్యధార। ఘృతధార। శ్రుతకార్యసమాచరణీయగాదొకో] శ్రుతకార్య। యజ్ఞక్రియలయందు। సమాచరణీయము। ఆచరింపయోగ్యమైనది। కాదకో। కాదా యేమి। అనఁగా యజ్ఞకార్యమునకు యోగ్యమయినదే అవునని అర్థము। అనఁగా అహంకారగ్రస్తులైన (కలుగల) కుకవులు నా ప్రబంధము వినేదానికి సహించకవినకపోతే పండితులైనవారు నా ప్రబంధము వినిసంతోషించుదురు (మ)। ఎలాగంటే। మనుష్యులు భోజనముచేయగా మిగిలినయుచ్ఛిష్టాన్నము భుజించే కుక్కలకు సహించనిగాని ఘృతము యజ్ఞకార్యములకు యోగ్యమైనలాగున పండితులకు నా ప్రబంధము యోగ్యమవునని భావము॥

౧౪ చ॥ మృదుఁగతి। మంచితావులకు। వెంబ్చ్(ఁ)సదా। వనిపావనా
ళిదా। పదపడిరోయుః। వంకలను। వంచకసంచయమట్టి
డీకదా। చదురుషటల్లఁ జూచు। సరసప్రసవంబుల। జం
చరీకపుం। గదుపులు। నిచ్చలున్। వెదకుఁగా। కుణాపం
బుల। నక్కతె(ర)ప్పడన్॥

టీక॥ పావనాళి] పావన। సత్పురుషులయొక్క। ఆళి। సమూహము। అవని] భూమియందు। సదా] ఎల్లప్పుడున్న। మృదుగతి] మృదు

దు, కోవంలవైన, గతి, మార్గముచేతను, మంచితావులకు, నిర్మలమైన స్థలములకును, వెళ్ళు] సంతోషించును॥ వని] అరణ్యమందు, సదా] ఎల్లప్పుడును, శ్రావణాళి] పావన, యోగ్యమైనట్టివంటి, అళి, తుమ్మెద, మృదుగతి] మృదు, తిన్ననైన, గతి, గమనవిధుల (నడుల) చేత, మంచితావులకు] వేవిధియగు వాసనలకు, వెళ్ళు] ఉత్సహించును, వంచకసంచయము] వంచక, దుర్జనుల యొక్క, సంచయము, సమూహము, తాన్] తాను, వంకలను] కుటిలమార్గములను (వంకరమార్గముల) పదపడి రోయము] తా వలెనని వెతకును, వంచకసంచయము] వంచక, నక్కల యొక్క, సంచయము, సమూహము, తాన్] తాను, వంకలను] వాగులనే, పదపడి రోయు] ప్రయత్నపూర్వకముగా, వెదకును] అట్లిదే కదా] అప్రకారమే అవుగదా, చంచరీకపుంగవులు] తుమ్మెదగుంపులు, సరసప్రసవంబుల] సరస, మకరందముతోఁ కూడుకొన్నట్టివంటి, ప్రసవంబులన్, పుష్పములయందు, చదురుఘంటిల్ల జూచు] సంచరించ దలచును, నక్కలు (జంబుకములు) నిచ్చలున్] నిత్యము నన్గ్నకుణాపంబులన్] పీనుగలను, పర్వుచున్] ప్రసిద్ధముగాం వెదకుగదా] రోయునుగదా॥ అనగా, సత్పురుషులు, శృంగారరసపూరితమైన, వర్ణనాంశగలిగినస్థలములను, విచారించి సంతోషింతురు, కుకవులు దోషములను వెతుకుదురు, ఇది వారికి స్వభావము, ఎటు గంటె, తుమ్మెదలు మంచిపరిమళముగల పుష్పములను వెతకినట్లు, నక్కలు పీనుగలవేశినస్థలములను, వెతకినట్లు అని భావము॥

౧౯ చ॥ ఘనతరఘూర్జరీకుచయుగశ్రీయు, గూఢముగాక ద్రా
విడీస్తనగతి, తేటగాక నరబాటగు నాంధ్రవధూటి బా
కృప్రుంజనుగవబోలె, గూఢమునుచాటుదనంబునువే
కయుండ, జెప్పినయది చాలకవిత్వమనిపించు, నగించటు
గాకయుండినన్॥

టీక॥ ఘనతరఘూర్జరీకుచయుగశ్రీయున్] ఘనతర, మిక్కిలి గొప్పవై (పంరుపైంటే) నట్టివంటి, ఘూర్జరీ, గుజ్జరాతిస్త్రీలయొక్క, ఘూర్జరదేశపుస్త్రీలయొక్క అనుట, కుచయుగశ్రీయున్] చనుగవవలెను, గూఢముగాక] (పరుగు) అంతర్గాళముగాక, ద్రావిడీస్తనగతి] ద్రావిడీ, ద్రవిడదేశస్త్రీలయొక్క, అరవస్త్రీలయొక్కయనుట, స్తనగతి, కుచములవలెను, తేటగాకన్] (ప్రబయలు) బహిఃప్రకటముగాక, అరబాటగు నాంధ్రవధూటిబాకృప్రుంజనుగవబోలె] అరబాటగు, సగముకనిపించి సగము కనిపించనట్టివంటి, ఆంధ్రవధూటి, తెలుగుదేశస్త్రీలయొక్క బాకృప్రన్, సుందరమైన, చనుగవబోలె, కుచద్వయము వలెను, గూఢమున్] ~~కాంత అగుపడకుండా~~ నున్నచాంటుదనములేకయుండక్] కొంచగు అగుపడుచున్నట్లుగా నున్న అనగా గూఢార్థములు గలిగేటట్లుగా నున్న, గూఢార్థములేనట్లుగా నున్న, చెప్పినన్] అట్లాగూఢంగూఢముగా పల్కినట్లయితే, అది బాలకవిత్వమనిపించు, ఆ చెప్పినదే పోకవవనమని

యుండినట్టి అల్లాగు కాక
పఠింపించుకొనును। అటుగాక పైయున్నట్టాయెనా। నగింపచు
నవ్వించును। అనగా ఘూర్జరస్త్రీల యొక్క। కుచములవలెను। గూ
ఢములుగాక ద్రావిడస్త్రీలకుచములవలె। బహిఃప్రకటములుగాక।
తెలుగుదేశస్త్రీల కుచములవలెను సగము కనుపించి సగము కనను
పించకవున్నట్లు। శబ్దార్థములచేత వ్యంగ్యప్రధానమై। గూఢ
ము కలిగి గూఢము వేసినట్లు చెప్పిన కవిత్వము। సుకవిత్వమనిపిం
వ్యైల్లాగు నవ్వేయు
చుకొనును। అట్లుకాని కవిత్వము నగించును॥ అని భావము॥

౧౦ చ॥ విడపక। తారు వారె। లిఖియించి। పఠించ ప్రతుల్। కృ
తుల్। జగంబడిగిన నిచ్చి హెచ్చు। సకలావసథంబులదా
రయై। దిశల్। గడచి। నటించు। కావ్యములు। కావ్యములా
హరణాఘశాంతికై విడువక కూలి బెట్టి। చదివించు
కృతుల్। కృతులే। వసుంధరన్॥

మెల్లప్పుడు
టీక॥ విడపకయే సంతతము నొక్క। తారు వారే। తమంతట తామే। లిఖియిం
చి వ్రాశి। పఠించుచు చదివే కొరకు ప్రతుల్ అనేక పుస్తకములైన
కృతుల్ తాము చెప్పిన ప్రబంధములైన జగంబడిగినన్ ల
ఉట్లుగా అనగా
లు వేడగాను। ఇచ్చి। ఒసగి। హెచ్చు। విస్తరించి। ఆ ప్రబం
ములు చెప్పినవారు ప్రతిష్ఠను జెందే బుద్ధులుగా। సకలావసథం
బులన్ సకల। సమస్తమైన। ఆవసథంబులన్। గృహములందుం
డున్ తారమై తామే అయి। దిశల్ గడచి। దిక్కులను దాటి। నటిం

చు విహరించుచు తామే వుండేటి। కావ్యములు ప్రబంధములే। కావ్య
ములు। ప్రబంధములు యే। ఆహరణాఘశాంతికై ఆహరణా। తామే
తప్పులను చెప్పేటందు
ప్రదాహరించుటవల్లనైన। అఘ। దోషము యొక్క। శాంతికై పో
జీంల
వడము కొరకు। విడువక తాము చెప్పిన గ్రంథములను
కలసెల వృ
చేయక। కూలి బెట్టి అర్థము చేసి। చదివించు కృతుల్
పఠింపించే ప్రబంధములే। కృతులే। అవి ప్రబంధములే నా। అన
చెప్పి
గా ప్రబంధము రచించిన పిమ్మట। ఆ ప్రబంధము మీద ఆసక్తి
గలిగి జనులు। తమంతట తామే వచ్చి। అడిగి తీసికొని వ్రాసు
కొని। అట్లు వ్రాసుకొనినవల్ల ఒకరు తీసుకొని వ్రాసుకొన్నందున।
సర్వగృహములలో యుండుట। తామే గల్గి। దిక్ప్రసిద్ధములైన కా
వ్యములే కావ్యములుగాని। కృతి రచించిన మీదట। ఆ కృతుల
యందు। ప్రసిద్ధి గల్గి చూచేవారు లేక పోయినందున। తాము చె
ప్పిన దోషనివారణార్థము। కూలి బెట్టి చదివించుచుండు ప్ర
అనగా
బంధములు। ప్రబంధములే నా ప్రబంధములు కావు కనుక అల్లాటి సా
మాన్య ప్రబంధములని భావము॥

౧౧ వ॥ అని యిష్టదేవతానతియు। పురాతనకవిస్తుతియు।
నాచార్యపురస్కృతియు। కుకవితిరస్కృతియు నుంగా
వించి। యే నాఖ్యానాను పంచతంత్రం బంధ్రభాషచం
పూప్రబంధంబు రచియింపం బ్రారంభించి। యేతత్కావ్య

కన్యకారత్నంబునకు ననుకూలవల్లభుం డేదేవుం డకోయని విచారించి। శయ్యాన్తలంబున శయనించినా॥

టీక॥ అని ఈ ప్రకారము గాపలికి। ఇష్టదేవతానతియు] ప్రియదైవనమస్కారము న్ను। పురాతనకవిస్తుతియు] పురాతన। ప్రాచీనులైన। కవి। సంస్కృతాంధ్రకవుల యొక్క। స్తుతియు। స్తోత్రము న్ను। ఆచార్యపురస్కృతియు] ఆచార్యాదేశికుల యొక్క। పురస్కృతియు। సన్మానము న్ను। కుకవితిరస్కృతియు] కుకవి। దుష్టకవుల యొక్క। తిరస్కృతియుం నుక్। తిరస్కారము న్ను। అనగా ధిక్కరించుట। కావించి] చేశి। ఏనాక్యనాఁడు] నేనొకదివసమందు। పంచతంత్రంబు] (యూపేరుగల) పంచతంత్రమనే ప్రబంధము ను। ఆంధ్రభాష] తెలుగు బాసచేత। చంపూప్రబంధంబు] గద్యపద్యాత్మకమైనట్టి (వచనములతోడను ...) తిగా। రచియింపన్] (చేసేటందుకు) నిశ్చయించి। ప్రారంభించి] ఉపక్రమము (మొదలుపెట్టి) చేశి। ఏతత్కావ్యకన్యకారత్నంబునకు] పైనచెప్పినయీ ప్రబంధమనే కుమారితమణికి। అనగా శ్రేష్ఠురాలైనయీ కన్యకకు అనుట। అనుకూలవల్లభుండు] అనుకూల। ఇష్టుడైనపురుషవంటి। వల్లభుండు। ప్రియుడు। ఏదేవుండొకోయని] ఏదైవమోయని। విచారించి] ఆలోచించి। శయ్యాన్తలంబున] పానుపున। శయనించిన] పవ్వళించివుండగా॥

౨౨ శ్లోకం॥ హావ్యక్షిత్వయాం। చ। రమయా। సమయా। ప్రభుత్వా వతాత్తా। తుషారఘృణినా। జగతాం। గురుత్వం। సందీపయన్। నభసి। క్వాపి। మహాన్। పుమాన్। స్వప్నే। శుభ్రేసితసితద్యుతిరావిరాసీత్॥

టీక॥ హృన్నిత్యయా] హృత్। వక్షఃస్థలమందున్న। నిత్యయా। ఎల్లప్పుడుకవుండేటువంటి న్ని। అసమయా] నిరుపమానమైన (సాటిలేని) అటువంటి। రమయా] లక్ష్మిచేతను న్ను। వతాత్తా] శిరస్సు (తలయు) దలి। తుషారఘృణినా చ] చంద్రునిచేతను న్ను। జగతాం] లోకముల యొక్క। ప్రభుత్వం] దొరతనము న్ను। గురుత్వం] గౌరవము న్ను గురుభావము న్ను। అనుట। సందీపయన్] ప్రకాశింప (ఒప్ప) చేస్తూవుండేటువంటి। అసితసితద్యుతిః] శ్యామలధవళకాంతి (నలుపు తెలుపు అయిన వర్ణము) తేజస్సు గలిగినట్టువంటి। మహాన్] మహానుభావుడైన (గొప్పవా)। క్వాపి] ఒకానొక। పుమాన్] దివ్యపురుషుడు। నభసి] ఆకాశమందు। మే] నా యొక్క। శుభే] మంగళకరమైన (మెరుగులుగలిగేటువంటి) అటువంటి। స్వప్నే] కలయందు। ఆవిరాసీత్] ఆవిర్భవించినవాడాయెను (కనుపడెను)॥

౨౩ క॥ కలలో। నలుపుం దెలుపుం। గల। వేలుపు దొరయగ నొ్వ కరుణారసం। బాలయ। నను జూచి। ద్రాక్షా। ఫలమధురప్రణయపూర్వభాషల బలికెన్॥

టీక॥ కలలోన్ = స్వప్నమందు, నలుపుందెలుపుం గల = నీలశుక్లవర్ణములు గల
వేలుపు దొరన్ = దేవతాసార్వభౌముఁడు, అగణ్యకారుణ్యరసం
బు = అగణ్య, అపరిమితమైన, కారుణ్యరసంబు, దయారసము, బ
లయన్ = ఒప్పఁగా, ననుఁజూచి = నన్నుఁ గనుఁగొని, ద్రాక్షాఫలమధురప్ర
గాఢపూర్వభాషలన్ = ద్రాక్షాఫల, గోస్తనీఫలరసముకంటె,
మధుర, మనోహరమ్మైనట్టువంటి, ప్రగాఢపూర్వ, ప్రీతిపురస్స
రములైన, భాషలన్ వాక్యములచేతను, పలికెన్ = అనెను, అనఁగా
నా స్వప్నమందు, శ్వేతధవళరుచి గలవేలుపు, అపరిమితమైన
దయారసము ప్రకాశింపఁగా నన్నుఁజూచి, ద్రాక్షాఫలరసము
కంటె, తీపుగల వాక్యములచేతను, ఇట్లని పలికెను॥

౨౪ క॥ నను హరిహరనాథునిగా మనమున దలఁపుము,
నృపకుమారకవిద్వజ్జనసేవ్యము, నీకావ్యము తనకిమ్ము
భిమతవరప్రదాతకు, భక్తిన్॥

టీక॥ నను హరిహరనాథునిగాన్ = మూర్ధాభిమానధరాత్మకమైన దేవు
నిగా, ననున్ = నన్ను, మనమునన్ = నీచిత్తమందు, తలఁపుము =
తెలుసుకొమ్ము, నృపకుమారక = ఓరాజపుత్రుడా, నీకావ్యము =
నీవు చెప్పెప్రబంధము, విద్వజ్జనసేవ్యము = పండితులచేత పరిం
చయోగ్యమైనది, అభిమతవరప్రదాతకు = ఇష్టమైన కోరికె

లొసగే నతకు, భక్తిన్ = విశ్వాసముప్రీతిచేతను, ఇమ్ము = ఒసగుము॥

వ॥ అనియానతిచ్చి, యావేల్పు విచ్చేసిన నానందకందళి
త హృదయపులకదళితుండనై మేలుకని॥

టీక॥ అని = ఈప్రకారముగా, పలికి = ఆనతిచ్చి, ఆజ్ఞా
పించి, ఆవేల్పు = ఆహరిహరనాథుడైన దేవుడు, విచ్చేసినన్ = అం
తర్ధానమైపోయినవెనుక, ఆనందకందళితహృదయపులకదళితుం
డనై = ఆనంద, సంతోషముచేత, కందళిత, వికసించబడినట్టువం
టి, హృదయము, మనస్సు గలుగుటచేతను, పులకదళితుండనై రోమాం
చములు గలవాడనై, మేలుకని = లేచి॥

౨౫ క॥ ఏ చనవు గలదు, హరిహరసాచివ్యము నొందనన్యజ
నులకు మదినాలోచింప, తిక్కయజ్వకు, నాచనసో
మునకు, మరియు, నాకున్ దక్కన్॥

టీక॥ ఏచనవు = ఏమిప్రీతి, కలదు = కలుగును, హరిహరసాచివ్యము
నొందన్ = హరిహర, విష్ణు శివాత్మకమైన దేవుని యొక్క, సాచి
వ్యము, మిత్రత్వము, ఒందన్ = పొందుటకు, అన్యజనులకు = పరు
లకు, మదిన్ = మనస్సునందు, ఆలోచింపన్ = విచారింపగా, తిక్కయ
జ్వకున్ = తిక్కనసోమయాజికి, నాచనసోమునకున్ = ఈపేరుగ
లకవికిన్ని, మరియున్ = తిరిగిన్ని, నాకున్ దక్కన్ = నాకు వినాగాను

అనగా యీ హరిహరనాథాంకితము చేసి ప్రబంధము (వైష్ణవశైవ) విరచించు తిక్కనసోమయాజికి। నాచనసోమునకు నాకు దక్క పరులకెక్కవము గనుక। ఆదేవుని కరుణకు మేము ముఖ్యరమే। పాత్రుల మని భావము॥

౧౬ ఉ॥ సంస్కృతశబ్దలక్షణరసస్ఫురితంబు। పురాణభారతో
త్పన్నము నైన। సాధుపఠితంబయి యొప్పదు। మర్త్యశేషమై।
యున్న ప్రబంధమెప్పటికి - హే జగదేకపవిత్ర భూమిదే।
వాన్నము। సారమేయచరణాంకితమైన। భుజిత్రియో
గ్యమే॥

టీక॥ సంస్కృతశబ్దలక్షణరసస్ఫురితంబు] సంస్కృత (ప్రగల) సూత్రము చేయబడిన షువంటి। శబ్ద। వాచకముల చేత। లక్షణ। కావ్యలక్షణముల చేత। రస। శృంగారాది (ధారల) రసప్రధానము చేత। స్ఫురితంబు। ప్రకాశింపబడిన (ఒప్పుచున్నటువంటి) వంటి। పురాణభారతోత్పన్నమునైన] పురాణ। అష్టాదశపురాణములయందున్ను। భారత। (ఐదవ) పంచమవేదమైన భారతమందున్నును ఉత్పన్నమునైన। సంభవించిన షువంటిది అయినప్పటికిన్ని। మర్త్యశేషమై] (నరుని పేరు పెట్టబడి) నరాంకితమై। ఉన్న] ఉండేటుషవంటి। ప్రబంధము] కావ్యము। సాధుపఠితంబై] ఒప్పుదు। సాధు। సజ్జనుల చేత। పఠితంబై। చదవపడినషువంటిదై। ఒప్పదు] చెల్లదు। ఎప్పటికి] పకా

లమునకున్ను। అహో] ఆశ్చర్యము। జగదేకపవిత్ర భూమిదేవాన్నము] జగత్। లోకమందు। ఏక। ముఖ్యము గాను। పవిత్ర। పావనమైన। భూమిదేవ। బ్రాహ్మణునియొక్క। అన్నము। అశనము। సారమేయచరణాంకితమైన] సారమేయ। కుక్కయొక్క। చరణాంకితమైన। పాదముచేత (తాకిన) స్పృశింపబడినటువంటిది అయినా। భుజిత్రియోగ్యమే] భుజిత్రియు। భోజనము చేయుడానకు। అర్హమే। యోగ్యముప్రనా। యోగ్యము కాదని అర్థము॥ అనగా భారతమందే కాని। పురాణములందే కాని। చెప్పబడిన కథలతో సంబంధించిన ప్రబంధమును। కవిశ్వరుడు చెప్పినప్పటికిన్ని। ఆ ప్రబంధమును నరాంకితము యినట్లాయెనా। సకలకావ్యలక్షణములున్ను। సరసమైన పదములున్ను। కలిగినప్పటికిన్ని। సజ్జనులు దాన్ని పఠించరు। యేలాగంటే। పవిత్రుడైన బ్రాహ్మణుని అన్నము। కుక్కముట్టిన తర్వాత। భోజనమునకు యెట్లా యోగ్యము కాదో। అప్రకారమే అని భావము॥

౧౭ ఉ॥ అతికుటుంబరక్షణాపేక్ష। ప్రాల్మాలి కృతులు। మా
ధభూమిపతులకిచ్చి। చచ్చి నిరయమునకు। జననేల। హ
రిహరార్పణము జేసి। సుగతి బడయరాదె॥

టీక॥ అతికుటుంబరక్షణాపేక్ష] అతి। అతిశయమైన। కుటుంబ। సంసారముయొక్క। రక్షణ। పోషించడముయొక్క। అపేక్ష। కాంక్ష

చేత। ప్రాల్మాలి] మందబుద్ధులై। కృతుల] తామచెప్పిన ప్రబంధముల
తెలివిలేని
ను। మూఢభూమిపతులకు] మూఢ। వివేకహీనులైన। భూమిపతుల
కు। రాజులకు। ఇచ్చి] ఒసగినవారలై। చచ్చి] మృతినొంది। నిరయము
నరకమునకేగు
నకు] దుర్గతిని। చననేల] పోనేల। ఇష్టదకర్తృపదము అభ్యర్హారము—
ప్రబంధకర్తలు తాము చెప్పిన ప్రబంధములను। హరిహరార్పణా
కులయిబ్బి
ము చేసి] విష్ణుశంభువులకర్పించి। హరిహరసాధారణ్యము చేసినయెడల
❁ నుటు। సుగతి బడయరాదె] మోక్షమును పొందరాదా। అనగా కృత
సైపి వాటిని తమ సంసారము
ృలు ప్రబంధములను కల్పించి। ఆప్రబంధములను సంసారసంర
కుగాపాడుటకేలు
క్షణార్థము తాము మందబుద్ధులై వివేకహీనులైన రాజులకిచ్చి చ
చ్చి నరకానికి పోయెదానికంటే ఆప్రబంధములను హరిహరా
ర్పణము చేసి। మోక్షమును పొందెదిమంచిది అని భావము॥

౨౮ ఉ॥ అంగధృతాబ్జ। నిశ్చలతరాంతను సర్వదు। సర్వమంగళా❁లిం
గితు। భీషణశరకులీనజయోన్నపౌరుషత్రయా❁సం
గతు। భీషణాంబకకల్పశానునిరూపితవైరిసద్మ। యో❁గాం
గయుతాద్భుతిన్। హరిహరాకృతి। మత్కృతి। చేర్తుజేసెదన్॥

టీక॥ అంగధృతాబ్జ] అంగ। కరతలము చేత। ధృత। ధరింపబడినట్టివం
నిశ్చలతరాంతను సర్వదు]
టి। అబ్జ। శంఖము గలిగినట్టివంటి। నిశ్చలతర। శాశ్వతమైన
ములై ములై
ట్టివంటివాని। అతను। విస్తారమైన। సర్వదు। సమస్తమైన సంపదలను

సర్వమంగళాలింగితుః]
ఇచ్చెటువంటివాని। సర్వ। సకలమైన మంగళాలింగితు। మంగళ।
మోద కారుణ్యాస్తుటువంటి
శుభములచేత। ఆలింగతు। పొందబడినట్టివంటివాని। భీషణశర
కులీనజయోన్నపౌరుషత్రయాసంగతు] భీషణా। భయంకరమై
శే నకు
న। శరకులీన। రాక్షసశ్రేష్ఠులయొక్క। జయ। గెలుపు। ఉన్నమ
మెరుగైనయట్టి
[illegible] వంటి। పౌరుషత్రయా। శౌర్యము
తోడను। సంగతు। కూడుకొన్నట్టివంటి। భీషణాంబకకల్పశా
ను నిరూపితవైరిసద్మ] భీషణా। భయంకరమైన। అంబకకల్ప
శాను। బాణాగ్నిచే। నిరూపిత। విషయమైన। వైరిసద్మ। శ
అనివిష్ట
త్రుగృహములు గలిగినట్టివంటివాని॥ [illegible] పక్షము॥ అంగధృతా
చేలను
బ్జ] అంగశిరస్సున ఇందు। ధృత। ధరించబడిన। అబ్జ।
చంద్రుడు గలిగినట్టివంటివాని। నిశ్చలతరాంతను సర్వదు] ని
మిక్కిలి స్థిరమైనట్టి
శ్చలతర। ఘటించినబాణను। అతను। మన్మథునియొక్క। స
ర్వదు। సకలాంగములను ఖండించినట్టివంటివాని। సర్వమం
గళాలింగితు] సర్వమంగళా। పార్వతీదేవిచేతను। ఆ
కౌగలించుకొ
లింగితు। ఆశ్లేషింపబడినట్టివంటివాని। భీషణశరకులీన
జయోన్నపౌరుషత్రయాసంగతు] ఈ సమాసమును
కు హరిహరులయందు ఏకార్థము। భీషణాంబకకల్ప
శానునిరూపితవైరిసద్మ] భీషణా। భయంకరమైనట్టివం

టి॥ అంబికేశ్వశాను నేత్రాగ్నిచేత। నిరూపిత దహింపఁబడిన వైరిస (కంటి నిప్పు) (కాల్చ)
ద్మ। శత్రు గృహములు గలిగినట్టివంటి। అనఁగా త్రిపురదాహ
కుఁడనుట। విష్ణుశివ। హరిహరాకృతిన్ సాంగాత్మకమైన స్వరూపము
ను। యోగాంగయుతాకృతిన్। యోగాంగ। విష్ణుశివ్యాంభవు
వెలసినము కలిగినట్టివంటి శరీరము నందలి। ఆదరంబు చేతను। ఆద్యు
తిన్। ఆదరణము చేతన్ మత్కృతి భర్త జేసెదన్। మత్కృతి। నాప్ర
బంధమునకు। భర్తఁ జేసెదన్। పతినిఁగాఁ జేయుచున్నాను। అనఁగా
(యీలాటి) నేతాదృశమైన హరిహరనాథ స్వరూపుఁడైన దేవుని నాప్ర
బంధమునకు అధినాయకునిఁ జేసెదనని భావము॥

వ॥ అని నిశ్చయించి యత్త్రిలోకేశ్వరు మత్కృతి భర్తఁగా
నొనర్చి తన్మదీయ వంశావతారం బభివర్ణించెద॥

టీక॥ అని। నిశ్చయించి। ఆని। ఈ ప్రకారముగా బలికి। నిశ్చయించి
దృఢము చేసి। అత్త్రిలోకేశ్వరు। (మూఁడులోకములను నిర్మించినటువంటి) ఆ భువనత్రయోత్పత్తి విశేష
ఆదేవుని। మత్కృతి భర్తఁగా। నాప్రబంధనాయకునిఁగా
ఒనర్చి। చేసి తిన్। మదీయవంశావతారంబు। మదీయ। నా
సంబంధమైన। వంశావతారంబు। కులోత్పత్తిని। అభివర్ణిం
చెద। సంస్తుతించెదను। చెప్పుచున్నాను॥

౧౯ ఉ॥ ధీరత। రాజవంశజలధిం (బ్ర)భవించె। మహావిరో

ధిసంహారక కటారిసాళ్వ బిరుదాంకుఁడు। పైచనృపాలు
డుద్ధరిత్రీరమణీమనోహరుని। దీప్రయశస్సతికిన్। హారా
ద్రినీహారవసుంధరాధరములయ్యె। సముద్ర విహారశైలముల్॥

టీక॥ ధీరత। ధైర్యముచేతను। మహావిరోధి సంహారక కటారిసాళ్వ
బిరుదాంకుఁడు। మహత్। అధికులైన। విరోధి। శత్రువులను।
సంహార। చంపుతూ వున్నట్టివంటి। కటారిసాళ్వ। ఈ పేరుగ
లిగిన। బిరుదాంకుఁడు। శూరలాంఛనము గలిగినట్టివంటి।
పైచనృపాలుఁడు। పైచరాజు। రాజవంశజలధిన్। రాజవంశ
నృపకులమనేటి। జలధిన్। సముద్రమందు। ప్రభవించె। సంభవిం
చెను। అద్ధరిత్రీరమణీమనోహరుని। ఆపైచరాజుయొక్క
దీప్రయశస్సతికిన్। దీప్ర। ప్రకాశించుతూ వున్నట్టివంటి। య
శస్సతికిన్। కీర్తికాంతకు। హారాద్రినీహారవసుంధరాధరము
లు। కైలాసహిమవత్పర్వతములు। సముద్ర విహారశైలముల్।
సముద్ర। అతిశయమైనటువంటి (వియులయిన) విహారశైలముల్। క్రీడా
పర్వతములు। అయ్యెన్। అయెను। అనఁగా యీపైచరాజు కీర్తి।
భూనభోంతరములందు నిండి। సకల దిక్కుల ప్రకాశించెనని
భావము॥

౨౦ చ॥ అలపైచక్షితిపతికిన్। బలభిత్ప్రతిమాన భోగపర

తంత్రునకున్ కలిగెన్ తిరుమలధరణీశ తలనాథుడు నిర్జర ప్రతాపోజ్జ్వలుడై॥

టీక॥ బలభిత్ప్రతిమాన భాగపరతంత్రునకున్] బలభిత్ దేవేంద్రుని తో ప్రతిమాన సాటియైన భాగ భాగ్యము అనుభవింపుచుండు పరతంత్రునకున్ అసక్తి కలిగినయటువంటి అలఘై చక్రితిపతికిన్] ఆ బైచరాజునకు నిర్జర ప్రతాపోజ్జ్వలుడై] నిర్భర అతిశయమైన ప్రతాప భుజాశౌర్యముచేత ఉజ్జ్వలుడై ప్రకాశించుచున్నటువంటి వాడై తిరుమలధరణీశతలనాథుడు] తిరుమలరాజు కలిగెన్ పుత్రుడై సంభవించెను॥

౩౧ ఉ॥ అంబుజనేత్ర తిమ్మవసుధాధిపరత్నము సూర్యకీర్తి తిప్పాంబికఁ బెండ్లియై గనియె నప్రతిమానగుణాఢ్యు వీరభద్రుం బరిపంథిరాజకులతో యుధి మందరు ఘోర సంగరాడంబర చుంబి భీషణాకట ప్రకట దివ్యపస్త్రైన్య సంకులున్॥

టీక॥ తిమ్మవసుధాధిపరత్నము] శ్రేష్ఠుడగు తిమ్మరాజు అంబుజనేత్రి] పద్మములవంటి నయనములు గలిగినటువంటి తిమ్మవసుధాధిపరత్నము శ్రేష్ఠుడగు సూర్యకీర్తి] ప్రేమాస్పదయైనటువంటి తిప్పాంబికను] తిప్పమ్మ అనే కన్యకను పెండ్లియై] వివాహముచేసుకున్నవాడై అప్రతిమానగుణాఢ్యున్] అప్రతిమాన అసమానములైన సాటిలేనటువంటి గుణాలు శౌర్యా

దులచేత ఆఢ్యున్ శ్రేష్ఠుడైనటువంటివాని పరిపంథిరాజకులతో యుధి మందరున్] పరిపంథిరాజ శత్రునరపతుల యొక్క కులముల వంశము నేటి తో యుధి సమరము నకు మందరు మంథాన పర్వతము వంటివాని ఘోరసంగరాడంబరచుంబి భీషణాకట ప్రకట దివ్యపస్త్రైన్య సంకులున్] ఘోర భయంకరమైన సంగర యుద్ధము దరి ఆడంబర సన్నాహమును చుంబి అవలంబి స్పృశించుటయువంటి భీషణ దారుణమైనటువంటి కటాటంబ స్థలముచేతను ప్రకట అత్యుత్కటములైనటువంటి దివ్య పసుగల యొక్క సైన్య బలము యొక్క సంకులున్ సంకీర్ణము గలిగినటువంటి వీరభద్రున్] వీరభద్రుడనే రాజును కనియెన్] కాంచెను॥ అనగా ఆతిరుమలరాయడు తిప్పాంబికను వివాహము చేసుకొని అందువలన శూరుడైన వీరభద్రుడనే కుమారుని కనెనని తాత్పర్యము॥

౩౨ సీ॥ అతడు తుంకుట్ల శ్రీపతిరాజవరపుత్రి శృంగారము లయొక్క లింగమక్క పరిణయంబై లింగనరనాయకవతం సు ప్రాభవనిస్తంద్రు పర్వతేంద్రు గనియె కుమారలింగ క్షోణిపాలుండు నయవనస్థితవతాననాసలుండు పారులచెక్కంద్రు పెరిబుచ్చె నమ్మహాధవుని తమ్ముడు

పర్వతప్రభుండు॥

33 తే॥ వైరికాంతారదవవారివాహ మూర్తి ప్రోలెపల్లె తిమ్మ
వసుమతీపాలపుత్త్రి పుణ్యచారిత్ర వికసితాంభోజ
నేత్ర నన్నమాంబికఁ బరిణయంబయ్యె ముదమున॥

టీక॥ ఆతఁడు] వీరభద్రరాజు, తుంగుట్ల శ్రీపతిరాజు (వరపుత్త్రి) తుంగుట్ల, తుంగుట్లకులశ్రేష్ఠుఁడైన, శ్రీపతిరాజు, శ్రీపతిరాజుకు, వరపుత్త్రి, (చక్రవర్తికుమార్తె) సుతారత్నమైనది యనుట. శృంగారములు యుక్త] విలాసములకు (పుట్టినిల్లు) నివాసమైనది యనుట. లింగముక్త] (యూపేరుగల) లింగముక్త అనేకనవ్యకను, పరిణయంబయ్యె] పెండ్లాడెను. లింగనరనాయకవతంసు] లింగరాజునకు, ప్రాభవనిస్తంద్రు] ప్రాభవ, ప్రభుత్వముచేత, నిస్తంద్రు, జాగరూకుఁడైనది యనుట. పర్వతేంద్రు] (యూపేరుగల) పర్వతరాజును. సుస్నాత్మ] కనియెను. కరియుద్ధరిపుకాంచె నసు] యవనసైంధవకాంతనానా సలుండు] యవన, తురకల తెలుక్క, సైంధవ, (గుఱ్ఱ) అశ్వముల నేటి, కానన, (దవిక) అరణ్యమునకు, అనలుండు, అగ్నిహోత్రుఁడై నది యనుట. కుమారలింగక్షోణీపాలుండు] కుమారలింగ (యూపేరుగల) రాజు బిరుదుగలిగినది యనుట. అర్ధాంతరము, కుమార కుమారస్వామితో తుల్యుఁడైన, లింగక్షోణీపాలుండు లింగ (రాజు) నృపాలుఁడు, ప్రారుల] వైరుద్ధములందు, పెక్కంత్రు

రిబుచ్చె, పెక్కండ్రు అనేకశత్రువులను, పారిబుచ్చె] సంహరించెనని, అమ్మహీధవుని] ఆలింగభూపాలునికి, తమ్ముఁడు] సహోదరుఁడై నది యనుట. వైరికాంతారదవవారివాహమూర్తి] వైరి, శత్రువులనేటి, కాంతార (అడవికి-దవ-కార్చిచ్చునకు) వారివాహమూర్తి, మేఘస్వరూపుఁడైనది యనుట. పర్వతప్రభుండు] పర్వతరాజు, ప్రోలెపల్లె తిమ్మవసుమతీపాలపుత్రి] ప్రోలెపల్లె, ప్రోలెపల్లెవంశము (యూపేరుగల వంశము) నందు పుట్టిన, తిమ్మవసుమతీపాల, తిమ్మరాజుకు, పుత్రి, (కూతురైన) ఆత్మజ యైనది యనుట. పుణ్యచారిత్ర] పుణ్య, పవిత్రమైన, చారిత్ర, నడవడిగల, సుచరిత్రము కలిగినది యనుట. వికసితాంభోజనేత్ర, వికసిత, పుష్పించినది యనుట. అంభోజ, తామరరేకులవంటి, నేత్ర, కన్నులు గల్గినది యనుట. అన్నమాంబిక] అన్నమాంబిక అనేకన్యకను, ముదమున] సంతోషముచేతను, పరిణయంబయ్యె] వివాహము చేసుకొనెను॥

34 క॥ ఘనుఁ డావేంకటజనవల్లభుఁ డినుతపరాక్రమనిరంగవిభుఁ
డైర్యకళాకనకాద్రినిశేషాద్రిని గని యెనిహమున్ సౌఖ్య
ఘుటనాంచితికిన్॥

టీక॥ వేంకటజనవల్లభుఁడు] వేంకటరాజు అనేపేరు గలిగినది యనుట. ఘనుఁడు] నన్ను, వినుతపరాక్రమునిని] వినుత, (పొగడ) స్తోత్రము చేయఁబడినది యనుట. పరాక్రమముని, విక్రమము గలిగినది యనుట. రంగవిభుఁడు] (యూపేరుగల) రంగరాజును,

ధైర్యకళాకనకాద్రిని] ధైర్యకళా। ధృతి సంపదచేత। కనకాద్రిని। మేరుపర్వతమువలెనే వుండేటష్టువంటి। శేషాద్రిని] శేషాద్రి అనే రాజును న్ని। ఇహపరముష్మసాఖ్యఘటనాయతికిన్] ఇహ పరము ష్మసాఖ్య లోకపరలోకములయొక్క। సాఖ్య। సుగతిరూపమైనపదవియొక్క। ఘటనాయతికిన్। సంఘటనము కూరకు। కని యొనర్। మమ్మున యీవము గూరిని కాంచెను॥

౩౫ క॥ అపహాయసరసకవితా। రసికుఁడు। వేంకటధరావరప్రభుఁడు। గుణాప్రసవప్రకాండమదవద్భసలాయితవిద్వదఖిల బంధుత్రజుఁడున్॥

టీక॥ అపహాయసరసకవితారసికుఁడు] అపహాయ। విషహాయమైనష్టువంటి। సరస। శృంగారాదులతోకూడుకొన్నష్టువంటి। కవితా కావ్యకల్పనయందు। రసికుఁడు। రసజ్ఞుడైనష్టువంటివాఁడను। గుణప్రసవప్రకాండమదవద్భసలాయితవిద్వదఖిలబంధత్రజుఁడున్] గుణా। సత్వాదిగుణములనేటి। ప్రసవ। ప్రకాండ। పుష్పస్తోమముల కు। మదవత్। మదించినష్టువంటి। భసలాయిత। తుమ్మెదలవలె ఆచరించుచుండేటట్టువంటి। విద్వత్। పండితులయొక్క। అఖిల। సమస్తమైనష్టువంటి। బంధు। బాంధవులయొక్క। వ్రజుఁడున్। సమూహముగలవాఁడును। వేంకటధరావరప్రభుఁడు] వేంకటరాజు అనేపేరుగలవాఁడును॥ షష్ఠ్యంతాలు॥

౩౬ క॥ భువనమయస్వాకృతికిం బవిపాణిప్రముఖలోకపాలకమకుటీదివసమణికిరణవికసితసవకరణా చరణాజలజాతమునకున్॥

టీక॥ భువనమయస్వాకృతికిన్] విష్ణుపక్షము। భువనమయ। లోకరూపమైనష్టువంటి। స్వాకృతికిన్। స్వ। స్వకీయమైనష్టువంటి। ఆకృతికిన్। శరీరము కలిగినష్టువంటిన్ని। ఉదకస్వరూపమైనశరీరము గలవాఁడనిన్ని। పవిపాణిప్రముఖలోకపాలకమకుటీదివసమణికిరణవికసితసవకరణాచరణాజలజాతమునకున్] పవిపాణి। వజ్రహస్తుఁడైన దేవేంద్రుఁడు। ప్రముఖ। మొదలైన। లోకపాలక। దిక్పాలకులయొక్క। మకుటీ। కిరీటముల నేటి। దివసమణి। సూర్యునియొక్క। కిరణ। ప్రభలచేతను। వికసిత। ఉల్లసింపపడినష్టువంటిన్ని। సవకరణా। యజ్ఞక్రియలను। ఆచరణా। ఆచరించేటష్టువంటి। చరణాజలజాతమునకున్। పాదపద్మములు గలవానికిన్ని ఉభయము నకు స్పైకార్థము॥

౩౭ క॥ పౌలస్త్యవరదునకు। నారావ్యలోకచక్రతాపహారణాత్రీడాగ్నాలీలదాసున్యనకు నంగ్రహాబాలుం శకహ్లాదియము నిజమోపాసున్యనకున్॥

టీక॥ పౌలస్త్యవరదునకు] పౌలస్త్య। విభీషణునికి। వరదు। అభిమతమైనవరములను యిచ్చునష్టువంటిన్ని। అనగా కోరిన యిచ్చేవాఁడనుట। ఆరావ్యలోకచక్రతాపహరణాత్రీడాన్

శిలదాసున్ననకున్] ఆర్యా, పెద్దలయొక్క, ఆలోక, నేత్రములనే, చకో
ర జీవంజీవపక్షులయొక్క, తాప, సంతాపముయొక్క, హారణాత్రీ
డా, సంహారవిహారముచేతను, గ్లౌశిలదాసున్ననకు, గ్లౌశిలత్,
చంద్రుని వలెనే ఆచరిస్తూ ఉండేటువంటి, ఆ సున్ననకున్, ము
ఖము గలవానికి, అంపేబోలుంరశ హృదయమ్మున జనసోపా
సున్ననకున్] అంబేబోలుంరశ, పాపసంహారకమైన, హృదయ,
మూనసము గలిగిన, ముని జన, సనకాదులచేత, మునులనగా
మననశీల్యులనుట, ఉపాసున్ననక్షున్, ఉపాసనచేయుటకు తగినవా
నికిసేవజేయుదగినవాడనుట, అభీష్టము, పాలస్తవరదునకు] పా
లస్తు, రావణాసురునికి, వరదునకు, వరము ఇచ్చినవానికి, అ
రాన్న లోకచకోరతాపహారణాత్రీడా గ్లౌశిలదాసున్ననకు,
ఆర్యా, పార్వతియొక్క, ఆలోక, నేత్రములనేటి, చకోరజీ
వంజీవములయొక్క, తాప, సంతాపముయొక్క, హారణా, హెూంట్ల
గాంట్లు యొక్క, క్రీడా క్రియయందు, గ్లౌశిలత్, చంద్రుని
వలెనే ఆచరిస్తూ ఉండేటువంటి, ఆ సున్ననకున్, ముఖము గ
లవానికి, అంబేబోలుంరశ అనే సమాసము, ఉభయతము
నకు విశేషణకము॥

35 క॥ వినతానందనగతికిన్, ఘననరకత్రాసకరణాకరవాల
ఘుజాంభినవాద్భుతసురతతికిన్, జనితప్రహ్లాదవినుత
జటిసంతతికిన్॥

టీక॥ విష్ణువు వినతానందనగతికిన్, గరుత్మంతుని యందు, గతికిన్, గమనము
గలిగినట్టి వంటివానికి, ఘననరక- త్రాసకరణాకరవాలఘుజాభి
నవాద్భుతసురతతికిన్] ఘన, అధికమానట్టి, గానున, నరకం-
ముననకు, అనగా నరకాసురునకు, త్రాస, భయమును, కర
ణా, చేస్తూ, ఉన్నట్టువంటి, కరవాల, ఖడ్గము గలిగినట్టువంటి,
భుజ, బాహువుల చేత, అభినవ, నూతనముగాను,
అద్భుత, ఆదరింపబడిన, సురతతికిన్, దేవతా సమూహము
గలిగినట్టువంటిన్ని, జనితప్రహ్లాదవినుతజటిసంతతికిన్] జ
నిత, పుట్టింపబడినట్టువంటి, ప్రహ్లాద, ప్రహ్లాదుడున్ను, వినుత,
స్తోత్రము చేసినట్టువంటి, జటిసంతతికిన్, మునిస
మూహము గలవానికి, వినతానందనగతికిన్]
వినత, పక్షులయొక్క, ఆనందన, సంతోషము నకు, గతికిన్,
మార్గమైనట్టువంటిన్ని, ఘననరకత్రాసకరణాకరవాలఘుజా
భినవాద్భుతసురతతికిన్] ఘన, అధికమైనట్టుగాను, న
ర, బ్రహ్మాదుల యొక్క, శిరసునకు, త్రాసకరణా, భయమును
తొలగింపజేసే, కరవాల, ఖడ్గము గలిగిన, భుజా, బాహువులు
చేతను, అభినవ, నూతనముగాను, అద్భుత, ఆదరణా
చేయబడిన, సురతతికిన్, దేవతాసమూహము గలిగినట్టువం
టిన్ని, జనితప్రహ్లాదవినుతజటిసంతతికిన్] జనిత, ఉత్పాదిం
పబడినట్టువంటి, ప్రహ్లాద, ఆనందము గలిగినట్టువంటివారలై

వినుత। శైలూత్రముచేహ్నాఫ్నవృక్షమువంటి। జటిసంతతికిన్। నా
రదాదియోగీశ్వరులు గలవానికి॥ అని విశేషణము॥

౩౯ క॥ బహుభువనవిహారునకున్। సహజబ్రహ్మాండభాండజటి
లఫలాళీ। వహనమహనీయవిగ్రహ। మహితోదుంబరగత
శ్రమశ్రీకునకున్॥

టీక॥ బహుభువనవిహారునకున్] బహు। అధికమైన। భువన। లోకములందు। విహారునకున్। సంచరిస్తూవుండేటువంటి। అర్థాంతరము। బహు। అధికములయిన। భువన। లోకములందు। విహార। సంచరిస్తూవుండేటువంటి। అనగా త్రిభువనవ్యాపకుడు అని అర్థము। సహజబ్రహ్మాండభాండజటిలఫలాళీవహనమహనీయవిగ్రహమహితోదుంబరగతశ్రమశ్రీకునకున్] సహజ। స్వభావముతోనైనట్టువంటి। బ్రహ్మాండభాండ। కముల భవాండకటాహములనేటి। జటిల। పెనుచుకున్నట్టువంటి। అర్థాంతరము। అన్యోన్యమేళనముతోనైనట్టువంటి। ఫలాళీ। పండ్లసమూహము యొక్క। వహనేయ। సర్వోత్కృష్టమైనట్టువంటి। విగ్రహ। దేహమునేటి। మహిత। విస్తారమైనట్టువంటి। ఉదుంబర। మేడివృక్షముచేత। గత। పొందాయినట్టువంటి। శ్రమశ్రీకునకున్। ప్రయాససంపద గలవానికి। ఉభయమునకు ఏకార్థము॥ అనగా అనేకబ్రహ్మాండములను అనాయాసముగా తమదేహములందు సహజమైనఫలసమూహములను మేడి

వృక్షము ధరించినట్టు వలెను ధరించినారు అని అర్థము॥

౪౦ క॥ తరణిశశిలోచనునకున్। పరమాణువిలోకియోగ
మార్గఖురాళీ। పరివిహృతిసనాథునకున్। హరిహరనా
థునకు సద్గుహసాధునకున్॥

టీక॥ తరణిశశిలోచనునకున్] తరణిశశి। సూర్యచంద్రులే। లోచనునకున్। నేత్రములుగా గలిగినట్టువంటి। పరమాణువిలోకియోగమార్గఖురాళీపరివిహృతిసనాథునకున్] పరమాణు। పరమాత్మను। విలోకి। అవలోకిస్తూవుండేటి యోగీశ్వరుల యొక్క। యోగమార్గఖురాళీ। యోగమార్గ। యమనియమాదియోగముల దారియనేటి। ఖురాళీ। గరిడీయందు। పరివిహృతి। విహారముతోను। సనాథునకున్। కూడుకున్నవానికి। సద్గుహసాధునకున్] సత్। సత్పురుషుల యొక్క। గుహ। దహరాకాశమునకు। సాధునకున్। విభుడైనట్టువంటి। హరిహరనాథునకు] విష్ణుశివస్వరూపుడైనట్టువంటి స్వామికి॥ ఉభయమునకు ఏకార్థము॥ ఈ షష్ఠ్యంతపద్యములలో చెప్పిన విశేషణపదములకన్నిటికిన్ని హరిహరనాథపదము విశేష్యము॥

వ॥ సద్భక్తిసమర్పితంబుగా నా యొనర్పంబూనిన పంచ
తంత్రంబునకు కథాప్రారంభం బెట్టిదనిన॥

టీక॥ సద్భక్తిసమర్పితంబుగా] పూజ్యానురాగపూర్వకసమర్పణా

ముతో గూడుకున్నట్లుగా నే, నామొనర్పం బూనిన] నేను చేయనా
రంభించినట్టి, పంచతంత్రంబునకు] పంచతంత్రమనే ప్రబంధము
నకు, కథాప్రారంభం బెట్టిదనిన] పూర్వవృత్తాంతక్రమము ఎట్టి
వంటిదనిన॥ షష్ఠ్యంతాలకు యీ వచనముతో గూడా అన్వయ
క్రమము॥

పురవర్ణనము॥

౪౧ సీ॥ వనజగర్భకటాహ వర్ధిష్ణు వరణంబు బలిబహూకృతపు
ణ్యసలిలఖేయము, మరుణాంశుకలశభాసురరత్నసౌధంబు
కుధరభిద్గృహచుంబి గోపురంబు, ధనదధామ శ్రీద సచ్ఛా
త్ర నిష్కుటకంబు బ్రహ్మనిష్ఠద్విజప్రాంజులంబు, ప్రబలభా
ర్గవశౌర్యబంధుర క్షత్త్రంబు పౌలస్త్యనిభవణిగ్గర్భసురం
బు॥

౪౨ తే॥ పద్మనాయక శుభవిభాభత స్వర్ణముంగ, విద్యదావాస
మంజులీవిహారమాన, భూరిసంతాపతిమిరంబు పోగడ
నెగడు ప్రాకారగరిమంబు పాటలీపురవరంబు॥

టీక॥ వనజగర్భకటాహ వర్ధిష్ణువరణంబు] వనజగర్భకటాహ, బ్రహ్మాం
డభాండపర్యంతము వృద్ధి, వర్ధిష్ణు, వర్ధనశీలమైనట్టువంటి, వరణం
బు, ప్రాకారము గలిగినట్టువంటిది, బలిబహూకృతపుణ్యసలిల
ఖేయము] బలి, వైరోచనుడిచేత, బలిచక్రవర్తిచేతను, బహూ
కృత, బహుమానింపబడినట్టువంటి, పుణ్య, పవిత్రమైన, సలిల,

ఉదకము గలిగినట్టువంటి, ఖేయము, అగడ్త గలిగినట్టువంటిది, అ
రుణాంశుకలశభాసురరత్నసౌధంబు] అరుణాంశు, సూర్యు
డనేటి, కలశ, బంగారుశిఖరముచేత, భాసుర, ప్రకాశిస్తూవు
న్నట్టువంటి, రత్నసౌధంబు, మణిమయములైన రాజగృహము
లు గలిగినట్టువంటిది, కుధరభిద్గృహచుంబిగోపురంబు, కుధ
రభిత్, దేవేంద్రుని యొక్క, గృహ, వైజయంతమనే మందిరమును,
చుంబి, స్పృశించేటి, గోపురంబు, పురద్వారము గలిగినట్టువం
టిది, ధనదధామ శ్రీద సచ్ఛాత్ర నిష్కుటకంబు] ధనద, కుబేరుని
యొక్క, ఆశ్రీద, చైత్రరథమనే పేరుగల వృద్యానవనమువంటి సచ్ఛా
త్ర, గలిగిన, నిష్కుటకంబు, గృహారామములు
గలిగినట్టువంటిది, బ్రహ్మనిష్ఠద్విజప్రాంజులంబు] బ్రహ్మనిష్ఠ
వేదోక్తకర్మనిష్ఠ కలిగినట్టువంటి, ద్విజ, బ్రాహ్మణులచేత,
ప్రాంజులంబు, ఒప్పుచూవుండేటువంటిది, ప్రబలభార్గ
వశౌర్యబంధుర క్షత్త్రంబు] ప్రబల, ప్రసిద్ధుడైన, భార్గవ, పర
శురాముని యొక్క, శౌర్య, పరాక్రమము వంటి పరాక్రమ
ముచేతను, బంధుర, సుందరులైన, క్షత్త్రంబు, క్షత్త్రియులు గలి
గినట్టువంటిది, పౌలస్త్యనిభవణిగ్గర్భసురంబు] పౌలస్త్య,
కుబేరునితోడను, నిభ, సమానులైన, వణిక్, వైశ్యులచేతను,
భాసురంబు, ప్రకాశిస్తూవుండేటువంటిది॥

టీక॥ పద్మనాయకశుభవిభాభత్సన్నమాన విద్వదావాసమండలీ
విహారవారణా ఘోరిసంతాపతిమిరంబు] పద్మనాయక। పద్మసం
ఖనిధనాధిపతులనేటి మూర్ఖనివెుక్కా శుభ। బంగారము
వెుక్క। విభా। తేజస్సువంటి తేజస్సు చేతను। భత్సన్నమాన।
పొగాట్టబడినవంటి। విద్వత్। విద్వాంసులవెుక్క। ఆవా
సమండలీ। నివాసప్రదేశములయుండు। విహారవారణా। సంచ
రించుతూ వుండేటవంటి। ఘోరి। అధికమైన। సంతాప।
మనస్తాపమనే। తిమిరంబు। చీకటిగలిగినవంటిది। పూర్ణగ
రిమంబు] పూర్ణ। సంపూర్ణమైన। అధికమైన [illegible] గరిమం
బు। గురుత్వము గలిగినవంటి। పాటలీపురవరంబు] పాట
లీపురమన్నే గొప్ప పట్టణము। పొగడు] సకలజనులు స్తోత్రము చేయఁగా।
నెగడు। ప్రబలును। అనగా। బ్రహ్మాండకటాహపర్యంతము
మిక్కిలి ప్రసిద్ధమై మహోన్నతమైన ప్రాకారము కలిగినది అనిన్ని రసాతలము
ను వ్యాపించి అగాధమైనవంటి జలములు గలిగిన అగడ్తక
లిగినదనిన్ని। సూర్యమండలమును అతిక్రమించిన రాజగృహ
ములు గలిగినదనిన్ని। స్వర్గానికంటె వున్నతమైనపురద్వారము గ
లిగినదనిన్ని। వేదోచ్చారణంతులైన బ్రాహ్మణులు కలిగినద
నిన్ని। శత్రుసంహారకులైనరాజులు కలిగినదనిన్ని। అగణితధన
సంపన్నులైనవైశ్యులు కలిగినదనిన్ని। ధనికులవల్లను దారిద్ర్యసం
తాపరహితులైనవిద్వాంసులు కలిగినదనిన్ని। సంపూర్ణగారవ

ముగలిగినదనిన్ని। ఏతాదృశమైనయీ పాటలీపురమునెగడున
నిభావము॥

౪౩ సీ॥ హాలాహలంబిది గాదె యభ్యమిత్రయుజీవానిలగ్రా
హివప్రాహిపతికి। పదముదంబిది గాదె పరుషారివారిజా
స్తోమకృతానలశుండాలపతికి। చిరతమంబిది గాదె
పరరాజసంరోధివరణామండలచక్రవాళమునకు
క్రొమ్మెరుంగిదిగాదె కుటిలశాత్రవతనుక్షతజయు
క్తప్రాకారచక్రవలయమునకు॥

౪౪ తే॥ క్షౌద్రమిదిగాదె ప్రతిపక్షజాతిచెఱని। క్రొమ్మకొలల
గనుపట్టుకోటదవ్విక నగజనలోచనోత్సవంబా
చరించి। పరిఘవిల్లుపైగడ్త నప్పురియగడ్త॥

టీక॥ హాలాహలంబిదిగాదె] అభ్యమిత్రయు జీవానిలగ్రాహి
వప్రాహిపతికి] అభ్యమిత్రుయు। ఎదిరించివచ్చిన పగవాండ్లైన శత్రుసంఘం
ధమైన। జీవానిల। ప్రాణవాయువులను। గ్రాహి। హరి
స్తూవుండె। వప్ర। కోట అ ప్రాకారమనేటి। అహిపతికి। సర్పరాజుకు।
హాలాహలంబు] విషము। ఇది] ఈ అగడ్త। కాదె] కాదా। విషమే
అవునని అర్థము। పరుషారివారిజాలస్తోమకృతానలశుం
డాలపతికి] పరుష। కఠినులైన। అరి। శత్రువులనేటి। వారిజ।
పద్మములను। స్తోమకృత్। నాశనము చేసేటవంటి
వంటి। సాల। ప్రాకారమనేటి। శుండాలపతికి। గజరాజు

ము। ఇది] ఈ అగడ్త। పదమదంబుగాదె] పాదపములయందు పుట్టినదానము
గాంధో।ని।మదో దానమిత్యమరః॥ మదమేనని అర్థము। పరరాజసం
రోధివరణావండలచక్రవాళమునకు] పరరాజ।శత్రురాజులను
సంరోధి।అడ్డగించుచువుండేటి।అర్థాంతరము। పరశ్రేష్ఠులైన।
రాజ] చంద్రుణ్ని।సంరోధి।అడ్డగించుచువుండేటి।వరణావండ
ల।గుండ్రమైన] ~~మండలాకారమనుట~~।ప్రాకారమనేటి।చక్రవాళ
మునకు।లోకాలోకపర్వతమునకు।ఇది] ఈ అగడ్త।చిరతమంబు
కటికటీకటి
గాదె] ~~గాఢాంధకారము~~ గాదా।శాశ్వతమైన అంధకారమే అవ్వ
ను।కుటిలశాత్రవతనుక్షతజంబుకాప్రాకారచక్రమునకు] కుటిల
పగ ఒదలి
దుష్టులైన।శాత్రవ।శత్రురాజులయొక్క।తను।దేహములయొక్క।క్ష
నెత్తురు
తజ।రక్తముతోడను।అయుక్।కూడుకున్నట్టువంటి।ప్రాకార।కోట
అనేటి।చక్రమునకు।లోహమయమైనరథాంగాయుధమునకు।
మాలతనెప్పెనజిగి.
ఇది] ఈ అగడ్త।క్రొమ్మెరుంగుగాదె] ప్రకాశము కాదా।ప్రకాశమే
~~నని అర్థము। ప్రకాశమనగా చక్రమంజిగి అని అర్థము~~ ప్రతిపక్షజా
తి చెదని కొమ్మెరేకులగనుపట్టుకోటదమ్మికి] ప్రతిపక్షజాతి।శ
త్రుసమూహమనేటి।ప్రతిపక్షజాతిరేకులగుంపుచేతను।ప్రతి
పగవాడైన వెడయించుపి
పక్ష।శత్రువైన నట్టువంటి।చంద్రునియొక్క।జాతి।ఆవిర్భూతిచే
ముడుచుకొని
తను।చెదని।చెడిపోనట్టువంటి।కొమ్మ।కోటబురుజులవింది స్థ
రదగినటువంటి
లమనేటి।రేకుల।దళములచేత।కనుపట్టు।చూపట్టుతూవుండే

అ। కోట।ప్రాకారమనేటి।తమ్మికి।పద్మమునకు।ఇది] ఈ అగడ్త।స్తోత్ర
ము గాదె] తేనెకాదా।తేనెయటానని అర్థము।అనగ] జనలోచనోత్సవం
బాచరించె] ~~అనగ~~ (ఈ ప్రకారము లోకులు పలుకగా)।జన।నరుల
కెంపు
యొక్క।లోచన।నేత్రములకు।ఉత్సవంబాచరించి।సంతోషముచే
అగడ్త] అప్పుడు-
శి।అప్పురి। ఆ పాటలీపురముయొక్క।అగడ్త।తోయము।పొగడ్త
స్తోత్రము
పొగడికే చేత।పరిఢవిల్లు।ప్రకాశించును।అనగాను ఆ అగడ్త ప్రా
ఒప్పు
కారమందు ఆరోపితములైన సర్పగజచక్రవాళలోహమయ
చక్రాయుధపద్మములకు ఆశ్రయాశ్రయిభావసంబంధము
లైనహాలహాలపదముదాదులయొక్క ఆరోపణము తనయం
దు గలిగి హాలహాలాదులయందలి నీలవర్ణము విద్యమానమౌ
ట వల్లను ప్రాకారముతో యెడబాయకతానున్నవుండి అ
తి నీలవర్ణమై ఆరసాతలపర్యంతమైన వుదకము గలిగి అభేద్య
మై అలంఘనీయమై శత్రుసంహారకమై ప్రకాశించునని భావము॥

౪౫ తే॥ మొదలనెప్పులలోకెంతమునిగి పదప*।రాశికెక్కినపె
నుమచ్చరాలపెరిగి*పరగుతినపెంపుకెమ్మలపాలుజేసి*
కోటయవ్విటడుర్వటుపొంటిదనరు॥

టీక॥ అవ్విట] ఆపట్టణమందు।కోట] ప్రాకారము।మొదల] మొ
నీళ్ల
దటిభాగము। అప్పులలో] జలములలో। అప్పులలో] బు
ణములలోనని అర్థాంతరము। కాంతముని] కాంచకాంచ

మగ్నమయి। అర్థాంతరము। అంతర్ధానమైపోయిన] తర్వాత। రాశికెక్కిన
పెనుమచ్చరాలపేరిగి] రాశికెక్కిన। ప్రోగైన। పెనుమచ్చరాల। శ్రేష్ఠము
లైన యింద్రనీలములచేత। పెరిగి। ఘనత్వమును బొంది। అర్థాంత
రము। పెనుమచ్చరాల। విశేషమూ తనరత్నములతో। పెరిగి। పెంపై
[తనపెంపు] పరగు]
పరగు ఒప్పుచున్నట్టి వంటి। తనపెంపు। తనఘనత్వము। కొమ్మ
లపాలుజేసి] కోటబురుజులమీది స్థలాధీనము కావించి। కొ
మ్మలపాలుజేసి] స్త్రీల అధీనము కావించి। ఇది అర్థాంతరము। దుర్వ
టుపాటు] దనరు। దుర్వటుపాటి। దుష్టమైన పొంకిరి లంపటుని
వలెనే। తనరు] [ఒప్పునటు] అగపడును॥ అనగా యీపట్టణము కోట అడు
గున నేలదాకా వ్యాపించి। యింద్రనీలరత్నములచేత నిర్మితమై
శిరఃప్రదేశము స్వర్గపర్యంతము వ్యాపించగా మహోన్నతమై
అగపడును అని భావము॥ దుర్వటుపాటి తనరు అనిశ్లేషచేత అర్థాం
తరము॥

౪౭ చ॥ పురనిధిరక్షణాక్షమత బూనిన శుద్ధసుధాసముజ్వలా
వరణము కుందభృత్త్ఫణికి వాలికె కొమ్మలతిస్ఫుటస్ఫటో
త్కరము తదగ్రశీతకరకాంతశిలల్ మణులంబురుడ్బిసాహా
రణచరన్మరాళపరిఘాంబువు కంచుకమెంచి చూడగన్॥

టీక॥ పురనిధిరక్షణాక్షమత] పూనిన। పురనిధి। పుర। పట్టణమనేటి। నిధి।
నిక్షేపముయొక్క। రక్షణ। సంరక్షించుటయందు। క్షమత। సామ

ర్థ్యమును। పూనినన్] వహించినన్] శుద్ధసుధాసముజ్వలావరణము
కుందభృత్ఫణికి] శుద్ధ। స్వచ్ఛమైన। సుధా। పాలగచ్చుచేతను। స
[మిక్కిలి ఒప్పుచున్నట్టి వంటి]
ముజ్జ్వల। అగుపడుతు వున్నట్టి వంటి। ఆవరణ। ప్రాకారము [కోట] అనేటి। ము
[యీసౌరులగల]
కుంద। ముకుందమనే నిక్షేపమును। భృత్। ధరిస్తూ వుండేటటువం [తాల్పుతున్న]
టి। ఫణికి। సర్పమునకు। అర్థాంతరము। శుద్ధసుధాసముజ్వలా
వరణాముకుందభృత్ఫణికి] శుద్ధ। పరిశుద్ధమైన। సుధా। అమృత
మువలెనే। సముజ్జ్వల। తెలుపు [ఒప్పులు] వున్నట్టి వంటిన్ని। ఆవరణ। అంత
[చుట్టుబడి]
టు పరివేష్టించినట్టి వంటి। వరణ। ప్రాకారమనేటి। ముకుందభృ
త్ఫణికి। ఆదిశేషునికి। వాలికె కొమ్మలు] వాలికె। విస్తారములైన
కొమ్మలు। కోటబురుజులమీది స్థలములు। అతిస్ఫుటస్ఫటోత్క
రము] అతిస్ఫుట। మిక్కిలి విప్పబడినట్టి వంటి। స్ఫట। [పడగ] ఫణాములయొ
క్క। ఉత్కరము। సమూహము। తదగ్రశీతకరకాంతశిలల్] తదగ్ర।
ఆ ప్రాకారాగ్రమందలి। శీతకరకాంతశిలలు। చంద్రకాంతము
లే। మణులు। పడగలయందు వుండేరత్నములు। అంబురుడ్బిసా
హరణచరన్మరాళపరిఘాంబువు] అంబురుడ్బిస। తామరతూం
డ్లయొక్క। ఆహరణ। తేవడము విషయమై। భక్షణ విషయమైయు
నుట। చరత్। సంచరిస్తూ [తిరుగుతూ] వున్నట్టి వంటి। మరాళ। హంసములుగ
లిగినట్టి వంటి। పరిఘా। అగడ్తయొక్క। అంబువు। ఉదకమే। కంచు
కము] కుబుసము। ఎంచి చూడగన్] విచారించి చూడగాను। అ

నగా। యీపట్టణమే యొకనిక్షేపము। యీపట్టణోనకు వలయాకారముగా చుట్టుచుట్టియుండే ప్రాకారమే సర్పము। యీప్రాకారసర్పమునకు కోటకొమ్మలే పడగలు। తామరతూండ్లను భక్షించేకొరకు సంచరించుచూ వుండే హంసలు గలిగిన అగడ్తలో వుండే జలమే కుబుసమని తాత్పర్యము। ఇందుచేత అనేకములైన మణిమయములైన కోటకొమ్మలు గలిగి మహోన్నతమై బహువిశాలమై కోటవెలయునని భావము। శత్రువులకు అభేద్యమైనదని సూచితార్థము॥

౪౭ మ॥ దివిషద్వాహినియప్పులంబారశియు ద్వ్యత్రిర్విజృం
భింపదా నవరోధించినవేటకోటయధమర్ణాబారమే
పారనాంచవతేచ్ఛంబున బాదుకెన్నయదుగొప్పం బ్రా
స్తరస్స్వకృతిన్నివసద్రుష్మితనాతపచ్ఛలనవపిన్నంగ్రాగు నత్రా
తమున్॥

టీక॥ వేటిన్ [కోట] వేత] ఆపట్టణమందలి। కోట। ప్రాకారము। దివిషద్వాహినియప్పులన్] [దివిషద్వాహిని-] ఆకాశగంగయొక్క। అప్పులన్। జలములయందున్నన్। అర్థాంతరము। అప్పులన్। బుణములయందున్న। బారశి] వ్యాపించి। అర్థాంతరము। ముణిగి। ద్వ్యత్రిర్। ~~[illegible]~~ గర్వముచేత। విజృంభింపన్] విర్రవీగగా। తాను] ఆయాకాశగంగ। అవరోధించినన్] అడ్డగించినను। ~~[illegible]~~ అధమర్ణాబారమేపారన్] బుణములు [అప్పు]

తీసుకొని జీవించువాను ఋష్యనియొక్క మరాన్నదతేట వేర్పట్టుగా। ఆంబవకేచ్ఛంబున] ఆంబవ। పరిఘాందక [అగడ్తలోని నీళ్ల] సంబంధమైనఘవంబు। కేళ్ఛంబున। ప్రదేశమందు అనగా। అగాధజలప్రదేశమందు। పాదుకొన్న] నివిచియుండేటి। అడుగొప్పన్] అధః [క్రింది] ప్రదేశము। లోగన్నమైనదికాగా [తలగగా]। అర్థాంతరము। అడుగొప్పన్] పాదము। లోగన్నము కాగా। ప్రస్తరస్స్వకృతిన్] ప్రస్తర। పాషాణముల [రాళ్ల] యొక్క। స్వకృతిన్। అంగీకారముచేత। అర్థాంతరము। రాళ్లమోసంటచేతనున్న। నివసద్రుష్మితన్] పాశములు కల్లుటచేతనున్న। ఆతపచ్ఛలనవపిన్నన్] ఆతప। స్వప్రకాశము యొక్క। ఛలన। వాన్యజము గలిగిన షువంటి। వపిన్నన్। అన్నిహోత్రమందు। అస్తాంతము] ఎప్పుడున్న। గ్రాగు] తపించుచు। అనగా। ఆపట్టణముకోట ఆకాశగంగాప్రవాహపర్యంత వ్యాపకమైన మహోన్నతనము గలిగి తనపాదురసాతలపర్యంతము వ్యాపించగా ప్రకాశించునని భావము॥

౪౮ మ॥ గళబద్ధానిలఘుగ్వషస్ఫురితభూతాత్కరంబునంగాలు
కాంచలునేతేరిగురాలనెట్లుజెడకుండం బ్రోతువిన్ వప్రర
క్షలగారుత్మత శార్ఙ్గభబూనిధరియించున్ చూడుడాయం
చునిస్తులదత్యోత్తరభాషదేర్చిచను ఘడ్యోత్తుండుదా
త్రాచితిన్॥

టీక॥ కాండలు] పర్వతములు। గళబద్ధానిలఘుగ్వషస్ఫురితభూతా

రంబునన్ [struck] గళకంఠములందు। బద్ధ। కట్టబడినవి వంటి। అనిలభుక్
భుక్। సర్పములయొక్క। విష। విసము చేత। స్ఫురిత। ప్రకాశింపబడినవి
వంటి। భూతాంకారంబునన్। భూతాంకారాగ్నిచేతను। అనగా నిశ్వా
సాగ్నిచేతను। కాలు దహింపబడును। నీతోరికురాలన్ నీరథా
శ్వములను। వెల్లజేడకుండన్। ఏప్రకారము చక్కగా। బ్రోతువన్
రక్షింతువనేటి। వప్రరక్షులు ప్రాకారపరిపాలకుల గూర్చి। ఖ్యాపి
తుండు। సూరునుడు। గారుత్మత శోభ [struck] గారుత్మత। గరుడ
పచ్చలయొక్క। శోభ। కాంతిని। ప్రాణి యుత్నము చేసి। ధరియిం
చున్ వహించును। అథాంగం తరము। గారుత్మత శోభ బూని
ధరియించున్ గరుడసంబంధమైన ప్రతిభను వహించును। బూ
డుడా యుంచు పక్షించండీ అని। నిస్తుల దత్తోత్తరభాషదేర్ప్య
నిస్తుల। అసమానమైనవి వంటి న్నాదత్త। ఇవ్వబడినవి వంటి
ఉత్తర భాష। ప్రతివాక్యము చేతను। తేర్ప్యు। సంతోషింపచే
సి। ఉదాత్తాబితిన్ ఉదాత్త। పొందబడినవి వంటి। కాంచి
తిన్। కాంచిత్వము చేతను। అనగా సముచితముగా ననుట।
చను రమణమువేషుడు। అనగా। ఆపట్టణ ప్రాకారము సూ
ర్యమండలపర్యంతము వ్యాప్తమైనదని భావము। సూర్యాశ్వ
ములు గారుత్మత శోభ వహించు ననుట। సర్వవిషపరిహారా
ర్థము అశ్వములకు సహజదేహకాంతిన్ని అని తాత్పర్యము॥

13550

౪౯ చ॥ కలుకలుకుచంబులాన కలుగుల్ బడి కెమ్ముల తాంగిచూచు
కౌమ్ముల మఖచంద్ర చంద్రికల మవ్వపుతేట గవాక్ష చంద్రమ
శ్శిలల స్రవించు నేటబడి శీఘ్రగతిన్ బరతెంచు మీనకందళ
ములయుత్న పద్మదళదామక శోభ ఘటించు కోటకున్॥

టీక॥ కలుకలు కుచంబులు కలుకు। ఒప్పుచూపుండేటి। కుచంబులు। స్తనములు। ఆనెమో
పగా। వలుగులబడి గుంతలు పడగా। కొమ్ముల కోట బురుజు
ల మీదిసలములందుండు। తాంగిచూచు నిక్కినగా చుచున్నటు
వంటి। కెమ్ముల స్త్రీలయొక్క। మఖచంద్ర చంద్రికల ముఖచంద్ర-
వదనములనే సుధాంశువుల యొక్క। చంద్రికల। వెన్నెలల యొక్క।
మవ్వపుతేట। మేలైన కాంతిచేత। గవాక్ష చంద్రమశ్శిలల। గవా
క్ష। తోరణాగండ్లయందలి। చంద్రమశ్శిలల। చంద్రకాంతపుమ
ణులవల్ల। స్రవించు జారుచుండేటి। నేటబడి నెళ్లవెంబడి।
శీఘ్రగతిన్ వేగమైనవి వంటి గమనము చేతను। పరతెంచు వస్తూ
వుండేటి। మీనకందళములు చేపగుంపులు। కోటకున్ ఆపట్టణ
ప్రాకారమునకు। అయుత్న పద్మదళదామక శోభ ఘటించు। అ
యుత్న। అప్రయత్నము వల్లనైన। పద్మదళ। తామరరేకుల యొక్క
దామక। తోరణముల యొక్క। శోభ। ప్రకాశము ఘటించు
పొందించును। అనగా। కోట బురుజుల మీది స్థలములందుండు
నిలిచి తమకుచములు ఆ కోట కెమ్ములయందు అనగా తాంగిచూ

సూర్యుండే స్త్రీలయొక్క ముఖచంద్రుల [ముఖే నియొక్క వెన్నెలల] [కలుగుటవల్ల] చేత గవాక్షములయం
దు వుండే చంద్రకాంతములు స్రవించగా ఆనీళ్లవెంబడి వసూర్యుం
డే విమానములు ఆకోటకు అప్రయత్నముగా అయినప్పువంటి ప
ద్మపత్ర తోరణ శోభను ఘటించునని చెప్పినందుచేత ఆకోట
కొమ్మలయందు సంచరించే స్త్రీలయొక్క ముఖములు సాక్షాచ్చం
ద్రబింబములనిన్ని। వారి నేత్రములు మీనోపమానములనిన్ని
ప్రాకారము చంద్రకాంతమణి నిర్మితమై మహోన్నతమైనదని భా
వము॥ తాంగి చూచుట మరుగుననుండి చూచుటకే ధర్మము। యీ
క్కిడ లక్షణాయా యాయధర్మము తోచినది। నిక్కిచూచుట యని॥

౫౦. ఉ॥ బంభర డింభ ఝుంకృతి నిబద్ధ కటప్రకటప్రదానవత్కుంభి
రదప్రహారముల కోకులవత్తులునైన మిన్నువిశ్వంభరగా
లునన్ కలకసారసగర్భుడా నర్భుసంభృతిస్తంభములో
యనన్ కనకసాధములుల్లసిలున్ పురంబునన్॥

టీక॥ బంభర డింభ ఝుంకృతి నిబద్ధ కటప్రకటప్రదానవత్కుంభి రదప్ర
హారముల] బంభరడింభ। కొదమతుమ్మెదలయొక్క। ఝుంకృతి। ఝుం
కారధ్వనితోడను। నిబద్ధ। కూడుకున్నట్టివంటి। కట। గండస్థలము
లయందు। ప్రకట। ప్రబలమైనట్టివంటి। ప్రదాన వత్[అధిక]। మదధారలు
కలిగినట్టివంటి। కుంభి। ఏనుగులయొక్క। రద। దంతములచేతనైన
ప్రహారములు। దెబ్బలచేతను। కోకులవత్తులునైన] నవినూకొలైన।

మిన్ను] ఆకాశము। విశ్వంభర] భూమియందు। కోలునన్ కలక] పడు
ననే తాట్లుపాటుచేత। సారసగర్భుడు] బ్రహ్మదేవుడు। జనర్భు]
నిర్మించినప్పువంటి। సంభృతిస్తంభములో యనన్] సంభృతి। బ్రా
[బలుపువేలాప్ప] రము చరించే కారకమైన। స్తంభములోయనన్। [ప్రాయి] తొలికంబములో
యున్నట్లుగా। పురంబునన్] పట్టణమందు। కనకసాధములు] బం
గారుమేడలు। ఉల్లసిలున్] ప్రకాశించును [ఒప్పు]। అనగా ఆపట్టణారా
జగృహములు వార్యమండల పర్యంతము వ్యాపించి ఆపట్టణా
మందు వుండే రేసుగలయొక్క తిర్యగ్దంతప్రహారములచేతన
లినూకమై ఆకసము భూమియందు పడుతూ వుండగా ఆయా
కాశమును పడకుండా బ్రహ్మదేవుడు ఆయాకాశమును ధరిం
చేనిమిత్తమై నిల్పినమహోన్నతస్తంభములో అనగా ప్రకాశిం [ఒప్పెనని]
చెవని తాత్పర్యము॥

౫౧ చ॥ పవనజవంబు నంబరము పైగరుడాగ్రజ గాఢహుంకృ
తిన్పవలు గమించు రాధఘూర్ణశిమాలిహయాళివంయా
శికశ్రమోత్సవము ఘటించు నారదివిషద్వనితాజన
తాముఖేందు జచ్ఛవి నికషంబున నొప్పెడము సాధనిశా
పదృషత్ప్రవాహముల్॥

టీక॥ గరుడాగ్రజ గాఢహుంకృతిన్] గరుడాగ్రజ। అనూరునియొ
క్క। గాఢ। దృఢమైన। హుంకృతిన్। అదలింపులచేతను। పవనజవం

బునక్] వాయువేగముచేత। పురముపై] పట్టణము మీదను। పవలు। ది
వములయందు। గమించు। నడుచుచుండెడి। సౌధపుష్కరిణీవారివిహా
రయాళివయాళికి] సౌధ। వైశాఖమాసమందలి। పుష్కరిణీవారివి
హారయొక్క। హయాళి। (above: గుఱ్ఱపుగుంపు) యొక్క। వయా
ళికి। వాహ్యాళికి। అనగా సవారికి। దివిషద్వనితాజనతాముఖేం
దు జన్యువినికషంబునక్] దివిషద్వనితా। దేవతాస్త్రీలయొక్క।
జనతా। జనసమూహముయొక్క। ముఖేందు జ। వదనచంద్రునివల్లబు
ట్టిన। ఛవి। కాంతియొక్క। నికషంబునక్। ఒరుసుటచేత। పొడమిన।
పుట్టినటువంటి। సౌధనిశాపదప్రవాహముల్] సౌధ। మేడల
యందలి। నిశాపదప్రత్। చంద్రకాంతములయొక్క। ప్రవాహములు।
ఊటలయొక్క। ఆశ్రమోత్సవము] ఆశ్రమ। ప్రయాసలేకపోవుట అ
నేటి। ఉత్సవము। మహాసంబరమును। ఘటించు] పొందించును।
ఓర] ఆశ్చర్యము॥ అనగా ఆపట్టణసౌధములు అమరావతీ
పర్యంతము వ్యాపించివుండగా। దేవతాస్త్రీలముఖచంద్రకాంతి
సన్నికర్షము వల్లనైన మేడలయందు వుండే చంద్రకాంతప్రవాహ
ములు ఆపట్టణము మీద పగలు నడుచుచుండే వైశాఖమా
ససూర్యునియొక్క గుర్రాలకు ఆశ్రమోత్సవమును ఘటించుననన
గా అనూరుని అదలింపుచేతనైన వాయువేగము చేత గమనము
చేసి అలసి ఆప్రవాహములయందు వేపులు మునగగా। శ్రమనివా

రణమాయెననిన్ని। ఆప్రవాహములందు విశ్రమించుతూనదుస్తు
న్నందునయుండుటవల్లనే ఉత్తరాయణమందు అహస్సులు దీ
ర్ఘములైప్రవర్తిల్లుననివ్యంగ్యము॥

౨౨ చ॥ మరకతకుంభముల్ తలలుమానసమానవిహీనకేతు
వుల్ కరములు మధ్యవర్తిరవి కౌస్తుభరత్నము తారకాస
ముత్కరము సరోజదామకముగాం బొగడొందినసౌధరా
జివిరాట్పురుషుడు ప్రత్యహంబమరపూజితుడై కొమ
రొందునప్పురిన్॥

టీక॥ మరకతకుంభముల్] తలలు। మరకత। హరిన్మణిమయములైన (above: యూపేరుగ్రహములలోపలియుంబడిన)। కుం
భముల్। కలశములు। మరకతములనగా గరుడపచ్చలు। తలలు]
శిరస్సులుగానున్న। మానసమానవిహీనకేతువుల్] మానప్ర
మాణముచేత। సమానవిహీన। అసమానములైనటువంటి (above: సాటిలేని)।
కేతువుల్। ధ్వజస్తంభములు। కరములు] చేతులుగానున్న। మ
ధ్యవర్తిరవి] మధ్యవర్తి। ఆకాశము నడుమ సంచరించేటి। రవి। సూ
ర్యుడే। కౌస్తుభరత్నము] కౌస్తుభమనేరత్నము (above: యూపేరుగలమణిశ్రేష్ఠము) గానున్న। తార
కాసముత్కరము] తారకా। నక్షత్రములయొక్క। సముత్కరము। స
మూహమే। సరోజదామకముగా] పద్మదళమాలికగా। పొగ
డొందిన] స్తోత్రమును పొందినటువంటి। సౌధరాజివిరాట్పురు

షుడు] సాధరాట్, రాజగృహ స్థము నే, విరాడ్పురుషుడు, పరబ్ర
హ్మమనే దేవుడు, ప్రత్యహంబు] ప్రతిదివసము న్ను, అమరపూజి
తుడై] అమర, దేవతలచేత, పూజితుడై, ఆరాధింపబడినవా
ఒప్పునటు
డై, అప్సరిస్] ఆపట్టణమందు, క్రొమెరుంగు] ప్రకాశించు
పైక్కతలలు
సు॥ అనగా విరాట్పురుషునికి అనేకములైన శిరస్సులు కొడ్
నిడుపు చేతులు
ఘన బాహువులు మొదలైన అవయవములు కౌస్తుభరత్న
ము, పద్మమాలికయును కలిగి యుండెడము ప్రసిద్ధము గనుక
పు మేడల
ఈపట్టణ సౌధములయందు వుండే మరకతకలశములను
వలలు పైడిగుమ్మటము
శిరస్సులుగా నున్న, కేతువులను దీర్ఘబాహువులుగా నున్న, ఆ
కాశమధ్యవర్తి అయిన సూర్యునికి కౌస్తుభరత్నముగా నున్న,
రథ కేళల గుంపులు
శతాంగ సమూహ పదులను పద్మహారములుగా నున్న ఆపట్టణమేలే
రాజు యొక్క మహోన్నతమైన గృహరాజమును విరాట్పురుషుని
గా వర్ణించబడి ప్రత్యహము దేవతాపూజితుడై ఆ విరాడ్దేవుడు
ఒప్పు
ప్రకాశించుననగా, ఆపట్టణమందుండే రాజగృహరాజము ల
మహోన్నతములై స్వర్గపర్యంతము వ్యాపించి యుండును అని తాత్ప
ర్యము॥

౪౨ మూ॥ వర్ణింతు మీరు నన్నగరివాడల మేడల స్త్రీలం గుదుర్కొన్న
మెరుంగు మిన్నలతకూనలకుం జెలువై నిలింప విద్యున్నిభ దే

హాళితుండవియుక్తవితీర్ణిభూరుహోత్పన్నసమగ్రసా
రభనితాంతలతాంతగుళుచ్ఛకచ్ఛటల్॥

టీక॥ వర్ణింతు మీరు నన్నగరివాడ] వర్ణింతు
ఒప్పుచున్నమి
మీరుల్, రత్నకాంతులచేతను వంటి ఆ నగ
రి, ఆపట్టణము యొక్క, వాడల, వీధులయందలి, మేడలన్] సౌ
ధములయందు, స్త్రీలన్] విహారములచేతను, కుదుర్కొన్న, నివసిం
చియుండేటువంటి, మెరుంగు మిన్నలతకూనలకున్] మెరుంగు, దేహ
సౌందర్యకాంతిచేత, మిన్న, శ్రేష్ఠమైన, లతకూనలమున్, ప్రాయపు
స్త్రీలకు, చెలువై] చెలికత్తెలై, సఖియలైయుసుటు, నిలింప విద్యున్నిభ
దేహలు] మెరుపుతో సమానమైన శరీరములుగల దేవతాస్త్రీలు, అ
ళితుండవియుక్తవితీర్ణిభూరుహోత్పన్నసమగ్రసారభనితాం
తలతాంతగుళుచ్ఛకచ్ఛటల్] అళితుండ, తుమ్మెదల ముక్కుల
చేతను, వియుక్త, ఆస్వాదింపబడనటువంటి, వితీర్ణిభూరుహ,
కల్పవృక్షములయందు, ఉత్పన్న, పుట్టినటువంటిన్ని, సమగ్ర, అ
తిశయమైన, సౌరభ, పరిమళము గలిగినటువంటిన్ని, నితాంత,
పూగుత్తు
వాడనటువంటి, లతాంత గుళుచ్ఛక, పుష్పగుచ్ఛములయొ
ఒసగుదురు
క్క, చ్ఛటల్, సమూహములను, ఇత్తురు] ఇచ్చెదరు, అనగా
ఆపట్టణము మేడలయందు విహరిస్తూ వుండే రాజస్త్రీలకు
దేవతాస్త్రీలు చెలికత్తెలై తుమ్మెదలచేత అఘ్రాణింపబడని వి

గనక విశేషపరిమళము గలిగి వాడక వుండే కల్పవృక్షసంజాతపుష్పగు
చ్ఛములను యిత్తురని చెప్పినందుచేత ఆపట్టణప్రమదలు మహో
న్నతములై స్వర్గపర్యంతము వ్యాపించి వుండగా స్వర్గమందు వుం
డే దేవస్త్రీలకును యీపట్టణము మేడలమీద విహరించుచూ వుం
డేరాజస్త్రీలకును మైత్రీసంబంధము చేత చెలిమి కలిగిన
నితాత్పర్యము॥

౫౪ చ॥ గురుపురుధూమహేమపురగోపురభూవసతుల్ సతు
త మనోహరవరదత్తమత్తవిషమాయుధజన్యవిహారఖిన్న
తాశ్చరికఘంటిల్లవేసవులచారునమేరుసుమేరుమారుతాం
కురములన్ ప్రోతురుచ్చకుచకుంభజనుశ్శ్రమపుష్కరాప్లుతిన్॥

టీక॥ గురుపురధూమహేమపురగోపురభూవసతుల్ సతుల్, గురు,
శ్రేష్ఠమైన, పురుధూమ, గుగ్గిలపుపొగలు గలిగినట్టివంటి, అనగా,
సాంబ్రాణిధూపవాసనలు గలిగినట్టివంటివని అర్థము, హై
మ, సువర్ణమయములైనట్టివంటి, పుర, పట్టణము యొక్క, గోపు
ర భూ, పురద్వారప్రదేశములయందు, వసతుల్, నివసించియుం
డేటువంటి స్త్రీ, మనోహరవరదత్తమత్తవిషమాయుధజ
న్యవిహారఖిన్నతల్ మనోహర, సుందరులైనట్టివంటి, వర, ప్రి
యులచేత, దత్త, ఇవ్వబడినట్టివంటి, మత్త, మదించిన, విషమా
యుధ, మన్మథుని యొక్క, జన్య, యుద్ధములయందలి (విషమా

యుధజన్యమనగా, సురతము) విహార, క్రీడలచేత, ఖిన్నలు, శ్రమ
ము జెందినట్టివంటి సతుల్ స్త్రీలు, రాజస్త్రీలు, ఎచ్చరికఘంటిల్లి జా
(గ్రీ)తపొందగాను, వేసవుల గ్రీష్మకాలములయందే, చారునమే
రుసుమేరుమారుతాంకురములన్ చారు, మనోహరమైనట్టి
వంటి, నమేరు, సురపొన్నపువ్వుల వాసనలతో కూడుకున్నట్టివంటి
స్త్రీ, సుమేరు, ఉత్తమములైన, మారుతాంకురములన్, పిల్లవాయు
వులను, ఉచ్చకుచకుంభజనుశ్శ్రమపుష్కరాప్లుతిన్ ఉచ్చ, గొప్ప
వైన, కుచకుంభ, కనకకలశములవంటి స్తనములయందు, జనుః,
పుట్టినట్టివంటి, శ్రమపుష్కర, స్వేదోదకము (చెమటనీళ్ల) యొక్క, ఆప్లుతిన్, అ
భిషేచనము (తడుపుట) చేతను, ప్రోతురు పోషింతురు, అనగా సాంబ్రా
ణిధూపవాసనలు గలిగి సువర్ణమయములైన పట్టణగోపుర
ప్రదేశములయందు నివసించు పట్టణస్త్రీ సుందరులైన భర్తలతో
సురతక్రీడలయందు అలసిన స్త్రీలు పొన్నపూలవాసనలతో కూడిన
పిల్లవాయువుల చేత తమ కుచకుంభములయందు పుట్టిన చెమటబిందువులను పోగొ
ట్టుకొందురు (ఘుఘ్రాతాప్పృ) గ్రీష్మమే వున్నను పొన్నపూల
మీదుగా వచ్చు దుస్గాలిచేత స్వకుచములయందు రతిఖిన్నస్వే
దోదకము నివారింపజేసి కొందురనుట.॥

౫౫ చ॥ అలఘుసరోజజీవశిశిరాగమకాలకరాళజాఠరజ్వ
లనశిఖాప్రజీర్ణవిధివాహకులాయజకైటికిచ్చనుత్ప
లికనిలింపధామతివిధామవధూప్రతిబింబతావిశ

త్వరిత సుగంధచంద్రఘుటికాపురగోపురయాతావతాస్యము

లే॥

టీక॥ అలఘుసరోజభీమశిశిరాగమకాలకరాళజాఠరజ్వలనశి

ఖోష్ణజీర్ణవిధివాహకులాంయజకోటికి] అలఘు। అధికమైన (పెక్కులైన)

ఘువంటి। సరోజ। పద్మములకు (తామరపూలకు)। భీమ। భయంకరమైన (వెరపుపుట్టించునట్టి)ఘువంటి।

శిశిరాగమకాల। హేమంతసమయమందు। కరాళ। తీక్ష్ణమైనఘు

- కడుపులోనుండేటువంటి -

వంటి। జాఠర జ్వలన। అగ్నియొక్క। జఠరాగ్నియనుట। శి

ఖా। జ్వాలల (మంటల)యొక్క। ఉష్ణ। తాపముచేత। జీర్ణ। కృశించినఘు

వంటి। విధివాహకులాంయజకోటికి। బ్రహ్మకు వాహనమైనప

క్షిసమూహమునకు అనగా హంససమూహమునకు। నివిండ

ధామతిమిధామవధూప్రతిబింబతామిళత్కలితసుగంధచం

ద్రఘుటికాపురగోపురయాతావతాస్యములే] నిలింపధామ।

స్వర్గమందలి। తిమింధామవధూ। ఆకాశగంగయందు। ప్రతి

బింబతా। ప్రతిఫలనత్వముతోడను। మిళత్। కూడుకు

న్నట్టివంటి కలిత। మనోహరమైనట్టివంటి। సుగంధ। పరి

మళముగలిగినట్టివంటి। చంద్రఘుటికా। కర్పూరఖండ

ములలో కూడుకున్నట్టివంటి। పుర। పట్టణముయొక్క।

గోపుర। పురద్వారమందలి విహరించుచూ వుండే। యాతావత।

ప్రాంయపుష్ట్రసమూహములయొక్క। ఆస్యములే। ముఖపద్మ

ములు। ఉత్కలిక] సంతోషమును। ఇచ్ఛను] ఒసగును। అనగా

జఠరాగ్నిచేత కృశించి ఆకాశగంగలోనుండే హంసలకు

ఆయాకాశగంగలో ప్రతిబింబించి మంచిపరిమళముగ

లిగిన కర్పూరపుగుళికలతో కూడుకున్న ఆపట్టణగోపు

రపుదేశములందు విహరించుచూ వుండే యావనస్త్రీలము

ఖములు సంతోషమును చేసెను। అనగా। హేమంతకాల

మందు పద్మసంపదకు క్షీణదశగనుక ఆకాశగంగలో సంచ

రించే హంసలకు పురగోపురయాతావతాస్యములు కేవలప

ద్మములనే భ్రాంతిచేత సంతోషము చేసెనని చెప్పినందుచేత

యీ పట్టణపు గోపురము స్వర్గపర్యంతము వ్యాపించి మహో

న్నతము ఐనది అనిన్ని పద్మములకును ముఖములకు సాదృశ్యసం

బంధము గనుక పద్మములయందు పరిమళము గలుగుటను

ఊహామము ఇపద్మములకు పరిమళనిమిత్తము కర్పూరఘు

టికాపదము చెప్పబడినదని తాత్పర్యము॥ మరిన్ని। స్త్రీలు

తాంబూలచర్వణమందు కర్పూరపుగుళికెలను వేసుకు

నేదిన్ని ప్రసిద్ధము॥

౫౬ ఉ॥ ఆపురిచంద్రికానిశలహాటకహర్మ్యమృగేంద్రమధ్య
లభ్రాపగనీటమజ్జనములాదియలంకృతిమచ్ఛశరీరవై
దాపునసన్నిచేనెనకదంగుదురిందునిలింపపుష్పలా
వీపటలార్పితావ్యహితవృక్షలతాంతగుళుచ్ఛకస్మృతిన్॥

టీక॥ ఆపురి] ఆపట్టణమందు, చంద్రికానిశల] వెన్నెలగలరాత్రు
లయందు, హాటకహర్మ్యమృగేంద్రమధ్యలు] హాటకహర్మ్య,
బంగారుమేడలయందు విహరించుచూవుండే, మృగేంద్ర
మధ్యలు, స్త్రీలు, అభ్రాపగనీట] అభ్రాపగ, ఆకాశగంగయొ
క్క, నీట, ఉదకమందు, మజ్జనములాది] స్నానములుజేసి,
అనగా జలక్రీడసలిపి అని అర్థము, అలంకృతిమచ్ఛరీరవై]
అలంకృతిమత్, భూషణములధరించినవంటి, శరీరవై,
దేహములుగలవారవై, ఇందు] చంద్రునికి, దాపునసన్ని॥
సమీపమందు వుండుటచేతను, నిలింపపుష్పలావీపటలా
ర్పితావ్యహితవృక్షలతాంతగుళుచ్ఛకస్మృతిన్] నిలింప, దే
వతాసంబంధినులైన, పుష్పలావీ, పూలమ్మేస్త్రీలయొక్క, ప
టల, సమూహముచేత, అర్పిత, ఇవ్వబడినవంటి, అవ్య
హితవృక్ష, కల్పవృక్షములయొక్క, లతాంతగుళుచ్ఛకే, పు

ష్పగుచ్ఛముచేత, పూగుత్తులచేత, స్మృతిన్, తలంపుచేతను,
చేకొనన్] చేతికితీసుకునేదానికి, కదంగుదురు] ప్రయత్నము
చేతురు, అవ్యహితవృక్షమన్నప్పుడు అవి పరాతవములకు,
అహిత, శత్రువు డైనట్టి దేవేంద్రునియొక్క, వృక్షము, కల్ప
వృక్షమని అర్థము, అనగా ఆపట్టణమందు వెన్నెలగల
రాత్రులయందు బంగారుమేడలయందు విహరించు
తూవుండేస్త్రీలు ఆకాశగంగ జలములు స్నానముచేసిభూ
షణములుధరించిన శరీరములుగలవారవై సమీపమం
దే వుండుటచేత చంద్రునికి దేవతాసంబంధినులైన పూల
మ్మేవారిచేత యివ్వబడిన కల్పవృక్షసంబంధమైన పుష్పగు
చ్ఛముచే తలంపుచేత చేతికి తీసుకునేటందుకు ప్రయత్నము
చేతురు యిందుచేత పట్టణపుమేడలు స్వర్గపర్యంతము వ్యా
పించి వున్నవని న్ని దేవతాస్త్రీలకు యీపట్టణస్త్రీల
కు సామీప్యసంబంధముచేత ఆదేవతాపుష్పలా
వికలచేత నిరంతరము పుష్పములు తీసుకునేది స్వభావ
మైనందున తమకు సమీపముగా వుండే చంద్రునికి ఆపు
ష్పలావికలు తెచ్చియిచ్చే పుష్పగుచ్ఛమని తలంచి చేతికి
తీసుకునే ప్రయత్నము చేతురని తాత్పర్యము॥

౫౭ చ॥ అలతెలివేల్పురాపగరయాకటిపంటలు వేదబీజము
లే మొలచినచేలు దారకగణముల జనియించినయిం
డ్లు సత్క్రియాఫలతరువుల్ వివిక్తశుకపంజరముల కేళ
కృషిధాతతాతలమననేర్తురాపరతత్త్వవిధిజ్ఞులు
వీటిభూసురుల్॥

టీక॥ అలతెలివేల్పురాపగరయాకటిపంటలు] అల, తథావి
ధప్రసిద్ధమైనట్టివంటి, తెలివేల్పురాపగర, దేవతలకు, అనగా
(తొలివేల్పురా అనగా రాక్షసస్త్రీపురుషులు, వారికి పగర అనగా దే
వతలు (వారికి) ఆకటిపంటలు, క్షుద్బాధను పరిహరించే పైరులు (దేవ
తలు యాగభోక్తలు గనుక యీ పట్టణములో వుండే బ్రాహ్మ
ణులు వేదవిదితములైన సర్వయాగములు చేసి ఆయాగభాగ
ములచేత సకలదేవతలను సంతోషింపచేశేవారని అర్థము)
వేదబీజములే మొలచినచేలు] వేద, ఆమ్నాయములనే టి, బీజ
ములే, విత్తనములు, మొలచినచేలు] అంకురించే వేదసస్యము
లుగల మిట్టభూములు
లైనక్షేత్రములు (అనగా వీరు ఋగ్వేదాదిసకలవేదములు
ప్రసిద్ధముగా చదివి అన్యులకు చెప్పనేర్తురని భావము) ఉదా
రకగణముల] జనియించినయిండ్లు, ఉదారకగణముల, దా
తృత్వాది సకలగుణములు, జనియించినయిండ్లు] పుట్టిన
స్థలములు (ఈ బ్రాహ్మణులందుండే ఔదార్యాది సకలగు

ణములు కలుగునని భావము) సత్క్రియాఫలతరువుల్] సత్క్రియా
శ్రౌతస్మార్తాదిసమస్తత్రతరూపకర్మలనే టి, ఫల, పండ్లుకు,
తరువుల్, వృక్షములు (అనగా యీ బ్రాహ్మణులు తపఃప్రభా
వజనితములైన అణిమాదిసిద్ధులు గలవారనిన్ని భావము) వివిక్త
శుకపంజరముల్] వివిక్త, వేదాంతరహస్యములనే టి, శుక, చి
లుకలకు, పంజరముల్, అనగా పెంపుడు చిలకలనుంచే నిమిత్తము
ఉంచినగూడు (ఈ బ్రాహ్మణులు వేదాంతరహస్యసాహ్వానుభవ
పూర్ణబోధానందులని భావము) కళకృష్టి] కళ, విద్యలయొక్క,
కృషి, సంపత్తిచేత, పరతత్త్వవిధిజ్ఞులు] కేవలస్వరూపమును తె
లిసినట్టివంటి, వీటిభూసురుల్] ఈ పట్టణమందుండే బ్రా
హ్మణులు, ధాత] (బ్రహ్మదేవునికిన్ని, తాతలమననేర్తురు, అటు
గావుండమని చెప్పసమర్థులు, తాతలమననేరురనగా, కళ
కృష్టి] కళ, విద్యలయొక్క, కృషి, సంపదచేతను, ధాత, వలన (బ్రహ్మదేవుని
కి, తాతలమననేర్తురు, పితామహులమని చెప్పతగుదురు,
ఔర] ఆశ్చర్యము, అనగా ఆ పట్టణమందుండే బ్రాహ్మణులు (బ్రహ్మదేవునికంటే మేమే శ్రేష్ఠు
లమని పలుకుదురనిన్ని, పరతత్త్వవిధిజ్ఞులనగా, పరబ్రహ్మజ్ఞా
నము కలిగిన వారనిన్ని తాత్పర్యము॥

౫౮ శా॥ దూరారాతులు దారధర్మగురువుల్ మూర్తుల్ ప
ద్మినీహృద్విశ్వాసారంభుల్ వసుభూషితుల్ హృదయ

పద్మాబద్ధవిశ్వంభరుల్ ధారాసారవిధాయకుల్ ఘ
నపథాలంకారులత్యర్థతేజోరమ్యుల్ రుచిరోదయు
ల్ శుచివతంసుల్ బాల్యురబ్జాక్షినిముల్ ॥

టీక॥ దూరారాతులు] దూర. దవ్వును పొందినట్టివంటి. అరాతులు.
శత్రువులు గలిగినట్టివారలు వంటి (అనగా లోకమందు శత్రువు
లులేనివారని తాత్పర్యము) ఉదారధర్మగురువుమూర్తుల్]
ఉదార. అధికమైన. ధర్మ. ధనుర్విద్యాకుశలత్వమందు
గురువుమూర్తుల్. శ్రేష్ఠమైనట్టివంటి గురువులనిన్ని. ఉ
దార. శ్రేష్ఠమైన. ధర్మ. న్యాయముచేత. గురువుమూర్తుల్
బృహస్పతులైనట్టివంటివారున్ని. పద్మినీహృద్వికాసారంభుల్]
పద్మినీ. పద్మినిజాతిస్త్రీలయొక్క. హృద్వికాస. మానసో
ల్లాసమునకు. ఆరంభుల్. మూలమైనట్టివంటివారున్ని. వసుభూ
షితుల్] వసు. ధనముచేతను. భూషితుల్. అలంకరింపబడినట్టి
వంటివారున్ని. హృదయపద్మాబద్ధవిశ్వంభరుల్] హృదయపద్మా
నప్పనెరాః పుంచ
మనోమార్గములయందు. బద్ధ. ప్రతిష్ఠింపబడిన. విశ్వంభ
రుల్. విష్ణుదేవుడుకలిగినట్టివంటివారున్ని. ధారాసారవిధాయ
మెండువెగనట్లు
కుల్] ధారా. దానోదకధారలను ఆ సార. బలిష్ఠము
గాను. విధాయకుల్. చేసేటట్టివంటివారున్ని. ఘనపథాలంకా

రులు] ఘన. శ్రేష్ఠమైన పురుషులయొక్క పథ. ప్రకాశమార్గమునకు.
సుప్రఖ్యులవంటివారైనటు
అలంకారుల్. శృంగారించేటటువంటివారున్ని. అత్యర్థతేజోరమ్యు
ల్] అత్యర్థ. అత్యుత్కృష్టమైనట్టివంటి. తేజః. దీప్తిచేతను. రమ్యు
ల్. ఒప్పుచూపుండేటట్టివంటివారున్ని. రుచిరోదయుల్. రుచిర. మ
పుట్టుక
నోహరమైనట్టివంటి. ఉదయుల్. అభ్యుదయములు గలిగినట్టి
వంటివారున్ని. శుచివతంసుల్] శుచి. ప్రతాపాగ్నిచేత. వతంసుల్.
శ్రేష్ఠమైనట్టివంటివారున్ని ॥ అర్థాంతరము. శుచివతంసుల్] పావనమై
నట్టివంటివారున్ని. అబ్జాక్షి] ఆపట్టణామందలి. ఇనుల్] రాజులు.
ఒప్పురు
పైలుత్తరు] ప్రకాశించువారు. అర్థాంతరము ॥ దూరారాతు
రవ్వనందువుండె
లు] దూర. విప్రకృష్టమైన. దూరస్థమైనయునట్టి. అరాతు
లు. శత్రువులైనవందేహారాక్షసులు గలిగినట్టివంటివారున్ని. ఉ
దారధర్మగురువుమూర్తుల్] ఉదార. అధికమైన. ధర్మ. యు
తండ్రు
మునికి. గురువుమూర్తుల్. జనకులైనట్టివంటివారున్ని. పద్మినీహృద్వికా
సారంభుల్] పద్మినీ. తామరతీగలయొక్క. హృత్. హృదయ
ములయొక్క. వికాస. పుష్పించుటకు. ఆరంభుల్. మూలమై
నట్టివంటివారున్ని. వసుభూషితుల్] వసు. కిరణములచేత. భూ
షితుల్. అలంకృతులైనట్టివంటివారున్ని. హృదయపద్మాబద్ధ
విశ్వంభరుల్] హృదయ. అంతరంగముయొక్క. పద్మా. మా
ర్గమందు. బద్ధ. ప్రతిష్ఠింపబడిన. విశ్వంభరుల్. విష్ణువుకలిగి

నఘవంటివి। ధారాసారవిధాయకులు] ధారా। పైనుండి యెడతెగక సం ధారారూప
తాకిందపడే నీటిధారలు కల్గి
మైన। ఆసార। వర్షమును। విధాయకులు। వర్షింపజేసే (కురిపి) స్తూవుండే.
ఉఘవంటివి। ఘనపథాలంకారులు] ఘనపథ। ఆకాశమునకు।
అలంకారులు। మండనములు కావిస్తూవుండే ఉఘవంటివి। అత్యర్థతేజో
రమ్యులు] అత్యర్థ। అతిశయమైనఘవంటి। తేజః। దీప్తిచేతను। రమ్యు
లు। మనసోహరులైన స్తూవుండే ఘవంటివి। రుచిరోదయులు] రుచిర। ఒప్పుచూ
వుండేటఘవంటి। ఉదయులు। నిజావిర్భావము (పుట్టుక) కలిగినఘవంటివి। శు
చివతంసులు] శుచి। శ్రేష్ఠురుతువంటిదు। వతంసులు। అధికులైనఘవంటివి।
అర్థాంతరము। పవిత్రమూర్తులైనఘవంటివి। ఇనసులు] సూర్యులు। పౌలు
రు] ప్రకాశించువారు (ఒప్పువారు)। అనగా। ఇనశబ్దము ... చేత రాజులకు సూ
ర్యులకు ఉభయులకు శ్లేషార్థము తగునుక అభేదాధ్యవసాయముగా
ఉభయపక్షములు వర్ణింపబడినవి। ఆపట్టణమందు వుండేరాజు
లు శత్రుసంహారకులు ధనుర్విద్యాగురువులున్నూ పద్మినిజాతిస్త్రీల
కుమానసోల్లాసమున్చేసే సౌందర్యము గలవారున్నూ ధనవంతులు
ఎల్లప్పుడును విష్ణువుని ధ్యానముచేసే
న్నూ। మానసపద్మములందు శ్రీహరిని సేవించేవారున్నూ। వితర
ణగుణసంపన్నులున్నూ ధర్మప్రవర్తకులున్నూ తేజోవంతులున్నూ సం
తతాభ్యుదయము కలవారని నిశ్చితార్థము॥ (ని॥ విశ్వాంతశ్చైకథజిబి త్ర్యవసః)

౫౯ ఉ॥ ఉన్నతవైభవుల ఫురి విభూరుభవుల భవనాంగణాంబు
లందెన్నగ కోటికాంక్షదుగ నెత్తిన టెక్కియములలతాదివ్య
రుక్తినెరయన్ఘటించు మణిదీప్రములై గగనస్రవంతికా

పన్నఫలాభిరామ దివిషత్తరు నిష్కుట వాటికెంతయున్॥

టీక॥ ఉన్నతవైభవుల్] ఉన్నత। అధికమైన। వైభవుల్। ప్రాభవము గ
విభూరుభవుల్]
లిగినఘవంటివి। ఫురి] ఆపట్టణమందు వుండేటి। బ్రహ్మదేవుని యొ
క్క తొడలయందు పుట్టినవారు। అనగా। విభూరుభవుల్। వైశ్యు
లు ... కోమట్లు। భవనాంగణంబులందు] భవన। నిజగృహ (పముయిం)
ములయొక్క। అంగణంబులందు। ముంగిళ్లయందు। ఎన్నగ] లెక్క
పెట్టగా। కోటికాంక్షదుగ నెత్తిన] కోటికి] కోటి సంఖ్య గల
ధనానకు। ఒక్కటిగ] ఒక్కటి లెక్క ఎత్తిన] మీదికెత్తినట్టి ఉత్థి పముయు
టి। టెక్కియములు। ధ్వజస్తంభములు। మణిదీప్రములై] రత్న
ములచేత (వెలుగుచున్న) ప్రకాశిస్తున్నవై। గగనస్రవంతికా సన్నఫలాభిరా
మ దివిషత్తరు నిష్కుట వాటికి] గగనస్రవంతికా। ఆకాశగంగ
కు। ఆసన్న। సమీపమందు। ... ఫల। పండ్లచేత। అ
భిరామ। మనోహరములైన। దివిషత్తరు। కల్పవృక్షములు గలిగి
న। నిష్కుట। నంద(పుష్పతోట)యొక్క। వాటికి। వనప్రదేశ
మునకు। ఎంతయున్] మిక్కిలిన్ని। లతాదివ్యరుక్తిన్] వల్లిదివ్యగుణి
తమునను। అనగా। కల్పవృక్షశాఖలకు కట్టింపు లెక్క। నెరయన్]
ఒప్పులాగునట్లు ప్రకాశించేటట్లుగా। ఘటించు] పొందించును। అనగా
ఆపట్టణమందుండేటి వైభవాధికులైన వైశ్యులు ధనార్జన
ముచేసి కోటిసంఖ్య గలధనానకు ఒకటి యెక్కతమముయిం

టి మూంగిళ్లంతుండెత్తిన ధ్వజసంభవములు వింగొలిమురాలు
నీవసము వరకుపోకగిస్తైనే అక్కడవుండే తీగెలకు కట్టి
ములవైనందనమూ దాన్యసవాటికా వ్యాప్తములై తత్ర
త్యలతా వితానములనక్కు ద్వైవిధ్యములను పుట్టించుననిi
భావము॥

౬౦ ఉ॥ క్షారతరత్వరాప్తి ప్రతికూలధరాధిపనిశ్చలత్వగంభీర
ము మాన్యవాహినులు పెక్కులు గొల్వగ లచ్చిగాంచి యా
పూరితసత్వరేఖ పొలుపుంగని సద్మనులాశ్రయింప నిర్వా
రణమంబుధుల్ భూరిగుణరత్నసముద్రులు శూద్రులప్పురిన్॥

టీక॥ క్షారతరత్వరాప్తి] క్షారతర, మిక్కిలి ప్రచండమగు, త్వరాప్తి, వే
గముచేత, ప్రతికూలధరాధిపనిశ్చలత్వగంభీరము] ప్రతికూ
ల, అనుకూలములుగానట్టి వంటి, అనగా విరోధులు అయినట్టి
వంటి, ధరాధిప, రాజుల యొక్క, నిశ్చలత్వ, చంచలత్వము లేనట్టి
వంటి, స్థిరమయినట్టి యనుట, గంభీరము, గాంభీర్యమును,
మాన్చు] అణిచివేసేటటువంటి, వాహినులు] సేనలు, పెక్కులు]
అనేకములు, గొల్వగా] తమ్ము సేవించగా, లచ్చిగాంచి] సం
పదను పొంది, ఆపూరితసత్వరేఖ] ఆపూరిత, సంపూర్ణమై
— న, సత్వరేఖ, బలాధిక్యముచేతను, పొలుపుంగని] మెలగను
గాంచి, అభివృద్ధినిగాంచి యనుట, సద్మనులు] ~~శ్రీమంతులు~~
సద్మనులు, శ్రేష్ఠులగు గొప్పవారలు, సత్పురుషులు అనుట,

ఆశ్రయింప] అవలంబించగా, భూరిగుణరత్నసముద్రులు] భూరి,
మంచి
అధికములైన, గుణ, ~~గుణ~~ గుణములనేటి, రత్న, మణులకు, సముద్రు
లు, పరమోనిధులైనటువంటి, శూద్రులు] నాల్గవ వర్ణమువారున్
అడ్డములేకుండా
అప్పురిన్] ఆపట్టణమందు, నిర్వారణమంబుధుల్] నిరంకుశులైన
గుణశ్రేష్ఠులు కలవని సూచించు.
~~సముద్రములు~~ సముద్రములు, పక్షము, క్షారతరత్వరాప్తి] అతిప్రవాహవే
గముచేతను, ప్రతికూలధరాధిపనిశ్చలత్వగంభీరము] ప్రతికూ
ఎదురుగా వుండేటివంటి పర్వతముల యొక్క
ల, ప్రతిఘటించి వుండేటటువంటి, ధరాధిప, పర్వతశ్రేష్ఠముల
యొక్క, నిశ్చలత్వగంభీరము, కదలకవుండుటను, మాన్చు] పోగొ
ట్టేటి, వాహినులు] నదులు, పెక్కులు] అనేకములు, గొల్వగా]
సేవించగా, (అనగా, ప్రవాహములకు అడ్డముగా వున్నప
ర్వతములను, నదులు తమ ప్రవాహవేగముచేత భేదించెది
లోకమందు ప్రసిద్ధము) లచ్చిగాంచి] (శ్రీమహాలక్ష్మినికని, ఆ
పూరితసత్వరేఖ] ఆపూరిత, అంతటా నిండి వుండేటటువం
నీటిలోవుండే చాప మొదలయిన
టి, సత్వ, జల జంతువుల యొక్క, రేఖ, సమూహముచేతను,
ఒప్పి గొప్ప
పొలుపుంగని] ప్రకాశించి, సద్మనులు] సత్, శ్రేష్ఠములైనట్టి
మబ్బు
నులు] మేఘములు, ఆశ్రయింప] తనవలంబించగా, భూ
రిగుణరత్నసముద్రులు] భూరి, అధికములైన, గుణ, ~~శ్రేష్ఠ~~
[illegible] త్వగుణములు వేనటువంటి
సాంద్రదోషరహితగుణములు గలిగిన, రత్న, మణులు గలి
గినట్టి వంటి, సముద్రులు, సాగరములు, వండ్రు, మనుడు

తా॥ అనగా ప్రతికూలించిన రాజుల గాంభీర్యమును శీఘ్రముగా
అణిచివేసే సామర్థ్యము గలిగిన బహుసేనలు తప్పకొలవ
గా ధనధాన్యాది బలసంపన్నులైన సత్పురుషులు ఆశ్రయించ
గా గుణవంతులై ఆ పట్టణమందు శూద్రులు మనుచురని
తాత్పర్యము॥

౦జూ డు
౬౧ శా॥ చూడన్ ~~చూ~~ ల్లలరాగలక్ష్మి గవిగించున్ మించుతో
ల్లోసనా స్త్రీధాత్రీధనకాంక్ష కర్ణకుహరాక్రాంతిం బాపునా
దంబున ~~తో~~ డై తచ్చరమాకుమారుపను వెందున్ విం
దులనొప్పి విరెంతే డాకంభళికే పురంబు కలకంఠజాతి
యుక్రాంతమున్॥

టీక॥ చూడన్ చూట్కుల రాగలక్ష్మి గవిగించున్, చూడన్ వెక్కించగా, చూట్కుల నేత్రములచేత, రాగలక్ష్మి అనురాగసంపదను, కవి
గించున్ పుట్టించును, అర్థాంతరము, చూడన్ కన్నుల కనుగొన
మెఱ్ఱని
గా, చూట్కుల నేత్రములయందు, రాగలక్ష్మి అరుణకాంతిని,
తోట
కవిగించున్ పుట్టించును, ఆస్త్రీధాత్రీధనకాంక్ష, ఆస్త్రీధ, ఉద్యాన
లయు
వనము దవ్వి, స్త్రీధనకాంక్ష విహారేచ్ఛచేతను, తోడ్తోన్ త్వరగా,
మాటలాడు
దానుసన్నద్ధులై మించు విజృంభించును, నాదంబునన్ సంభాషణ
టవలన శోభించె,
రూపమైన శబ్దమాత్రముచేత, కర్ణకుహరాక్రాంతిన్ బాపు, కర్ణకుహ

చెవుల బొంద
ర, స్తోత్రరంధ్రముల యొక్క, ఆక్రాంతిన్ పీడను, బాపు పోగొట్టును,
చరక్రాంతులకు
(అనగా సంభాషణమాత్రముచేతనే శ్రోత్రములకు సంతో
షముచేసునని తాత్పర్యము)। అర్థాంతరము, నాదంబునన్ పం
చమస్వరముచేతను, కర్ణకుహరాక్రాంతిం బాపు శ్రవణానందమును
ఏసులు రమాకుమారు
చేసును, ఎందున్ పవిషంతుమందున్నా రమాకుమారు మన్మథుని
యొక్క పనులు, గాఢాలింగనాది సురతకార్యములను, తో
డై సహాయమై, విందులనొప్పి చుట్టము వలెనే, తచ్చరకాంద
రమాకుమారు పనులు
వపడకుండా నిర్వహించును, అర్థాంతరము, రమాకుమారు
మెదరాసిన స్త్రీపురుషుల గలిపే కార్యములను
మన్మథుని యొక్క పనులు విరహిజన విజయకార్యములను, తో
డై మన్మథునకు సహాయమై, విందులనొప్పి చుట్టము వలెనే,
పంతేడాకన్ ఎంతే ప్రబలమైన, డాకన్ విజృంభణత్వముచేత,
తచ్చరకాందవపడకుండా నిర్వహించును, పురంబు ఆ పట్టణమం
అనగా
దవిలి, కలకంఠజాతి కలకంఠస్త్రీల యొక్క, జాతి, కులములు సమూ
హమును, అర్థాంతరము, కలకంఠజాతి ఆడుకోకిల సమూ
హము, అక్రాంతమున్ ఎల్లప్పుడు, భళికే ఆశ్చర్యము, అ
నగా ఆ పట్టణములో వుండే స్త్రీలు చూచిన మాత్రమున మో
హము పుట్టింతురనిన్ని ఉద్యానవన విహారమును తోడ్తో అ
పేక్షింతురనిన్ని మాటలచేత శ్రవణానందము చేతురనిన్ని గా

ఆలింగనాది సురతవిలాసములయందు పరమాసక్తలై యేకాలమం
దున్న ప్రియులతోఁ గూడా విజృంభింతురని తాత్పర్యము॥

౬౨ ఉ॥ రాగములన్ పరాగముల రాగముల న్నరగింతు రంగరే
ఖాగతిమెచ్చ రచ్చరలు గాంచిన శుద్ధముకల్మిజేసి సంధా
గరిమంబునం దడవి నగ్గడకాసె నదల్చి రంభనేలాగునన్నై
నెఱల్పురు కళావతులా పుటభేదనంబునన్॥

టీక॥ ఆపుటభేదనంబునన్] ఆపట్టణమందు, కళావతులు] భార్యా
గములు వాండ్లు
రాంగనలు, రాగములన్, సంగీతశాస్త్రోక్తవసంతాదిరా
గములచేత, పరాగములన్] పరిమళములైన, ఆగములు, పర్వత
ములను న్నా రాగములన్] అనురాగములచేత, రాగములన్,
రాజసమూహములను న్నాకరగింతురు (పర్వతపర్యాయమం
దు) నీరుగాచేతురని న్ని (రాజసమూహపక్షమందు) అనురంజింప
చేతురని న్నిభావము, అంగరేఖాగతి] అంగ, అవయవములయొ
క్క రేఖాగతి, సౌందర్యాతిశయముచేత, అచ్చరలగాంచి
న,] అప్సరస్త్రీలను చూచిన, మెచ్చరు, శ్లాఘింపచేయరు, శు
ద్ధము కల్మిజేసి] శుద్ధము, సంగీతవిద్యయొక్క, కల్మిజేసి, కల్గుట
జేసి, అర్థాంతరము, శుద్ధముకల్మిజేసి] నృత్తగీతవాద్యసా
ధనాంగ్రదుల పరిశుద్ధత్వము కల్గుటచేసి, సంధాగరిమన్] సంధా
ప్రతిజ్ఞయొక్క, గరిమన్, గౌరవముచేత, తడవినన్] పరీక్షించి
నను, కడకాన్ వన్] కచ్చ కాంగునను, అదల్చి] తిరస్కరించి, రం

భను] రంభ అనే దేవతావేశ్యను, ఏలాగునన్నైన] ఏలగునన్నైన,
ఏప్రకారమునన్నైనను! అర్థాంతరము, రంభను] అరటిచెట్లను
ఏలాగునన్నైన] లాగు అనగా స్త్రీలు ఆటనేర్చుకునేవేళలాగు
అనే పేరుగలవస్త్రము నుధరింతురు గన్క అందుచేతనని చెప్ప
వచ్చును అది యిప్పుడు ఉరుపులందు వుండెడిది. టూరుప్రదేశము చేతనైనా
నని సూచితము, నెఱుగుదురు] జయింతురు, అనగా, అప్పురిలో
నున్నవేశ్యలు నాట్యవిద్యయందు రంభకంటె అతిశయలు (నేర్పరులని) తా
త్పర్యము॥

౬౩ సీ॥ వదనాబ్జములె బాలు వలపుల ప్రేరేప వెలిదమ్ములేటికి
విత్రములుంప్లు సౌగకన్నులె బాలు సొంపు సంపాదింపకలు
వలేమిటికి నంగళ్లబెట్టు మొలకనవ్వులె బాలు ముదము
బ్రోదిమొనర్ప నేచ్చ వల్లియవేటికమ్మ జూప, గురుకుచం
బులె బాలు పరితోషమొనరింప పూగుత్తులేటికి పు
టువుమెత్త॥

౬౪ తే॥ కాయజధితీబాలు రాగము ఘటింప, చేరమెరు
గింపనేల బాంపేయములకు, ననుచు పధికులు నరాన్తుత్తు
లాడనాడ, వేశ్య విహరించు పుష్పలావీజనంబు॥

టీక॥ వదనాబ్జములె బాలు వలపుల ప్రేరేప, వదనాబ్జములె] తా
మరపూలవంటి విలాసముఖములు,
ములే, వలపుల ప్రేరేప, వలపుల] పరిమళములను,

మోహములను। ప్రేరేప] కలగచే సూర్యుండే కైంకరుఁ। బాలు] పర్యాప్తము
లను। వెలిదమ్ములేటికి విక్రయింప। వెలిదమ్ములు] తెల్లదామరపు
ష్పములను। ఏటికి] పవిత్రమునకు। విక్రయింప] అమ్మవలసినది।
విక్రయింపపనిలేదని అర్థము॥ అనగా మీ వము ఇమ్ములనే పద్మము
లు పరిమళములను మోహములను పుట్టించుచూ వుండగా వే
శ తెల్లదామరపుష్పములను విక్రయింపవలసినపని ఏమంతమాత్ర
ములేదనుటు॥ సోగకన్నులే బాలు సొంపు సంపాదింప। సోగకన్ను
లై] సోగ। దీర్ఘములైన। కన్నులై। మీ నేత్రములే। సొంపు సంపాదింప]
సొగసు పుట్టించే కైరకు। బాలు] పర్యాప్తము లగును। కలువ లేమి
టికి నంగళ్లబెట్ట। కలువలు] ఇందీవర పుష్పములను। ఏమిటికి] ఎం
దుకుగాను। అంగళ్లబెట్ట] ఆపణములందు [illegible] అమ్మవలసినది। అ
అనగా-
కర్ణాంతములైన మీ కన్నుకలువలే సొగసు పుట్టించే కైరకు చా
లియుండగా యీ కలువపువ్వులను అంగళ్లపెట్టపనిలేదనిన్నీ అర్థము॥
మొలకనవ్వులే బాలు ముదము ప్రోదిసేయు నర్పన్। మొలకనవ్వులే]
మీ మందహాసములే ముదము] ఆనందమును। ప్రోదిసేయునర్పన్]
వృద్ధిపొందించే కైరకు। బాలు] పర్యాప్తము లగును। అచ్చమల్లి
యలేటికమ్మజూప। అచ్చ। స్వచ్ఛములైన। మల్లియలు। త్వణా
శాలన కుసుమములను। మల్లికా పుష్పములను। ఏటికి] ఎం
దుకుగాను। అమ్మజూప] విక్రయింపనగు పరచవలసినది లేదనిన్నీ

గురుకుచంబులే] చాలు పరితోషమొనరింప। గురు। గొప్పవైన। కు
చంబులే। మీ స్తనములే। పరితోషమొనరింప] మనస్సంతుష్టిచే
సే కైరకు। బాలు] పర్యాప్తములగును। పూగుత్తులేటికి పుట
ముపెత్త। పూగుత్తులు] పుష్పగుచ్ఛములను। ఏటికి] ఎందుకు
గాను। పుటముపెత్త] పూగుత్తులమీద కప్పివుండె పత్ర
పుటములు తీయ్యనిమిత్తము లేదు అని అర్థము॥
కాయజధీతి బాలు రాగము ఘటింప। కాయజధీతి] మీదే
హకాంతి ప్రకారమే। రాగము] అనురాగమును। ఆసక్తిని ఘ
టింప] పొందించే కైరకు। బాలు] పర్యాప్తము లగును
చేరమెరుగింపనేల చాంపేయములకు చాంపేయములకు] సం
పెంగ పుష్పములకు। చేరమెరుగింపనేల] వెలయింతని తెలియజే
యుటెందుకు। అనగా అక్కరలేదనిన్నీ। అనుచు పధికులు
నెరుల్కొఁ లాండ్రనాడు। అనుచు] ఈ ప్రకారము పలుకుచూ
పధికులు] విటపురుషులు। నరాళ్లే కత్తెలాండ్రన్] రతాస్సశయ
బోధకమువైన వాక్యములు పలుకగాను న్స్త। ఆడు] ఆ
పట్టణమందు। వేళ్ల] విహరించు పుష్పలావీజనంబు। వేశ్య
సంతోషముచేత। పుష్పలావీజనంబు] పూలమ్మే స్త్రీ
విహరించు] సంచరించును। అనగా పుష్పలావికలగు రం
డి మీయు ఇపద్యాదివయనములు వలపులుమొదలైన

హాటిని సంఘటింపచేసూత్రపుండగా వెలిదమ్ములు మొదలైన
పుష్పజాతులను వెలజెప్పి విహారవిక్రయింపనేలనని ప
ధికులన్నారనగా నేతాదృశములైన మీమాంసాశాబ్దప
రిశ్రమములకు వెలజెప్పితే వీటిని గ్రహించేవని సామ్యాభిప్రా
యము అనన్యులకు ప్రకటముగాకుండా సన్మార్గభిన్నత
వాక్యములతో తమకు తెలిసేటట్లు పలుకగా వేడుకతో పుష్ప
లావిజనం బుట్టపట్టణమందు విహరించునని భావము। ఇందుచేత।
ఆస్త్రీలయొక్క విమలశాబ్దవ్యవహారదర్శమున కతిశయిత్వము సూ
చితము। ఏబదినవి॥

౬౫ సీ॥ ఆలానదారుబద్ధాంఘ్రివృద్ధగపిరిందికినేగి ములకుబా
యని గుదినిగుది। పక్ష్మభాగములమెంబడి కుంభుల్ జారిపో
వరత్రల్ ప్రయత్నపొంగిపొంగి। నిరాన్నణాకర్ణణాముల్ నిండియు
ప్పరమెక్క సీధువీచికలపై జిమ్మిచిమ్మి। స్వర్ణశిఖాతములలెక్కజే
యుకచెయిన్నచ్చ కృత్తిభల్లద్ఘటపఙ్క్తి గిట్టిగిట్టి॥

౬౬ తే॥ హస్తిపకముఖ్యసంహతుల తులగతుల। మరువుదనిచూ
ళికలకో జగరపి కరపి। వరలు నవ్వేట గర్వదుర్వారవైరి।వా
రణాలంభబలములు మదకలములు॥

టీక॥ ఆలానదారుబద్ధాంఘ్రివృత్।] ఆలాన। గజబంధనార్థమైన। (ఏనుగులకట్టకొరకైన) దా
రు। స్తంభవంటిది। బద్ధ। కట్టబడినట్టివంటి। అంఘ్రివృత్। సంకెలయు

45

తెగ] తుల్యటి తప్పవులగునట్లుగాను। పిరిందికినేగి] వెనకకుపోయి।
ములకుబాయ] ముందరికి। నిగుదినిగుది] నిక్కినిక్కి। పక్ష్మభాగము
లమెంబడి] పార్శ్వప్రదేశములతో తనఁ। కుంభంబుల్] జారిపో
పైనగప్పిన చిత్రకంబళములు। ప్రస్తవంగునట్లుగా। వరత్రల్]
ప్రయత్న। వరత్రల్। నడుమునకు బిగించిన చర్మరజ్జువులు। ప్రయత్న]
బద్ధలయ్యేటట్లుగాను। పొంగిపొంగి] పైకిఉబ్బిఉబ్బి। ని
రాన్నణాకర్ణణాముల్] నిరాన్నణా। కదకన్నులయొక్క। కర్ణణా
ముల్। ప్రదేశములయందు। నిండి] సంపూర్ణమై। ఉప్పరమెక్క]
పైకివెలగబాకుతూవుండేటి। సీధువీచికల] (కొన్నెనీరుయొక్క) మదధారాంతరం
వీచికలు-అలగములను। పైజిమ్మిచిమ్మి] విహారించి విహారించి। స్వర్ణశిఖాతము
ల] మెక్కసేరుకు। స్వర్ణశి। అంకుశములయొక్క। ఘాతములు। పోట్ల
ను। లెక్కజేయక] లక్ష్యపెట్టక। చెయిన్నచ్చ] హస్తములను ప్సన
టి। కృత్తిభల్లద్ఘటపంక్తి] కృత్తిభల్లత్। దండనారవము చర్మనిర్మిత
కన్నెలను భరించినట్టివంటి। ఘటపంక్తి। (మోదుగిలగుంపులను) ఘటసమూహములను
గిట్టిగిట్టి] చంపిచంపి॥
హస్తిపకముఖ్యసంహతుల] హస్తిపకముఖ్య। శ్రేష్ఠులైనవా
వంతులయొక్క। సంహతుల। శిక్షచేతనైన। అతులగతుల]
అతుల। (సాటిలేని) అసమానములైన। గతుల। మారములను। మరువుద
ని] మరచిపోండని। చూళికలకు] (చెవిమొదలి) కర్ణమూలప్రదేశములకు।
జగ్న] త్రేమమునుగాను। కరపికరపి] నేర్పినేర్పి। గర్వదుర్వారవై

రివారణారంభబలములు] గర్వ। అహంకారముచేత। దుర్వార। (అడ్డగింపలేని) (ఏనుగుల)
నివారింప శక్యములుగాని। వైరి శత్రువుల యొక్క। మారణ। సంహా
రమందు। ఆరంభ। (ప్రారంభములయందు) విజృంభణములవైన। బలములు। దేహదార్ఢ్య
త్వములుం గలిగినట్టువంటి। మదకలములు] (కొవ్విన ఏనుగులు) మత్తగజములు
లు] ఆ పట్టణమందు। వరలు] (ఒప్పు) ప్రకాశించుచుండును। ఆ...
ఆ పట్టణమందు గజములు। శత్రుసంహారశక్తియు...
(ముగల్లి) మానములై బలవత్తరములై మహోన్నతములై మహావంతుల
శిక్షలు వెక్కపెట్టక మదించి ప్రకాశించుచుండునని తాత్పర్య
ము॥

౬౭ చ॥ సురసరణిం బడల్పడగ జూచి కరాహతి దప్పరా
పరిన్ నిరవధిక త్వరంజనగనెట్టనమావుల దూలవైచున
య్యరదము పట్టుమోయమ భయంబున నేగున దృశ్యుడై వి
భాకరుడ నవేటి దంతులకు గల్గిన యున్నతు లెన్నేటికిన్॥

టీక॥ వత్తువుమోపరిన్] ఆపట్టణము మీదుగా। నిరవధిక త్వర] జవ
గ। నిరవధిక। (మితిలేని) ... వేగముచే
త। చనగ] పోతూవుండగా। చూచి] కనుగొని। నెట్టన] మిక్కి
లి శక్తి। బడల్పడగ] అలసట జెందేటట్టుగా। మావులన్] అశ్వము
లను। కరాహతి] కర। తొండములయొక్క। ఆహతిన్। కొట్టుటచే
త। సురసరణిన్] ఆకాశమందు। తూలవైచునో] పడవేసునో

అరదము] రథమునను। పట్టుమోయమ] పట్టుకొనునో। అను] అ
నేటి। భయంబునన్] భీతిచేత। విభాకరుడు] సూర్యుడు। అదృశ్య
డై] ఆగజేంద్రులచేత కనుపించనివాడై అర్థాంతరము। అదృశ్యుడై]
ధన్యం దినసూర్యుడు అతితీక్ష్ణమైన తేజస్సుచేత చూచేదానికి
శక్యముగానివాడై। ఏగున్] పోవును। అను] యీప్రకారము నేటు
ట్టుగా। వేటి] ఆపట్టణము యొక్క। దంతులకు] ఏనుగలకు। కలిగి
న] సంభవించినట్టువంటి। ఉన్నతుల] (ఎత్తైనవిగా వుండుటలను) ఔన్నత్యములు। ఎన్నేటికి]
వర్ణనచేయవలసినదియెందుకు। అనగా- ఆయేనుగలయొక్క ఔన్నత్యము
వర్ణించుటకు అశక్యమని అర్థము॥

౬౮ ఉ॥ రాజిలు పైతు మానికపురాల జిరాలగు రాలసౌర
ధారాజవగౌరవంబు దపరాకవిపుష్కరవాహకోటిగాన్
ధారజవీథి దోలు చిరియంబడు ధారల కవ్విమ తన్నరాత్తె
జితమై హయాంకశ్రవ దీప్తసమీరణ మూర్జితత్వరన్॥

టీక॥ రాజిలు పైతు మానికపురాల జిరాలగు రాల] రాజిలు।
ఒప్పుచున్నట్టువంటి। పైతు మానికపురాల। వజ్రమయములై
న। జిరాల। కవచములు గలిగినట్టువంటి। గురాల। అశ్వముల
యొక్క। సారధారాజవగౌరవంబు]। సార। స్థిరమైన। ధారా।
ఆస్కందిత ధౌరితక రేచిత వల్గిత ప్లుతములనే (పంచవిధగతులనెడు)
పమైన। జవ। గమనవేగముయొక్క। గౌరవంబు। గురుత్వమును।
దీప్తసమీరణాదు] దీప్త। (ఒప్పుచు) ప్రకాశించుచున్నట్టువంటి। సమీరణాదు

హాయపుష్పా (గాలి) ఊర్జితత్వరన్] ఊర్జిత-అతిశయమైన, త్వరన్-వడివేగము
చేత, అదపరాక] అనాఁగకెంట్లెడకే, హయాంకభవ్యతి] హయము-అశ్వము (గుఱ్ఱ)
లతోడను, అంక-కలహము, భవ్యతి-భరించినహేతువుచేత, మ
త్సరోత్తేజితమై] మత్సర-చలముచేత, ఉత్తేజితమై-వాడిమియైన
దయి, అర్థాంతరము, హయాంకభవ్యతి] (హాయపు నకుసప్తహా
రుతములని ప్రసిద్ధి కలుగుటమ (వల్ల)) హయాంక-సప్తసంఖ్యను, భవ్
తి-భరించుటచేతనున్న, అతిపుష్కరవాహకోటి, మేఘస
(అతిపుష్కరవాహకోటి)
మూహముల యొక్క, అర్థాంతరము, అతిపుష్కల-మిక్కిలిమదిం
చినట్టువంటి, వాహకోటి, వాహ-అశ్వముల (గుఱ్ఱ) యొక్క, కోటి-
సమూహము యొక్క, ధారలకళ్ళి] ధారల-జలధారలయొక్క
కళ్ళి-సంపదను, అర్థాంతరము, ధారలకళ్ళి] ధారల-పంచవిధ
గమనముల యొక్క, కళ్ళి-సంపదను, ~~ధారలనగా గమనవి~~
~~శేషములు~~ గాంధాజరవీథి] గాంధ-దుర్గమైనట్టువంటి, అ
జరవీథి-ఆకాశమందు, విరియుచున్నదో] (పటాపంచలై) చెదిపోయినట్లుగా
ను, తోలు] ఎగరగొట్టెను, అనగా, హాయపు ఆపట్టణము
లో వుండే వజ్రకవచములు గల గుఱ్ఱాల (నడుప) యొక్క గమనశ
పమైన ధారాజవగౌరవమును అనాగకెంట్లెడక ఆగుఱ్ఱా
లతో పోరుచెట్టుకోని అతివూతనర్వముచేత మేఘముల
యొక్క ధారలను ఆకాశవీధియందు విరియుచ్చెడ తోలె
ననిచెప్పినందుచేత హాయువేగము నకంటె అతిశయమై

నగమున వేగము కలిగినట్టువంటివి ఆపట్టణములో వుండే గుఱ్ఱాలని తా
త్పర్యము॥ అతిపుష్కరవాహకోటి అన్నప్పుడు, మేఘములు, అతి
పుష్కల-మిక్కిలిమదము గలిగినట్టువంటి, వాహకోటి, అశ్వసమూ
హము అన్నప్పుడు శ్లేషచేత అర్థాంతరము చెప్పబడినది, హాయ
పు మేఘముల జలధారలను ఆకాశమందు విరియచ్చెడ చేసెగా
ని అశ్వధారాజవగౌరవమును అనాశిచి వేయలేకపోయెనని ము
ఖ్య తాత్పర్యము॥

౬౯ శా॥ పైరూఢారభటీరటన్మఖధనుర్బాణాప్రచండాసిభల్ల
చ్ఛూరుల్ క్షాత్రాలపరోపతాపము నరించున్ దీప్రసంచారరేఖా
రంభంబున సంఘటించు మహిం కింగంపంబు కళ్యాణాముల్
జేరన్ మారుమొగంబులై పురము తేజీల్ దుష్ప్రభుప్రక్రియన్॥

టీక॥ పురము తేజీల్] ఆపట్టణములో వుండే గుఱ్ఱములు, దుష్ప్రభుప్ర
క్రియన్] దుష్ట (క్షేత్రాజుల) నరపతుల వలెనే, రూఢారభటీరటన్మఖధను
ర్బాణాప్రచండాసిభల్లచ్ఛూరుల్] రూఢ, (ప్రసిద్ధములైన) ఆరోపించిన
ట్టువంటివి, ఆరభటీ, వీరాలాపములతో, రటత్, (మోత్రస్తు) శ్రీదిస్తూ
(న్నటువంటి) వుండేటి, ~~అనగా విజృంభించుచున్నవుండేటి~~ ముఖ, ముఖ
ములు గలిగినట్టువంటివి, ధనుః-విండ్లను, బాణ-శరముల
ను, ప్రచండ-తీక్ష్ణములైనట్టువంటి, అసి-ఖడ్గములను, భల్లత్-
(త్రాప్రి) ధరించినట్టువంటి, శూరుల్, వీరభటులు, పైపైన్ ... పరిపుపదేశ

మండము తమపైనయుండు। గ్రాల] ప్రకాశించుచున్నవుండగా। పరోప
తాపమొనరించున్] పర। శత్రువులకు। ఉపతాప। సంతాపములను।
ఒనరించున్। చేయును। అర్థాంతరము। పర। అన్యులకు। ఉపతాప।
మనస్తాపమును। చేసుననిన్ని। తీవ్రసంచారరేఖారంభంబున] తీ
వ్ర। వేగముతోకూడుకున్నట్టి। సంచారరేఖా। గమన
విశేషము యొక్క। ఆరంభంబున। విజృంభణాత్వరా చేత। మ
హిక్] భూమికి। కంపంబు] చంచలత్వమును। సంఘటించు] కల
గజేయును। అర్థాంతరము। తీవ్ర। ఉగ్రమైన। సంచారరేఖా। రా
జ్యపరిపాలన వ్యాపారము యొక్క। ఆరంభంబున। మొదలుపెట్టి
దముచేతను। మహిక్] భూజనులకు। కంపంబు] వణకుటను
సంఘటించు] పుట్టించును। కళ్యాణములకు] కళ్లెములు। చేరన్]
సమీపమునకు రాగా। మోరుమొగంబుతో] ముఖములు తి
ప్పినవి అవును। అర్థాంతరము। కళ్యాణములకు] బ్రాహ్మణా
శీర్వాదమంగళములు। చేరన్] సమీపమునకు రాగా। వి ౨౦
రుమొగంబుతో] పరాఙ్ముఖత్వము పొందును। యీ స్థలమం
దు రాజపర్యాయమందు కల్యాణములు చేర అనగా ధనమ
చేరగానే మోరుమొగంబుతో ననగా అహంకారముచే
తను యితరులతో మాటలాడరని అర్థము చెప్పవచ్చు
ను। అనగా। ధనురాసనాది యుద్ధసాధనములను ధరించి

శిక్షానాదములను చేస్తూ వుండేవు హయవీరభటులు తమమీద
ఆరోహించి ప్రకాశించగా రణరంగములయందు శత్రుజ
నములకు తాపమును పుట్టించునని అనిన్ని। కళ్యాణములకు జే
రన్ మోరుమొగంబులో ననగ కరాళముఖములు గలిగి
అంతిసానరములచేత విజృంభమానములైనవి అనిన్ని। ఆ
పట్టణమందుండే అశ్వములకు తాత్పర్యము। దుష్ప్రభువులందు
ను పరోపతాపమున్ను కళ్యాణపరాఙ్ముఖత్వమున్ను కలిగివుండుటచే
త అటువలెనే యీ అశ్వములందుండు అష్టవంటి గుణములు కల్గుట
చేత దుష్ప్రభుసామ్యము చెప్పబడినది। యీ పట్టణాశ్వములు యు
ద్ధమందు శత్రువులకు మనోభయంకరములై పరితాపమును చేస్తూ
ప్రకాశించునని తాత్పర్యము॥ రాజపర్యాయము। పైరూఢారభటీ
అనే విశేషణము ఆయుధహస్తులైన వీరభటులు తనవెనక భాగ
మందు ప్రకాశించుచూ కావలియుండగా నని తాత్పర్యము॥

౨౦ వ॥ పరికింపన్ ముకుళప్రవాళభరితనభ్రంబంటు మారుతస
మీపరసంగన్నుల విందుజేయు భువనప్రఖ్యాత చక్రభ్రమిం
బరమోత్కృష్టతగాంచి ఖడ్గశరసంపత్తిం బ్రకాశించి యు
ప్పురి తేరుల్ మహనీయ జంగమనగస్ఫూర్తిం గడున్ రాజిలున్॥

టీక॥ అభ్రంబంటు। అభ్రంబు। ఆకాశమును। అంటు స్పృశించుచూ

పుండేటి। మారుతే। గుర్రములు। పరికింపన్ చూడగా। ముకుళప్రవాళ
భవతి ముకుళ। కుట్మలప్రాంతములై। చిరుదాంకితములైన కలికితు
రాయిలున్న। ప్రవాళ। శ్వేతచమరవాలములనున్న। భవతి। భ
రించుటచేత। సమీపరసన్ ఆసన్నభూమియందు। కన్నులవిందు
జేయు నేత్రములకు సంతోషమును కావింపగా। పర్వతపక్షము
దు। అభ్రంబంటు ఆకాశమును। అంటు తాకుతూ వుండేటి। మారు
తే మారుతములు। మామిడిచెట్లు ముకుళప్రవాళభవతి
ముకుళ। పూగుత్తులున్న। ప్రవాళ। చిగురుటాకులనున్న। భవ
తిగ ధరించుటచేత। కన్నులవిందుజేయు నేత్రోత్సవమ్ము చేయగా।
భువనప్రఖ్యాత చక్రభ్రమిన్। భువన। లోకమందు। ప్రఖ్యాత।
ప్రసిద్ధములైన। చక్ర। బండిగాండ్లయొక్క। భ్రమిన్। సంచారము
చేత। పరమోత్కృష్టతన్ మిక్కిలి శ్రేష్ఠత్వమును। కాంచి వహిం
చి। అర్థాంతరము। భువనప్రఖ్యాత। జగత్ప్రసిద్ధములైన। చక్ర।
రాష్ట్రములందు। భ్రమిన్। సంచరించుటచేత। పరమోత్కృ
ష్టతగాంచి మిక్కిలి శ్రేష్ఠమును పొంది। ఋద్ధశరసంపత్తిన్। ఋ
ద్ధ। కత్తులయొక్క। శర। బాణములయొక్క। సంపత్తిన్। సంపదచే
త। ప్రకాశించి దీపించి। అర్థాంతరము। ఋద్ధశరసంపత్తిన్
ఋద్ధ। మృగవిశేషములయొక్క। శర। పర్వతపర్యాయమందు శర

శబ్దమందు వుండేటి శేషకులకారమునుగ్రహించి శల అనగా రేచు
మృగము అని చెప్పవచ్చును। రెల్లురెల్లుయొక్క। సంపత్తిన్। సంపదచేత। ప్ర
కాశించి అప్పురి తేరుల్ అప్పురి। ఆపట్టణమందు వుండేటి। తే
రుల్। రథములు। జంగమనగస్ఫూర్తిన్ నడచుకొండలువలెను। కేతున్
మిక్కిలి మించి। రాజిలున్ ప్రకాశించును। ఆపట్టణములో వుండే రథ
ములు సంచారముచేస్తూ వుండే పర్వతములువలె మిక్కిలి ఉన్నత
ములై చూచే జనములకు పైన చెప్పినప్రకారముగా సంతోష
మును చేస్తూ ప్రకాశించును అని తాత్పర్యము॥

౭౭ వ॥ మరియు కమలాలంకృతంబులై ముకవైరి యురంబు బురడించు
సరోవరంబులును। శాంభవి రాజమానంబులై నిగమం
బులదెలుపు నగంబులును। ప్రతిపర్వరసోదయంబులైయు
న్నారతంబు భారతంబునుం బోలు నిష్కువనంబులును
వెండియుఁ పేరుగల వస్తువులు గలిగి జగత్ప్రసిద్ధి వహించి
నందూరారాజధానిం బాలించు రాజు॥

టీక॥ మరియు వెండియు॥ కమలాలంకృతంబులై కమల। పద్మముల
చేత। అలంకృతంబులై। భూషింపబడినవై। కమలాలక్ష్మిచేత। అ
లంకృతంబులై। అలంకరింపబడినవై। ముకవైరి। శ్రీమహావిష్ణువు
యొక్క। ఉరంబు। వక్షఃస్థలమును। పురడించు సరిపోలుతూ

ఉండేటి। సరోవరంబులును] గొప్ప సరస్సులున్న। శాఖావిరా
జమానంబులై] శాఖా। కొమ్మలచేత। శాఖి। యను జుర్వ్యాదాడు
లచేత। విరాజమానంబులై। ప్రకాశమానములై। నిగమంబు
లదెలుపు। వేదములను తెలియచేస్తూ ఉండేటి। నగంబులు
ను। వృక్షములున్న। అనారతంబు] ఎల్లప్పుడున్న। ప్రతిపర్వ రసో
దయంబులై] ప్రతిపర్వ। గెణుపు గెణుపుయందు। రస। మాధు
ర్యమే యొక్క। ఉదయంబులై। ఆవిర్భూతి గలవై। అర్థాంతర
ము। ప్రతిపర్వ। ఆదిపర్వ ద్వ్యాదశపర్వములయందు। రసో
దయంబులై। శృంగారాద్భుతాత్తి కలవై। భారతంబును] పంచమ
వేదమైన భారతమును। పోలు] సరిపోలినట్టి। ఇక్షువనం
బులును] చెరుకుతోటలున్న। వెండియు] మరిన్ని। పేరుగల। ప్ర
ఖ్యాతములైన। వస్తువులు గలిగి। సకలద్రవ్యములు సంభవించి
జగత్ప్రసిద్ధి వహించిన] లోకమందు ప్రశస్తిబొందిన। ఆరా
జధానిన్] ఆపట్టణమును। పాలించు] ఏలుచునుండేటి। రాజు॥
నరేంద్రుడు। ఈవచనమందు చెప్పబడిన సరోవరాందుపమే
యశబ్దములకు మరియు రంబు మొదలైన యుపమానము
లకు శ్లేషచేత శబ్దసాధర్మ్యము గలుగ జెప్పినాడు॥ ఆపట్టణా
మందనేకములుగా సరోవరములున్న కుసుమిత ఫలిత శాఖా

విరాజితములైన వృక్షములున్నవై మధుర్యరసము గల చెరుకుతోటలు
న్న। మరిన్ని సమస్త వస్తువులు కలవని చెప్పియా పట్టణామే వేరాజును
వర్ణించుట కారంభిస్తూ వున్నాడు॥

౭ సీ॥ తనరూపమున రూపధరఘాతి గురుసూతి మధుపూత
విధుజాతమర్దిగాఁగ। తనదానమిన జానఘనగాని వనవా
రిధరవాహ వరదేహ తాపిగాఁగ। తనశౌర్యము నివార్యత
రకోపపరభూపఘనసైన్య జనదైన్యకారిగాఁగ। తననీతివి
నయూతిధనరజ్యదనరేజ్య శతపత్రహిత పుత్ర సహజగాఁగ॥

౭౩ తే॥ తనమహాసత్వమంతకోద్వత్రిశంకు। తనయుసత్యతపశ్చ
రిత్రంబుగాఁగ। మనుశుభస్ఫూర్తి నిత్యధర్మప్రవర్తి। తత్వవి
దర్శనుండు సుదర్శనుండు॥

టీక॥ తనరూపము] తనయొక్క। రూపము। దేహసౌందర్యము। అ
నురూపధరఘాతిగురుసూతి మధుపూతవిధుజాతమర్ది
గాఁగ] అనురూప। ఒప్పుచూ వుండేటువంటి। ధరఘాతి। ధర।
పర్వతములయొక్క। ఘాతి। భేదించుటయందు। గురు। శ్రేష్ఠుడైన
దేవేంద్రునికి। సూతి। పుత్రుడైన జయంతునిన్ని। మధు। వసంతుని
న్ని। పూత। నిర్మలుడునైన। విధుజాత। మన్మధునిన్ని। మర్దిగాఁగ। కొ
ట్టుతూ వుండేది అవుచున్నందగాను। అనగా యీచెప్పిన జయం
తాదుల [illegible] సౌందర్యమును అర్థము। తనదాన

ము] తన, తనయొక్క, దానము, త్యాగము, ఇనజానఘనగాంభీర్యవా
రిధరవాహ వరదేహం తాం పిగాంగ] ఇనజ, కర్ణునియొక్క, అనఘ, ప
రిశుద్ధమైన, నగాంభీర్య, నందనవనస్థితకల్పవృక్షము యొక్కయా, వారి
ధరవాహ, మేఘవాహనుడైన ఇంద్రునియొక్క అనగా ఇంద్రునియొ
క్క ఉరింయుందరియొక్క వర, శ్రేష్ఠమైనటువంటి, దేహ, తాంపిగాంగ
తాపిగాంగ, కార్శ్యరి
శరీరమును తపించచేసెడి అట్టుచున్నందగాను, తనశౌర్యము]
తనప్రతాపము, అనివార్యతరకోపపరభూపఘనసైన్యజ
అర్థగింపరానటు
నదైన్యకారిగాంగ] అనివార్యతర, నివారింపశక్యముగానట్టి
వంటి, కోప, క్రోధము గలిగినట్టువంటి, పరభూప, శత్రురా
గాప్రవారైన — రెండుయుందు ఫుండెడుమనుష్య
జులయొక్క, ఘన, శ్రేష్ఠమైన, సైన్యజన, సేనానుజులకు, దై
న్యకారిగాంగ, దీనత్వమును చేస్తూవుండెది అట్టుచున్నందగా
సుదర్శనుడైన
ను, తననీతి] తన, తనయొక్క, నీతి, న్యాయమార్గము, వినయా
తిధనరజ్యదనరేజ్యశతపత్రహితపుత్రసహజగాంగ] వినయా
అణుకవే — ఎక్కువైన
తిధన, వినయ, నమ్రత్వమే, అతిధన, అతిశయద్రవ్యముగా
గలిగినట్టువంటిన్ని, రజ్యత్, లోకానురంజకుడైనట్టువంటి, అన
రేజ్య, బృహస్పతికిన్ని, నరేజ్యానభవతీత్యనరేజ్యః అనగా అ
మరేజ్యుడనియర్థము॥ శతపత్రహితపుత్ర, మనువుకు బ్రహ్మపు
శెల్లెలవు
త్రుడగుటు, సహజగాంగ, సహోదరియగుచున్నందగా తనమహా

నిక్కమైన విఖ్యాతమైన
సత్యము] తన, తథ్యవాక్యము, అంతకోద్భిత్రిశంకుతనయసత్యత
ఒప్పు
పశ్చరిత్రంబుగాంగ] అంతక, యమునియొక్క, ఉద్భిత్, ప్రకాశిం
చుచూవుండే, త్రిశంకుతనయ, హరిశ్చంద్రునియొక్క, సత్య, శప
థరూపమైన, తపః, వ్రతముయొక్క, చరిత్రంబుగాంగ, సద్వృత్తంబు
అగుచున్నందగా, తాగఱి క్షత్రియకు సర్వత్ర అగునట్టుగా నన్ని
అరయేన్నట్టు అనిన్ని అర్థము చెప్పవచ్చును, అనగా ధర్మరాజు హ
రిశ్చంద్రులయొక్క శపథరూపమైన వ్రతచరిత్రము వంటి చరిత్ర
మేలుగు అసప
ము గలిగినది తన సత్యమని అర్థము॥ శుభసూక్తి] శుభశ్రేయస్క
కులుగులుగ్గలుమంటి+
రమైన, సూక్తి, సూక్తులుగలిగినట్టువంటిన్ని, నిత్యధర్మప్రవర్తి] నిత్య+
ఎడమెలదలైన మంచిపనులయందు
ఎల్లప్పుడున్ను, ధర్మయాగాది సత్క్రియలయందు, ప్రవర్తి, ప్రవ
న ఉంటె+
ర్తకుడైనట్టువంటిన్ని అనగా మెలగేవాడైనటు, తత్వవిద్దర్శనం
శరీరశాస్త్రము తెలిసినవారి
డు] తత్వవిత్, బ్రహ్మవేత్తలయొక్క, దర్శనుండు, ఆవలోకన
చూచుట
ము గలిగినట్టువంటి, సుదర్శనుండు] సుదర్శనుడనేరాజు, మను
ను] వృద్ధిబొందుచూవుండును, అనగా ఆపట్టణమేసు
దర్శనుడనేరాజు పూర్వోక్తప్రకారసర్వోత్కృష్టసం
దర్శమహాదార్యశౌర్యనీతిచాతుర్యసత్యవ్రతచర్యధ
ర్మకార్యసమస్తగుణాధుర్యండై సకలశుభములను వృద్ధిబొం
దుచుండునని తాత్పర్యము॥

౭౮ సీ॥ తనదానగౌరవంబున పుణ్యజనపరంపర చిరసౌవస్థ్య
సంపదవహింప, తనమహామహముపెంపున చక్రవాళా
చలోత్తరతిమిరంబులు డుల్లకుడుగ, తనఘనావనబ
లోద్యమమున నతిమిత్రగోత్రకుంజరజాతికు
తుకమందఁ, దనమరుంగున దురంతప్రతాపస్ఫూర్తి
హవణించునిసుడు తానగాగించుయుంటి॥

౭౯ తె॥ సమధికాద్యుతి బూని విశ్వంభరుండు, తప్పకెప్పుడు కన్ను
లగప్పుకొనఁగ, వాలుమగఁటయి యత్యంతవసుసమృద్ధి
దనరుప్రియదర్శనుండు సుదర్శనుండు॥

టీక॥ తనదానగౌరవంబున] తన, తనయొక్క, దానగౌరవంబున, తా
మిక్కిలియీవి చేతను
గౌతిశయముచేతను, పుణ్యజనపరంపర] పుణ్యజన, సజ్జ
నులయొక్క, పరంపర, సమూహము, చిరసౌవస్థ్యసంపదవహిం
ప, చిర, శాశ్వతమైన, సౌవస్థ్య, భూమి మొదలైన [illegible] వివ్రానే
భాగ్యవిశుషు
క్షు సంపద, సంపత్తిని, వహింప] పొందఁగా, తనమహామహ
ముపెంపున] చక్రవాళాచలోత్తరతిమిరంబులు డుగుడువ, త
న, తనయొక్క, మహామహము, మహాతే, అధికమైన, మహము
తేజస్సుయొక్క, పెంపున, అతిశయముచేతను, చక్రవాళా
చలోత్తరతిమిరంబులు] చక్రవాళాచల, లోకాలోకపర్వ

అవతలిపక్కయుండుచుండే
తముయొక్క, ఉత్తర, ఉదగ్భాగమందుండే, తిమిరంబులు, చీ
కట్లు, డుల్లకుడుగ] తూపిరితిప్పుకోలేకపోగాను, తనఘనా
వనబలోద్యమమున] తన, తనయొక్క, ఘనావన, అధికుల రక్షిం
సామర్థ్య
చేటి, బల, [illegible] యొక్క, ఉద్యమమున, ప్రయత్నముచేత
ను, అతిమిత్రగోత్రకుంజరజాతి] కుతుకమందఁ, అతిమిత్ర, మి
క్కిలిహితులైన, గోత్రకుంజర, రాజశ్రేష్ఠులయొక్క, జాతికు
లముకు, కుతుకమందఁ] సంతోషముపొందఁగాను, తనమరుంగున]
దు
తనబాటున, దురంతప్రతాపస్ఫూర్తి] దురంత, నాశరహి
అగపడుటు
తమైన, ప్రతాప, పరాక్రమముయొక్క, స్ఫూర్తి, స్ఫురణచే
తను, హవణించు] విజృంభించుచూవుండేటి, ఇసుడు] అసువ్రై
దా
నరాజు, తానగాగించుయుంటి, తాన] తాను, అనాగించుయుంటి] [illegible]
గించుయుంటి, విశ్వంభరుండు] విష్ణుదేవుడు॥
సమధికాద్యుతి] బూని సమధిక, అతిశయమైన, ఆద్యుతి, ఆదర
ణమును, పూని] వహించి, తప్పకెప్పుడు కన్నులగప్పుకొనఁగ,
తప్పక] అభ్యంతరములేక, ఎప్పుడు] సంతతము, కన్నులకప్పు
కొనఁగ] కటాక్షించగాను, వాలుమగఁటయి] వేటిశూరుడైన, అ
త్యంతవసుసమృద్ధి] అత్యంత, అధికమైన, వసుసమృద్ధి, ధనవృ
ద్ధిచేతను, ప్రియదర్శనుండు] హితముగచూ[ఉద్ధతము]కల, సు

దర్శనుండు] సుదర్శనుడనేరాజు, తనరు] ప్రకాశించుచును, ఇతనుసుద
ర్శనచక్రపక్షము॥ తనదానవగౌరవంబున] తన, [illegible]
దానఖండనము యొక్క గౌరవంబున, అతిశయముచేత, పుణ్య
జనపరంపర] పుణ్యజన, రాక్షసుల యొక్క పరంపర, సమూహము,
చిరస్వాస్థ్యసంపద] [illegible] చిర, శాశ్వతమైనఘనంటి, స్వాస్థ్య
సంపద, జీవితసంపత్తిని, వహింపగ] పొందగా॥ తనము పూర్వము హాము
పెంపున చక్రవాళాచలోత్తరతిమిరంబులు ఉద్ధతుడై, [illegible]
మునకు పూర్వోక్తార్థప్రకారమే యని తెలియవలెను॥ తనఘనా
ఘనబలోద్యమమున] నతిమిత్రగోత్రకుంజరజాతికుతుకమందు,
తన, తనయొక్క ఘనాఘనబలోద్యమమున, ఘన, సాంద్రమైన, అ
ఘన, రక్షణమందలి, బలోద్యమమున, బలాతిశయముచేత, అ
తిమిత్రగోత్ర, మిత్రసంతతిని అతిక్రమించినఘనంటి, కుంజర
జాతి, గజేంద్రుడు, కుతుకమందు] సంతోషము పొందగా, తన
మరుంగున] తనచాటున, దురంతప్రతాపస్ఫూర్తి] దురంత, శా
శ్వతమైన, ప్రతాపస్ఫూర్తి, తేజోవిశేషము, హరిణించు] ప్రకా
శించుచేటి, ఇనుడు] సూర్యుడు, తానణగియుండు, తాన] తా
ను అణగియుండ, తిరోహితుడైయుండగా, విశ్వంభరుండు]
౧ విష్ణుదేవుడు, సముద్రితాద్భుతి] [illegible], మిక్కిలి అతిశయమైనయా
దరణాము [illegible] తప్పనెప్పుడు గన్నులకప్పుకొనగ] సర్వకాలము
కటాక్షించుచూ యుండగా, దీవాలుబడయ] వాలుబడి, దివ్యసా

ధనములనెల్లను గడయు, శ్రేష్ఠుడై, అత్యంతవసుసమృద్ధి] అత్యంత, అ
ధికమైన, వసుసమృద్ధి, తేజస్సంపదచేతను, ప్రియదర్శనుండు], ప్రి
యు, హితమైన, దర్శనుండు, అవలోకనము గలిగిన, సుదర్శనుండు,
సుదర్శనచక్రదేవుండు, తనరు] ప్రకాశించును, అనగా ఆపట్టణా
ధీశుడగు దర్శనుడనేరాజు అన్నవస్త్రాదిదానములచేత సజ్జనుల
సంరక్షించెననియు, ఆచక్రవాళపర్యంతము తనభుజాప్రతాప
ము ప్రకాశించగా శత్రువులులేనివాడైయుండుననియు, మిత్రు
లైనరాజశ్రేష్ఠులబలాధికుడై రక్షించెననియు, ప్రతాపాధికులైన
రాజులు ఎదురించలేక తన్ను శరణుపొందగా కాచి రక్షిం
చెననియు, శ్రీహరికరుణాకటాక్షసంప్రాప్తనిరంతరవసుసం
పూర్ణరాజ్యధురంధరుండై రాజహంసవిరుండై వర్ధిల్లుచుండు
ననిభావము॥ సుదర్శననామముచేత యీరాజునకున్ను సుద
ర్శనచక్రమునకున్ను శ్లేషచేత అభేదాధ్యవసాయముగా వర్ణ
నచేయబడినది॥

౭౬ సీ॥ తనయుశౌనకటిక గోత్రావలచ్చతురబ్ధిఘనతరంగ
ములురంగములుగాగ, తనకుహంసనృపజిహ్వనకుప్రా
జ్ఞానరరాజ్యములు నిస్తులతరాజ్యములుగాగ, త
నపై తిశతధారధారకాశాపకృత్యమతిగోత్రము
లు గోత్రములుగాగ, తనరూపకలహంసమునకుభా

మానమానసములు నిర్మలమానసములుగాఁగ॥

౨౨ తే॥ ఘనమహాగుణరత్నసంతతికి శాస్త్రచతురభాషణాకృతు
లలంకృతులుగాఁగ మనసుదర్శనుఁ డభిమతాన్వయపవి
త్రధర్మతోషితహస్తసుదర్శనుండు॥

టీక॥ తనయశోనాటికి] తన తనయొక్క యశః కీర్తి అనేటి నటికి నాట్యస్త్రీకి గాత్రావలచ్చతురబ్ధిఘనతరంగములు] గాత్రా నవి నిపలతే పరివేష్టించినవంటి చతురబ్ధి నాలుగు సముద్రములయొక్క ఘన సాంద్రములైన తరంగములు అలలు రంగములుగాఁగ] నాట్యప్రదేశములగునట్లుగాను తనమహాసప్తజిహ్వనకు] తన తనయొక్క మహః తేజస్సనేటి సప్తజిహ్వనకు హోత్రునకు ప్రాజ్యారిరాజ్యములు] ప్రాజ్య బహుళాధికములైన అరి శత్రువులయొక్క రాజ్యములు రాష్ట్రములు నిస్తులతరాజ్యములుగాఁగ] నిస్తులతర అసమానములైనవంటి ఆజ్యములుగాఁగ ఘృతధారలగునట్లుగాను తనహేతిశతధారకు] తన తనయొక్క హేతి ఖడ్గమనేటి శతధార వజ్రాయుధము యొక్క ధారకు వాఁడికి ఆశాపకృత్కుమతిగోత్రములు] ఆశాపకృత్ ఆశ తృష్ణను అపకృత్ చెరిచివేస్తువుండేటి కుమతి దుష్టులయొక్క గోత్రములు వంశములు గోత్రములుగాఁగ పర్వతములు అవుచుండఁగాను తన

రూపకలహంసమునకు] తన తనయొక్క రూప సౌందర్యమనేటి కలహంసమునకు కాదంబమునకు భామామానసములు] భామా స్త్రీలయొక్క మానసములు హృదయములు నిర్మలమానసములుగాఁగ నిర్మల స్వచ్ఛములైన మానసములుగాఁగ మానససరస్సులవుచుండఁగాను తనమహాగుణరత్నసంతతికి] తన తనయొక్క మహత్ శ్రేష్ఠములైన గుణ శౌర్యగాంభీర్యాది గుణములనేటి రత్నసంతతికి మణిసమూహమునకు శాస్త్రచతురభాషణాకృతులు] శాస్త్ర వ్యాకరణాది శ్రుతపఠనములచేత చతుర సమర్థులైన కవులయొక్క భాషణ వాక్యములు కృతులు ప్రబంధములు అలంకృతులుగాఁగ] అలంకారములు చేస్తేటట్లుగాను అభిమతాన్వయపవిత్రధర్మతోషితహస్తసుదర్శనుండు] అభిమత అర్హములైనవంటి అన్వయ గురుసాంప్రదాయకములుగాను పవిత్ర బడినవంటి ధర్మ శాస్త్రములచేతను తోషిత సంతోషపెట్టబడినవంటి హస్త సుదర్శనుండు విష్ణుదేవుడు గలిగినవంటి అన్యవేదోక్త ధర్మములచేతను సంతోషపెట్టబడినటువంటి విష్ణుదేవుడు గలవాఁడైనటి సుదర్శనుండు] సుదర్శనుడనే రాజు మను] వర్ధిల్లును అ

నగారియుం పట్టణామే వెసుదర్శనరాజుయొక్క కీర్తి భూమండ
లమునిండి చతుస్సముద్రముల నతిక్రమించి బ్రహ్మాండము
వ్యాపించినదనిన్ని! ఇతని భుజాప్రతాపము శత్రువుల సం
హరించి చక్రవాళపర్యంతము ప్రకాశించుచున్నదనిన్ని!
ఈరాజుచేత ఖడ్గము బూనితే యెదుట నిలిచె మాత్రము
మెగుసుకత్తెలకు వలపుగల్గించు సౌందర్యము
శత్రువు లేదనిన్ని యీరాజు సుందరజనము నోహరమైన సౌందర్యము
యొక్క
లవాదనిన్ని! యీరాజు సుగుణాములు మహాకవిప్రబంధవర్ణనీయ
ములనిన్ని యీరాజు సంతతము భగవంతుని సేవించి వృద్ధిబొందుచున్నా
డని శ్రీభావము॥

౭౮ సీ॥ పరధరాధిప చిత్రపత్త్రఖండనకేళి దశదిశా విదితప్రతాప
శేఖ! వృపదను శాసనవ్యాపారత మహాశరావళి దత్తచిత్రా
ద్భుతిరతి భువనసంచారయోగ్యవినీతిగతిమత్తసారంగరం
గదాస్థానగరిమ! నిరుపమానవిధాన పరిపూర్ణతము నార్జుగు
ణాసమేతా రాన్యనుకూలవృత్తి॥

౭౯ తే॥ బహువితానోన్నఖుడు సమిద్ధహంణాశావి! సత్యని
ధిపుణ్యజనుడతి చండరశ్మి! గంధవాహుండు హవ్యవాడ్ధిగా
ధిభూతి! యంతడు దిక్పాలకాంశజుండగుటదెలిపె॥

టీక॥ పరధరాధిప చిత్రపత్త్రఖండనకేళి ‖ పరధరాధిప, శత్రురాజులయొ

క్క, చిత్ర, ఆశ్చర్యకరములైన, పత్త్ర, (సహా)యములయొక్క, ఖండన, భేదింపు
యందవి, కేళి, విహారముచేతనున్నా! (ఈపద్యము యొక్క అర్థాంత
రమందు ఇంద్రాదష్టదిక్పాలకులు ఉత్తమముగా చెప్పబడుచున్నా
రు) అర్థాంతరము, పరధరాధిప చిత్రపత్త్రఖండనకేళి ‖ పర, శ్రేష్ఠము
లైన, ధరాధిప, పర్వతరాజములయొక్క, చిత్ర, గైరికాదులచేత
నద్భుతమైనవంటి, పత్త్ర, పక్షములయొక్క, ఖండన, నరికివేసు
టయందవి, కేళి, విహారముచేతనున్నా! దశదిశావిదితప్రతాపశే
ఖ ‖ దశదిశా, పదిదిక్కులయందు, విదిత, ప్రసిద్ధమైన, ప్రతాపశేఖ
శౌర్యదండోత్పన్నతేజస్సు చేతను అనగా పరాక్రమాతిశయముచేత
ను అనిచెప్పితెంతుకెము, అర్థాంతరము, దశదిశా, దశదిగ్భాగము
లందు, విదిత, తెలియబడినవంటి ప్రతాపశేఖ తపింపచేశస్వ
భావముచేత, వృపదను శాసనవ్యాపారత ‖ వృపత, తెలివిలేనివారి అజ్ఞుల యొక్క
అనుశాసన, శిక్షించుటయందవి, వ్యాపారత, ప్రవర్తించుటచేతనున్నా!
అర్థాంతరము, వృపదనుశాసనవ్యాపారత ‖ వృపదను శాసన, వృపత, బుద్ధిహీనులయొక్క, అను
శాసన, శిక్షించుటయందవి, వ్యాపారత, ప్రవర్తకత్వముచేతను, మ
హాశరావళిదత్తచిత్రాద్భుతిరతి ‖ మహత్, అధికమైనవంటి, శర,
బాణాములయొక్క, ఆవళి, పంక్తియందు, దత్త, ఇవ్వబడిన
వంటి, చిత్త, మానసముయొక్క, ఆవృతి, ఆదరణామందు, రతి,

అసక్తిచేతను। అర్థాంతరము। వంహంత్। అధికమైనట్టి వంటి। ఆశర। రాక్షసుల
యొక్క। ఆవళి। సమూహమందు। దత్త। ఇవ్వబడినట్టి వంటి। చిత్ర। నానా
తముయొక్క। ఆదృతి। ఆదరణామందలి। రతి ప్రీతిచేత। భువనస్య లస
యొక్క వినీతిగతి] భువన। లోకములందు। సంచార సంచరించుటచే
యోగ్య పరిశుద్ధమైనట్టి వంటి। వినీతిగతి। వినయమార్గముచేతను న్నా। అర్థాం
తరము। భువన సంచార యోగ్య వినీతిగతి। భువన। ఉదకములందు। సం
చార। తిరుగుటకు। యోగ్య। అర్హమైన ... నట్టి వంటి। వినీతి।
మము లోకూడుకున్నట్టి వంటి। గతి। గమనము చేతను। మత్త సార
రంగ దానస్థానగరిమ] మత్త। మదించినట్టి వంటి। సారంగ। ఏనుగుల చే
ను। రంగత్। ప్రకాశించు తూర్పు న్నట్టి వంటి। ఆస్థాన। కొలువు కూటము
యొక్క। గరిమ। గౌరవముచేతను। ఆనగా ... కూటములు మయొ
క్క। మహాద్వారము। మహా అన్వయం ... మృష్ట ... స
రంగుగనిభాంచము అర్థాంతరము। మత్తసారంగరంగదానస్థా
నిమ] మత్త। బలిసినట్టి వంటి। సారంగ। జింకచేతను। రంగత్ ప్రకాశి
ంచుటి। ఆస్థాన। నివాసము యొక్క। గరిమ। గురుత్వముచేతను। నిరుప
మాన విధాన పరిపూర్ణత] నిరుపమాన। అసమానమైనట్టి వంటి।
నిధాన। ధననిక్షేపము యొక్క। పరిపూర్ణత। పరిపూర్ణతచే తను। అర్థాం
తరము। నిరుపమాన। సమానరహితములైన। నిధాన। నవనిక్షేపము
లయొక్క। పరిపూర్ణత సంపూర్ణత్వము చేతనున్నా। మనోజ్ఞగుణా

సమేతానానుకూలవృత్తి] మనోజ్ఞ। మనోహరములైన। గుణ। ...
దాక్షిణ్యతాన్యగాదులతోడను। సమేత। కూడుకున్నా। ఆర్యా। సత్పు
రుషుల యొక్క। అనుకూల। అనుకూలమైన వృత్తి। మనోవ్యాపా
రముచేతను న్నా। అర్థాంతరము॥ మనోజ్ఞగుణ సమేతానానుకూ
లవృత్తి] మనోజ్ఞగుణ సమేత। మనోహరరూపములతో కూడుకు
న్నా। ఆర్యా। పార్వతికి। అనుకూల। ఇష్టమైనట్టి వంటి। వృత్తి। మనో
వ్యాపారముచేతను। బహువితానోన్ముఖుడు] బహు। విస్తారములై
నట్టి వంటి। వితాన। చందువులయందు। ఉన్ముఖుడు। ఆసక్తుడైన
ట్టి వంటి న్నీ। అర్థాంతరము। బహువితానోన్ముఖుడు] బహు। అ
నేకములైనట్టి వంటి। వితాన। యాగములందు। ఉన్ముఖుడు। ఆసక్తుడై
ఉరితుడైనట్టి వంటి న్నీ। సమిద్గ్రహణశాలి] సమిత్। యుద్ధరంగములం
దు। గ్రహణ। విజయలక్ష్మీసంగ్రహముచేత। శాలి। ఒప్పుచుండేటి
న్నీ। అర్థాంతరము। సమిద్గ్రహణశాలి] సమిత్। పాలాశాదిహో
మార్థ సమిధలయొక్క। గ్రహణ। గ్రహించుటచేతను। శాలి। ఒప్పు
చుండేటి న్నీ। సత్త్వనిధి] సత్త్వ। బుద్ధిపాటవముకు। నిధి। నివాసమైన
నట్టి వంటి న్నీ। అర్థాంతరము। సత్త్వనిధి। తత్త్వనిధానుడైనట్టి వంటి
న్నీ। పుణ్యజనుడు] పుణ్య। పావనమైనట్టి వంటి। జనుడు। జన్మము
గలిగినట్టి వంటి న్నీ। అర్థాంతరము। పుణ్యజనుడు। పుణ్యజనుడ

నేపేరు గలిగినవాఁడు వంటివాఁడ్ని. అతిచండరశ్మి] అతిచండః మిక్కిలి తీక్ష్ణములైన
రశ్మిః తేజస్సు కలిగినటువంటి. అర్థాంతరము. అతిచండః ప్రచండమైన
వాఁడు వంటి. రశ్మిః పాశమనే ఆయుధము కలిగినవాఁడు వంటివాఁడ్ని. గంధవాహుం
డు] గంధః చందనాదిసుగంధములను. వాహుండు. ధరించిన వాఁడు. వం
టివాఁడ్ని. అర్థాంతరము. గంధవాహుండు] గంధవాహుఁడనే పేరు గ
లిగినవాఁడు వంటివాఁడ్ని. హృష్టార్థి] హృష్టః సంతోషపెట్టఁబడినవాఁడు వంటి
అర్థి. యాచకులు కలిగినవాఁడు వంటివాఁడ్ని. అర్థాంతరము. హృష్టార్థి. హృ
ష్టః సంతుష్టుఁడైనవాఁడు వంటివాఁడ్ని. అర్థి. ద్రవ్యము గలిగినవాఁడు వంటివాఁడ్ని. గాఢ
భూతి] గాఢ. దృఢమైన. భూతి. ఐశ్వర్యము కలిగినవాఁడు వంటివాఁడ్ని.
అర్థాంతరము. గాఢభూతి] గాఢ. అవ్యాహతమైనవాఁడు వంటి
భూతి. అణిమాద్యష్టసంపద కలిగినవాఁడు వంటి. అతఁడు] ఆసుదర్శను
డనే రాజు. దిక్పాలకాంశజుండగు] దిక్పాలక. ఇంద్రాద్యష్ట
దిక్పాలకులయొక్క. అంశజుండగుట. మాత్రులవల్ల పుట్టినవాఁ
డగుట. తెలిపె] తెలియచేసెను. అనగా. ఆ పట్టణాన్నేలే రాజు ది
క్పాలకాంశసంభవుండై సకలగుణసంపన్నుడై భూమండలపరి
పాలనము చేసెనని తాత్పర్యము॥ దిక్పాలాంశసంభూతుఁడ
న్నందుకు. అష్టాభిర్లోకపాలానాం మాత్రాభిర్నిర్మితో నృ
ప ఇతి మనుస్మృతౌ॥

సీ॥ అతిసీధుమదవికారత మేనెరుగని కరటులసఖ్యమగ్రాహ్య
మనియు॥ కుత్సితవిషము వాక్చనఁ దెప్పగల పాపజాతితో నెయ్యం
బు జరగదనియు॥ గరుబాంటవున ద్రవ్యకఁడు పుబోసుకునే నేటి
పందితో పొందు నిర్బంధమనియు॥ అఖిలకంటకసహాయు
తచె చెప్పెరిగిన కరినవమంత్రులచెంత్ని కష్టమనియు॥
తే॥ ధరణికరిషణికి టీధరేశ్వరులరాసి యుప్రమత్తమహా
విశుద్ధాంతరంగుసాంది గర్భేశ్వరుని కరుణాంద్రహృదయు
విష్ణుసన్నిభు నవ్యశర్వ విభుని జేరె॥

టీక॥ అతిసీధు] అతి. అతిశయమైన. [illegible]. సీధుమద.
నేత్రములయందు పుట్టిన [illegible] యొక్క. అనగా. [illegible] యొ
క్కసుఖవికారత. తన్మయత్వము చేత. మేనెరుగని] దేహము
[illegible]. కరటులు. ఏనుగలయొక్క. సఖ్యము. స్నేహము. అగ్రా
హ్యమనియు] గ్రహింపయోగ్యముకాదనియు. అర్థాంతరము.
అతిసీధు. మిక్కిలి సురాపానమువల్లనైన. మద. గర్వముయొక్క. వికా
రత. తన్మయత్వము చేతను. మేనెరుగని] దేహస్మృతిలేని. కర[illegible]
ర్జనులయొక్క. సఖ్యము. చెలిమి. అగ్రాహ్యమనియు. గ్రహింపతగద
నియు. కుత్సితవిషము వాక్చనఁ దెప్పగల పాపజాతి [illegible] కుత్సి]

కంఠమందు, విసము] విషము నన్ను వాక్యనిల భాషణమందు, తీపు] మా
ధుర్యము, కల] యున్నవంటి, పాపజాతితో] సర్పకులముతో, శే
షునితో నను టి, నెయ్యంబు] జరగదనియును వెయ్యములు ప్రేమ, జ
రగదనియు] గడవదనియున్ని, అర్థాంతరము, కుత్సకవిసము వా
క్యన తీపు గలదన్నప్పుడు అంగిట విషము నాలుక నబెల్లము అని
తులువలతో
లోకములో వాడికమూ టి, పాపజాతితో] కిల్బిష పురుష సమూ
హముతో నెయ్యంబు] ప్రేమము, జరగదనియు] కైనసాగదనిన్ని,
ఇది పరార్థము, గరుబాంటుము నద్రివిక్రతుప్పు మోసుకునేటి, గరు
బాంటము నద్రివిక్రత] ఉత్సాహము పొందిదురుదగవిని భూమి ఖ
సంధించు
ననము చేసి, కదుపుబారసుకునేటి] పొట్ట బార్చుకునేటి, ఉదరము
తోచుకొనేటియనుఅపందితో] పందు నిర్బంధము నియము
స్నేహం
దితో, వరాహముతో, చేరిక ఉండటము, నిర్బంధమనియు,
స్నే అనగా
కష్టమనియును, భూమి నిద్రవిక్రందములలములతో పొట్టపోసు
అర్థము
కునే పందులతో పొందు కష్టమని యును అఖిలకంటక సహాయ
త్వముచే పెరిగిన, అఖిల, సమస్తములైన, కంటక, బర్బరాది వ్యక్తు
ములయొక్క సహాయత, మిత్రత్వము చేత, పెచ్చుపెరిగిన, మిక్కి
లిగా ప్పవైన, కఠిన మూర్తులతో] చెలిమి కష్టమనియును కఠినమూ
ర్తులతో పర్వతములతో, చెలిమి] స్నేహము, కష్టమనియును,

అఖిలకంటకసహాయత్వ
అనిష్టమనియును అర్థాంతరము, అఖిల, సమస్తమైన, కంటక, క్షుద్రులయొ
అధికారాటి
క్క సహాయతా సహాకారత్వము చేతను, పెచ్చు పెరిగిన] వృద్ధిబొందిన, కఠి
రాతిమనస్సుగలవాండ్లతో స్నేహము నిష్ఠురం
నమూర్తులతో, కర్కశాత్ములతో, చెలిమి] ఇష్టమనియును
వనిన్ని॥ ధరణీ, భూదేవి, కలిఫణి కిటిధరేశ్వరుల, లోకేశ, అష్టదిగ్గ
జములను, ఫణి శేషుణ్ని, కిటి, ఆదివరాహము నున్ను ధరేశ్వరుల,
వుడైన
సప్తకులపర్వతముల నున్ను, రోసి] అసహ్యపడి, అప్రమత్తుడై జాగ్రతగ
మంచివైనపలనస్సు
లిగినష్టువంటిన్ని మహావిశుద్ధాంతరంగుడు] మిక్కిలి నిర్మలాంతఃకరణ
ములు కలిగినష్టువంటిన్ని, ఆదిగర్భేశ్వరుని] స్వయంభూ కుక్షిస్థితిప్రజ్వ
తి మహదైశ్వర్యసంపన్నుడైనష్టువంటిన్ని, కరుణారసహృదయు]
దయారసచిత్రము కలిగినటువంటిన్ని, విష్ణు సన్నిభు] శ్రీమహావిష్ణు
వుతోసమానుడైనష్టువంటి, అమరపవిభుని] ఆసుదర్శనరాజును,
చేరి] పొందెను, అనగా ఆరాజు సకలగుణాలంకారాలంకృతుండై యెలయు
నని తాత్పర్యము॥

శా॥ సత్వఖ్యాతినిదాన దానజనితస్వామ్యస్థవప్రతిష్ఠా స్వతంత్ర
త్వర్థిం బహువేదశాస్త్రపరిత ప్రస్థానవర్తిం ప్రజా ప్రత్యక్షా
దియుగప్రమాకృతకలిప్రారంభు కారుణ్యసంపత్తవా
ప్యలతమిత్రుఁజాలదెను తింపం ధరాధీశ్వరున్॥

టీక॥ సత్వఖ్యాతి నిదాన దాన జనిత స్వామ్యస్థవ ప్రతిష్ఠా స్వతంత్రత్వ
నిజ కీర్తి
ర్థిన్] సత్వ మైన, ఖ్యాతి, నిదాన, ఆదికారణమైన

దాన, (యాగాది) జ్ఞానధనముచేత, జనిత, పుట్టింపబడిన, స్వావస్థ, అగ్రహారాదిస్థితు
లయందు, ప్రతిష్ఠీకృత, నిలుపబడిన, ప్రత్యర్థి, ప్రతియాచకుడు గలిగిన
షువంటివాని+ అర్థాంతరము। సత్య, యథార్థమైన, ఖ్యాతి, కీర్తికి, నిదాన,
(నెరుకుపట్టెడి) మూలమైనషువంటి, దాన, జ్ఞానదానముచేత, జనిత, పుట్టబడి
న, స్వావస్థ, దేవత్వమందు, ప్రతిష్ఠీకృత, నిలుపబడినషువంటి, ప్రత్యర్థి,
ప్రతిశత్రువు(లు) కలిగినషువంటివాని+ బహువేదశాస్త్రపరితప్రస్థాన
వర్తిన్] బహువేదశాస్త్ర, అనేకశ్రుతిస్మృతములచేత, పరిత, చెప్పబ
డినషువంటి, ప్రస్థాన, ధర్మమార్గమందు, వర్తిన్, ప్రవర్తించుచూవుం
డేటిషువంటివాని+ ప్రజాప్రత్యక్షాదియుగప్రమాణకృతకలిప్రారంభు]
ప్రజా, భూజనులచేత, (తెలుసుకో) ప్రత్యక్ష, (కంటికి మొదలైన) ప్రత్యక్షాది చరమముగా ...
షప్రత్యక్షముగా ... ఆదియుగ, కృతయుగమును, ప్రమాణకృత,
(నిబుపులుగా) ఆధారముగా తెలియచేయబడిన, కలిప్రారంభు, అంత్యయుగ
(యుగములయొక్క క్షేమములు) పత్రవము గలిగినషువంటివాని+ కారుణ్యసంపత్తవాప్తద్యుతిని
తు] కారుణ్యసంపత్తి, దయారససమృద్ధిచేత, అవాప్తద్యుతిని (వెలికాంతులు)
క్షితి ఆదరింపబడిన, మిత్ర, సుహృజ్జనులు గలిగినషువంటి, తద్ధ
రాధీశ్వరున్] ఆ సుదర్శనమహారాజును+ స్తుతింపన్] స్తోత్రముచే
సేయుటకు, శేషులదే] ... చెప్పనునా+ అనగా యాకలియుగ
మందు సమస్తదానధర్మములు చేయుచూ సజ్జనపరిపాలకుండై
శత్రుసంహారకుడై కృతయుగధర్మమును నడిపించే యారాజును
స్తోత్రము చేయుతగునని భావము॥

౫౩ మ॥ బుధసంభావితమూర్తి నిస్తులకళాపూర్ణుండు నిష్కళ్వ[?]పూర్వ
ధరాధీశపథప్రవర్తి హితసద్రక్షాచరిత్రుండు దానధురంధుర
డు గర్వభాగవధానందుండు ... నిధియారా
జి[?] ...

టీక॥ బుధసంభావితమూర్తి] బుధ, పండితులచేత, సంభావిత, సన్మానిం
పబడిన, మూర్తి, దేహసౌందర్యము కలిగినషువంటివాని+ అర్థాంతరము।
బుధసంభావితమూర్తి] బుధ, దేవతలచేత, సంభావిత, సన్మానింపబడినషువంటి, మూర్తి,
దేహము గలిగినషువంటివాని+ నిస్తులకళాపూర్ణుండు] నిస్తుల, (సాటిలేని) అసమా
నములైన, కళా, విద్యలచేత, పూర్ణుండు, సంపూర్ణుడైనషువంటి
వాని+ అర్థాంతరము। నిస్తులకళాపూర్ణుండు] షోడశకళాపరిపూ
ర్ణుడైనషువంటివాని+ నిష్కళ్వపూర్వధరాధీశపథప్రవర్తి] నిష్కళ్వ, అధిక
మైన, పూర్వధరాధీశ, మనుపురాజులయొక్క, పథ, (దారియం) మార్గమం
దు, ప్రవర్తిన, నడుచుచూవుండేటిషువంటివాని+ అర్థాంతరము। నిష్కళ్వ,
ఉన్నతమైన, పూర్వధరాధీశ, ఉదయపర్వతముయొక్క, పథ, మా
ర్గమందు, సంచరించుచుండేటిషువంటివాని+ హితసద్రక్షాచరిత్రుండు]
హిత, ప్రియులైనషువంటి, సత్, సజ్జనులయొక్క, రక్షా, కాపాడు
టే, అనగా సంరక్షణము, చరిత్రుండు, మంచి నడవడిగా గలిగినషు
వంటివాని+ అర్థాంతరము। హితసద్రక్షాచరిత్రుండు] హిత, ప్రియ

ముఖ్యమైన। సత్. నక్షత్రముల యొక్క। లక్ష। సంరక్షణామందు। చరిత్రుండు। మంచి
నడవడి కలిగినవాఁడని యిట్టి। దానధురంధురుఁడు। దాన। త్యాగము యొక్క।
ధురా। భారమును। ధురుఁడు। ధరించినవాఁడని యిట్టి। ఉభయమునకు
న్నర్థము॥ గర్వభాగరివధానందుండు। గర్వభాక్। అహంకారము
ను పొందినవాఁడని। అరి। శత్రువుల యొక్క। వధ। సంహారమందు। ఆనం
దుండు। సంతోషము గలిగినవాఁడని యిట్టి॥ అర్థాంతరము। గర్వభాగరి
వధానందుండు। గర్వ। అన్యోన్యమేళనముచేతనైన అహంకారము
ను। భాక్। పొందినవాఁడని। అరి। చక్రవాకదంపతుల యొక్క। వధ। వి
యోగరూపమైన వధయందు। ఆనందుండు। సంతోషము గలిగినవా
వాఁడని। శోభాసుధానిధి। శోభ। ఉత్కృష్టకాంతి చేతను। సు
ధానిధి। చంద్రునివలెనే యుండేటివాఁడని। ప్రకారాంతరము। శోభాసుధానిధి
శోభా। కాంతి యుక్తమైనవాఁడని। సుధా। లేపభేదముతో కూ
డుకున్న। నిధి। నిక్షేపములు కలిగినవాఁడని। అర్థాంతరము। శోభా
సుధానిధి। శోభా। అధికకాంతి రూపమైన ఇట్టి। సుధా। అ
మృతమునకు। నిధి। స్థానమైనవాఁడని। ఆ రాజు। ఆ సుదర్శనుఁడ
నే రాజు। ఆ రాజు। ఆ చంద్రుండు। కాలువు కొంటంబునన్। ఆ
స్థానప్రదేశమందు। ఇభమై రిపేరి కాలుపుండెన్। సింహాసనాసీ
నుఁడైయుండెను। అనగా పండితులచేత శాస్త్రము చేయు తగి
న దేహసౌందర్యము గలిగి సకల విద్యాపరిపూర్ణుఁడై పూర్వకా

లమందు ప్రసిద్ధమైన మను మాంధాతృ రఘు దిలీప ప్రభృతి రాజుల నాన్వయ
మార్గమందు ప్రవర్తించుచూ సత్పురుష సంరక్షకుండై సకల యాచకు
లకు సమస్త దానములు చేయుచూ గర్వితులైన వైరుల సంహరించి అ
వత్ర విత్ర మధురంధరుండై విజయలక్ష్మీ విలాస విభ్రముండై ఆ స్థానమంట
పంబున సింహాసనాసీనుండై యుండెనని తాత్పర్యము॥

౯౪ ఇనుఁడుదయాద్రింబలె నయ్యనుదర్మాణి పేరిమెరసె నేమని చెప్పన్
తనయుల ననంతుల చెంతం గనుగొని నిశ్వాసవీచికలు కల్గెణా
త్మన్॥

టీక॥ ఉదయాద్రిన్। పై దుప్పు కాంతియందు। ఇనుఁడు బలె। సూర్యుని వలెను।
అమ్మణిపీఠి। ఆ రత్నమయ సింహాసనమందు। అయ్యనుఁడు। ఆ సుదర్శ
నమహారాజు। మెరసె। ఒప్పెను ప్రకాశించెను। అనయుల। నీతిమార్గరహి
తులయినవాండ్ర। తనయుల। పుత్రులను। చెంతన్। తన సమీప
మందు। కనుగొని। చూచి। నిశ్వాసవీచికలు। నిశ్వాస। వేడి నిట్టూర్పు తరం లయొక్క
వీచిక. అలలు। అనగా వరుసగా నిట్టూర్పులు
గములు। కళలాత్మన్। దిక్కుల ప్రవహింపగ ఏమని చెప్పన్। పమివ
చింపవల్లశినది। అనగా। ఉదయపర్వత శిఖరమందు సూర్యుఁడు
అగుపడేలాగున
ప్రకాశించినట్లు ఆ రత్నసింహాసనమందు ఆ సుదర్శన మహారా
౭ ప్పుడు
జు ప్రకాశించుచూ సమీపమందు నీతిమార్గము తెలియని తన
పుత్రుల జూచి మనోవ్యథకలవాఁడై నిట్టూర్పుల పరంపరలు వి
స్తరింపుచు నుండగా। అనగా నిట్టూర్పులు విడుస్తూ చింతించెను।
ఆ చింతయింత అని చెప్పకూడదని భావము॥

౮౫ క॥ చిత్తమున భోగిలి యిట్లను విత్తము ప్రాభవము దుర్వివేకము న
యుపాపత్తిదము లొకటొకటె మిక్కుటమ్మైనన్నియును గలుగనేమ
నిచెప్పన్॥

టీక॥ చిత్తమున] మనస్సునందు। భోగిలి] పరితాపమును జెంది। ఇట్లను] ఈ
లాగు నను। ~~విత్తము] ప్రాభవము దుర్వివేకము నయుపాపత్తిదములు~~
విత్తము] ధనము న్ను। ప్రాభవము] ద్వారతనము న్ను। దుర్వివేకము] అవివే
కత్వము న్ను। నయుస్సు] ప్రాయము న్ను॥ శ్లోకము॥ యౌవనం ధనసంపత్తిః ప్రభుత్వ
మవివేకతా। ఏకైకమప్యనర్థాయ కిము యత్ర చతుష్టయం॥ శ్లోకం॥
అనగా ఒకటొకటి కలుగుటచేతనే
ఆపత్తిదములు] ఆపదను యిచ్చేటివి। ఒకటొకటె] ఈ పైనచెప్పిన వా
టిలో ఒకటొకటె ఆపదను చేశేటివి। ఒక్కొక్కత్తున] తుల్యముగా ను।
అన్నియును] ఈ పైనచెప్పినవి సర్వము న్ను కలుగగా ను। ఏమనిచె
ప్పన్] ఏమి వచింపవలశినది। అనగా రాజు తనమనస్సులో వి
చారబడి యీ ప్రకారమును ను। ఏమంటె। ధనము ప్రభుత్వము
అవివేకము వయస్సు యివి ఒకటొకటె ఆపదను చేశేటివి యీ
వి అన్నిన్ని కనిందు వున్నట్టాయెనా యేమి చెప్పవలశినదనిభా
వము॥

౮౬ క॥ వేదటు పాండితత్వము చదివిగాదటు ధర్మంబదేటి కానను
పుత్తా చూల్గదటు యేనాడును పోలేదటు యీధేనువు
వేఁటికేలా యేలన్॥

టీక॥ వేదటు పాండితత్వము] పాండితత్వము] వివేకము। వేదటు] కలుగదటు।
చదివిగాదటు ధర్మంబు। ధర్మంబు] పుణ్యమార్గము। చదివిగాదటు] రుచిం
చదటు। అదేటికానుపు] అది] ఆ ప్రకారమైన షవంటిది। ఏటికా
నుపు] ఏమి సంతానము। (అనగా అది సంతానమే కాదని భా
వము) తాచూల్గదటు। తానె] తాను। చూల్గదటు] గర్భము కా
దటు। ఏనాడును పోలేదటు। ఏనాడును] ఎన్నడు న్ను। పోలేదటు]
క్షీరము లను యివ్వదటు। అనగా। కట్టనేకట్టదు। (ఒకవేళ కట్టి ఈ
నె బోలు। ఎన్నటు న్ను పాలివ్వదట్టె। ఆధేనువు] అటువంటి ఆవు। ప
కాపాడేదానికి
లన్] ~~సంరక్షణచేసేదానికి~~। పరికిం] ఎవరికైనా। ఎలాం] ఎందుకు।
పనికిరాదనిభావము॥

౮౭ క॥ సుకృతంబునగాంచునా కాంక్ష। నాకతు భయవిభూతి
కాంక్షసుత్తము నతిపాతకు నకు వేద్దైన కులాం। శకు
తుతెప్పులు విషము వంటి తనయుడు బుట్టున్॥

టీక॥ సుకృతంబునగాంచునా కెన్నెకడుం। ఒకానొకడు] ఒక్కడొ
క్కడు। సుకృతంబునన్] పూర్వకృత పుణ్యముచేత। ఉభయవిభూతికాంక్షన్]
తలిదండ్రు
ఉభయము। పితృమాతృకులములను లరెండు కీర్తి భూతి। ఐశ్వర్యములు రెండు కీ
కాంక్షన్] ఆశచేతను। ఉత్తము] మంచిగుణములు గల గుణశాలు తరుణైన పుత్రుణ్ణి। కాం
చున్] కనును। అతిపాతకు నకున్] మహాపాపాత్ముడైనకు। వేద్దైన] వెట్టివై
వంశములను వెలితిపారేసే
నషువంటిన్ని కులాంతకుడు] కులనాశనుడైన షువంటిన్ని వంశనా

శకుడను చెట్టు। తెప్పలు] తెలంగము. వంటి స్త్రీ। విషము వంటి] గరళము వంటి స్త్రీ
తనయుడు] పుత్రుడు। పుట్టెన్] జనించును। అనగా। ఒకడొకడు లో
కమందు మహాసుకృతముచే తన భంగకులో దరిద్రకాంక్షచేత:
త్రముతోన పుత్రున్నొకనును। మహాపాతకుడైనవానికి వేదైనషు వం
టి స్త్రీ। కులనాశకుడైనషు వంటి నిర్గ్రహాయుడైనషు వంటి స్త్రీ వి
షతుల్యుడైన పుత్రుడు పుట్టునని చిత్రమున హాసులు నేనేత్రి సుతో
అన్వయము॥

౮౮ మ॥ వరమైత్రాంతికవాస మిష్టము ప్రియా వంధ్యాత్వమా మో
ద సంభరలాభంబులు తోంచితాభిగమన ప్రారంభవేళ
ఖివలాం పరితోషంబ బలాసుతాప్తి వగుగ వము దగ బ(ు) వమె
ప్పునోపు: పురుషత్వచ్యుతి పుత్రుడు త్రముగు నారాం భార్
రాంశిగా కుందినన్॥

పుత్రుడు] కొందురు+ గుణాంభోరాశి] మంచి గుణములకు సముద్రుడైనవాడు- కావునం

టీక॥ వరమైత్రాంతికవాసము। మిత్రాంతికవాసము] విజనస్థలమందు
హరిభజనజేసె పురుషులతో టివసియుంచియుండదము। వరము]
శ్రేష్ఠము। ప్రియా వంధ్యాత్వము] ప్రియా। ఇష్టరాలైన భార్యయొ
క్క। వంధ్యాత్వము। గొడ్డుతనము గర్భము ఫలించక పోవుట। ఇష్టము] అభిమతము
బులు తోంచితాభిగమన ప్రారంభమైవము ఖివము] బులు తు। స్నానాది
దివసములయందు। ఉచిత। యోగ్యమైన। అభిగమన। పొందడము
యొక్క। ప్రారంభ। ఉపక్రమించుటకు। పైవుల ఖివము। ఆసక్తుడుగా

కంయుండుట। అనగా విముఖుడగుట। ఆమోదసంభరలాభంబు]
ఆమోద। సంతోషము యొక్క। సంభర। అతిశయము యొక్క। లా
భంబు। కలగడము। ఆపరితోషంబు బలాసుతాప్తి] అబలా।
స్త్రీరూపమైన। సుతాప్తి। సంతానము గలుగుట। ఆపరితోషం
బు] మిక్కిలి సంతోషము। తగు గర్భ [illegible] గర్భస్రావము] కడు
పు దిగిపోవడము। తగు] యుక్తము గును। వపు: పురుషత్వచ్యుతి]
వపు:। శరీరమందు। పురుషత్వ। పుంస్త్వము యొక్క। చ్యుతి। జారు
ట। ఒప్పునన్ తగును [illegible]
[illegible] ॥ ఆన
మారుడు సుగుణావంతుడు గాక దురాత్ముడు పుట్టు
టకంటె యీ పైన చెప్పిన ప్రకారము గుటు। ఉత్తమమని తాత్పర్య
ము॥

౮౯॥ ఉ॥ ష్పునదు స్వభావము దగర్వవికారుల మత్సరాలం
గ వలనోతి బాధముల గర్తితమూర్తుల జేయువాడు వేదవి
ములాత్మదోంక్షదని డెందము నన్ దలపోయు నదరిత్రి విధు
జూచి యొక్క జగతీసుర పుంగవుడా సభాస్థలిన్॥

టీక॥ కాపున] అటుగనుక। దుస్స్వభావము దగర్వవికారుల] దుస్స్వ
భావ। దుష్టమైన శీలము గలిగినషు వంటి స్త్రీ। మద। మత్తమైనషు
వంటి స్త్రీ। గర్వవికారాంకుల। అహంకారము యువైనషు వంటి। మత్స

మూఢులగు] మత్। నా యొక్క కుమారులన్। పుత్రులను। నీతిబో-
ధములన్] నీతులు। ముఖ్యములైన। నీతి। న్యాయమార్గము యొక్క। బో-
ధములన్। జ్ఞానప్రదవాక్యముల చేత। కీర్తితమూర్ఖులన్] కీర్తిత।
శాస్త్రము చేయబడిన। మూర్ఖులన్। శరీరములు కలిగినట్టివంటి
వారలనుగా। చేయువాడు] కావింపగలవాడు। విమలాత్ముడు]
నిర్మలహృదయుడు। ఒక్కడు] ఒకడైనాను। లేడే] లేకపోయెనే। అని] వి-
చారించి] డెందమునన్] మనస్సునందు। తలపోయు] తలచుతూప్రం-
డెటువంటి। అద్ధరిత్రీవిభుడు జూచి] ఆరాజు నాలోకించి। ఆస-
భాస్థలిన్] ఆ సమితి మంటపమందు। ఒక్క జగతీసురపుంగవుడు] ఒ-
క బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడు। ఇట్లనియెన్] అనగా దుస్స్వభావము దగ-
ల్పవికారులైన నా పుత్రుల నీతిబోధ వాక్యముల చేత బుద్ధిమం-
తులనుగా చేసేవాడు ఒకడైనా లేకపోయెనే అని మనస్సులో
చింత చేసే సమయమందు ఆరాజు సభలో నొక బ్రాహ్మణు-
డు ఆరాజును చూచి పలుకుచున్నాడు॥

౬౦ వ॥ అధీతనీతిశాస్త్రమర్ముండు విష్ణుశర్ముండను నతడు బృహ-
స్పతియుం బోలె తేజరిల్లుచు దక్షిణహస్తంబెత్తి నిశాప్రి-
యసుదర్శనుండగు సుదర్శనునకు దారస్వరంబున నిట్లని-
యె॥

టీక॥ అధీతనీతిశాస్త్రమర్ముండు] విష్ణుశర్ముండను నతడు బృహస్పతియుం

బోలె] అధీత। అభ్యసింపబడిన। నీతిశాస్త్ర స్మృతము యొ-
క్క। మర్ముండు। రహస్యము గలిగినట్టివంటి। విష్ణుశర్ముండను] విష్ణుశర్మ అ-
నే పేరు గలిగిన। అతడు] ఆ బ్రాహ్మణుడు। బృహస్పతియుం బోలె] సు-
రాచార్యుని వలెనే। తేజరిల్లుచు] ప్రకాశించుచు। దక్షిణహస్తంబెత్తి]
కుడిచెయ్యెత్తి। నిశాప్రియసుదర్శనుండగు] నిశాప్రియుడు। చంద్రుని వ-
లెనే। సుదర్శనుండగు। ప్రసన్నదృష్టి గలవాడైన। సుదర్శనునకు] సుద-
ర్శనుడనే రాజుకు। ఉదారస్వరంబున] గంభీరధ్వనితోను। ఇట్లనియె]
ఈ ప్రకారముగా పలికెను॥ ఈ వక్ష్యమాణ ప్రకారముగా రాజు-
లో నా విష్ణుశర్మ పలికెనని భావము॥

౬౧ క॥ పరుసముచేతను లోహోత్కరములు గాంచనము చేయున-
తి మదోద్బోధాచరణముల నీకుమారుల గురుకీర్తి నీతిపార-
గులగావింతున్॥

టీక॥ పరుసముచేతను లోహోత్కరములు] పరుసముచేతను] స్పర్శవేది
చేత। లోహోత్కరములను] ఇనుములను। కాంచనము చేయుఁగ-
తి] సువర్ణమును చేసిన రీతిని। మదోద్బోధాచరణముల] మత్। నా
యొక్క। బోధాచరణముల। బోధించడముల చేతను। గురుకీర్తి]
గురు। శ్రేష్ఠమైనట్టివంటి। కీర్తి। యశస్సు గలిగిన వైరంరాజా। నీ-
కుమారులన్] నీ పుత్రులను। నీతిపారగుల] న్యాయశాస్త్రపారం-
గులైనట్టివంటి వారలనుగాను। గావింతున్] చేతును॥

౬౨ చ॥ ఇది నిజమిందు కారు నెలవిమ్మెద మిట్లొనరింపకున్ననే
వదపద మూననేను వనవాసమునను యైదనన్నరాజు సన్ని-

దము వహించిరెమో విమలమానస యంతటివానిగా నెరుంగుదు
నిను వీరెవ్వరు దుర్దాంతులై నయవేదులఁ జేయు మేర్పడఁగ॥

టీక॥ ~~ఇది నిజము~~। ఇది] ఈలాగున నీపుత్రుల నీతిపారీణులచే శేది॥ ని
జము] సత్యము। ఇందుకు] ఈకార్యమునకు। ఆఱునెలలు] షణ్మా (ఒసగుము)
సములు। ఎదుము] అవకాశము। ఇమ్ము] ఇష్టింపుము। ఇట్లైనఁ గొ
పకున్న] ఈచెప్పిన ప్రకారము చేయకున్నట్లయితే। ~~నీపదపద~~
~~నకేను బనవాసమెును నచ్చెదను~~। నీపద] నీసమీపమందు। పదమునకు]
అడుగునుంచక। నిలువకనుండు। పను] నేను। వనవాసము నచ్చెదను] అ
(దవిలోకాంపుర) ~~రణ్యనివాస~~ముచేశెదను। అన్న] ఈప్రకారము పలికిన। రాజు] సు
దర్శనమహీపతి। సమ్మోదము వహించి] సంతోషమును పొంది। వి
మలమానస] నిర్మలహృదయము గలిగినవెూ విష్ణుశర్మా।
నిను] నిన్ను అంతటివానిగా] నా పుత్రుల నీతిపారీణులను గా
చేసే సామర్థ్యము కలవానిగా। తెలియుదును] ఎఱుంగుదు। ~~వీరెవ్వ~~
~~దుర్దాంతులు~~। వీరె] ఈపుత్రులైవుండేవారే। దుర్దాంతు
లు] ప్రియపుత్రులు। ఏర్పడక] ప్రకటముగాను। నయవేదుల జేయు
ము] నీతివిద్వాంసులనుచేయుము॥

౯౩ వ॥ అనిసమర్పించినం గైకొని విష్ణుశర్మం డక్కుమారుల కార
కు తంత్రంబులైదు గవిప్పించి కథాద్వారంబున నీతిగ్రహి
పంజేయువాఁడై యెన్నన తంత్రనామంబులెవ్వి యనిన
మిత్రభేదంబును సుహృల్లాభంబును సంధివిగ్రహంబును

లబ్ధనాశంబును నసంప్రేక్ష్యకారిత్వంబు నాఁబరగదనైగడు నందు మి
త్రభేదంబారంభించి రాజకుమారులకుఁ దత్కథ నిట్లని చెప్పందొ
డంగె॥

టీక॥ ~~అనిసమర్పించినన్~~। అని] ఈప్రకారము పల్కి। సమర్పించినన్] పుత్రుల
నప్పగించినన్। విష్ణుశర్మండు] (యనుపేరుగల) బ్రాహ్మణుడు। అక్కుమారులకై] ఆ
ఆరాజపుత్రులకై। తంత్రంబులైదు గవిప్పించి] (అయిదువు) ~~పంచ~~ పాయములను
కలగజేసి। కథాద్వారంబున] ఈపంచతంత్రకథాసరణిచేత। నీతి
గ్రహింపంజేయువాఁడై యెన్నన్] న్యాయమార్గమును తెలియచేసేవా
డాయెను। ఆ తంత్రనామంబు (ఆయుపాయములపేళ్లేవి) లెవ్వి యనినన్] మిత్రభేదంబును। (అవి యేవి అనగా నవి)
~~సుహృల్లాభంబును। సంధివిగ్రహంబును। లబ్ధనాశనంబును~~
(మిత్రభేదము) ~~సంప్రేక్ష్యకారిత్వంబును~~ స్నేహితులవేరుసేయుట మిత్ర
(సుహృల్లాభము) ~~భేదము~~ స్నేహితుల యొక్క ద్వారకరణము సుహృల్లాభము। సలహా (సంధివిగ్రహము)
ఐయికలపించుట సంధివిగ్రహము। (లబ్ధనాశనంబు) పెంపబడ్డది నశించుట లబ్ధ
(అసంప్రేక్ష్యకారిత్వము) నాశనము। వెనగా పరిశోధించకచేసుట అసంప్రేక్ష్యకారిత్వ
నార్థి] ఋలాగున అనెటువంటి ~~[illegible]~~। పాఁగడ] స్తోత్రముచేయగా। నెగడు]
ప్రసిద్ధములైనట్టువంటి। అందు] ఆ అయిదుతంత్రంబులందు। మి
త్రభేదంబు] స్నేహితులవేరునేయుటయనెడు తంత్రమును। ఆరం
భించి] (మొదలుపెట్టి) ఉపక్రమించి। రాజకుమారులకు] నృపపుత్రులకు। అతండు]
ఆవిష్ణుశర్మ అండు। ఇట్లని చెప్పందొడంగె। ఈ (పైన చెప్పబడే) వక్ష్యమాణ ప్రకా
రముగాను వచించేటందుకు ప్రయత్నము చేశెను॥

౯౪ క॥ సాంహంకృతి బహుమృగకోలాహలహలహాలికవనతలంబు
న నొకనాఁ డాహా కేసరివృషభస్నేహం బొక జంబుకంబుచే
విచ్యుతిఁ బొందెన్॥

టీక॥ సాంహంకృతిబహుమృగకోలాహలహలహాలికవనతలంబున] సా
హంకృతి, అహంకారముతోఁ గూడుకున్నవంటి, బహు, అనేకము (పెక్కు)
(జింకలు పులులు వెలుగులు మొదలైన మృగములు)
లైనట్టి, మృగ, వ్యాఘ్రాదుల యొక్క, కోలాహల, కలకలధ్వ
నుల యొక్క హలహాలిక, అతిశయత్వము గలిగిన, వనతలంబు
న, అరణ్యప్రదేశమందు (అడవియందు), ఒకనాఁడు] ఒకదివసమందు, ఆహా] ఆ
శ్చర్యము] కేసరివృషభస్నేహంబు] కేసరి, సింహమునకు, వృషభ, బ
లీవర్దమునకు (ఎద్దు), (ఈరెంటికి గలిగిన) స్నేహంబు, మైత్రి (చెలిమి), ఒకజంబు
కంబుచే] ఒక్కనక్కచేత, విచ్యుతిఁ బొందెన్] విడువబడెను, అనఁగా మిత్ర
భేదమనే తంత్రము కథారూపముగాఁ జెప్పెటందుకు ఆరంభము
చేసి చెప్పుచున్నాఁడు॥ ఏమంటె, అహంకారయుక్తములైన వ్యా
ఘ్రాదిమృగములకోలాహలధ్వని గలిగిన మహారణ్యమందు
సింహవృషభములకు మిత్రత్వము నక్కచేత విడువఁబడెనని భా
వము॥

౯౫ క॥ నా విని రాజకుమారకు లా విప్రుని జూచి పలికి రన
ఘా వృషదంతావళశాత్రవసఖ్యం బేవిధమున నక్క చె
రిచె నెరిఁగింపఁగదే॥

టీక॥ నా విని] ఈప్రకారము చెప్పఁగా నాలించి, రాజకుమార

కులు, నృపపుత్రులు, ఆవిప్రుని జూచి] ఆవిష్ణుశర్మాణ్ని వీక్షించి, పలికిరి] మం
దలించిరి, అనఘా] పాపరహితుఁడవైనట్టివంటి విష్ణుశర్మా॥ వృష
దంతావళశాత్రవసఖ్యంబు] వృష, వృషభము (ఎద్దు) యొక్క, దంతావళ
శాత్రవ, సింహము యొక్క (అనఁగా ఏరెంటి యొక్క) స్నేహము] మిత్ర
త్వము (చెలిమి), ఏవిధమున] ఏప్రకారముగా, నక్కచెరిచెన్] జంబుకము భగ్న
ము చేసెను (పాడుచేసె), ఆకథ] ఆవృత్తాంతమును, ఎరిఁగింపఁగదే] తెలియఁజెప్పు
మూ॥

౯౬ క॥ అనవుడు నిట్లను దక్షిణ మున మహిళాంనామనగరమున నీ
తికళాశ్రీవనరాశి వర్ధమానుం డను వర్తకుఁ డొక్కఁ డతఁడు ని
జాత్మన్॥

టీక॥ అనవుడు] రాజపుత్రులీప్రకారము పలుకఁగా, ఇట్లను] ఆవిష్ణుశర్మ
ఈప్రకారముగాఁ బలుకును, దక్షిణమున] ఆవాగ్దిశయందు, మ
హిళాంనామనగరమున] మహిళాంనామ, మహిళా అనేపేరు
గలిగిన, నగరమున] పట్టణమందు, నీతికళావనరాశి] నీతిక
ళా, న్యాయవిద్యకు, వనరాశి, సముద్రప్రాయుఁడైనట్టివంటి, వర్ధ
~~[illegible]~~ వర్ధమానుండను] వర్ధమా
నుఁ డనేపేరు గలిగిన, వర్తకుఁ డొకఁడు] ఒకచేరఁగాఁడు, వెలయును (ఒప్పు)
~~ప్రకాశించును~~, అతఁడు] ఆవర్తకుఁడు, నిజాత్మన్] తనమనస్సు
నందు॥

వ॥ ఇట్లు విచారించి॥ టీక॥ ఈప్రకారముగా దలఁచి॥

౫౨ ఉ॥ కాంచక వేనిచూప పసిడి గూర్చుట కూర్చిన కాంచనంబు రక్షిం
చుట రక్షితస్వ మగణింపక పెంపెసగన్ బ్రవృద్ధి నొందిం
చుట దానినే మరి తీర్థముల ప్రతిపాదితంబు గావించుట వెస్స
నీతిరసవేదులకున్ బలుమాటలేటికిన్॥

టీక॥ కాంచక] స్వల్పుఁడని యెంచక; వేనిచూప] (ఱూకలు లేని) ధనాభావ సమయమం
దు; పసిడి కూర్చుట] ధనము సంపాదించుట; కూర్చిన కాంచనంబు]
సంపాదించిన ధనము; రక్షించుట] (కాపాడుట) సంరక్షణ చేయుట యను; రక్షి
తస్వము] తనచేతఁ గాపాడఁబడిన ధనమును; అగణింపక] దాఁచిపెట్ట
క; పెంపెసగన్] (ఒప్పు) ప్రకాశించఁగా; ప్రవృద్ధి నొందించుట] నానాఁటికి
నెక్కువ అయ్యెట్టు చేయుట; దానినె] ఆధనమును; మరి] జాగ్రత
కలిగి; తీర్థముల ప్రతిపాదితంబు గావించుట] తీర్థములు, పుణ్యన
దులు మొదలైన పుణ్యస్థలములయందు, పెద్దలు మొదలయిన
వారి ద్వారా అని కొందరు చెప్పవచ్చును. తీర్థశబ్దము పూజ్యవాచకమ
ము. ప్రతిపాదితంబు గావించుట, వ్యయము చేయుట; వెస్స] (దీనికి నీతి) మంచి న్యాయమార్గము; రసవేదులకున్] రసజ్ఞులైనవారికి;
[illegible] ప్రతిపాదితంబు గావించుట వెస్స] వ్యయ
ము చేయుట మంచిది; నీతిరసవేదులకున్] న్యాయమార్గసారస్య
ము నెఱిఁగిన వారికి; పలుమాటలేటికిన్] విస్తారము (వ్యర్థము) పలుకనేల
దుకు; అనఁగా ధనములేనప్పుడు స్వల్పుఁడని యెంచక ధన
మును సంపాదించి ఆధనమును రక్షించి ఆరక్షించిన ధనము

ను మూలధనముఁ దాచిపెట్టక ప్రతిదినము వృద్ధిఁ బొందించి ఆధన
మును తీర్థప్రముఖ పుణ్యస్థలములయందు దానపూర్వకము
గా వ్యయము చేయుట మంచిది. నీతిమార్గము తెలిసినవారికి మాట
లతో నేమి పని అని ఆవర్తకుఁడు తనమనస్సులో విచారించెనని
యీప్రకారము విష్ణుశర్మ రాజపుత్రులకు కథను చెప్పెనని భావ
ము॥

౫౩ క॥ పాలింపని సిరి చోరుల, పాలగుఁ జెడుఁ గూర్చ కూడబడిన
నిజస్వం బీవేమి నిష్ప్రయోజన, మేమి యెగలిగియున్నన
తిలోభులకున్॥

టీక॥ పాలింపని] (కాపా) రక్షింపఁబడని; సిరి] ధనము; చోరులపాలగు] దొంగల
వశమౌను; చెడున్] అప్రయోజనమవును; కూర్చ] సంపాదించ
గా; కూడబడిన] రాశియైన; నిజస్వంబు] తనధనమును; ఈవే
మి] త్యాగరూపముగా వ్యయము చేయక (మంచివాటికి) పెంపుటచే; నిష్ప్రయో
జనమౌ] వ్యర్థమౌను; అతిలోభులకున్] (కాంక్షమైనా యీవిలేని వాం) లుబ్ధజనములకు; [illegible]
కలిగియున్] ధనముండియున్నప్పటికిన్ని; ఏమి యౌ] దరిద్రమేను;
(అనఁగా) లోభకము లోభధనము కలిగిన పిమ్మట ఆధనమును కాపాడక
పోతే దొంగల పాలౌను. సంపాదించఁగా వృద్ధిఁ బొందిన తన
ధనమును దానరూపముగా వ్యయము చేయక పోతే వ్యర్థ
మౌను. గనక లోభియైన జనులకు ధనము కలిగిన్ని ధనము లేన
ట్టేనని తాత్పర్యము॥

౯౯ క॥ పరికల్పితసస్యపరంపరకు తటాకోదకంబు బలె శూర్పం జేకురిన
సిరి యర్థులకు నిడుకొరకు గదా యని తలంచుకొని యుత్తము
నన్॥

టీక॥ పరికల్పితసస్యపరంపరకున్] పరికల్పిత, నిర్మింపబడిన, సస్య, పైరులయొ
క్క, పరంపరకు, సమూహమునకు; తటాకోదకంబు బలెన్] చెరువునీ
ళ్లవలెను; శూర్పం జేకురిన] ఆర్జనము జేయగా దొరికిన; సిరి] ధన
మును; అర్థులకున్] యాచకులకు; ఇడుకొరకు గదా; దానముచే
యుటకు కాదా; అని తలంచుకొని] (యీలాగని) మనసున నాలోచించి; యుత్తము
నన్] ప్రయత్నపూర్వకముగాను॥

౧౦౦ క॥ ఆవణిజుడు నందకసంజీవకనామములనుల్లసిలు వృషములనా
నావిధవస్తుధురంధరములై వెలసిన బండి బూన్చియనుజీవులతోన్॥

టీక॥ ఆవణిజుడు] వర్ధమానుడనే ఆవర్తకుడు; నందకసంజీవకనామము
ల] నందక, నందకమనేటి, సంజీవక, సంజీవకమనేటి, నామము
ల, పేళ్లచేత; ఉల్లసిలు] ఒప్పుచూవుండేటి; వృషములన్] ఎద్దులను;
నానావిధవస్తుధురంధరమ్ములై] నానావిధ, బహుప్రకారములైన (పలువిధంబులైన)
వస్తు, ద్రవ్యములయొక్క, ధురంధరమ్ములై, భారమును వహించినవై
వెలసిన] ప్రకాశించిన (ఒప్పి)నటువంటి; బండి] శకటమునకు; పూన్చి] క
ట్టి; అనుజీవులతోన్] సేవకులతో కూడాను॥

౧౦౧ క॥ ఘనధర్మకర్మసాధనధనసంగ్రహబుద్ధితో బ్రదరలి పు
రంబుల్ జనపదములు గడచి యశేషాధ్వని ధనదాశాభి

ముఖుడై దడయక చనెన్॥

టీక॥ యశోధనుడు] యశః, కీర్తి, ధన, ద్రవ్యముగా గలిగిన ఆవర్ధమానుడ
నేవైశ్యుడు; ఘనధర్మకర్మసాధనధనసంగ్రహబుద్ధిన్] ఘన, శ్రేష్ఠము
లైనటువంటి, ధర్మకర్మ, తరువటాకోపనయనవివాహాదిపుణ్య
కార్యములకు, సాధన, ఉపకరణమైనటువంటి, ధన, ద్రవ్యము
ను, సంగ్రహబుద్ధి, సంపాదించేమనసుచేత; తా పు
రానున్నమహిళాపట్టణమునుంచి; తరలి] కదలి; పురంబుల్]
పట్టణములున్ను; జనపదములు] (దేశ) గ్రామములున్ను; గడచి] దా
టి; ధనదాశాభిముఖుడై] ధనద, ఆశా, ఉత్తరపుదిక్కునకు, అభి
ముఖుడై, ఎదురుగాయినవాడై; తడయక] ఆలస్యముచే
యక; చనెన్] పోయినవాడాయెను॥ అనగా ఆవర్తకుడు ధనా
ర్జనబుద్ధిచేత నుత్తరముగా పోయెనని తాత్పర్యము॥

౧౦౨ ఉ॥ ఆవిధి నేగి యొక్క భయదాటవిలో విషమస్థలంబునన్
బోవగ వస్తుభర్తృకటిభూరిభరంబున గ్రుంగ నందు సం
జీవకుడానుడెశమవిసెన్ బవిశాతితశైలశృంగమో నా
వడిగ్రవ్వు రక్తము దొరగ రాదతో నదినేలగూలినన్॥

టీక॥ ఆవిధిన్] ఆప్రకారముగా; నుపగి] పోయి; భయదాటవిలోన్]
భయద, భీతిప్రదమయ్యిన్న, అటవిలోన్, ఒక్క అరణ్యములో; (రవియై)
విషమస్థలంబునన్] ఎత్తువత్తువవేల, పోవగాన్] చనుచుండగా;

వస్తుభరవ్యాపృతః] వస్తు, భరతః, ధనసులను భరించినవాడు వంటి, శకటి, బండి, భూరిభరంబునన్] భూరి, అధికమైన, భరంబునన్, బరువు భారముచేతను, త్రుంగగ్] దిగబడగాను, అందు] ఆసమయమందు, సంజీవకుఁడు జానుదేశమున్] సంజీవకు, సంజీవకమనెడు యెద్దుయొక్క, జానుదేశము, మోకాలు, అవిసెన్] విరిగెను, అది] ఆ సంజీవకమనే పేరుగలిగినయెద్దు, అదరిన్] ప్రకాశించగాను, రక్తము] నెత్తురు, గ్రమ్మ] వెళ్లిరాగా, పవిశాధితశైలశృంగమో నా] పవి, వజ్రాయుధము చేత, శాధిత, కొట్టబడినవంటి, శైల, పర్వతముయొక్క, శృంగమో నా, శిఖరమో అనగా, పడి] శిఖరము గాను, రొదతో, గొప్పధ్వనితో, నేలమీఁద విరిన్] భూమియందు పడగాను॥

౧౦౩ క॥ కాదవపడియెపని యనుచుస్! మది జాలిగ్గూరి వర్ధమానుఁడు దానికోఁ వదనుండిమనుచు నందులకుఁ దయాపరతంత్రుఁడగుచు గొంచరని విపెన్॥

టీక॥ పని] కార్యము, కొందవపడియె] అభగ్నంతరమా యెను, అనుచున్] ఈప్రకారము పలుకుచున్నవాఁడై, మదిన్] మనసునందు, జాలిగ్గూరి] విచారమును బొంది, వర్ధమానుఁడు] ఆవర్తకుఁడు, వదనుండి] దగ్గరవుండి, సమీపస్థితులైయనుటు, దానిన్] ఆయెద్దును, మనుచు నందులకు] పోషించుటకు, దయాపరతంత్రుఁడగుచు] మిక్కిలి కృపగలవాఁడై, కొందరన్] సేవకజనులకొందరిని, విపెన్] ఉంచెను॥

౧౦౪ క॥ నిలిపిశకటములనారం డేఁగ్ బలవద్వృషభము సమర్చ్యపథము సనవార్కలమూనసుఁడై చని మెంగ్ కలవారలపనికిఁ సేని గలదే పుడమిన్॥

టీక॥ నిలిపి] ఈప్రకారముగా ఆసంరక్షణార్థము కావలిపెట్టి, శకటములనకు] బండికి, ఒంటియొక్క] మరియొక్క, బలవద్వృషభమున్] బలవత్, బలిసినవంటి, వృషభమున్, ఎద్దును, అమర్చి] కట్టి, అవార్కలమూనసుఁడై] అవార్కలు తెంపుమాటు బడని, మూనసుఁడై మనస్సుకలవాఁడై, పథమునన్] మార్గమందు, చనిమెన్] తర్లిపోయెను, కలవారలపనికిన్] కలవారల, భాగ్యవంతుల, కలిమి, యుండేవారియొక్క, పనికి, కార్యమునకు, పుడమిన్] భూమియందు, సేనిగలదే] కొరతగలదా, అనగా, ధనికులైనవారికి పనిచెడదము లేదని అర్థము॥

౧౦౫ ఉ॥ కావనియుక్తులై యుచటగాల్లానియున్న భటుల్ సమంతగజగ్రాహచరత్త్రక్షుభయకంపితులై యుటపోయి చచ్చెసంజీవకుండుచునే లికకుఁజెప్పిరిచావమినవ్వు వారుగాఁ కావలనెవ్వరైనకపటోక్తుల చిత్రముజూచ్చి చూచిరే॥

టీక॥ కావన్] ఆయెద్దును సంరక్షించేకొరకు, నియుక్తులై] నిలుపబడినవారై, అచ్చటన్] ఆ అరణ్యమందు, కాల్లానియున్న] నిలిచిపోదము దినయున్నవంటి, భటుల్] భృత్యులు, సమంత

జగ్రావచరత్తరక్షుభయకంపితులై] మతంగజగ్రావ మతంగజ।
మతంగజమనేపేరుగలిగిన। గ్రావ। పర్వతమందు। చరత్। సంచ (తిరుగు)
రింపుచు। తరక్షు। శివంగులవల్లనైన। భయ। భీతి (వెరపు) చేత। కంపితులై।
వణకినవారలై। అటపోయి] అక్కడనుంచి చని। సంజీవకుడు]
సంజీవకమనే యెద్దు। బాంధవమి] మృతిబొందనిదే। చచ్చెనంచు]
మృతిబొందెననుచు। పలికెకుక్కు] తమకు అధికారియైనవర్ధమా
నునికి। చెప్పిరి] పలికిరి। ఎవ్వరైన] ఏజనులైనా। నమ్మువారుగా
క। లోకమందు యెదటివారిమాట విశ్వసించేవారు కాకుండా
అవల] అటుతర్వాతను। కపటాత్మల చిత్రము] కపటాత్ముల।
వంచకుల యొక్క। చిత్రము। మనస్సును। బొచ్చిచూచిరె] లో
పలచూరబడి వీక్షించినారా। చూడరని తాత్పర్యము॥...

౧౦౬ కేబ్భీషణావనమునన్ నాయుశ్శేషవిశేషము నన్నుఖ్ఖిచి వృకనవబ్బో
శేషదృజలేకమహా। ఘోషవృషంబునకు నైరగాని కాల్పష్టెను॥

వెరపునిబ్బుచున్న

టీక॥ భీషణావనమునన్] భీషణా। భయంకరమైన వనమునన్। అరణ్యమం
దు। ఆయుశ్శేషవిశేషము నన్] మిక్కిలి। జీవితకాలము గల్గుటచే
తను। అబ్బో] ఆవిరిగిన తావునే। కుక్కి] మురుగుడు బడి। చిక్కి
నశించక। ఈషద్ధృజలేక] ఈషత్। కొంచమైనా। రుజలేక। రో
గము లేనివాడై। మహాఘోషవృషంబునకు] మహాఘోష। అధి
కధ్వని కలిగిన। వృషంబునకు। సంజీవకమనే యెద్దుకు। నైరగాని]

పంచతంత్రము —
...త్ర నెం. 366 పాత నెం. 324
...ము — మిత్రభేదము - సటీకము
— పంచతంత్రము -
— వెంకటాచార్యులు -
...ము, కాకితము, తెలుగులిపి.
...౧౦ పత్రములు. ౧౫
...ము, శిథిలము.

12-5-12

౧ పద్యములు 3 x 2 పద్యాలు - [illegible]

చి[illegible] ౧ పాలకము - శ్రీ[illegible] ౧-

కొ్రొ - నెం - పాత - నెం - 324 - 4 [illegible] N. R. R. 374
మిత్రభేదము - పైభాగము - సటీకము - [illegible] Mitrabhedamu the last part
వెంకటాచార్య, [illegible] - తె - [illegible] with Commentary by Venkatarya
పద్యరూపము - పుస్తకము [illegible] character Telugu Pages 358.
[illegible] - పుటలు - 358 - పఙ్క్తులు 21 [illegible] Lines 21. Good order.
తె - పం - తం - నీ - [illegible] 2nd Vol. 13.4.
- ఆస - [illegible] - వ - పాలము -

01

నానాటికి స్వస్థమై కాల్వ చైన్] యథాప్రకారము జానుప్రదేశము చక్కనాయెను॥

వ॥ స్వచ్ఛందాహారాదిలాభంబున హృష్టపుష్టాంగంబునై
యాశాక్వరప్రవరంబు యమునాప్రాంతకాంతారంబున
ఘుమ్మురుచుండె నక్కాలంబున॥

టీక॥ స్వచ్ఛందాహారాదిలాభంబున] స్వచ్ఛందా, స్వేచ్ఛానుకూలమైన, ఆహార, భక్షణార్హ్యములగు గడ్డి, ఆది, మొదలైనవాటి యొక్క, లాభంబున, ప్రాప్తిచే (దొరకుటచే), తను, హృష్టపుష్టాంగంబునై] హృష్ట, సంతోషించబడినదిగనకనే, పుష్ట, బలిసినట్టి, అంగంబునై, అవయవములు గలదై, ఆ శాక్వరప్రవరంబు] ఆయెద్దు, యమునాప్రాంతకాంతారంబున] యమునా, కాళిందీనదియొక్క, ప్రాంత, సమీపమందుండే (చెంతనుండు), కాంతారంబున, అరణ్యమందు (అడవిని), ఘుమ్మురుచుండె] సంచరించుచు (తిరుగుచు) నుండెను, అక్కాలంబున] ఆ సమయమందు॥

౧౦౨ చ॥ కరటుల మేళ్లదం బడచి కర్కశవంచక ధూర్తతత్త్వము
ల్జెరిచి పరోగ్ర బుద్ధిపటులన్నెర వాదికి బాపి త్రోవ్వనన్
గురువులు బారు కంటకుల కొండగవుల్ బారదోలి పా
రుషం బరిమురి గ్రాల పింగళకు దిక్కనగా జుజరించు
నచ్చటన్॥

టీక॥ కరటుల మేళ్లదంబడచి] కరటులు, పనుగల యొక్క, మేళ్ల

దంబడిచి। గర్వాధిక్యమును పొగొట్టి। అర్థాంతరము। కరటులు। దుర్జను
ల యొక్క। మెల్లదంబడిచి। అహంకారమును పొగొట్టి। కర్కశ వంచక
ధూర్తకైతవ్యముల] కర్కశ। కఠినములైనట్టి వంటిన్ని। వంచక।
నక్కల యొక్క। ధూర్త। మాయారూపములైన। కైతవ్యముల। కార్య
ములను। వెరిచి। భగ్నము జేసి॥ అర్థాంతరము। కర్కశ। కఠినహృదయు
లైన। వంచక। మోసబుచ్చెడు జనుల యొక్క। ధూర్తకైతవ్యముల వెరిచి।
మాయారూపకార్యములను భగ్నపరచి। పరోగ్రఖడ్గపటలిన్]
పర। శ్రేష్ఠములైన। ఉగ్ర। భయంకరములైన। ఖడ్గ। మృగ
విశేషముల యొక్క। పటలిన్। సమూహమును। నెరవాడికి బాపి] మిక్కి
లి తీక్ష్ణత్వము పోగొట్టి। అర్థాంతరము। పరోగ్రఖడ్గపటలిన్] పర। శ
త్రువుల యొక్క। ఉగ్ర। భయంకరమైన। ఖడ్గ। కత్తుల యొక్క। పట
లిన్। సమూహమును। నెరవాడికి బాపి] మిక్కిలి కరుకు ఏపడును
లేకుండా చేసి। క్రొవ్వున] గర్వముచేత। గురువులు బారు] సం
చరించుచుండెడి। కంటకుల] ఏదులను। క్రొందగవుల] పర్వతగుహ
లను। బారదోలి] ప్రవేశించేటట్లు చేసి। అర్థాంతరము। కంటకు
ల] క్షుద్రనృపులను। క్రొందగవులన్ బారదోలి] పర్వతగుహలను జే
చ్చి। పౌరుషంబు] పరాక్రమము। అరిముర] మాటిమాటికిన్ క్రాలన్]
ప్రకాశించగా। పింగళకు డన్మృగరాజు] పింగళకుడనే సింహము।
అచ్చటన్] ఆ అరణ్యమందు। చరించును] తిరుగుచున్నాడు సు।

ఇక్కడ ప్రకృతము పింగళకుడనే మృగరాజును వర్ణిస్తుండగా నెక
రాజు దుష్టశిక్షకుడై శత్రుసంహారకుడై ప్రకాశించుచుండెనని రా
జ శబ్దమాత్రము చేత విశేషణములందు శ్లేషచెప్పుటచేత
రాజాంతరధ్వని॥

౧౦౮ క॥ హరికి మృగరాజ్యమెవ్వరు కరుణించిరి తనకు దాన
కాదా పరకుంజరభంజనునకు బలనిధికి నురువిక్రమవైభవు
నకు నొకడీవలెన్నే॥

టీక॥ హరికి] సింహమునకు। ఎవ్వరు] ఏజనములు। మృగరాజ్యము]
మృగరంగాధిపత్యము। కరుణించిరి] దయజేసిరి। అనగా నిచ్చిరను
ట। తనకు దానకాదా] తనంతటతానే ప్రాప్తవతాగదా। పర
కుంజరభంజనునకు] పర। శ్రేష్ఠములైన। కుంజర। ఏనుగలను। భం
జనునకు। సంహరించేటట్టి వంటిన్ని। బలనిధికి] బల। సత్వమునకు।
నిధికి। నిక్షేపమైనట్టి వంటిన్ని। ఉరువిక్రమవైభవునకు] ఉరు। అధిక
మైన। విక్రమవైభవునకు। పరాక్రమప్రాభవము గల ఆసింహమున
కు। అర్థాంతరము। పరకుంజరభంజనునకు] పర। శత్రువులనే।
కుంజర। ఏనుగలను। భంజనునకు। సంహరించేటటువంటిన్ని।
బలనిధికి] బల। చతురంగసైన్యములకు। నిధి। ఆస్పదమైనట్టివం
టి। ఉరువిక్రమవైభవునకు] ఉరు। శ్రేష్ఠమైన। విక్రమవైభవునకు।
పరాక్రమప్రాభవము కలపురుషునకు। ఒకడు] ఒకపురుషుడు।

ఈవలెనే] రాజ్యము నైసగవలెనా । తనకుదానే ప్రాప్తవతానని తాత్పర్య
ము॥

౧౦౯ క॥ ఆకంఠీరవము పిపాసాకలుషితహృదయుడగుచు సలిలా
ర్థస్సత్వాకీర్ణంబగు కాళిందీకచ్ఛంబునకు దృఢగతిఁ జనుచుం
డెన్॥

టీక॥ ఆకంఠీరవము] ఆపింగళకుడనే సింహము । పిపాసాకలుషితహృ
దయుడగుచున్] పిపాసా । దప్పిచేత । కలుషిత । వ్యాకులపడుచున్న
హృదయుడగుచు । చిత్తము కలిగినదైనవంటిదవుచున్నదై । సలిలార్థ]
ఉదకాపేక్షచేత । అనగా నీళ్లుద్రాగుదమనే ఆసక్తిచేత । సత్వాకీ
ర్ణంబగు] సత్వ । మకరాది జలజంతువులచేత । ఆకీర్ణంబగు ।
సంపూర్ణమైనట్టివంటి । కాళిందీకచ్ఛంబునకున్] కాళిందీ । యమునా
నదియొక్క । కచ్ఛంబునకు । నీళ్లరేవునకు । దృఢగతిన్] దృఢ । గాఢ
ప్రస్ఫుటమైనట్టివంటి । గతిన్ । గమనముచేత । చనుచుండెన్] పోవుచున్నాడని॥

౧౧౦ వ॥ అప్పుడనను భూతపూర్వంబైన కాలప్రళయజలధరగ
ర్జితంబునుం బోని యఘంజసంజీవకగర్జితంబు పరిసరధరా
ధరదరీద్వారంబులం బ్రతిధ్వానంబులం బుట్టించిన
నాకర్ణించి (యిక్కడ గ్రంథము పడిపోలేదు)

౧౧౧ యశనిపాతకంపితంబగు నీహారాహార్యశృంగంబునుం
బోలె సింగంబు వికలితాంతరంగంబై నిలువంబడియుండి
ఱేటిది యెక్కో యిద్దిక్కున నే వినయకైయో యనుచుం వుండ

గతిఁ జనుచుండె నంతనంతయుఁ గని దమనకుండు కరటకునకిట్లనియె॥

టీక॥ అప్పుడు] ఆచనుచున్న సమయమందు । అనను భూతపూర్వంబై]
వినుము పటికాలమందు లేనట్టివంటిదై । అనగా క్రొత్తదైయున్నట్టి ।
అకాలప్రళయజలధరగర్జితంబునుం బోని] అకాల । తగిగా
నితరియందు ప్రాప్తమైనట్టివంటి । ప్రళయజలధర । విలయకా
లమేఘము యొక్క । గర్జితంబునుం బోని । ఉరుము తోసాటియైన
ట్టివంటి । అఘంజసంజీవకగర్జితంబు] అఘంజ । కుంటి కానట్టి
వంటి । సంజీవక । సంజీవకమనే వృషభము యొక్క । గర్జితంబు ।
రంకె వల్లపుట్టిన ధ్వని । పరిసరధరాధరదరీద్వారంబులన్] ప
రిసర । చెంతనుండే । ధరాధర । పర్వతముల యొక్క । దరీ ।
గుహల యొక్క । ద్వారంబులన్ । వాకిళ్లయందు । ప్రతిధ్వానం
బులం బుట్టించిన] బదులు వైరాతలను కలుగజేయగా । ప్ర
తిధ్వని పుట్టించగా ననుట । ఆకర్ణించి] విని । అశనిపాతకంపితం
బగు] అశనిపాత । పిడుగుపడుటచేత । కంపితంబు । వణకబ
డినది । అగు । వినవంటి । నీహారాహార్యశృంగంబునుం
బోలె] నీహారాహార్యశృంగంబునుం బోలె । నీహారాహా
ర్య । హిమవత్పర్వతము యొక్క । శృంగంబునుం బోలె । శి
ఖరము వలెనే । సింగంబు] పింగళకుడనే సింహము । వికలి
తాంతరంగంబై] వికలిత । చలించబడిన । అంతరంగం

వై। అంతఃకరణాము గలదై। అనగా మనస్సు కలదై। నిలువంబడి] నిలిచి। ఇ
ది] ఈధ్వని। ఏటిదియొక్కో] ఏమృగము ధ్వనియో అని నిస్సి। ఇద్ది కన్నస్]
ఈదిశయందు। ఏమియునో] ఏమిదో। అనుచు] తలపోయుచు
న్నై। మందగతిన్] మంథరగమనము (తిన్ననినడుపు) చేత। చనుచుండె] పోవుచుండెను।
అంత] అటుతర్వాత। అంతయుం గని] ఆపింగళకుడు వెల్లవెల్లగా
పోవుటనుచూచి। దమనకుండు] దమనకుడను నక్క। కరటకునకి
ట్లనియె] కరటకుడను నక్కతో నీప్రకారము పలికెను॥

౧౧౧ ఉ॥ ఈవడచల్లునెండగళవెంండన ఖండతరత్వరంబులో భూ
వనదుర్గమార్గరవిపుత్రికి బోయెడి రాజు వెల్వెలన్ బోవుచు
గంబులో నిపుడు పుల్లరితో జనుతేవమెత్తగా బోవడెంకాం
గనే విగతమోగతమోహ రమెరుంగ జెప్పవే॥

టీక॥ ఈవడజల్లు (నెండక్) ఈప్రకారముగా వేడితనము నువానకెరము జేయు
చుండేటి। ఎండ [illegible] ఆతపము చేత। గళవెండ] కంఠము (గొంతు ఎండిపోయినదా) [illegible]
విశుష్కమైనదై చుండగా। అఖండతరత్వరన్] అత్యంతవేగ
ము చేత। పురో భూవనదుర్గమార్గరవిపుత్రికి పోయెడి రాజు]
పురః। ఎదుటనున్న। భూ। భూమియందువుండే। వన। అరణ్య (శవి)
ము యొక్క। దుర్గ। పొందశక్యముగానటువంటి। మార్గ। దా
రియందుండే। రవిపుత్రికి। యమునకు। పోయెడి। పోవుచున్నం (చను)

తో రాజు। పింగళకుడు। వెల్వెలం బోవుచు గంబులో] చిన్నదనమైన ము
ఖముతో। ఇపుడు] ఈసమయమందు। పుల్లరితో జనుతేవ] బ
లహీనముతో భావేన్నరతి చేత। వెంత్రగా బోవదొంగాసె] మె
ల్లగా జనుటకు ప్రయత్నము చేసెను। ఏమిగతమెు] ఏమిహేతు
వో। గతమోహ] గత। పోయినటువంటి। మోహం। అజ్ఞానము
కల్గినటువంటియో కరటకా। ఎరుంగ జెప్పవే] తెలియబలుకు
మా॥

౧౧౨ క॥ అనిదంపూర్వపరాత్రమనుధను డసుహృత్కుంజరములదా
రుణామదమెక్కిన యీతడివ్విధంబున్ జన్నసుగా యిప్పుడే
మి చందమెయనునుడున్॥

టీక॥ అనిదంపూర్వపరాత్రమధనుడు] అనిదంపూర్వ। ముందులేనటు
వంటి। పరాత్రమధనుడు। పరాత్రమ। శౌర్యమే। ధనుడు। ద్రవ్య
ముగా కల్గినటువంటి। అసుహృత్కుంజరముల] అసుహృత్।
శత్రువులైనటువంటి। కుంజరములు। ఏనుగలయొక్క। అర్థాం
తరము। అసుహృత్కుంజరముల] అసుహృత్। శత్రువలనేటి।
కుంజరములు। ఏనుగలయొక్క। దారుణామదమెక్కిన] దారు
ణా। భయంకరమైన। మదము। గర్వమును। ఎక్కిన। అణాచివేసిన
టువంటి। ఈతడు] ఈపింగళకుడు। ఇవ్విధంబునచన] ఇట్లా

ఖిన్నుడై మైత్త్రగా పోవుటకు, ఇప్పుడు] ఈ సమయమందు, అనఘా] ఓ కరటకా, ఏమి చందమో] ఏమి హేతువో, అనుడున్] అనగా ను॥

౧౧౪ క॥ కరటకుఁ డిట్లను మనకేఁ, దెరువేటికి ననుచితవృత్తిఁ దెరఁగెఱుఁ
గనిపోఁ, మరుఁడు చెడుం భగ్నారస, తరుకీలంబూడ్చి తెగి
న తరుచరు భంగిన్॥

టీక॥ కరటకుఁ డిట్లను] కరటకుఁడు ఈ ప్రకారముగా బల్కెను, మనకు] మంత్రులమైన మనకు, ఏ తెరువు] ఏ మార్గము, ఏటికి] ఎందుకు, అనుచితవృత్తి తెరఁగెఱుఁగని] అనుచిత, తనకు దగనట్టి, వృత్తి, వ్యాపారము యొక్క, తెఱఁగెఱుఁగని, మార్గము (దారి) తెలియని, పామరుడు, అజ్ఞానుడు, భగ్నారసతరుకీలంబు] భగ్న, చీల్పబడినట్టి, అరస, ఎండినట్టి, తరు, వృక్షము యొక్క, కీలంబు, అనగా, తెగ(చె)ండి రంపాలచేత చీల్పబడిన దూలమందు దిగగొట్టిన గూటమును, ఊడ్చి] పెకిలించి, తెగిన] మృతిచెందినట్టి, తరుచరుభంగిన్] ~~వ...~~ కోతి వలెను, చెడున్] నశించిపోవును, మృతిజెందునని అర్థము॥

౧౧౫ క॥ నావిని కరటకునకు నయకోవిదుఁ డిట్లని దమనకుఁడు నీ
తికళాశేవధి యెట్లే కథ చెప్పుమా విని యెద ననిన నతనికి కర

టకుఁ డిట్లని యెన్॥

టీక॥ నావిని] ~~కరటకుఁడు~~ ఈ ప్రకారము చెప్పగా విని, కరటకునకు] కరటకుఁ డనేవానికి, నయకోవిదుఁడు] నయ, నీతిమార్గమందు, కోవిదుఁడు, పండితుడైనట్టి, దమనకుఁడు] దమనకుఁ డనేవాఁడు, ఇట్లని యెన్] ఈ ప్రకారముగా మందలించెను, నీతికళాశేవధి] నీతికళా (నావయి విద్యకు శేవధీ, గనివంటివైన) ~~...~~ ఈ పూర్వోక్త వృత్తాంతము, ఎట్లు] ఏలాగైనది, చెప్పుమా] పలుకుమా, వినియెద ననిన] ఆలకించెదనని, మందలించి] అతనికి, ఆ దమనకునికి, అతఁడు] ఆ కరటకుఁడు, ఇట్లని యెన్] ఈ ప్రకారము చెప్పెను॥

౧౧౬ చ॥ మితరహితారిమండల సమిజ్జయ ముజ్జయినీపురంబు
నన్, వితత విలాస విభ్రమ గానా విశ్రుత విశ్రుత నామిటారి
యయ్యె యున్నతను కటారి కర్కశ కుచాంగ జితప్రకటారి
నవ్యత్ర నందిత శకటారి వారసుదతీ ~~...~~ మణి యొక్కరు
నటించు నున్నతిన్॥

టీక॥ మితరహితారిమండల సమిజ్జయ] సంబుద్ధి, మితరహిత, (లెక్కలేని) పరిమాణాభావమువైన, అనగా, అమితమువైనట్టి, అరి, శత్రువుల యొక్క, మండల, సమూహములను, సమిజ్జయ, యుద్ధమందు గెలిచినట్టి దమనకుఁడ, ఉజ్జయినీపురంబునన్] ఉ

జ్జయినీపట్టణమందు। వితతవిలాసవిభ్రమణా విశ్రుత] వితత। విస్తార
ములైన। విలాస। శృంగారచేష్టలచేతనున్నూ। విభ్రమణా। విభ్రమము
లచేతనున్నూ। విశ్రుత। ప్రసిద్ధురాలైనటువంటిన్ని। ఉన్నతసుకటారి]
ఉన్నతను। ఆమన్మథునికి। కటారి। ఆయుధవిశేషమైనటువం
టిన్ని। కర్కశకుచాంగజితప్రకటారి] కర్కశ। కఠినములైన। కుచ।
అవయవములల
స్తనములయొక్క। అంగ। ప్రదేశముచేత। జిత। జయింపబడిన
టువంటి। ప్రకట। ప్రసిద్ధములైన। అరి। చక్రవాకములు కల్గినటు
ఆడుప
వంటిన్ని। సత్రనందితశకటారి] సత్ర। వాట్యముచేత। నందిత।
సంతోషపెట్టబడిన। శకటారి। విష్ణువు కల్గినటువంటిన్ని। అనగా
శ్రీకృష్ణమూర్తియును టి। విటారి] సొగసుకత్తె అయినటువం
టిన్ని। విశ్రుత] విశ్రుత అనే పేరు కవినటువంటి। ఒకరు] ఒకత్తైనటువంటి।
చక్కనిదైనభోగంది
వారసుదతీమణి] వారాంగనారత్నము। ఉన్నతిన్] విభవాధిక్య
ముచేత। నటించున్] విహరించుచూ వుండును। అనగా। ఉజ్జ
యినీపట్టణమందు। విశ్రుత అనే పేరు కల్గిన వారాంగన। కాము
కులమనస్సునకు। మోహనసంపాదినియై। సౌందర్యాతిశయ
ముచేతను సురతోద్దీపకమైన విలాసవిభ్రమాతిశయములచేతను
ప్పూచున్నదై చక్రవాకముల జయించినట్టివైన పాలిండ్లు గ
లిగి నాట్యవిద్యయందు ప్రౌఢయై లోకములను మోహింప

జేసే మన్మథుని చేతికటారి అనగా యువజనమనోహారిణియై న
టించుచూ వుండును అని॥

౧౧౭ శ్లో॥ రాగరుచిగలుగుదెసనల। భోగిని మైమరువుదిగిచి పొంద
తెమ్మెర తత్కృష్ణాగతి దరలింపగ సం। భోగంబాసగుం భుజం
గపుంగవతతికిన్॥

టీక॥ రాగరుచిగలుగుదెసనల భోగిని। అల భోగిని] అట్లా
భోగంది
ప్రసిద్ధురాలైన వారాంగన। అర్థాంతరము। భోగిని] నాగకాం
సంబంధ
త। రాగరుచిగల] రాగ। అనురాగము యొక్క। రుచి। ఆస
క్తి కలిగిన। దెసన్। దిక్కులయందు। అనగా పురుషులయందు। అర్థాంతర
గల
ము। రాగరుచి] రాగ। సంగీతరాగరసములయందలి। రుచి। ఇచ్ఛ
కలిగిన। దెసన్] స్థలములయందు। మైమరువుదిగిచి] మేనిముసుకు
తీసి। అర్థాంతరము। మైమరువుదిగిచి] కుబుసమును విడిచి। (సర్పములకి
ది స్వభావము) పొదతెమ్మెర] మందవాయువు। తత్కృష్ణాగతిన్] సురతే
చ్ఛచేతను। తరలింపగ] చలింపజేయగా। అర్థాంతరము। పొదతెమ్మె
ర] ఒల్లవాయువు। తత్కృష్ణాగతిన్] అపేక్షను। తరలింపగ] పుట్టింపగా।
భుజంగపుంగవతతికిన్] భుజంగపుంగవ। విటశ్రేష్ఠులయొక్క। త
తికిన్। సమూహమునకు। అర్థాంతరము। భుజంగపుంగవ] సర్ప
శ్రేష్ఠములయొక్క। తతికిన్] సమూహమునకు। సంభోగంబాసం.

గుణ] రతిసుఖానుభవ మిచ్చునని, అర్థాంతరము, అన్యోన్యస్వదేహామేళన
ములనెన్నటట్లుగాచేసునని॥

౧౧౮ దినముదినంబు నిద్రకరుదెంచినవేళ కరానిగుండె లొల్లనజన
నీప్రయత్నమున నన్నెరివేకువ మేలుకాంచి మజ్జనవిధి దీర్చి
సొమ్ములిడిచన్నరు వుందలకొంచె జాళువాపనినునుకా
సెయున్నెరయపార్వతి సేవకు బాల్యశ్రీవిలాసన్॥

టీక॥ దినముదినంబు] ప్రతిదివసమందున్, నిద్రకరుదెంచిన] రతిసంభా
గమునకు వచ్చినపువంటి వేళకరాని] సెగసుకానిమొక్క
గుండెలొల్లన] హృదయము చలించేటట్లుగా, జననీప్రయత్నము
న] జననీ, తల్లియొక్క ప్రయత్నమునన్, ప్రేరేపించుటచే తానున్నెరి] అవా
రింజనీ, వేకువ] ఉషఃకాలమందే, మేలుకాంచి, మేలుకువనొంది,
నిద్రలేచియనుట, మజ్జనవిధిదీర్చి] స్నానముచేసి, సొమ్ములిడి] భూ
షణాములను ధరించి, చన్నరువు] కంచుకము న్నని తలకొంచె] కొప్పు
నన్ని, జాళువాపనినునుకాసె] జాళువాపని, బంగారుపని కల్గి
నపువంటి, నును, మృదువైన, కాసెయుం, కచ్చుపోసి కట్టుకయున్న
మెరయు] ప్రకాశింపగ, శ్రీవిలాస] సొగసు కలిగి, పార్వతిసేవకు] సతీ
దేవికొలువునకు, పోవు] చునున్నని॥

౧౧౯ ఆసఖిచూపుతూపుగములంగములం దెరలింపనాస
నా, పాసనవాసనల్ గనుడిసి పావనభావనధావనం

త్రినయనాపూర్వాంగము గౌరీ

బున్నంద్రోఫరిలింగప్రాబడినయోగముతే గనుజేసి దీర్ఘ
నిశ్వాసము నించుసిద్ధుల రసాధరజాతహాసించుచూ
చుచున్॥

టీక॥ ఆసఖి, ఆ ~~నారాంగన~~ యొక్క, ~~చూపుతూపుగములు~~, చూపు,
వీక్షణాములనే, తూపు, బాణాములయొక్క గములు, సమూహ
ములం, అంగములన్] అవయవములను, తెరలింప] చలింపజేయగా
ఆసనాపాసనవాసనల్] ~~ఆసనా~~, ఆసన, సిద్ధాసనము మొదలైన
యోగాసనములందుం డేంరు బడుచున్నపువంటి, ఉపాసన,
తపోరూపసేవలంయొక్క వాసనల్, సంస్కారములు, గనుడిసి] తప్పి
పబడినవై పావనభావనధావనంబునన్] పావన, పరిశుద్ధమై
న, భావన, ఉపాస్యదేవతాధ్యానము యొక్క ధావనంబు
నన్, చలనముచేత, అందు] ఆపారాంగనాకటాక్షవీక్షణా
ప్రసరణాకాలమందు, ఓసరిలంగ] ధ్యానవిచ్ఛేదము కాగా
పైడులగగా, ప్రాబడినయోగము] ప్రాబడిన, పూర్వమందు
అభ్యసించబడినయోగము, యోగమునుతేగను చేసి] వి
డిచిపెట్టి, దీర్ఘనిశ్వాసము నించు] దీర్ఘ, విస్తారముగాను, ని
శ్వాసము, నిట్టూర్పును, నించు, విడిచిపెట్టుతూనుండు సిద్ధు
ల] సిద్ధపురుషులను, రసాధరజాత] పార్వతీదేవిని, చూచు
చున్] వీక్షింపుచున్న హాసించు] పరిహాసించునని, అనగానవ్వునని॥

౭౦ చే॥ చెలి నెఱతివి దేవి గుడిసేవకు వచ్చినవేళ వీటిలోఁ గవిగినకాఁడెకాం
డ్రు సిరిగంధము కప్పురమంబరంబు కుంకుమ చెలు ఘృతముల్ సి
తాంబు విరిచెండులు పండులు కానుకిత్తు రిచ్చవిమలపట్టికిం
క్కదివసంబు నరాఁరదిరాఁకతక్కినన్॥

టీక॥ చెలి నెఱతివి| చెలి] (బాలగంధి) ఆవారాంగన| నెఱతివి] నిండుజాగసు చేతనః| దేవి గుడిసేవకు] ~~[struck]~~| దేవి| పార్వతీదేవియొక్క| గుడిసేవకు| కో
వెలకాలుపుకు| వచ్చినవేళ] పతెంచినసమయమునందు| వీటిలోఁగవి
గినకాఁడెకాండ్రు] ఆపట్టణములో నున్నవిటజనములు| సిరిగం
ధము] శ్రీగంధము న్ను| కప్పురము] కర్పూరము న్ను| అంబరంబు] దు
కూలము న్ను| కుంచెలు] పావడలు ఘృతముల్] (నెయ్యిన్ని) ఆజ్యము న్ను| సి
తాంబు] శర్కరపానకము న్ను| విరిచెండులు] పూలబంతులు
న్ను| పండ్లు] ఫలములు న్ను| ఇచ్చవిమలపట్టికి] ఆపార్వతీదేవికి| కా
నుకయిత్తురు] (వరుసపెట్టుదురు) ఉపహారము మె సంగుదురు| అది] ఆవారాంగన|
రాకతక్కినన్] పతెంచకపోయినట్లాయెనా| రారు] ఆకొండె
కాండ్రు] ఒక్కదివసంబును| ఒక్కదినమైనా| రారు] పతెంచకనిల్చు
రు॥

౭౧ చే॥ నిలివెడు విత్తమిత్తునని యేఘనశీతికిగాని పూని యచ్చైవిశే
లనేనియుం బిలుపుజెప్పదనీతికి తుచ్ఛజాతికిన్| బవితు
నకున్ విచారపరిపాకవిమూఢునకుం దురుక్తికిం బలు

వకు రోగికిం దురభిమానికి గూనికి మద్యపానికిన్॥

టీక॥ అచ్చైవి] ఆ (వెలయాలు) వారాంగన| ఘనశీతికి ~~[struck]~~] ఘనః| అధికమైనఘనంబై
శీతి ~~[struck]~~ మర్యాదగలపురుషునికి ~~[struck]~~ విద్యాపారంగతుడైనపురుషుని
కే| పిలుపుజెప్పగాని] సంభోగఘటనవాక్యమును వచింపను
గాని| పూని] అంగీకరించి| కలనేనియున్] స్వప్నమందునైనా| అనీతి
కి] అన్యాయుడనినిని| అనగా| నీతిరహితుడైనవానికిన్ని| తుచ్ఛజా
తికిన్] (తక్కువకులపువానికి) ~~[struck]~~న్ని| పవితునకున్] ముసలివానికిన్ని| వి
చారపరిపాకవిమూఢునకున్] విచార| ఆలోచనయొక్క పరిపా
క| పరిపక్వమందు| విమూఢునకున్| (తెలియని) అజ్ఞుడైనవానికిన్ని| దురుక్తికిన్]
(చెడుమాటలాడే) దురాలాపములు భాషించేవానికిన్ని| పలువకున్] కుజనునికిన్ని|
రోగికిన్] (తెవులు) వ్యాధికలిగినవానికిన్ని| దురభిమానికి] దురహంకారము
గలవానికిన్ని| గూనికి] నడుము వంగియున్నవానికిన్ని| మద్యపా
నికి] (కల్లుతాగే) సురాపానము జేసేవానికిన్ని| నిలివెడు విత్తమిత్తునన్న] మనః
పూర్వకముగా ద్రవ్యము యిచ్చెదనన్నప్పటికిన్ని| పిలుపుజెప్పదు] రతి
సంభోగమునకు రమ్మని పల్కదు| అనగా నీతిమార్గము తెలిసిన
వివేకముగలపురుషునకే పిలుపుచెప్పును గాని| పైనచెప్పిన దుర్నీ
తి మొదలైనదుర్గుణములు గల నీచజాతిపురుషులకు మనఃపూర్వ
కముగా ధనము యిచ్చేమన్నప్పటికిన్ని రతిసంభోగమునకు పిలు
పు చెప్పదని తాత్పర్యము॥

౨౨ ప్రవిశద్భూతభుజంగజీవయుల రూపాజీవదాంష్ట్రాయుగాళీభవనస్థా
నాశినటించి హొందశఘటిపర్యంతమంతంతము మూడవయామం
బున నొక్కనాడు మకుజాడర్ దివ్యటుల్ గాల్చిరానవధానం
బున నింటిత్రోవ కలహంసానూనయానంబునన్॥

టీక॥ ప్రవిశద్భూతభుజంగజీవ] ప్రవిశద్భూత। సొవ్వదీనము వైనషువంటి। భుజంగ। విటపురుషులయొక్క। జీవ। ప్రాణములు గలిగినషువంటి। అలరూపాంజీవ] ఆ(వేడుకత్తె)సారాంగనే। దాంష్ట్రాయుగాళీ భవనస్థా నాశిన] దాంష్ట్రాయుగాళీ। పార్వతీదేవియొక్క। భవనస్థానాశి। దేవాలయమం దు] హొదశఘటిపర్యంతము] రెండు జాములవుట్టుకున్న। నటిం చి] నృత్యమును జేసి। అంతంత] అటుతర్వాతను। మూడవయామం బున] మూడో జాము యందు। ఒక్కనాడు] ఒకనాటిరాతిరి యందు। మకుజాడర్] ఎదురుగాను। దివ్యటుల్] దివిటీలు ఉన్న వచ్చేవారు। కాల్చిరా] వెంబడిరాగాను। అవధానంబున] జా గ్రతతోడను। ఇంటిత్రోవ] గృహమార్గమునకు(ందు)। కలహంసానూ నయానంబునన్] కలహంస। రాజహంసయొక్క। అనూన। అధి కమైన। యానంబునన్। గమనమువంటి గమనముచేతను। అనగా। రాజహంసవంటినడుపుచేతను॥

౨౩ తే॥ నడతెంచుచు తోంకబడలే పదత్రొక్కినవెగసి రెమోర బాపై
ఫణామొర్వడనత్తెఱపు నన దైవలీక డకాలాంకత్రాంబుచా

ము గరచెన్ పెలుచన్॥

టీక॥ నడతెంచుచు] పొందబారినాకమైవచ్చుచున్న। తోంకబడల్పదత్రొక్కిన] వా లమును బలహీనమతానట్టుమెట్టగాను। ఎగసి] పైకెగరి। ఒరబాటైవం పుగాచేయబడినే। ఫణావము] పడగ। పర్వడి(తెలిసేటట్టుగా)। అత్తెఱపున] అ(కాళియ)మార్గమందు। అచ్చెలి(కాలు)(అచ్చెలి) ఆవారాంగనయొక్క। కడకాలు। పొందాగ్రమును। త్రాచుపాము] కృష్ణసర్పము। పెలుచన్] తీక్ష్ణము గాను। కరచెన్] పీకెను॥

౨౪॥ తాఁవులన్ లాలాకిం లంబులు చెమ్మగింప లగ్నక్ష్వేళజ్వాలం
దూలి శతక్రతు నీలతమోనీలవాలనేలం గూలెన్॥

టీక॥ తావులన్] దొడలయందు। లాలాకిలంబులు] జొల్లునీళ్లు। చెమ్మగింప] ప్రవించగా। లగ్నక్ష్వేళజ్వాలన్] లగ్న। పొందబడినషువంటి। క్ష్వేళ। విషముయొక్క। జ్వాలన్। మంటచేత। తూలి] మూర్ఛనుబొంది। శతక్రతునీలతమోనీలవాల] శతక్రతునీ ల। ఇంద్రనీలములవలెను। తమః। చీకటివలెను। నీల। కృష్ణవర్ణ మైనషువంటి। వాల। వెండ్రుకలుకల్గిన(భోగవిముఖి)వారాంగన। నేలంగూ లెన్] భూమియందుపడెను। అనగా దవుడలయందు నోటిలాల నించిచాంగవెళ్లిరాగా దేహమందుపొందిన సర్పవిషతాపము చేత ఆవారాంగన భూమియందుపడెనని తాత్పర్యము॥

వ॥ అట్లు విషధరవిషంబునం గ్రాగి కనవినకూతుం గని శోషించి
నిర్విషంబునం దద్దయుకై॥

టీక॥ అట్లు] ఆప్రకారము। విషధరవిషంబునన్] విషధరః సర్పము
యొక్క। విషంబునన్। గరళముచేత। క్రాగి] తాపమును జెందినదై
వినన్] నేలబడిన పువంటి। కూతున్] పుత్రికను। కని] చూచి। శోకిం
చి] దుఃఖించి। నిర్విషంబునం దద్దయుకై] కనం జెప్పవంచెం తన్వి పై
నార ఆలస్యముచే యుకై॥

౨౫ చ॥ ధనికులుగాన దానితలిదండ్రులు జాలిలై బంచియర్థాంచన
ములవారిగాఁ గవిదచల్లివసుంధర పేరుకీర్తియుం గనిమను
వారలం బరమగారుడమాంత్రికులం బారింబారికిం గానిచ
సుదేశవారలలికుంతలచెంతల జేరినేర్పునన్॥

టీక॥ దానితలిదండ్రులు] దాని। ఆబాలయొక్క। తలిదండ్రులు
జననీజనకులు। ధనికులుగాన] ధనవంతులు కల్గినవారలు గన్క జా
లిలుచెంది] వారలసంచులు భేదించి। అర్థాంచనములు] అర్థ
వరాలు స్వర్ణాంచనములు। సువర్ణములు। బంగారనగా। సువరములు
భూషణములు। అవారిగాఁగ] అభ్యంతరము లేకుండా నుచె
దచల్లి] చేతులమెద్దిగా యిచ్చి। వసుంధర] భూమియందు। పేరు
నామము। కీర్తి] యశస్సు। గని] కాంచి। మను వారలన్] ప్రతు
కుతూహలుండు। పరమగారుడమాంత్రికులన్] పరమశ్రేష్ఠులైన। గా

రుడమాంత్రికులన్। గరుడమంత్రము నపదేశించిన వారలను అనగా
సర్పచికిత్సకులను। పారింబారిం గానిచసుదేశ] శీఘ్రముగా వెంట
వెట్టుకొని రాగా। వారలు] ఆ సర్పచికిత్సకులు। అలికుంతలచెం
తల] అలికుంతల। ఆవాలాంగన యొక్క। చెంతల। సమీపములను
జేరి] పొంది। నేర్పునన్] తమ తమ నేర్చిన నేర్పుచేతను॥

౨౬ సీ॥ కాటుపట్టున కత్తివాటులు వైచి నిర్విషమూదిమనకున్న విసివె
నొకఁడు ఘుటపూర్ణమంత్రపుష్కరధారలెత్తించి గుణాముగా న
కలించి గుణికై నొకఁడు కలికంబు కనుదోయి గదియించి ప్రతికిం
చుతెత్రావదుఘుటమైన తెలగె నొకఁడు పసరు నెన్నడి నెత్తి త్రావి
చెత్రముల నటులు మోదిపనికి రాకరిగె నొకఁడు॥

౨౭ తే॥ కదియబడియున్న దాడల కారు జెనిషిపాయబడజె
సిదగుపాటిపలుచనైనఁ జాష్టసాంకరములు బాలిఁయ
వియులా వృసేంటుకుండిన నొకఁడు లజ్జించిపరచె॥

టీక॥ ఒకఁడు] ఒకవైద్యుడు। కాటుపట్టునన్] పాము కరచిన స్థలమందు।
కత్తివాటులువైచి] మంగలకత్తులచేత భేదించి। నిర్విషమూది] ని
ర్విషమనే ఔషధమును వుంచి। మనకున్న] ఆ వాలాంగన ప్రతు
కకపోయినందున। విసివెను] బాందెను। ఒకఁడు] ఒక సర్పచికిత్స
కుడు। ఘుటపూర్ణమంత్రపుష్కరధారలు] ఘుట। కలశము

డు, పూర్ణ్కొ, నిందింపబడిన, మంత్రపుష్కరద్ధారలు, మంత్రౌషధకధా
కరిచినచోట
రలను, ఎత్తించి] ఆకాటుపట్టున పోయించి, గుణాముగా నకు] విషము ది
గి బ్రతుకదము లేనందుచేత, రోసి] అసహ్యపడి, గునికై] పరుగెత్తిపో
యెను, కలికంబు కనుదోయి గదియుంచి కనుదోయి] కెందునేత్ర
ములయందు, కలికంబు] చాదిన ఔషధము నతి, కదియించి] ఉంచి, అ
నగా, కన్నులయందు కలికము వేసియనుట, బ్రతికించు తౌర్యా] జో
చేకూరక
వింపజేసె మార్గము, దుర్ఘటమైన] ఘటించకపోయినందుచేత,
ఒకడు] ఒకవైద్యుడు, తొలగెన్] జరిగెను, పసరునై న్నదినెత్తి, బ్రామి,
పసరు] ఔషధరసము, నైన్నదినెత్తి] శిరోమధ్యప్రదేశమందు,
బ్రామి] పూసి, పట్టించియను ట, చిత్రము నన్] వేత్రము చేతను, ఇ
ట్టిటు మోదిన] [illegible] ఆపాశ్వములందును తాకించి, పని
కిరాకన్] తనఔషధరసము న్నతన మంత్రము హొకిరాకన్న నిరావహాంకము
సాగ, ఒకడు] ఒకవైద్యుడు, అరిగెన్] పోయెను, కదియబడియు
న్నదాదల] [illegible] కదియబడియున్న కదుసుకపోయిన, దా
యెత్తరు
దిల, తాలువులక్కొ, కారుజైనిపికిక్రు ప్రవేశింపజేసి, పోంయ
బడజేసి] నోరుతెరపించి, తగుపాటి పలుచనైన] తగుపాటి,
యొము క్తము గు సూత్రము, పలుచనై నాలి క్షనగా ని, ఔషధీరసారము
లు] శ్రేష్టమైనమందులమనోపాసి] కడుపులో కిచ్చి, అవియు,

ఔషధములు, లాభ జేయకుండిన నోరు తమ [illegible] బలవ [illegible] చూపకుండగా
నతి, లజ్జించి] సిగ్గుపడి, ఒకడు] ఒకసర్పచికిత్సకుడు, పరచె] పారి
పోయెను॥

౧౭ క॥ అప్పట విషచికిత్సకుల్ లాప్పని వదనములతోండె నొండె
వ్వరికిన్ జెప్పక వచ్చిన చాప్పుల దప్పకపోవుటయున
లసుదతి తలిదండ్రుల్॥

విషవైద్యులు
టీక॥ అప్పట] ఆప్రకారముగా నతి, విషచికిత్సకులు] జాంగలికులు,
అనగా విషవైద్యులు ఒప్పని వదనములతోండె] మొగములు
చిన్నబోయినది ఒండె వ్వరికిన్] మరియెవ్వరికిన్ని, చెప్పక] ఎవ్వరితోను
వచింపక, వచ్చిన చెప్పుల] తామే తెంచినత్రోవలనే, తప్పకపో
వుటయు] చక్కగా పోగా నతి, అలసుదతి తలిదండ్రుల్] ఆవా
రాంగన జననీజనకులు॥

౧౮ కాంచిన పుత్రిని తత్తుకెని క్రమ్మరబూరయి శివానివాసము
డుండి నమస్కరించి యడలూరగ నిట్లని విన్నవించి రో పం
చముఖ ప్రియంపడు చుప్రాణము వచ్చినమంటపంబు
గట్టించెద మన్నదిన్న బురదింపగ వేరుగ దమ్మవేలుపుల్॥

కాంచినపుత్రి నీ]
టీక॥ కాంచిన తామ. కన్న ఖంటి, పుత్రిని, బిడ్డనతి, ఎత్తుకెను] చే
తులలోనికి తీసుకొని, క్రమ్మరబూరయి] తిరుగా చని, శివా
నివాసమండు] [illegible] శివా, పార్వతీదేవి యొక్క నివాసము,

డు, దేవాలయము ముందు ఉంచి] నిలిపి, నమస్కరించి] దండము పెట్టి,
అడలూరగా, అడలు] దుఃఖము పూరగ] విస్తరించగా, ఇట్లు విన్న
వించిరి] ఈప్రకారముగా ప్రార్థన చేసిరి, అనగా, విజ్ఞాపన
చేసుకొనిరి, ఓ పంచవదన ప్రియా] పంచవదను సాంబశివుని
కి ప్రియా, భార్యఅయిన ఇష్టురాలైన పార్వతీ, ఈపడుచు ప్రాణము
[illegible], ఈపడుచు, ఈకన్నకయొక్క ప్రాణము వచ్చిన, అసువు
లు వచ్చిన] పోతేంపేనా
[illegible], అనగా, పుణ్యస్త్రీ బ్రతికినట్లాయెనా ప్రవర్జిత మరణమైనట్లాయెనా, మం
టపంబు గట్టించెదము, మంటపంబు] తిరునాళ్ల మంటపము,
కట్టించెదము] నిర్మించెదము, నిన్ను బురదింపగవేరుగ దమ్మ వేలు
పులు, వేలుపులు] ఇతరదేవతలు, నిన్ను బురదింపగవేరు గదమ్మ]
నీతో సమానముగా నేరరు కాదా తల్లీ అనగా, ఆ వారాం
గన తల్లిదండ్రులు పుత్రికా వాత్సల్యము చేతను ఆ వారాం
గనను చేతులమీద కెత్తుకొని తిరిగి శైలయి పార్వతీదేవాల
యము ముందుంచి ఆ పార్వతీదేవికి నమస్కారము చేశి దుఃఖితు
లైవిజ్ఞాపనము చేసిరి యేమంటే ఓ పార్వతీ ఈకన్నకను బ్ర
తికించు ఈ చిన్నది బ్రతికినట్లాయెనా నీకు మంటపము గట్టిం
చెదమని మరిన్ని నీతోను యే దేవతలు సమానము కారని విజ్ఞా
పన చేసిరని తాత్పర్యము॥

౧౩౦ శ్లో॥ తరువృగదమ్మ మామనివి తావకపాదయుగంబు దేవతా తరు
వృగదమ్మ యీపడుచు దక్కకపోయిన కన్నమాకేమనుత్తరు
వృగదమ్మ నీవుండువృదానికి నిట్టియవస్థ వచ్చుటచ్చెరువు
గదమ్మ మమ్ముదరిజేరుపుమమ్మ త్రిలోకమాతృకా॥

టీక॥ మామనవి] మా విజ్ఞాపనము, తరువృగదమ్మ] త్వరతో కాది
నదిగాదా తల్లీ, తావకపాదయుగంబు] తావక, నీసంబంధ
మైన, పాదయుగంబు] చరణద్వంద్వము, దేవతాతరువృగద
మ్మ] కల్పవృక్షము కాదా తల్లీ, ఈపడుచు] ఈకన్నక, దక్కకపో
యిన] బ్రతుకకపోయినట్లాయెనా, కన్నమాకు] ఈపడుచును కని
నమాకు, ఉత్తరువృగదమ్మ] బ్రతుకుటవేదు గదా తల్లీ, నీవురువృ
దానికి] నీవుండు జాంచ్చినదానికి, ఇట్టియవస్థ] ఈ సర్వదప్ట
మాపమైన కష్టము, [illegible] వచ్చుట] రావడము,
అచ్చెరువుగదమ్మ] ఆశ్చర్యము గదా తల్లీ, మమ్ముదరిజేరుపుమ
మ్మ] ఇట్లాదీనులమైనిపాదములనమ్మినమమ్మును, దరిజేరు
పుమమ్మ] కడతేర్చుము తల్లీ, త్రిలోకమాతృకా] మూండులోక
ములకు తల్లిమైనట్టి పార్వతీ, అనగా ఆ చిన్నదాని తల్లిదం
డ్రులు మనివిచేసుకొనవడము యేమంటే ఓ త్రిలోకమాతృకవైన
ఓ పార్వతీదేవి మా విజ్ఞాపనము త్వరతో కావినది అనగా

ప్రాణసంరక్షణార్థమై అని నీపాదములే కల్పవృక్షములుగా సర్వకా
మ్యార్థములను ఱుంచుచ్చేటివని నమ్మియుంచినది బ్రతుకకపోయినట్లుఁ
రెనా ప్రేమము జీవించవము అని నన్నీశరణాలు బొందినయూపదను
చుకుసర్వదష్టమైనయూ అవస్థవచ్చుట చిత్రము నగాయూఅ
వస్థారారాదనిన్నీము వ్యుకదతేర్చుటకు నిన్నువిన్నాము అ
నితాత్పర్యము॥

౧౩౧ శే॥ అనితను వేడివాడి నెగులంతకవారకవేడుచ్చవారలన్॥
గని గిరిజాతజాతసుము అల్తవము నంగదకంటి జూట్కి
జూచినసప్పుడెమి జెప్పవెలచేడింరు నిర్వషంరతాచు నిద్ర
వేంల్చనినవిధంబు నందెలిసికొతుకసంపదదేవ్వైనాప్తులన్॥

టీక॥ అని] ఈప్రకారముగాం బల్కి| తను వేడి] తన్నుప్రార్థించి| వాడి
నెగు [illegible]| వాడి| తీక్ష్ణమైనట్టి వంటి| నెగులాంతక| నెగులు|
నొందుఃఖరూపమైనవిచారము| అంతక] శాంతిబొందక|
వారక] అవిచ్ఛిన్నముగాను| ఏడ్చు] దుఃఖించుతూవుండే| వా
రలం గని] వారాంగన తల్లిదండ్రులను జూచి| గిరిజాత] పా
ర్వతీదేవి| జాతసుము ఇత్వము నన్| జాత| పుట్టినట్టి వంటి
సుము ఇత్వము నన్| ప్రసన్నత్వము తోడను| కదకంటి చూడ్కిన్|
కటాక్షవీక్షణాములచేత| చూచినసప్పుడు [illegible]

పుడు ఆపార్వతీదేవి కటాక్షించినసమయమందు| ఏమి జెప్ప] ఏమని
పలకవలశినది| వెలచేడింరు] ఆవారాంగన| నిర్విషంరతాచు] స
ర్వవిషముపోయినట్టి వంటి దాకుంచుస్న| నిద్రవేంల్చనినవిధంబు
నన్] సుప్తివదివిచేచినదానివలెనే| తెలిసి] తన్నక్షత నవారలను తె
లిసి| కొతుకసంపద] సంతోషసంపత్తిచేత| ఆప్తులన్] మిత్రజను
లను| తేల్చె] ఉపొంగచేసెను| అనగా| ఈపార్వతీదేవి తన్నుప్రా
ర్థించిన ఆవారాంగనతల్లిదండ్రులదుఃఖము నివారణామయ్యే
టట్లుగాం ప్రసాదదృష్టిచేత కటాక్షించినమాత్రముచేతనే
ఆవారాంగనసర్వవిషముపోయినట్టి వంటిదై నిద్రవేంల్చని
నట్లుగాలేచిబ్రతికినదై తన ఆప్తజనములను సంతోషపెట్టె
ను| అనగా ఆపార్వతీదేవి మహత్వము ఏమిచెప్పవలెననితా
త్పర్యము॥

౧౩౨ దేవీవరముహిమపునర్జీవితయగుపుత్రిగాఁనుచుగృహంమున
కానందావేశలీలజనిరాగ్జీవేక్షణాకిడినమెప్పుకృజెల్లించుటకున్॥

టీక॥ దేవీవరముహి పున] పునర్జీవితయగుపుత్రికను| దేవీవరమహిమ|
పార్వతీదేవి అనుగ్రహంవూం పర్రత్వముచేత| పునర్జీవితయగు] తిరిగి
బ్రతికినట్టి వంటి| పుత్రి| తమబిడ్డను] కొనుచుక్షి] వెంట తీసుకొని| గృహ
మున కున్] తమయింటికి| ఆనందావేశలీల] [illegible]| ఆనం [illegible]| సం
షమయొక్క| ఆవేశ| పుట్టుటయొక్క
తోషా [illegible] విలాసముచేత| చని] గృహమున

కుశలయై, రాజీవేక్షణాకినీనమెప్పుకన్నచెల్లించుటకున్, రాజీవేక్షణామున్ లేఖనేయువంటి

నములములవంటికన్నులుగలతనుపడుచుమెరకు ఇదినె] ప్రార్థించిన

మెప్పుకన్న] ప్రార్థనచెల్లించుటకున్] ఒప్పించుటకు॥

౧౩౩ తే॥ అల్లనర్తకదంపతులతులమతులపవనభుగ్భుగ్గృహగృహ

ప్రాంతమునకునవనిజంబులుదెప్పించిరందులోనస్థూలతర

కీలములనెక్కదూలమువురు॥

టీక॥ అల్లనర్తకదంపతులు] ఆనాంగనతవిదంధ్రులు, అతులమతుల] అ

తుల, సాటిలేని మతుల, బుద్ధులచేతను, పవనభుగ్భుగ్గృ

హగృహప్రాంతమునకున్] పవనభుగ్భుక్షాసాంబశివునికి, గృహం, భా

ర్యయైనపార్వతియొక్క, గృహం, ప్రాంతమునకున్, కోవెల సమీపము

నకు, అవనిజంబులు] వృక్షములను, తెప్పించిరి] రప్పించిరి, అందు

లోన] ఆతెప్పించినవృక్షములందు, స్థూలతరము గు] మిక్కిలిలావుగ

లిగినట్టి కీలములు గు] మేకుగలిగినట్టి, ఒక్కదూలము, ఆవెంబడిన

ఏకదారువుపైపును, అనగా, ఆనాంగనతల్లిదండ్రులు, పార్వ

తీదేవిదేవాలయసమీపానకు అడవినుంచికొన్నిదూలములుతెప్పిం

చిరి, ఆదూలాలువడ్లవాండ్లచేతచక్కచేయించేటప్పుడు కంపాల

తోనొకదూలముకోసేటప్పుడుతెగుటకురకైనయొకమేకువుంచ

బడినయొకదూలము ఆగుపడుతూ వుండెననితాత్పర్యము॥

౧౩౪ ఉ॥ ఆనగరోపకంఠవనికావనజాతలతాచరన్మహోవానర

యూథముద్దవిధివచ్చియొకానొకనాడువానరచ్చాపన

టనంబానర్పరభసంబుననంటుకొన్రొత్తిరంతనాహీనవలాఘ

వంబునకృతాంతవశంబునదూలమెక్కచున్॥

టీక॥ ఆనగరోపకంఠవనికావనజాతలతాచరన్మహోవానరయూథము]

ఆనగరోపకంఠ, ఆపట్టణాసమీపమందువుండే, వనికా, ఉద్యానం

దవి, అవనిజాత, వృక్షములయొక్కలతా, కొమ్మలయందు, చరత్,

సంచరించుచుండేటువంటి, మహత్, అధికమైనట్టువంటి, వానరయూ

థము, కోతులగుంపు, ఉద్దవిధి] శీఘ్రముగా, వచ్చి] ముగుదెంచి, ఒకా

నొకనాడు] ఒకానొకదివసమందు, వానరచ్చాపనటనంబునదర్ప]

వానరణా, అనర్గళమైన, ఇచ్ఛా, వాంఛచేతను, నటనంబానర్ప

రభసల్పగా, రభసంబున] త్వరగాను, అందునొక్కటి] అందు,

వానరులగుంపులోనిఒకచిన్నదైనటువంటి, ఒకకోతి] ఒకవానరము,

అంతన్] అటుతరువాతను, ఆహీ] అచ్చేర్యము, నవలాఘవంబున] నవ,

నూతనమైన, లాఘవంబున, లఘువుచేతను, అనగా, వెగురుటచేత

ను, కృతాంతవశంబున] యమునికిసాధ్యమైనటువంటితను, దూ

లమెక్కచున్, దూలము, మేకులు గలిగినదానియందు, ఆ వెనక రంపపుకోత

లోమేకుచెక్కివుండెదూలమునందిక్కివెక్కచున్] ఆరోహించుచు

న్న, అనగా, ఆపట్టణాసమీపమందువుండేవనములో గలిగి

నవృక్షములయొక్కకొమ్మలయందు తిరుగుతూవుండే సంచరించేటికోతులగుంపు

వదిగా ఒకానొకదివసమందు అక్కడికివచ్చియుండగా ఆకోం

తులగుంపులోనుండె యొకకోతి మహదాశ్చర్యముగాను యెగుల్లాన్
డుతు దైవవశముచేత ఆదేవాలయము (గుడి) దగ్గరవుండే కీలము గలదూ
లము విరాదికిలంఘించెనని తాత్పర్యము ॥

౧౩౫ క॥ వాలంబల్లార్చుచు నిరుగేలం బిగియారబట్టి కీలము వది
నస్సార్లింప నిరికికొని యెంగ్రీ వినయంచద్దారువృద్దవిధిముష్కము
లున్ ॥

టీక॥ వాలంబల్లార్చుచు। వాలంబు] తోకను+ అల్లార్చుచున్] (ఆడించి) [illegible]
చుచున్న+ [illegible] ఇరుగేలన్] రెండుచేతులను+।
బిగియారంబట్టి] దృఢముగా నట్లు పట్టుకొని+। కీలము] [illegible]
కైంతకోసి నిండాకొట్టియుంచిన దూలముందు బిగగొట్టిన మేంకను+।
వదలన్] వేగముగాను+। ఉస్సార్లింపన్] పైకిపెరకగాను+। త్రిపిన] రంపాల
చేతకోయబడినవువంటి+ అద్దారువు] ఆదూలముందు+। ఉ
ద్దవిధి] శీఘ్రముగాను+। ముష్కములున్] కోతివట్టలు+। ఇరికికొని
యెన్] (సందులోదూరు) [illegible]కొన్నైనవి+। ఆదూలపు రంధ్రమందు చిక్కుకొనెనను+।
అనగా రంపాలచేతకోయబడిన దూలము సందున ఆకోతి
వృషణములు తగులుకొనెనని తాత్పర్యము ॥

౧౩౬ ఇరికినవివృతాస్యంబై యొరలుం బొరలున్ వడంకుచు నులు
కుదలంకున్ మరలుం బడు లేచుం గపి యీయిదగవినపులు
గు బొలెనుడుగని యలతన్ ॥

టీక॥ ఇరికిన] ఆదూలపుసందున వట్టలు చిక్కుకొనగాను+। వివృతాస్యంబై] నో
రుతెరుచుచున్నదై+। కపి] వానరము+। బరలున్] విలపించును+। పొరలున్]
(పొర్లాడును) ఇట్టట్లు తిరుగును+। వడంకున్] కంపించును+। ఉలుకున్] చలించు
ను+। అనగా ఉలికిపడును+। తలంకున్] భయపడును+। మరలున్] అ
ట్టిట్టు మళ్లును+। పడున్] పతితమగును+। లేచున్] పైకెగయును+। ఉరిదగి
లినపులుగు। ఉరి। ఉట్టియందు। అనగా చిక్కమందు అనుట। తగి
లిన] (వలలో) చిక్కుకొన్నపులుగు బోలె] పక్షివలెనే+। ఉడుగని] తక్కువబడని+।
అలతన్] బడలికచేతను+। అనగా దూలమందు వృషణములు
ఇరికికొనగా నోరుతెరుచుచున్నదైవానరము। ఉరిలో
చిక్కినపక్షివలెనే విలపించుచున్నూ। ఇట్టట్లు పొర్లుచున్నూ। ఉలి
కిపడుచున్నూ। భయపడుచున్న అట్టిట్టు తిరుగుచున్న అతిశయ
మైన బడలికచేతకిందపడుతూ లేస్తూ వుండెనని తాత్పర్యము॥

౧౩౭ క॥ ప్లవగంబిట్లలమరి మేనవశంబగుటయు త్యజించెనసు
వులనుచితేతరవ్యవహారప్రియుదలిరించు నీయవివేకిం జేటు
పొందదా యెందైనన్॥

టీక॥ ప్లవగంబు] వానరము+। ఇట్లు] ఆప్రకారముగా+। అలమరి] బడ
లికజెంది+। మేనవశంబగుటయు। మేను] దేహము+। అవశంబ
గుటయు] పరాధీనమౌటవల్లనుంచిన్ని+ అసువులన్] ప్రాణా
ములను+। త్యజించెన్] విడిచెను+। ఉచితవ్యవహారప్రియు] ఉచి

త। తనకు తగినట్టువంటి। వ్యవహారక్రియ। ప్రాప్యపారతత్త్వములను। తెలియని] వి
రుగనట్టువంటి। అవివేకిన్] తెలివి జ్ఞానములేనివానికి। ఎందైనన్] ఎక్కడనైనాం
చేటు బొందదా] కీడు జెందదా। పొందనే పొందునని తాత్పర్యము॥

౧౩౮ క॥ హరిభుక్తశేషతరసంబిరువురకుంగలదు బాలు నిప్పాటు వ్య
థాంపరచింతలేటికనవి నిజగురు మాయాకాలిదమనకుండి
ట్లనియెన్॥

టీక॥ హరిభుక్తశేషతరసంబు] హరి। సింహమైనపింగళకుని చేత। భుక్త।
భక్షింపబడినదైశేష। మిగిలినట్టువంటి। తరసంబు। మాంసము। ఇరు
వురకున్] మనయిద్దరికిన్నికలదు] కలిగియున్నది। బాలున్] ఈమాం
సమే సంపూర్ణముగను। ఇప్పాటున్] ఈప్రకారము। వ్యథాం] వ్యర్థ
ముగాను। పరచింతలేటికి] పర। ఇతరుల విషయమైన చింతలేటికి। త
లపు ఏందుకు అనగా। ఇతరవిచారము లేటికి। అని] ఇట్లాకరటకు
డు మందలించగా। విని] ఈమాటలు ఆలకించి। గురుమాయాకా
లి] దమనకుండిట్లనియెన్। గురు। అధికమైనట్టువంటి। మాయా। కప
టోపాయములచేత। కాలి। ఒప్పుచున్నట్టువంటి। దమనకుం
డు। దమనకుడనేవాడు। ఇట్లనియెన్] కరటకునితో ఈప్రకార
ముగ మందలించెను॥

౧౩౯ క॥ తనవారిబ్రోచుటకును నొంటనివారివధించివైచుటకుగాం
నృపులన్ బనిబడితెంలుచుంటలేకేవ్వనికొందివిబుట్టెనన్న
వస్త్రంబులకున్॥

టీక॥ తనవారిబ్రోచుటకు] తనకు హితులైనవారినిరక్షించుటకు। ఒంట
నివారివధించివైచుటకుగా] తనకుకానివారిని సంహారము చేసే
టందుకేకదా। నృపులన్ బనిబడి తెలుచుంట। నృపులన్] రాజుల
ను। పనిబడి] ప్రయత్నముగా। కొలుచుట] సేవించుటయు। ఏక
ఆలాగుకాకపోతే। ఎవ్వనికి] ఏజనునికి। అన్నవస్త్రంబులకున్] అ
శనాచ్ఛాదనములకు। ఒందివి బుట్టెన్] తక్కువకావడము।
పుట్టెన్] సంభవించెను। అనగా। అశనాచ్ఛాదనములకు తక్కువలేదు।
లోకమునందెవ్వరైనాం రాజులను సేవించేది తనకు ఆప్తులైనవారిని
పోషించేటందుకు తనకుకానివారిని సంహరించేటందుకేకాక లట్లాకా
కపోతేను ఎవనికీ అన్నవస్త్రములకు తక్కువబడి కొల్చుటకాదని భావ
ము॥

౧౪౦ క॥ అతివిరసత్వసత్వకులాపాదికపారణాసారమేయము నూర్జితజఠ
రాగ్నిశాంతిఁ జెమనరించుసము ప్రియకర్ప్రసంకులస్థితివెగడెం
దియున్ వెదకెసింహము మత్తకరిన్ భుజించు నీగతుల బలా
సురూపస్థలకాంక్షలు గాంధరనెట్టవారలున్॥

టీక॥ సారమేయము] కుక్క శునకము। అతివిరసత్వసత్వకు
లాపాదికపారణాస్] అతివిరసత్వ। మిక్కిలి రొంటినట్టువంటి। సత్వ।
జంతువులయొక్క। కులాపాదిక పేగులు మెదలైనవాటియొక్క।
పారణా। తినుట చేత। ఊర్జితజఠరాగ్ని] ఊర్జిత। విస్తరించినట్టువం
టి। జఠరాగ్ని। కడుపులో పుండే నిప్పును। అనగా ఆకలిని। శాంతిఁ జెమనరించు]

చలాన్నృపః । సముచ్ఛ్రయ కార్శ్య సంకుల స్థితి

సింహము] మృగరాజైనట్టివంటి కేసరి । సముచ్ఛ్రయ । విస్తారమైన

కార్శ్య । కృశత్వము తోడను । సంకుల । కూడుకున్నట్టివంటి । స్థితి । మర్యాద

కల్గినట్టివంటిదై కదలనిదై] నిశ్చేష్టితమై । అనగా చేష్టరహిత

మైనదై । వెదకి] అన్వేషించి । అనగా వెతుకులాడి । మత్తకరిన్] మదించి

నయేనుగనే । భుజించున్] భక్షించును । శరగతుల] ఈ ప్రకారము లు

గా సుధరన్] భూమియందు । ఎట్టివారలున్] ఎటువంటి వారలున్ను ।

(అనగా । బలహీనులే కాని బలవంతులే కాని అనే అర్థము) బలానురూ

పఫలకాంక్షులుగా] బల । తమ సత్వమునకు । అనురూప । తగినట్టివం

టి । ఫల । లాభములయందు । కాంక్షులుగా । వాంఛగలవార

లుగదా । అనగా । శునకము కుక్క శుష్క ఎండిన భూతమువైన పేనుగల యెముక్క

తినుట ఆకలిని పోగొట్టుకొనును చేత తన జఠరాగ్నిని శాంతి బొందించును । సింహమ్మై

తేను । తాను విస్తారమైన జఠరాగ్నియొక్క కష్టము తోకూడు మిక్కిలి ఆకలి

కొని నిశ్చేష్టరహితమైనట్టివంటిది । బహువిధములుగా అన్న

దక్కడా వెదకి మదించిన యేనుగనే పట్టుకొని తినును । ఇదే ప్రకారము

లోకమందు యెవరైనాను నేమితము తమ బలానకున్ను తమ తమ

అధికారమునకున్ను తగినట్టి ఫలములనే అపేక్షింతురని తాత్పర్య

ము॥

శ్లో॥ అనుగతి యుండగ చలనము అగ్రపదద్రుమగాంబు వాలవా

లనము ను భుక్తశేషకబళప్రదు గూర్చి యొనర్చు నేపి యొ*

య్యన బుధసాంత్వనోక్తి శతకాయుత సంఖ్యల గాని నెట్ట

క్తికిం*దనకరమీదు కుంజరవతంసము నెట్టన నెట్టకేలకున్॥

టీక॥ ఏపి] కుక్క । భుక్త శేషకబళప్రదు గూర్చి] భుక్త । తనచేత తినిన భక్షింప బ

డిన అన్నములలో । శేష । మిగిలినట్టివంటి । కబళ గ్రాసమును । ప్ర

దు గూర్చి । ఇచ్చేవాన్ని గురించి । అనగా । ఎవడైనానేమి తాను భో

జనము చేయగా మిగిలిన దానిని తినే అటి కబళమును యిచ్చే

వాన్ని గూర్చి అనే అర్థము॥ అనుగతి యుక్] అతిస్పష్ట కబళము నిచ్చే

పురుషుని గూర్చి వెంటపోవడమున్ను । కటిచలనముక్] నడుమును కదలించ

డమున్ను । అగ్రపదద్రుమగాంబు] అగ్రపద । ముందరి కాళ్లయొక్క ద్రు

మగాంబు । పైకి చెలింపచేయడమున్ను । వాలవాలనమును] తోకను

అల్లాడించడమున్ను । ఒయ్యన] మెల్లగా । ఒనర్చు] చేసును । కుంజ

రవతంసము] గజశ్రేష్ఠమే తేను । బుధసాంత్వనోక్తి శతకాయుత

సంఖ్యల గాని] । బుధ । గజశిక్షకులు ములు తెలిసినవారిం

తకుని వారియొక్క సాంత్వనోక్తి । హితపూర్వకమైన వాక్యము ల

యొక్క । శతకాయుత సంఖ్యలగా ని । అనేక లక్షల వెక్కల చేత

నేకాక । నెట్టనక్] అత్యంతమున్ను । భుక్తికిన్] తన ఆహారమునకు । తన

కరము । తన । తనయొక్క । కరము । తొండమును । ఈదున్] ఇయ్య

డు । అనగా । ఏనుగు । మావంతుని యొక్క అనేక లక్షల కెలదియైన హి

తోక్కలచేత ఆహారమునకు బలాత్కారముగా ను ~~[illegible]~~ బ
హుకాలమునకు గాని తనతొండమును ఆహారమునకు అందియ్య
దని అర్థము॥ శునకమైతే తన అంతటనే ఆకబళము ఇచ్చేవాని దగ్గ
రికి పోయి వాడు కబళము పెట్టేకొరకు బహువిధములతో నయంగ
వికారము చేసునని తాత్పర్యము॥

౧౪౨ క॥ తను లోకులభినుతింపగ। మనగలిగిన మనికి నిమిషమాత్రమె
చాలున్ తనవిస సంస్తుతాన్నము। దినియూరం గాకిబ్రతుక
దే వెయ్యేడుల్॥

టీక॥ లోకులు జనములు। తను తన్ను। అభినుతింపగ పొగడగా స్తోత్రముచేయ
మనగలిగిన జీవించుటగలిగియుండే పురుషుని యొక్క। మనికి
జీవించడము। నిమిషమాత్రమె కనురెప్పవేసే మాత్రమైన కాలమే।
చాలున్ సంపూర్ణము। తనవిసనన్ తృప్తిలేనట్టుగానే। స్తు
తాన్నము చెప్పినవారికి తెంరకు నిచ్చేటి ఒనోరి కరమును। తిని భ
క్షించి। ఊరన్ గ్రామమందు। కాకి వాయసము। వెయ్యేడుల్
సహస్రసంవత్సరములు। బ్రతుకదే జీవించదా। అనగా బ్ర
తుకదు। అనే అర్థము॥ లోకమందు ఉత్తముడైన పురుషుడు సకలజ
నులు తన్ను స్తోత్రము చేయగా జీవించే బ్రతుకు నిమిషమైనా చాలు
ను వాయసము పిండాకూళ్లు దిని అనేక సంవత్సరములు బ్రతుకు

 86

ను అట్లా బ్రతుకుట వ్యర్థమని తాత్పర్యము॥

౧౪౩ ఘనవిద్యావిక్రమ జం। బనఘుండై కుడుచు నెవ్వడతనిదివో
భోజనము పశుశిశుఖురంబులకు నిదనుకొవెయునేమదా
నిదియు కుడుపగునే॥

టీక॥ ఘనవిద్యావిక్రమజంబు ఘన। అధికములైన। విద్యా। శాస్త్రములు మొదలైనవా
ట్లవల్లనుం బుట్టిన్ని। విక్రమజంబు। పరాక్రమమువల్ల పుట్టినదిమంటి।
భోజనమును అన్నమును। అనఘుండై నిర్మలుడై। ఎవ్వడు ఏపురుషుడైనా
మిం। కుడుచునో భుజించునో। అతనిది భోజ్ ఆపురుషునిదే భోజన
భోజనము తినేదము భుజించదము। పశుశిశుఖురంబుల పశు। ఆవులు మొద
లు మొదలయినవాటియొక్క। శిశు। పశిబిడ్డలయొక్క। ఖురంబుల్
గిట్టలను। కొవెయుకమము కుక్క। తిను భక్షించును। దానిదియు ఆకుక్క
దిన్ని। కుడుపగునే తినేద భుజించదమౌనా। అనగా। విద్యాపరాక్రమము
వల్ల జీవించుటయే ముఖ్యము అదిదొడ్డ జీవనము నిక్కి కుక్క బ్రతికే బ్రతుకు నీ
చమని తాత్పర్యము॥ పశుశబ్దముచేత మేకలు మొదలయి విగ్రహింప
బడుచున్నవి

౧౪౪ అల్పమున నిందు శశపది। మల్పమునన్నిండు మూషకాంజలి కొ
రు పెంచ అల్పమున నిండు కాపురుషు। డల్పమునం బూర్ణుడగు
మహాత్ముడు గావున్॥

టీక॥ అల్పమునఁనిండు శశపదము। శశపదము] శశ, కుందేటి యొక్క, పదము, అడుగు, అల్పమునఁ] స్వల్పపదార్థముచేతనే। నిండు] సంపూర్ణమవును। మూషకాంజలి] మూషక, ఎలుక యొక్క, అంజలి, దోసిలి, అల్పమునఁ] కొంచముచేతనే। నిండు] సంపూర్ణమవును। కురుపెంచు] కురు, కొంచమైన, పెంచు, కుందాపెంకు, అల్పమునఁ] స్వల్పపదార్థముచేత, అనగా ఒక ఉదకబిందుమాత్రముచేత, నిండు] సంపూర్ణమవును। కుపురుషుడు] నీచుడైన నరుడున్ను, అల్పమునఁనిండు] స్వల్పమాత్రముచేతనే సంపూర్ణుఁడగును। మహాత్ముడు] అధికుడైన పురుషుడు, కామిఁ] స్వల్పమాత్రముచేత సంపూర్ణుడు కాకపోవుటచేత, అనగా, కల్పైన జెప్పినకుందేటి అడుగు మొదలైనవి స్వల్పమాత్రముచేతనే యెట్లా సంపూర్ణవతాయెనో ఆప్రకారముగా నీచుడైన పురుషుడున్ను స్వల్పముచేతనే సంపూర్ణుడౌను। అధికుడైన పురుషుడు స్వల్పమాత్రముచేత సంపూర్ణుడు కాడని భావము॥

౧౪౫ శ్రుతిశాస్త్రప్రకరబహిష్కృతము నయానయవివేకరిక్తము
కుక్షిస్థితిజాగరూకమె యున్నతి చెప్పుమా పురుషపశువున
కు పశువునకున్॥

టీక॥ శ్రుతిశాస్త్రప్రకరబహిష్కృతము] శ్రుతి, వేదములచేత, శాస్త్రప్రకర, వ్యాకరణాది శ్రుతసమూహములచేత, బహిష్కృతము, ~~[illegible]~~ వెలి ~~[illegible]~~గా చేయబడినట్టువంటిన్ని, అనగా, వేదశాస్త్రములుచెడువంటిన్ని, నయానయవివేకరిక్తము] న్యాయాన్యాయజ్ఞానశూన్యమైనట్టువంటిన్ని, అనగా పుణ్యపాపములు తెలియనట్టువంటిన్ని, కుక్షిస్థితిజాగరూకము] కుక్షిస్థితి, ఉదరపోషణమందు, జాగరూకము, జాగ్రత్త కల్గినట్టువంటి, పురుషపశువునకు] మనుజుడనే పసరమునకున్ను, పశువునకు] కేవలపసరమునకున్ను, ఉన్నతి] ఏమి యెక్కువ కలదు, చెప్పుమా] వచింపుమా, అనగా, వేదశాస్త్రాధ్యయనము లేక పుణ్యపాపవిచారము లేక ఉదరపోషణమాత్రమందు ~~జాగ్రత్తము~~ ఆసక్తి కలిగియుండే పశుమాత్రమైన పురుషునికిన్ని కేవలపశువునకున్నెంతమాత్రము యెక్కువ లేదు। సమానమేనని తాత్పర్యము॥

౧౪౬ కసువుదిను కూడుదెవ్వని కసరదు బరువిడిన మోయు కర్ష
ణమునకున్ విసువదు మారాడదదు పసరముతో
సరియె మనుజపశువెప్పటికిన్॥

టీక॥ కసువుదినను] గడ్డి భక్షించును, కూడుదెవ్వని కసరదు] అన్నం పెట్టవలెనని కోపముచేయదు, బరువిడినమోయు] యెంత భారము తనమీద వేసినా భరించును, కర్శనమునకున్] కృషికి, అనగా భూమి దున్నుటకున్ను, విసువదు] వేసట పడదు, మారాడదదు] మాటకు మరియొక బదులుమాటపలుకదు, పసరముతో] కేవలపశువుతోడను, మనుజపశువు] పురుషుడనేటి

పసరము, ఎప్పటికిన్] పశ్వాలమునకైనాను, సరివే] సమానము, సమా-
నము కాదు, అనగా, గడ్డివేస్తే భక్షించి అశనము తెమ్మని కోపము
చేయుటయెంత బరువువేసినాను భరించి భూమిదున్నటమునకు వేస-
టపడక మాటకుబదులు మాట్లాడకయుండేటి పసరమునకు
అజ్ఞానుడై ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచున్న అశనాదుల విషయమై కో-
పము సేయుచు ఏకార్యభారమును భరించలేని పురుషపశువు
కేవల పశువుతో సమానము కాదని తాత్పర్యము, అనగా గ-
డ్డితినే పసరమునకంటె ఈ పురుషపశువు తక్కువ అని తాత్పర్యము॥

౨ అనవిని కరటకుడు తనింగనుగొని యిట్లనియె దమనకా
విభునకు గల్గిన దండనాథులము గనుమనకేవ్యాపా-
రము నభిమతము దగదు గదగున్॥

టీక॥ అన] దమనకుడు యీపూర్వోక్తప్రకారము బల్కగా, విని]
ఆకర్ణించినవాడై, కరటకుడు] కరటకుండనేవాడు, అతనిన్]
ఆదమనకుని, కనుగొని] చూచి, ఇట్లనియెన్] ఇంకముందర జెప్పబో-
యేవ్యప్రకారము బల్కెను, దమనక] ఓదమనకుడా, ఇది సంబుద్ధిపదము,
విభునకు] ఈపింగళకుడనే సింహరాజుకు, కల్గిన] టిన్నషువంటి, దండ-
నాథులము కదా] సాన్యాధిపతులమైన ప్రధానులము కాదా,
మనకు] ఇట్లా ప్రధానులమైయుండే మనకు, ఈవ్యాపారము] ఈ
యుద్యోగము, అనభిమతము] మంచిదికాదు, టదుగదగున్] విడిచి

పెట్టెరతోంగన్నమైనది అగును॥

వ॥ అని దమనకుండు॥

టీక॥ అనిదమనకుండు, అని, ఈప్రకారముగా కరటకుండు మందలించినత-
శాంతను, దమనకుండు] దమనకుడనేవాడు, కరటకునితో మంద-
లించేటందుకు ప్రయత్నము చేస్తున్నాడు॥

౧౫ పరమస్వతంత్రులై భూవరుసన్నిధి మంత్రులుండవలె నమ్మంత్రుల్
పరతంత్రులైన గలదే పురుషార్థము సార్థము ప్రభుత్వము
యశముల్।

టీక॥ భూవరుసన్నిధి] భూవరు, రాజుయొక్క, సన్నిధి, సమీపమందు, మం-
త్రులు] ప్రధానులు, పరమస్వతంత్రులై] మిక్కిలి రాజకార్యములం-
దు సర్వాధికారులైయుండవలెను, అమ్మంత్రుల్] అట్టి ప్రధానులు,
పరతంత్రులైన] స్వతంత్రులు కాకపోయిరట్లాయెనా, పురుషార్థము]
ధర్మార్థకామాదిసాధనమున్ను, సార్థము] గొప్పతనమున్ను, ప్రభుత్వ-
ము] దొరతనమున్ను, యశముల్] కీర్తిన్ని, కలదే] రాజుకు కద్దా, కలగదను-
టు॥ అనగా రాజసాన్నిధ్యమందు మంత్రులు సమస్తకార్యములందు
మిక్కిలి స్వతంత్రులైయుండవలెనో అషువంటి మంత్రులు కార్యముల-
యందు పరతంత్రులైరట్లాయెనా ఆరాజుకు ధర్మార్థకామాదిసా-
ధనమున్ను గొప్పతనమున్ను దొరతనమున్ను కీర్తిన్ని ఉత్సాహశక్తియు
దక్కైనవి కలగనేరవని దమనకుడు చెప్పెనని తాత్పర్యము॥

౧౮౬ గ్రావాగ్రమునకు భూరిగ్రావం బెక్కింప భరము గాకుండు ధరకుం ద్రో
వ బ్రయాసమౌనయ స్థితిఁ దైవతెపాటు ధమవృత్తికదియె మిత్రుకిన్॥

టీక॥ గ్రావాగ్రమునకు] గ్రావ। పర్వతము యొక్క। అగ్రమునకు। ఉపరిప్రదే
శమునకు। అనగా కొండమీదికి। భూరిగ్రావం [crossed out]
భూరి। గొప్పనగు వంటి। గ్రావంబు। పాషాణమును। ఎక్కింప] ఎత్తించు
ట। భరముగాక] అతిశయముగాక। అది] ఆపాషాణమును। ధరకున్]
ద్రోవ] [crossed out] తోసేటందుకు। ప్రయాసమై] కష్టమౌ। కష్టముగాద
ని అర్థము। ఉన్నతికై] ఉత్తమపదవిని పొందుటకొరకయి। పాటు
వలె] ప్రయత్నము చేయవలెను। అధమవృత్తికి] నీచవ్యాపారముకొర
కై। అది] ఆప్రయత్నము। ఏమిటికిన్] ఎందుకు। ప్రయత్నము చేయవల
సిన పనిలేదనుట। అనగా। కొండమీదికి పెద్దపాషాణమును పైకి
యెక్కించేదికష్టము గాని ఆకొండమీదనున్నగుండును కిందికిపడ
తోసేది యేమీ ప్రయాసములేదు అట్లానె। లోకమందు। పురుషుడు
ఉన్నతమైనపదవి పొందుటకు ప్రయత్నము చేయవలెను నీచవృ
త్తికి అంత ప్రయత్నము చేయు పని వేదని తాత్పర్యము॥

౧౮౭ తనకు హృదయము వశంబై యనుచరు చందమున నుండునది
యేమి యెవ్వకోయి మనుజుఁడు గౌరవమెల్లకు ఘనలాఘవ
దంశితుండుగా నొక్కించున్॥

టీక॥ హృదయము] మనసు। తనకు వశంబై] తనస్వాధీనమై। అనుచ

రుచందమున నుండెన్] సేవకునివలె నుండగా। అదియేమియెక్కో]
అదియేమో కానీ। మనుజుఁడు] [crossed out]। మనుష్యుఁడు।
గౌరవము] [crossed out]। ఒల్లకు] పొందక। ఘనలాఘవదంశితుం
డుగా] [crossed out]। ఘన। అధికమైన। లాఘవ। [crossed out] వుచేత। దం
శితుండుగాన్। గ్రహింపబడినవాఁడుగా। యెవ్వకు ఎరకు। ఒక్కిం
చున్] చూచును॥

౧౮౮ అనిచెప్పి వంచించు కరటకునిగను గొని దమనకుఁడు బక్కెంతటే
పంచాననసార్వభౌమునకు నాననము పదిదేమి కారణామునేదనుచున్॥

టీక॥ అనిచెప్పి] ఈప్రకారముగా పల్కి। మరియు] వెండియు। కరటకున్]
కరటకుడనువాని। కనుగొని] చూచి। దమనకుఁడు] [crossed out]। దమన
కుఁడు] [crossed out] వందరించెను। నేఁడు] ఈదినమందు। పంచాననసార్వభౌ
మునకు] పంచానన। సింహములకు। సార్వభౌమునకు। ప్రభు
వైనపింగళకునకు। ఆననము] [crossed out] ముఖము। ఒప్ప
దు] వెలసి [crossed out]ఉలేదు। కంటే] చూచితివా। ఇదేమికారణాము]
ఇది] ఈలాగుండదము। ఏమికారణాము] ఏమిహేతువు। అ
నుచున్] వందరించగాను॥

౧౮౯ అదివిని కరటకుఁడు వలదింక దిరిన యన్మైరువునన్నైగను
జూచియుపోయెయిదినీవే తెరగునన్నెరుఁగుడువనాయిన

ఆ దమనకుండిట్లనియెన్॥

టీక॥ ఆదివిని] ఆదమనకుడు మందలించిన మాటను విని, కరటకుడు] కరటకుడనేవాడు, మదిన్] మనస్సునందు, గదిరిన యుచ్చ్రయమునన్] గదిరిన, పొందుమినట్టువంటి, ఉచ్చ్రయమునన్, ఐశ్వర్యముచేత, మొగము జూచి] పింగళకునియొక్క ముఖమును వీక్షించి, ఆహా] ఆశ్చర్యము, ఇది] ఇట్లాగా మొగము వుండడమును, నీవెతెరగున] నీవు ఏయుపాయముచేత, ఎఱుగుదువని] తెలియుదువు (ఉసుకొంటివి) అనగా, అయ్యనకున్] ఆ కరటకునకు, దమనకుండిట్లనియెన్] దమనకుడు తీవ్రకారముగా మందలించెను॥

౧౫౩ మతినేనిచ్చినగాని లేదు చనదాత్మశ్లాఘ నా మానసం
బితరాకారవిచేష్టితార్థముల నూహించుం జరింత్రుం బశుప్రతతుల్ నేర్చును
దీరితార్థముల దిక్ప్రఖ్యాతమేధాసమన్వితుడై వర్తిలు పం
డితుండకటవానిం జాలడే చెప్పుమా॥

టీక॥ ఆత్మశ్లాఘ] (తన్నుతానె పొగడుకొనడము) [illegible] చనదు] తగదు, [illegible] మతి] ప్రజ్ఞను, నేనిచ్చినగాని లేదు] ఎవరికైనాగాని నేను ఇవ్వవలెనే కాని నేను యివ్వకవున్న ప్రతనంతనే ప్రజ్ఞకలగడము లేదు, నామానసంబు] నామనస్సు, ఇతరాకారవిచేష్టితార్థముల] [illegible], ఇతర, పరులయొక్క, ఆకార, విచేష్టిత, అవయవ (ములకదిలించడములవల్ల) [illegible] నుంచిన్న, అర్థములు, ప్రయోజనములను, ఊహించుచున్] ఊహచేసుచు, ధరి

త్రిన్] భూమియందున్, పశుప్రతతుల్] (నాలుగుకాళ్లుగల) [illegible] జంతు(వులయొక్క)సమూహము, ఉదీరితార్థముల] ఉదీరిత, పలకబడినట్టువంటి, అర్థములు, ప్రయోజనములను, నేర్చున్] తెలియగల్గును, దిక్ప్రఖ్యాతమేధాసమన్వితుడై] [illegible], దిక్, దిశలయందు, ప్రఖ్యాత, ప్రసిద్ధమైన, మేధా, ప్రజ్ఞతోడను, సమన్వితుడై, కూడుకున్నట్టువంటివాడై, వర్తిలు] ఉండేటి, పండితుండు] విద్వాంసుడు, అకట] కటకటా, వానింజాలడే] (పలుకనేమి ఎరుగని) ఆపశువులను సరిపోలడా, చెప్పుమా] మాటలురాని పశువులు మనుష్యభాషలచేత ప్రయోజనములను తెలియుచుండగా మేధావంతుడైన పండితుడితరుల యాకారచేష్టలవల్ల ప్రయోజనములను తెలుసుకొంటె యంతమాత్రము పెద్దదిగాదని భావము॥

౧౫౪ చతురుడనగ (బ)తిచేష్టాగతి దెలిసితినని నదతడు కోగామోసం
మతిగాదు నాకు సేవాస్థితి నీకెరుగపడకుశలచిత్తము
లేదిమన్॥

టీక॥ చతురుడనగ] లోకులున్నను సమర్థుడనగాను, పతిచేష్టాగతి] [illegible] పతి, ప్రభువైన పింగళకునియొక్క, చేష్టా, ఆకారవ్యాపారములయొక్క, గతి, మార్గమును, తెలిసితిననినన్] దమనకుడు యీలాగున నేనెరిగితిననిన మందలించిన, అతడు] ఆ కరటకుడు, కానిమ్మో] కానీనే, సేవాస్థితి] [illegible]

ముల్లేమిటన్, సా॥ రాజజనముల యొక్కస్థితి, మరాన్యదనుట, ఎరుగబడదు,
తెలిసేదానికి, కుశలచిత్రము, కుశల నేర్పుచేతను, అనగా భావగ్రహణా
సమర్థమైన, చిత్తము, మనసున్, నీకుంలేమిన్, నీకు లేకపోవుటచేతను,
నాకు సమ్మతిగాదు, నాకు యిష్టముగాదు, అనగా నాతో నీవు
చెప్పినమాట నాకనుకూలముకాదని తాత్పర్యము॥

వ॥ అని కరటకుండు పలికిన దమనకుండు తనికిట్లనియె॥

టీక॥ అని, ఈప్రకారముగా మందలించి, కరటకుండు, యూపేరిటివాడు
పలికిన తనకు ఇష్టముగాదని చెప్పగా అందుకు, దమనకుండు, అతనికిట్లని
యెను, కరటకునితో నీప్రకారముగా మందలించెను॥

౧౫౫ క॥ భూషింప మెచ్చు లోకము దూషింపం జంప జూచు తుది నదె
విద్వద్దూషితుని నన్ను నేలా దూషించితివె నేరుతుంబతి
గా ల్వన॥

టీక॥ లోకము, జనము, భూషింప, పొగడగా, మెచ్చును,
శ్లాఘనచేయును, దూషింపం జంప జూచు, దూషింపన్, నిందచే
యగాను, చంపచూచు, సంహరింపతలచును, తుది, కొనకు, అదె, ఓయి, విద్వద్దూషితుని, విద్వత్, పండితులచేత
దూషితున్, నిందగడబడిన, ఇటువం
టి నన్ను, ఏలా, ఎందుకుగాను, దూషించితివి, నిందించితివి,

పతి, ప్రభువైనటువంటి సింగళకుని, గొల్వన్, సేవించేటెరకు,
ఏన్, నేనే, నేరతున్, నేర్పువహించియుండును, అనగా, లోకము
దు నెవడైనా నేమి పురుషుడు తన్ను భూషించినవాని కృష్ణమెచ్చేది తన్ను
దూషించినవానిని సంహరించేదియుది స్వభావము గనుక యథార్థము, ఓయి కర
టక, ఇప్పుడు విద్వద్దూషితుడనైననన్ను ఎందుకుగా నిందచే
సితివి ఈప్రభువును కొలిచేదానియందు నేనే నేర్పుగలవాండ
నితాత్పర్యము॥

౧౫౬ నృపసంశ్రయమున నాకతి నిపుణత యేమలనవేదు నీవయ
నియెదరో యిప్పుడెవ్వరేని శత్రుంతప యోరిమిలేకననియె
దరో జెపుమా॥

టీక॥ నృపసంశ్రయమున, నృప, రాజుయొక్క, సంశ్రయమున, ఆశ్ర
యమందు, అతినిపుణత, మిక్కిలి సామర్థ్యము, నాకు, దమనకు
డనే నాకు, ఏమలనవేదు, ఎందువల్లనులేదు, నీవయనియెదరో, నీవే
అంటావో, ఇప్పుడెవ్వరేని, ఇప్పుడు, ఈసమయమందు, ఎవ్వ
రేని, అనువెవ్వరైనా, నన్ను, ఓరిమిలేకన్, సహించలేకను, అని
యెదరో, అనుచున్నారో, ఇట్లాగా పల్కెదరో అనుట, ఓ
శత్రుంతప, విరోధులతాపమును బాధించెయో కరటక,
చెపుమా, పలుకుమా, శత్రుంతప అనే పదము సంబుద్ధి॥

౧౫౭ క॥ అను దమనకు నానననముం గనుగొని కరటకుడు పలికె

కాదా మును నీ వనవసరంబున జనకోటికి నుకత్తిను విభుడు కోపగింప
తొనెరయుర్॥

టీక॥ అను] ఈప్రకారముగా వందవించుచుండే దమనకు నాజనముఖ]
~~మునోని~~ దమనకు, దమనకుడనే వానిని తెంక్క, అనవముగ్, ముఖ
ముసు కనుగొని] చూచి, కరటకుడు భలికె] కరకుడు వందలించెను,
కాదా] కాగానే కదా, అనగా అవును అనే అర్థము, ~~మును నీవనవస~~
~~రంబున~~ మును] మును పు నీవు] నీవైతేను, అనవసరంబున] స్థానాని
~~ప్రవేశాను~~ కాలమందు, జనకో] పోవా, అనగా, పోవగా
నే అనే అర్థము, విభుడు] ప్రభువైన పింగళకుడు, కినుకన్] కోపము
చేత, నెరయుర్] మిక్కిలి నిను] నిన్ను ~~...~~ కోపగింపడా] ~~క్రోధ~~ అలుగడా
~~మును పొందలేదా~~ కోపగించినాడనే అర్థము, అనగా నీలాగు
న వందవించే దమనకు నిపుడు ఇవును చూచి కరటకుడు మును
పు ప్రవేశానకు ఉచితము కానికాలమందు నీవు రాజసన్నిధికి పో
యినావు అట్లాపోయినందుచేత ప్రభువైన పింగళకుడు నీ
యందు అసహ్యపడి నిన్ను గురించి కోపము చేసెను, కాగా
నుచితానుచితకాలజ్ఞుడవు కావని కరటకుడు వందలించెనని
తాత్పర్యము॥

౧౫౦ సీ॥ ఆకొని భుజియింపనరుగు వేళనొకింత దొలికిను

పఘాతమొదవినపుడు భూరినిద్రాభరంబున సోలునెడ కులస్త్రీ
లతోనవిగివిచ్ఛేసినతరి రతికి నువివ్వళుల్వారుతరి శరణ్యమెడ్డై
నయవసరంబున వేటలాడియలసి దురశెరుపహం బ్యాయు
లరయుచోట పిపాససలిలము న్వేషించుసమయమున
నరు॥

౧౫౧ తే॥ మంజ్జనంబాడుపట్టున మానవింతి సర్థివీనితలో
చనుండై పురాణపురుషధ్యానించునతఱిలము నన
పాయి చేరరాదండ్రు తత్త్వజ్ఞులు సేవకులకు॥

టీక॥ ~~ఆకొనిభుజియింపనరుగువేళ~~ ఆకొని] క్షుత్పీడ ~~ఆకలిని~~ పొంది, భుజి
యింపన్] ~~భోజనము చేసెకొరకు~~ అన్నముతినేటందుకు అరుగువేళ] పోవుసమ
యమందు, ~~ఒకించంతయొడవికినుపఘాతమొదవినప్పుడు~~ ఒ
డలికి] దేహమునకు, ఒకింత] కొంచము, ఉపఘాతము] ~~ఉ~~
~~పఘాతి~~ ఉపద్రవము ఒదవినపుడు] ప్రాప్తమైనవేళను, భూరినిద్రాభరం
బున] ~~...~~ భూరి, విస్తారమైన, నిద్రాభరంబున, నిదు
రబరువుచేతను, సోలునెడ] పరవశమైనకాలమందు, కులస్త్రీ
~~లతోనవిగివిచ్ఛేసినతరి~~ కులస్త్రీలతోన్] కులపాలికల
తోడను, అనగా భార్యతోడనను, అరిగి] ప్రణాయక
లహముచేసి, విచ్ఛేసినతరి] పోయినసమయమందు, రతికి]

~~సుప్రస్కారుతరి~~ స్త్రీసంభోగము నకు। ఉపస్కారుతరి] మన
సు తెలా కోరే వేళయుండు। శత్రుక్షతుడైన యవసరంబున] శర। శత్రు
బాణములచేత నుక్షతుడైన। కొట్టబడ్డవాడైన। అవసరంబున
~~అ~~ సమయమందు। వేటలాడించులసి ధరణీశులు హాహాచార్యులర
~~యుచెలు~~ టు। వేటలాడి] ఆ ఖేటు వెయినరించి అనగా వాన్యస్థా
ది నానామృగములు సంహరించి। అలసి] బడలి శ్రమపడి। ధరణీశు
చ్ఛాయలు] ధరణీశులు హా।
హా వృక్షములరొక్క చ్ఛాయలు। నీడలను। అనగా। చెట్ల
నీడలను। ఆరయుచు చూట] విచారించే కాలమందు। పిపాస]
విలమన్వేషించు సమయము ~~నను~~ దప్పిచేత। సలిల
ము] ఉదకము న। అన్వేషించు] వెతకేటి। సమయము నను] కా
లమందు॥

మజ్జనంబాడు పట్టున] జలకమాడే సమయమందు। మాన
నియతి] మాట్లాడకుండుట వాజ్ఞియమము చేత। అర్థి జనాళి లోచనములై] అ
ర్థిజనాళి। అరమోడ్పులుగాం చేయబడిన। లోచనుడై। నేత్ర
ములు కలవాడై। పురాణపురుష] ఆదిపురుషుడైన పరమేశ్వ
రుణ్ణి। ధ్యానించు నక్కాలమున] చింతించుచుండే సమయం
మందు। సేవకులకు] రాజును కొలిచే జనులకు। ~~నృపాల~~
~~రాజు~~ నృపాలు] రాజును గూర్చి। చేరరాదు] దగ్గరికి

పోరాదు। అని] తద్జ్ఞులు] యెరాంగని తెలిసినవంటి పెద్దలు। అంత్రు] చె
ప్పుదురు। అనగా। ఈ పైన చెప్పిన ప్రకారము। ఆయా సమయ
ములందు సేవకులు రాజసన్నిధికి పోరాదనీ తెలిసిన పెద్దలు
ఈ ప్రకారము చెప్పుదురని దమనకుని తో కరటకుండు వం. ద
లించెనని తాత్పర్యము॥

క॥ మఱచితివేయు న దమనకు। డెఱుగుదు నను జీవి ధర్మమిట్టి
ది భటుడే తెరగున నేనియు నరవరుఁ కురగటనే బగలుగా
చికాలువగవలయున్॥

టీక॥ మఱచితివేయున] విస్మృతుడయినావా ఏమని కరటకుండు వం
దలించగా। దమనకుడు] దమనకుడనేవాడు। అనుజీవి ధర్మము]
~~ఇట్టిది~~ అనుజీవి। సేవకునియొక్క ధర్మము। స్వభావము। ఇట్టిది।
ఇటువంటిది అని। ఎరుగుదు] తెలియుదును। భటుడే తెరగునన్నే
~~నని~~ భటుడు] సేవకుడు। ఏ తెరగున నేనియు] ఏమార్గము చేత
నైనాను। నరవరు కురగట] నరవరు। రాజుయొక్క। కురగట। స
మీపమందు। ~~రేబగలు కాచికాలువగవలయు~~ రేబగలు] అ
హోరాత్రములు। కాచి] చూపెట్టుకొని। కాలువగవలయున్]
సేవచేయవలెను॥ అనగా దమనకుడనేవాడు టంకమంటే సేవకధర్మ
ము నీవు చెప్పిన ప్రకారమున యిది చుక్కెలు అలయినది నాకు తెలుసు

ను అనేకరటకులని తెలిసి రాజసాన్నిధ్యమును చూపెట్టి ఆహారము త్రి
ములు చేసుకొనుచున్నను రాజులయొక్కమైయుల్ల వేళదివిధము నీ వెదు
క్షమనిదమునకుదుమునందతించెననితాత్పర్యము॥

౯౭ క॥ అతికంటకుడైనవిసంగతుడైనకుజాతియైనగానీలతలున్
సతులుధరిత్రీపతులుంజితవైరులయుల్లనెందు చేరువనున్నన్

టీక॥ అతికంటకుడైన। లవాని పక్షము। అతికంటకుడైన] అతిశయము
ముల్లు కల్గినబలుల్లో రవృక్షము నేనిని। విసంగతుడైన] సావళము
భూతమైనది కాకయును వృక్షము నేకాని। కుజాతియైనగా
ని] ఏవృక్షమునైనాగాని। సతులపక్షమందు। అతికంటకుడైన] పరు
షవాక్యములుపలుకువాడైనాసరే। విసంగతుడైన। స్త్రీసంగమమె
ల్లనివాడైనాసరే। కుజాతియైనకాని] నీచకులమందుపుట్టినవాడైనా
సరే। రాజపక్షమందు। అతికంటకుడైన] క్రూరుడైనాసరే। విసంగ
తుడైన] సహవాసమునకు అనుకూలుడైనాసరే। కుజాతి
యైనకాని] జాతిహీనుడైనాసరే। లతలున్] తీగెలున్ను। సతులు]
స్త్రీలున్ను। ధరిత్రీపతులున్] రాజులున్ను। జితవైరి] జితజయుం
చబడిన। వైరి] శత్రువులుకల్గినవారైనను చేరువనున్నన్। ద
గ్గరనున్నట్టాయెనా। అనగా తమకుసమీపమందువున్నట్టాయెనా।

అల్లుకొంటారు] చేకొందురు। వారిని గ్రహింతురనుట। అనగా తీగె
లు స్త్రీలు రాజులు తమదగ్గర ఎప్పుడుండే వారిని చేకొందురు
వారు కంటకత్వాది దోషములు కలవారైనాగాని ఆహే
తువవల్లను భటులకు రాజసాన్నిధ్యమందు సంతతము నివిచియుం
డవలెనని తాత్పర్యము॥

౯౮ క॥ కోపప్రసాదచిత్రవ్యాపారములెరిగి కెలిచి వర్తిల్లు భటుల్
భూపాలబాహుశాఖారోపితులై యుంద్రు చన
వు రాజ్యంబగుటన్॥

టీక॥ కోపప్రసాదచిత్రవ్యాపారములు] కోపప్రసాదములు స్వా
మి ప్రసాదప్రసన్నత్వము కల్గినప్పుడు చిత్రవ్యాపారములు। మ
నోవృత్తులను। ఎరిగి] తెలిసి। వర్తిల్లు] సంచరించుచుండే। భటులే
సేవకులు। భూపాలబాహుశాఖారోపితులై] భూపాల।
రాజు। బాహుశాఖారోపితులై। భుజమనే కొమ్మను మె
క్కింపబడ్డవారలై। భుజప్రాయులైయనుట। చనవు] అతిప్రీతి। రా
జ్యంబగుటన్] ధనముగుటచేతను। ఉంద్రు] ఉందురు। అనగా స్వా
మియందు ప్రసాదత్వము కల్గినరాజుచిత్తవృత్తినిదెలిసి ఆప్రభు
సాన్నిధ్యమందుండే భటులు ఆరాజుకు భుజప్రాయులై అతిప్రీ
తికలిగియుందురని దమనకుడు కరటకునితో చెప్పెననితాత్పర్యము॥

౧౬౩ క॥ అనవిని కరటకుఁడు తదాననము నిరీక్షించి పలికె నయతత్త్వ
నిధీ వినవలతు సాదరంబున నీదనకక నీవేమి జెప్పెదవు త
రువాతన్॥

టీక॥ అనఁగ] దమనకుఁడు ఈప్రకారము వచించగాను, విని] ఆమాట
లాలించి, కరటకుఁడు] కరటకుఁడనేవాఁడు, తదాననము] ~~నిరీక్షి~~
[illegible], తత్, ఆదమనకుని యొక్క, ఆననము, ముఖమును, నిరీక్షించి] చూ
చి, పలికెన్] వచించెను, నయతత్త్వనిధీ] నయ, నీతివిద్యయొక్క, తత్త్వ,
యథార్థజ్ఞానమునకు నిధి, నిక్షేపమైన [illegible] దమనక, తనకక] చె
ంపక, తరువాతన్] తదనంతరము, నీవేమి జెప్పెదవు] నీవు ఏమిన్ని
తెప్పెదవో, ఆదరంబున] మిక్కిలిప్రియబుద్ధిచేతను, వినవలతు]
ఆకర్ణింపవలసినవాఁడను॥

౧౬౪ క॥ విత్తనవిత్తుంబవెత్రుత్పత్తరము త్తరమువలన నుదయించు
భవచ్చిత్తము నీతికళాసంపత్తికి పుట్టిల్లుగాదె పరికింపం
గన్॥

టీక॥ ~~విత్తనవిత్తుంబవె~~ విత్తునన్] బీజమువల్లను, విత్తుంబవె] బీజము పుట్టి
నట్లు, ఉత్తరమువలనన్] ప్రశ్నవాక్యము వల్లనుంచి నీ ప్రత్యుత్తర
ము] (బదులుపలుకు) ~~ప్రతివాక్యము~~, ఉదయించు] పుట్టును, భవచ్చిత్తము] భవత్,
నీయొక్క, చిత్తము, మనసు, పరికింపన్] పరిశీలించగా, నీతికళా
సంపత్తికి] నీతికళా, న్యాయవిద్యయొక్క, సంపత్తికి, భాగ్యమునకు

కు, పుట్టిల్లుగాదె] జననస్థానము కాదా, జననస్థానమే అవును, ఆనగా
లోకమందు (విచారింపగా) బీజానకు బీజము త్పత్తియైనట్టు వాక్యానకు ప్రత్యుత్
త్తరము పుట్టినట్టు నీతికళా సంపదకు జననస్థానమైనట్టువంటిది నీచి
త్తము ~~[illegible]~~ అని కరటకుఁడు దమనకునితోను వచించెన
ని తాత్పర్యము॥

౧౬౫ వ॥ అనుకరటకుపలుకులాకర్ణించి యతండిట్లను నీతిపోషణం
బులు విద్వజ్జనకర్ణభూషణంబులు దుఃఖశోషణంబు
లుగావె భవద్భాషణంబు లప్రాప్తకాలంబైవ్వనికినశు
భంబు చేయుదు॥

టీక॥ అను] ~~కరటకుపలుకులు~~ ఈప్రకారము వచించుచున్న కరటకు,
కరటకుని యొక్క, పలుకులు, మాటలు, ఆకర్ణించి] విని, ~~[illegible]~~
అతండు] ఆదమనకుఁడు, ఇట్లను] ఈప్రకారముగా వ
చించుచును, భవద్భాషణంబులు] భవత్, నీయొక్క, భాషణం
బులు, పలుకులు, నీతిపోషణంబులు] నీతి, న్యాయమార్గము
ను, పోషణంబులు, రక్షించేటువంటివి, విద్వజ్జనకర్ణభూష
ణంబులు] విద్వజ్జన, పండితులయొక్క, కర్ణ, ~~[illegible]~~ భూ
షణంబులు, అలంకారములైనట్టువంటివి, దుఃఖశోషణం
బులు] దుఃఖ, శోకములను, శోషణంబులు, శోషింప

జేసేటువంటి విన్నికావే] కావా। అవునని అర్థము। అప్రాప్తకాలం
వాక్యమిది। అప్రాప్తకాలము] ఫలలాభము లేని సమయము। వక్తృ
కి] ప్రజనునికి। అశుభంబు] అమంగళము। చేయదు] కావింప
దు। అనగా అశుభము చేయునని తాత్పర్యము॥

౧౬౬ కం॥ చతురతవలె నృపసేవాప్రతులనకు నప్రాప్తకాలవచనం
బు బృహస్పతియంతవాఁడు బలికినఁ బ్రతివీరధ్వంసి హాస్య
పదనిరతుఁడగుఁ॥

టీక॥ నృపసేవాప్రతులకు] నృపరాజులయొక్క సేవాప్రతులకు సే
వకులకు। చతురతవలె] నేర్పుకల్గి యుండవలెను। ప్రతివీరధ్వం
సి] ప్రతివీర శత్రువులను ధ్వంసి సంహరించేటి యోకరటకా।
బృహస్పతియంతవాఁడు] సురాచార్యుని వంటివాఁడున్నూ। అ
ప్రాప్తకాలవచనంబు] అప్రాప్తకాల। అలాభసమయమందు
అనగా వచింపరానివేళ వచనంబు। వాక్యమును। పలికినే] ను
డివినట్లాయెనా। హాస్యపదనిరతుఁడగుఁ] హాస్య। పరిహాస
ము యొక్క పద। స్థానమందు। నిరతుఁడగుఁ। నిరంతరము పొం
దినవాఁడౌను। పరిహాసానకు ఆస్పదుఁడైనవాఁడు అవునను
టి। అనగా రాజసేవకులకు నేర్పు చాతుర్యత్వము కలిగి యుండ
వలెను। బృహస్పతియంతవాఁడు సమయము గాని సప్పుడు సం
భాషించినట్లాయెనా పరిహాసానకు ఆస్పదమైనవాఁడు అ

96

వునని తాత్పర్యము॥ శ్లో॥ అప్రాప్తకాలవచనం బృహస్పతిరపి బ్రువన్ లభతే
బుద్ధ్యవజ్ఞానం అపమానంచ విందతి॥

కం॥ కావున దేశకాలేంద్రియ పరిపక్వంబులెరింగియు యుచితజ్ఞుఁ
డగునతండు విన్నపంబు చేసి కొని నిజప్రయోజనం బీడేర్చు
కొను॥

టీక॥ కావున] చతురత్వము కలిగి యుండవలసినది కాబట్టి। దేశ
కాలేంద్రియ పరిపక్వంబు] ~~లెరింగియు~~। దేశ। స్థలము యొక్క। కా
ల। సమయము యొక్క। ఇంద్రియ। ~~శ్రోత్రాదుల~~ చెవులు మొదలైనవాటి వ్యాపారము
ల యొక్క। పరిపక్వంబులు। పరిపాకములను। ఎరింగియున్] తెలి
సియు। ఉచితజ్ఞుండగునతండు] యోగ్యతను తెలిసిన ఆపురు
షుఁడు। విన్నపంబు చేసికొని] రాజుతో విజ్ఞాపనము కావించి
కొని। నిజప్రయోజనం బీడేర్చుకొను। నిజప్రయోజనంబు] స్వ
కార్యమును। ఈడేర్చుకొను] సఫలముగా చేసుకొనును। అనగా
దేశమనప్పుడు శత్రుమిత్రస్థలములను కాలమనప్పుడు లా
భాలాభకాలములను ఇంద్రియపరిపక్వంబులనినప్పుడు
అవయవచేష్టలను తెలిసి యోగ్యత గలపురుషుడు రాజుతో
విజ్ఞాపనము చేసుకొని స్వకార్యమును నిర్వహించుకొనునని
తాత్పర్యము॥

౧౬౭ కం॥ తనకే విద్వాన్భావ సంభునము ఖ్యాన్ఖ్యానతిలాభములు

సిద్ధించున్॥ ఘనతరములగుచు పురుషుండనఘుండై నేరవల
యును నాపదివ్వదన్॥

లాగంటి
టీక॥ ఏవిద్యాభ్యాసంబున] స్ఫావదు వును అభ్యసించుటచేతన్। తనకు]
తనకు। ఘనతరములగుచు] మిక్కిలిశ్రేష్ఠములైనట్టివంటి వేంచు
న్నదిముఖ్యఖ్యాతిలాభంబులు] ముఖ్యప్రాంధాన్యమైన। ఖ్యా
తి। కీర్తి। లాభములు। ధనప్రాప్తులు న్నూ సిద్ధించున్] ఫలించునో
ఆసదివ్వదన్] అట్టివంటిమేమైనచదువును। పురుషుడు] ఉత్తము
డైనమనుష్యుడు। అనఘుండై] నిర్మలుండై। నేరవలయును] అభ్య
సించవలెనను॥

౧౬౮ కం॥ కులగుణరూపప్రజ్ఞాబలములచేనే మివానిబ్రకటింప
రుభూతలపతులసములు మదిలోదలపోయనఖర్వ
పర్వతంబులభంగిన్॥

టీక॥ కులగుణరూపప్రజ్ఞాబలములచేన్] కుల। సద్వంశముచేతను। గు
మంచి
ణా। సుగుణములచేత। రూప। దేహసౌందర్యముచేత। ప్రజ్ఞా।
సామర్థ్యముచేత। బలములచే। దేహసత్త్వములచేతన్। వానిన్]
ఆసేవకునిన్। అఖర్వపర్వతంబులభంగిన్] అఖర్వ। ఉన్నతము
లైన। పర్వతంబులభంగిన్। కొండలవలెనే యుండెటట్టివంటిన్ని
అసములు] అసదృశులైనట్టివంటి। భూతలపతులు] రాజు

లు। మదిలోదలపోయన్। మదిలో] మనస్సునందు। తలపోయన్]
స్మరించగా। ఏమి] ఎంతమాత్రమున్ను। ప్రకటింపరు] శ్రేష్ఠనిగా
చూడరు। అనగాపర్వతములవలెనే మహోన్నతులైనఅసమా
నులైనరాజులు తమసేవకుణ్ని కులగుణరూపప్రజ్ఞాబలా
తిశయములచేతనెంతమాత్రము శ్రేష్ఠనిగానెంచరు అ
నితాత్పర్యము॥

౧౬౯ కం॥ కావునననవనీవల్లభు। లేవిధమునసుంది రేమిహితబుద్ధిన్
సేవావృత్తినుందివర్తిలగావలయుంభటునకనినకరట
కుడితన్॥

గనుక
టీక॥ కావున] అట్లాకాగాను। రాజసేవనమే సేవకులకు ముఖ్య
ముగనుక। అవనీవల్లభులు] రాజులు। ఏవిధమునసుండిరేమి]
ఏప్రకారముగా నుండినప్పటికిన్ని। హితబుద్ధిన్] హిత। రా
జుకు అనుకూలమైన। బుద్ధిన్। మనీషచేతను। సేవావృత్తిన్]
కొలువు చేయుటను। ఉందిన్] భరించి। భటునకు] సేవకునకు।
వర్తిలగావలయునని] మెలగవలెనని। అనిన] దమనకుండువం
దలించిన। కరటకుడు] కరటకుడనేవాడు। అంతన్] అటుత
రావతను। మందలిస్తున్నాడు॥

౧౭౦ కం॥ అగునగు ఖరిఖరివిన్నని। వెులగము నసు నాడురాజుమ్రా

అను దేవుం డగు తఱి మేలరమ్మనదిన్ నో సుగుణా నీకనిన నతఁడు సెంపె

సలారఁగన్॥

టీక॥ అగుననఁగ] నీవు చెప్పినప్రకారమే అవునౌను+ రాజు] పింగళకుఁడు+ వి

శ్వసనీయముగ వమునస్నాఁడు] ఖేదమును పొందినవము శ్మము తో నున్నా

డు+ స్నేహాలకు] ఆ పింగళకుని సమీపమునకు+ పోవఁగా] పొమ్మని ~~తే~~

~~స్వందగు తఱి~~ తేర్పన్] నిర్మలహృదయము కలవాఁ న్నిగాఁ చేసెనర

కు+ తగు తఱి] యుక్తము గు సమయము+ ఓ సుగుణా] మంచి గుణ

ములు కలిగిన ఓ దమనకా+ నీకు మేలయ్యెడిన్] నీకు శుభము యీవ్వని

అనిన] ఈప్రకారము కరటకుఁడు మందలించగా+ అతఁడు] ఆద

మనకుఁడు+ సొంపెసలారఁగన్] సొంగమొప్పగాఁ సు బాగా ~~...~~

~~...~~ప్పగా నను ట॥

౧౭ చ॥ మెలపున జేరనేగి ప్రణమిల్లి వినీతవనిల్వజూచి పింగళకుఁడు

బమ్మెనె మీ దమనకా చనుదెంచితి వేమినాప్రభు జ్వలమతి నా

తఁడిట్లను భవచ్చరణాంబులుగాల్వవచ్చితిన్ గెలసము దీనికిం

పెబరికింపగనైయున్నది నాకు జెప్పుడా॥

టీక॥ మెలపున] ~~జేరనేగి మెలపున~~ ఉపాయముచేతను+ చేరనేగి] పింగ

ళకుని సమీపమునకు పోయి+ ప్రణమిల్లి] నమస్కారము చేసి+ వి

నీతత] వినయత్వముతోడను+ నిల్వ] స్థితుడు కాగాఁ+ చూచి]

కనుగొని+ పింగళకుఁడు] మృగరాజు+ పమ్మె] మందలించెను+ ఈ

~~ప్రకారముగా దమనకుని గారి మందలించెను~~ దమనక] ఓ దమనకు

డా+ చనుదెంచితివేమి] వచ్చితివేమి+ నా ప్రభుఁడా] ఈలాగున మం

దలించగా+ ఉజ్వలమతి] ఉజ్వల [ఒప్పు] ~~ప్రకాశించు~~ చుండే మతి ప్రజ్ఞ

చేతను+ అతఁడు] ఆ దమనకుఁడు+ ఇట్లనున్] ఈప్రకారముగ పల్కు

ను+ [భవచ్చరణాంబులు] ~~భవచ్చరణాంబులు గాల్వవచ్చితిన్~~ భవత్ నీయొక్క చర

ణాంబులు పాదములను+ కొల్వ] సేవించేకొరకు+ వచ్చితిన్] వ

చ్చినవాఁడనైతిని+ దీనికిం పె] మీపాదములు కొలుచుటకు

పే+ పరికింపగ] విచారింపగా+ నాకు] దమనకుఁడనె నాకు+ మేలస

ము] కార్యమే+ ఏయున్నది] ఏమి యున్నది+ చెప్పుడా] వచింపుఁడీ॥

౧౮ క॥ సచివకుమారుఁడనగు నాకుచితములగు పనులు గ

విగియుండుగదా నా వచనము వినదేవరకును రుచియ

గుగద కార్యతత్పరుఁడగద మొదలన్॥

టీక॥ సచివకుమారుఁడనగు] మంత్రిపుత్రుఁడనగు+ నాకు] దమనకుఁ

డనే పేరుగలనాకు+ ఉచితములగు] యోగ్యములగు+ పను

లు] కార్యములు+ కలిగియుండుకదా] సంభవించియుండు

నేయుండుకదా+ నా వచనము విన దేవరకును] దేవరకు]

ప్రభువైననీకు+ నా వచనము విన] నా మాట నాచెవినిం టు

టయందు+ రుచి యగుకద] అభీష్టమౌకదా+ మొదలన్]

మొదట నుం+ నేను] [దమనకుడైన నేను+] కార్యతత్పరుఁడకదా] ప్రయోజనాస

కృతకేశదా! అనగా, ప్రధానియైన దమనకుడు పింగళకుడనే
సింహరాజుతో మందలించేమాటయేమంటే। మంత్రికుల
మారసుడైన నాకు తగినపనులు దేవరవారి దగ్గెర కలిగియుం
డునగదా అనిన్ని దేవరవారికి నామాటలు వినేదానియం
దు అభిలాషయు గుకదా అనిన్ని పూర్వమందు నేను కా
ర్యతత్పరుడనని మందలించెనని తాత్పర్యము॥

౧౨౩ శ్లో॥ శ్రుతికంఠూయు నరున్ప్రశాంతియొనరించుం దంతనిర్ఘర్షణాద్ధి
స్థితికిం జాలు నఖాగ్రభిన్నయువసచ్ఛేదంబు విశ్వంభరాధి
పతికార్యంబుల నప్రయోజకుడె ప్రాప్తజ్ఞానచాతుర్య
శౌర్యతరోపాయ సంయుప్రియాలపనమేధాకారశీ
లుండిలన్॥

టీక॥ నఖాగ్రభిన్నయువసచ్ఛేదంబు] నఖాగ్ర। కొనగోటిచేతను।
భిన్న। తుంచబడిన। యువసచ్ఛేదంబు। పూరిపుడకే। శ్రుతికంఠూ
యునరున్ప్రశాంతి] ~~యొనరించున్~~। శ్రుతి। చెవిలో బుట్టిన। కం
డూయనరుక్। దురదయనేరోగము నకు। ప్రశాంతి ~~యొన~~
~~రించున్~~ ఉపశమనమును చేయును+। ఒనరించున్+। దంతనిర్ఘర్షణాస్థితికి] ~~[illegible]~~।
దంత। పండ్లయొక్క। నిర్ఘర్షణాస్థితికిన్। నిర్ఘర్షణా। ఒరుసుటయొ
క్క। స్థితికిన్। మరాన్యదకున్+। చాలు] తగినది అ ~~[illegible]~~ గును+ [illegible]
[illegible] అనగా। పండ్లసందు పుడకజొరపడి శ్రమచేయగా ఆశ్ర
మమును నివారించుటకు సమర్థమైనది అని అర్థము॥ ప్రాప్తజ్ఞా

నచాతుర్యశౌర్యతరోపాయసంయుప్రియాలపనమేధాకార
శీలుండు] ప్రాప్త। పొందబడినషువంటి। జ్ఞాన। ~~శాస్త్రజన్యమగు~~ నేర్పుగల
తెలివియును। చాతుర్య। ~~చతురత్వ~~మును। శౌర్యతర। పరాక్రమా
తిశయత్వమును। సంయు। నీతిమార్గమును। ప్రియాలపన। ప్రియ ఒరవిలక్ష్న
మంచిమాటలు ~~తభాషణములును~~। మేధా। ప్రజ్ఞయును। ఆకార। శరీరసౌం
దర్యమును। శీలుండు। సుచరిత్రమును కలిగినసచివుడు+। ఇలన్]
భూమియందు+। విశ్వంభరాపతికార్యంబులన్] విశ్వంభరాప
తి। రాజుయొక్క। కార్యంబులన్। పనులందు+। అప్రయోజ
కుడె] నిరావహకుడుగాడా। ప్రయోజకుడే అవును+। అనగా
కొనగోటగిల్లబడిన పూరిపుడకవంటిది చెవిలోనవను పో
గొట్టేదానికిన్ని పళ్లసందు నచిక్కుకున్నపుల్లను పెరగొట్ట శ్రమ
నివారణ చేసేదానికిన్ని నిశ్శంకాం ~~[illegible]~~ తెలివినేర్పుగలవమయుద్దైన విజ్ఞానచాతుర్యప
~~రాక్రమోపాయనయమార్గప్రియాలాపప్రజ్ఞాస్వరూప~~
మంచిగుణా
సుచరిత్రములుగల మంత్రి భూమియందు రాజుయొక్క పను
లందు నిరావహకుడెటులకాకపోయూన్ని ప్రయోజకు
డే అవునని దమనకుడు పింగళకునితో మందలించెనని తాత్ప
ర్యము॥

౧౨౪ శ్లో॥ పరమశుచిన్ సమిద్బలునపారమహామహిమత్సవత్రియా
స్థిరునిరసించితిం దుపడజేసినత్రిందుపడంగనేర్చునే క్రూరవి

యొకప్పుడేని తలక్రిందుగ బట్టిన నూర్ధ్వశిఖలుడైదరికైన కంబు
సంభవుడధశ్శిఖుడైన నశియించియుండునే॥

టీక॥ పరమశుచిః] పరమ, ఉత్కృష్టమైనషువంటి, శుచిః, పవిత్రత్వము
కల్గినషువంటిన్ని సమిద్బలున్] సమిత్, యుద్ధమందు, బలున్, [illegible]
భుజబలముకలిగి
[illegible]మైనషువంటిన్ని అపారమహామహస్స్] అపార, అం
తములేని, మహామహః, అధికప్రతాపముకల్గినషువంటిన్ని ఉత్సవ
క్రియాస్థిరుః] ఉత్సవ, సకలమైనషువంటివేడుకలందున్న, సంతో
షములందున్న, స్థిరు, చలించనషువంటి పురుషుణ్ని, [illegible]
[illegible] నిరసించి] తిరస్కరించి, క్రిందపడజేసిన]
కిందుపడదోసినా–
అధఃపాతునిగా వించిన, క్రిందపడంగనేర్చునే] అధఃపాతు
డైయుండ శక్తుడగునా, అనగా, క్రిందపడియుండడు, కెరలి]
కోపిం
విజృంభించి, ఒకప్పుడేని] ఒకానొకసమయమందైనాను, తల
క్రిందుగబట్టినన్] తన్ను అధఃపాతశిరస్కునిగా జేసినవాణ్ని,
— అంబుసంభవుడు] అగ్నితుల్యుడైన ఆపురుషుడు, ఊర్ధ్వశి
ఖుడై] ఊర్ధ్వ, ఉదతమైన, శిఖలుడై, ప్రతాపజ్వాలలు కలవా
+ శిరకొనక– మళ్లీవాణ్ని బుల్లుంపక+
డై నశియించియుండునే] తప్పక బడియుండునే, అనగా తప్ప
క బడియుండడు, అగ్నిపక్షము, పరమశుచిః] మిక్కిలి
మోదుగసుల్లలె
పరిశుద్ధుడైనషువంటిన్ని, సమిద్బలు] సమిత్, మంత్రపు చయున్న
[illegible] బలు, సత్వముగాగల్గి

నషువంటిన్ని ఉత్సవక్రియాస్థిరు] ఉత్సవక్రియా, యాగము
లయందు, స్థిరు, దృఢమైయుండేటషువంటిన్ని అపారమహా
మహః] అపార, అంతములేనషువంటి, మహామహః, అధికతే
తక్కువలేని+
జస్సుకల్గినషువంటి అగ్నిహోత్రుణ్ని నిరసించి] అధిక్షేపించి
క్రిందపడజేసిన] అధఃపాతునిగావించిన, క్రిందపడంగ
నేర్చునే, అధఃపాతుడైయుండునా, అనగా క్రిందపడియుం
డడు, కెరలి] విజృంభించి, ఒకప్పుడేని] ఒకానొకసమయమం
తలక్రిందుగా పట్టుకొనిన
దైనాను, తలక్రిందుగబట్టినన్] తన్ను అధఃప్రసారితజ్వా
[illegible]వాణ్ని [illegible] అంబుసంభవుడు] అగ్ని
హోత్రుడు, ఊర్ధ్వశిఖలుడై] ఊర్ధ్వ, మీదికి ప్రాకుచున్న,
శిఖలుడై, జ్వాలలుకలవాడై, దరికైనక] కాల్చక, అధశ్శిఖుడై]
కిందుగా వ్యాపించు
అధోగతమైన జ్వాలలుగలవాడై, నశియించియుండునే]
యుండునా
అనగా అలాగు.
నాశమును జెందియుండునా, నశియించియుండడనుట,
ఆనగా పరిశుద్ధుడై బాహుబలము కలవాడై సంతోషస్థిరు
డైతే జాంతుడైన పురుషుణ్ని క్రిందపడచేసితే క్రిందపడనే
రడు, ఆపురుషుడు ఒకప్పుడైనాను విజృంభించి తన్ను తల
క్రిందుగా చేసినవాణ్ని మహాప్రతాపము కలవాడై దహించు
నుగాక నశించియుండడని తాత్పర్యము॥ లోకమందు మం
డే కొరివిని తలక్రిందుగా జేసితే ఆకొరివియుండదే అగ్ని

పెయాంత్రుడుపైకెగయుచున్నమంటలచేత అట్లుపట్టినవానిని దహిం
చెదిలోకమందుప్రసిద్ధము॥

౧౨౫ క॥ హాలికుడు విత్తుచేనబడునప్పుడెఱుంగడు చాలుచక్కనైతలకెం
నచూచిమంచిదిగదా యనుచు పిమ్మటనట్లు రాజుసొంపలరగభూ
క్షునప్పుడు భటాళినెఱుంగడుప్రస్తుతంబునఁ గెలసము బూ
నినిలువబరికించుప్రభురాజకుడంచునెంతయున్॥

టీక॥ హాలికుడు] (పైరుపెట్టు) కృషిచేసెడుపురుషుడు, విత్తు] బీజమును, చేనబడినప్పు
డు] విత్తనము పొలములో విత్తినప్పుడు, ఎఱుంగడు] తెలియడు, చా
లు] ~~చక్కనై~~ (వీక్షించి) విత్తనపువరుస, చక్కనై] మేలై, తలకొన] మొలా
సుపైకిరాగా, చూచి] పిమ్మటన్] తర్వాతను, మంచిదిగదా యనుచు] వి
త్తనము మేలైనదికాదాయనును, అట్లు] అదేప్రకారము, రాజు]
ప్రభువున్ను, సొంపలరగ] ~~యోగ్యతకొలదిగ~~ సొగసొప్పగాను, భ
టాళి] సేవకసమూహమును, కూర్చునప్పుడు] సంప్రవేశ్చేటప్పు
డు, ఎఱుంగడు] తెలియడు, ప్రస్తుతంబునన్] సమయమువచ్చినప్పు
డు, కెలసము బూని] కార్యమునకు దున్నకృతుడై, నిలువ] స్థిరుడైయుం
డగా, ఎంతయున్] మిక్కిలిన్ని, ప్రభురాజకుడంచు] కార్యనిర్వా
హకుడనుచు, పరికించు] తెలియును, అనగా, కృషిచేసేవాడు
(ఆవిత్తనములుమంచివనినిర్ధారణచేయలేడు)
విత్తునుచేలోవిత్తేటప్పుడు తెలియడు చాలుచక్కనైమొలసు
అప్పైకివచ్చినప్పుడు బీజము మంచిదని తెలిసినట్టుగానే రాజున్ను

ఉసమూహములను కూర్చేటప్పుడు ఆభటులెవ్వరెట్లాగున్నదని తె
లియడు, పిమ్మట కార్యాభిలాషుడై కార్యమందు నిలిచినప్పుడు
ఆభటులెవ్వరెట్లాగున్నదని తెలియునని తాత్పర్యము॥

౧౨౬ తే॥ అతిశయస్థానయోగ్యునిసీచాసనమున, నునుచు విశ్వం
భరావల్లభునకు నింద, మస్తకాంచితకోటీరమండనము
లు, గాళ్లదొడిగినయమ్మర్త్యుకరటియనరె॥

టీక॥ అతిశయస్థానయోగ్యున్] అతిశయస్థాన, ఉన్నతప్రదేశమున
కు, యోగ్యు, తగినపురుషుని, నీచాసనమున] తక్కువైనపీ
ఠమందు, ఉనుచు] ఉంచేటి, విశ్వంభరావల్లభునకు] రాజున
కు, నింద] దూషణము, (అపకీర్తి) అపకీర్తికల్గునుటు, మస్తకాంచితకోటీ
రమండనములు] మస్తక, శిరసునందు, ఉచిత, ఉంచేటందు
కు తగినట్టి, కోటీరమండనములు, కిరీటాలంకారము
లను, కాళ్లదొడిగిన] పాదములందు ధరించిన, అమ్మర్త్యున్
అమనుష్యుని, కరటియనరె] దుర్జనుడని పలకరా, పలు
కుదురు అనుట॥

౧౨౭ ఆ॥ గీ॥ అధమవృత్తికధికునను రించు(ప)తిదిట్టుగుడుచు దె
యాంశకూటకేటుక్కలితముగాశికి నిందగాదటోల్ల నర్పి
కుతిన్నతుండు నిందగుడుచుగాని॥

టీక॥ అధమవృత్తికి] నీచయోగ్యమైన వ్యాపారమునకు+ అధికుం]
గాం ప్రవర్తింప్ అమరించు] నియమించునట్టి+ పతి] రాజు+ | తిట్లుగు
డుచుఁగాదె] నిందఁబడును గదా+ | ఆరకూటకటకకలితమణికి]
ఆరకూటకటక | యిత్తడికడియమందు | కలిత | చెక్కఁబడినట్టి
వంటి | మణికి | రత్నమునకు+ | నిందగాదు] దూషణాలేదు+ | అట్లా
నట్టిన] ఆలాగున చేసిన | అనఁగా | ఇత్తడికడియమందు రత్నా
న్ని ఉంచినట్టి వంటి+ | కుత్తుంఁడు] దుర్జనుఁడు+ | నిందగుడుచుఁగాని]
(ఆ రత్నమునకు నిందలేదనుట)
తిట్లుపడునుగాని ఆ బట్టి దుర్జనుఁడే తిట్లుగుడుచునని తాత్ప
ర్యము॥ మణికి నిందగాదెట్లు అన్న పాఠము కద్దు॥

౧౮ క॥ శిరమున మకుటము రశనాం*భరణము కటి నూపురంబు ప
దమున బోలెన్* గురు బంధు భటుల నిల్పన్* వరుసనుత్తమమ
ధ్యమాధమస్థానములన్॥

టీక॥ శిరమున] ~~శీర్ష~~(తలయం)దు | మకుటము] కిరీటము+ | కటి] ~~[illegible]~~(నడుమునం)
దు+ | రశనాభరణము] ~~[illegible]~~(వడ్డాణ)ము+ | పదమున] పాదమందు+ | నూపురంబు బోలెన్] ~~[illegible]~~(అందెవలెనే)+ | ఉ
త్తమమధ్యమాధమస్థానములన్] ఉత్తమ | ఉన్నతస్థానమందు
మధ్యమ | సామాన్యస్థానమందు | అధమస్థానములన్ | నీచస్థా
నములందు+ | గురుబంధుభటుల] గురు | పూజ్యులను | బంధు |
బాంధవులను | భటుల సేవకులను+ | నిల్పనగున్] ఉంచదగును+
అనఁగా | మకుటాదిభూషణములను | శిరస్సుమొదలైన స్థాన

ములందు పెట్టునట్లుంచుదురో అదేలాగున ఉత్తమమధ్యమాధ
మస్థానములందు గురువులు మొదలైనవారిని వారివారి యోగ్య
తతెలిసి ఉంచతగునని తాత్పర్యము॥

౧౯ చ॥ పురుషవిశేషశీల విరిబోఁడియు వాలు విపంచి శాస్త్రముం*
దురగము వాణియున్నరుఁడు దొడ్డతనంబు వహింతురట్లు
తాం*పురుషవిశేషశీల విరిబోఁడియు వాలు విపంచి శాస్త్ర
ముం*దురగము వాణియున్నరుఁడు దొడ్డతనంబు వహిం
పరుర్వ్యన్॥

టీక॥ పురుషవిశేషశీల] పురుష | మనుష్యశ్రేష్ఠునియొక్క | విశేషశీల | అధి
కప్రకారముచేతను+ | విరిబోఁడియున్] స్త్రీజనమున్+ | వాలు] ~~[illegible]~~(కత్తి)
~~[illegible]~~(యును)+ | విపంచి] వీణయును+ | శాస్త్రమున్] సాంఖ్యయోగాదిశ్రుతమును+
తురగము] అశ్వమును+ | వాణియున్] ~~భాషణము~~(మాటలు!)ను+ | నరుఁడు]
మనుష్యుడును+ | దొడ్డతనంబు] గొప్పతనమును+ | వహింతురు] పొం
దుదురు+ | అట్లు] అదేప్రకారము+ | కాపురుషవిశేషశీల] కాపురుష
నీచుఁడైన మనుష్యునియొక్క | విశేషశీల | అధికప్రకారముచేతను+ |
విరిబోఁడియున్] స్త్రీజనమును+ | వాలు] ~~[illegible]~~(కత్తియు)ను+ | విపంచి] వీణా
యును+ | శాస్త్రమున్] చదివినశ్రుతమును+ | తురగము] గుఱ్ఱమును+ |
వాణియున్] ~~భాషణము~~(మాటలు)ను+ | నరుఁడు] పురుషుఁడును+ | దొడ్డత
నంబు] గొప్పతనమును+ | ఉర్వరన్] భూమియందు+ | వహింపరు]

పొందరు। అనగా ఉత్తమపురుషనిష్ఠులైన షాశ్రయములు చేతనైన జెప్పిన స్త్రీజనముమొ
దలైన అందరు గొప్పతనము వహింతురు। అధమపురుషనిష్ఠులైన షాశ్రయము చేతనైన జెప్పిన స్త్రీజనాదులు దొడ్డతనమును పొందర
నిక్కి దమనకుడు పింగళకునితో చెప్పెనని తాత్పర్యము॥

శ్లో॥ ఇది సర్వగాలమాత్రంబు దీనిచేతనేమియగు నని నన్నవజ్ఞ జే
యకుము॥

టీక॥ ఇదిసర్వగాలమాత్రంబు ఇది] ఈజంతువు। సర్వగాలమాత్రం
బు] నక్కశరీరముగలది। దీనిచేత] ఈనక్కచేత। ఏమియగు నని] ఏమి
కార్యము కాగలదు అని। నన్నవజ్ఞ జేయకుము] నన్నుతిరస్కార
ము కావింపకుము॥

౧౨౦ క॥ హరిసూకరరూపంబున । హరిణాదిమృగాకృతులమ
హర్షులు గజమై హరసుతుడు పూజ్యులయ్యుం డరె వా
రల గౌరవము కడమ బడియెనె కో॥

టీక॥ హరి] శ్రీమహావిష్ణువు। సూకరరూపంబున] వరాహాకారముచే
తను। హరిణాదిమృగాకృతుల] హరిణాది। జింకమొదలైన।
మృగాకృతులు] మృగ। నానావిధజంతువులయొక్క। ఆకృతుల।
శరీరములవంటి శరీరములుగలుగుటచేత। మహర్షులు] మునీశ్వ
రులున్ను। గజమై] ఏనుగమొగముగలవాడై। హరసుతుడు] వి
ఘ్నేశ్వరుడున్ను। పూజ్యులైయుండరె] అర్చితులైయుండరా।
పూజితులైయున్నారు। వారలగౌరవము] వారల। ఆశ్రీమ

హావిష్ణుమొదలైనవారియొక్క। గౌరవము। దొడ్డతనము। కడమబ
డియెనా కో] తక్కువబడెనా యేమి। తక్కువబడెనే లేదు గదా అనగా।
పూర్వమందు। శ్రీమహావిష్ణువు వరాహావతారమెత్తినందున
దొడ్డతనానకు తక్కువబడలేదు ఆదేప్రకారము ఋషులున్ను స్వే
చ్ఛచేత మృగరూపధరులై నీచత్వమును పొందలేదు। విఘ్నేశ్వరు
డు గజముఖుడై ప్రభావసంపన్నుడు కాకపోలేదు। నీచమృగా
దులరూపములు ధరించిన్ని విష్ణుమొదలైనవారు జగత్పూ
జ్యులై ప్రకాశించిరి। అటువలెనే కార్యనిర్వాహకసమర్థులైన
పురుషుడున్ను నీచాకృతి ధరించినమాత్రముననే అవమాన్యు
డు కాడని ప్రభువునకు తోచేటికొరకు దమనకుడు పింగళకుని
తో విన్నవించెనని తాత్పర్యము॥

క॥ అశక్తుండైన భక్తుండు భక్తిలేని శక్తుండు నప్రయోజకులు
త్యాజ్యులనేను పరమభక్తుండ శక్తుండ నత్యాజ్యుండన
న్నుగౌరవంబు జేయుము॥

టీక॥ అశక్తుండైన భక్తుండు] అశక్తుడైన। సమర్థుడు గానట్టి।
భక్తుడు। సేవకుడున్ను। భక్తిలేనిశక్తుండున్] భక్తిలేని। సేవచేయ
లేని। శక్తుండు। సమర్థుడున్ను। అప్రయోజకులు] కా
ర్యనిర్వాహకులు కానివారలై। త్యాజ్యులు] విడువ తగినవా

కలు। నేనుం బరమభక్తుండ। నేను] నేనైతేను। విశేషముగా సేవచేయఁగలవాఁ (పరమభక్తుండ)
డను। శత్రుండ] సమర్థుండను। అత్యాజ్యుండ] విసర్జించఁదగనివాఁడను।
అనఁగా సేవచేసి శత్రుఁడనైననేను విసర్జించఁదగువాఁడనుగాను। సన్మా
దరంబుచేయుము। నాయందు గురుత్వము కల్గఁజేయుమని దమనకుఁడు
పల్కుచున్నాఁడు॥

౧౮౧ క॥ పతినయదూరుఁడైనభటపఙ్క్తియు నీతికిఁబాయుఁ దత్ప్రధానత
బుధులుండరా బుధజనంబులు లేమిని ధర్మమూర్జితస్థితిగను
నన్యధర్మమున జేసి యఘంబులు పుట్టు వానిచే నతులవిప
ద్దశల్ పెరుగు నవ్విపదాయతి రాజ్యముం జెడున్॥

టీక॥ ~~పతినయదూరుఁడైన~~ పతి] రాజు। నయదూరుఁడైన] నీతివిచారణకు
దవ్వునను౦డెడువాఁడైనట్లాయెనా। భటపఙ్క్తియు] సేవకసమూహ
ము నృపు। నీతిబాయును] న్యాయమార్గము లేనిదాను। తత్ప్రధానత]
~~బుధులుండరు~~। తత్। న్యాయదూరస్థుఁడైనయారాజు యొక్క ప్రధా
నత। మంత్రిత్వమందు। బుధులు] పండితులైన జనులు। ఉండరు]
నిల్వరు। ఆ బుధజనంబులు లేమిన్] ఆ పండిత ~~సమూహ~~ (సమూహ) ములు లేకపోవు
టచేత। అధర్మము] అన్యాయము। ఊర్జితస్థితిగను] ఊర్జిత। బ
లవత్తరమైన। స్థితిగనున్। మహాన్నతను గాంచును। అనఁగా అన్యా
యమే బలిష్ఠతమై నిల్చును। అన్యధర్మమునఁ జేసి] ఆ యన్యాయము
చేత। అఘంబులు పుట్టు] దురితములు కల్గును। వానిచేన్] ఆ

(పాపపుపనులు) దుష్కృతములచేత। అతులవిపద్దశల్] అతులాః సరిలేని। విపద్దశల్। ఆపద
లు। పెరుగున్] విస్తారములౌను। అవ్విపదాయతి] ఆయాపదలచే
త। రాజ్యముఁ జెడున్] దేశము పనిచెడిపోవును॥

వ॥ అని దమనకుండు పలికిన పింగళకుండు తనిప్రసాదపూరసనాలోకనం
బుల నాలోకించి॥

టీక॥ అని] ఇట్లనఁగని। దమనకుఁడు పలికిన] దమనకుండు మందలించిన। పిం
గళకుండు] మృగరాజైనపింగళకుఁడు। అతని] ఆదమనకుని। ప్రసా
దపూరసనాలోకనంబులన్] ప్రసాద। ప్రసన్నత్వమే। పూరసర। ము
దుగాఁ ప్రసరిస్తున్నట్టి। ఆలోకనంబులన్। చూపులచేతను।
ఆలోకించి] చూచి। అనఁగా అదమనకునియందు ప్రసన్నుండైకరు
ణాకటాక్షములచేత పింగళకుఁడు చూచెనని తాత్పర్యము॥

౧౮౨ ఉ॥ వాసికివచ్చెకుందఁగనివాఁడవె రాజ్యము నీనయంబునన్ జేసెదగా
దనిన్నడవసేవకులెవ్వరునాకు పెద్దవిశ్వాసము నీయెడం గలది
శత్రుఁడు చక్రుఁడు నిన్నుఁబోలనో। ప్రేమసఖి విన్నవదనమొప్ప
కవచ్చితివేమి చెప్పుమా॥

టీక॥ వాసికివచ్చెకుందఁగనివాఁడవె। వాసికి] నామేలుకున్నవచ్చెకున్] రా
ణింపఁదానకును। తగనివాఁడవే] యోగ్యుఁడవు కావా। యోగ్యుఁడవే
నను టా। రాజ్యము నీనయంబునన్ జేసెదగాదె। రాజ్యము]। మృగా

ధిపత్యము నసు। నీనయంబు నర్క్] నీతికుశలత్వము చేతను। చెసెదకాదె।]
పరిపాలనచేసెవాడనుకాందా। చేయునే చేసూత్రు పునాన్నిసని భారముతో
నిగ్రహవస్సేవకులెవ్వరు। నిగ్రహవ] నిన్నుదక్క। స్సేవకులెవ్వరు] భటులెవ్వా
రలు। నీయొద్ద] నీయందు। నాకు] విశ్వాసము పెద్ద] నమ్మికె విశ్వాసము
నిన్నుబాల్యల] నీవంటి। శత్రుడు] సమర్థుడున్నా। భక్తుడు] సేవకుడున్నా।
కలడె] కలడెవేడు। అనగా। నీతో సమానమైన శత్రుడున్న భక్తు
డున్నలేడనేమాట పింగళకుడు పల్కెను॥ బహుమాస వ్స] మిత్రుడవైన
ఓ దమనక। వదనము] మొగము। విన్ననై] చిన్నబోయినదై। ఒప్పకె] చా
గునే। వచ్చితివేమి] ఎందు నిమిత్తమే తెంచితివి। చెప్పుమా] పలుకుమా॥
౧౭౩ క॥ నావిని దమనకుడనుదేవా విన్నపమొకటి వారివాంఛర్నధి
గాంభీర్యము నిలిచితివిదియేలా విన్నని మోము తాల్కెలంగ
నమది తాల్క్॥
టీక॥ నావిని] ఈప్రకారము పింగళకుడు మందలించగా ఆమాటవిని।
దమనకుడు] దమనకుడనెడు ప్రధాని। అను] ఇట్లు పలుకును।
దేవా] అధిపతివైన పింగళక। విన్నపమొకటి] మనవి యొకటి గలదు।
వారివాంఛర్న] జలాపేక్షచేతను। వడిగా] ~~వాంఛ~~। తీవ్రముగా
పొంపుటు] ప్రతెంచుచున్నా। విన్ననిమొగముతో] ఇదముసుపొందిన ముఖము
తో। కలంగినమది తాల్చె] కలకపొందిన మనసుతో నున్నావు। నిలిచి
తివి] నిలువబడితివి। ఇది యేల] ఇట్లు నిలువబడ దమే మిహ తు

105

వచేతను॥
౧౭౪ వ॥ అని విన్నవించిన దమనకునకు పింగళకుండిట్లనియె మచ్ఛరణ్యం
బగు నీయరణ్యంబపూర్వసత్త్వాధిష్ఠితంబై యున్నయది యిట్లు
గుటయెంత శబ్దం బల్పంబు పుట్టించుటయు దానంజేసి
యుంగవైకల్యంబా విర్భవించె ఽఽఽఽఽఽఽఽఽఽఽఽఽఽఽ
౧౭౫ నైట్లనిన విలయసమయసముజ్జృంభమాణ పుష్కలావర్త
కాంబుదవిధంబున శబ్దగ్రహంబులకధికతాపంబానర్చ్
బు నద్వికమ్మనమె కృతయుపూర్వదుర్వారఘోషంబు వీతెరనా
౧౭౬ కర్ణించితిమంత్రప్రతిబద్ధశక్తియగు ఫణాధరంబు విధం
బునస్రుక్కితి నీవాకర్ణింపవకా శబ్దానురూపశార్వబల
మహత్త్వంబగు సత్త్వంబచ్చోట గలిగియున్నయదిమజ
యరాజ్యంబునకుఁ బాసి నివాటిల్లకుండునే యనినిట్లు
రుపనిగుడించు పంచాననంబునకు దమనకుండిట్లనియె॥
టీక॥ అని] ~~విన్నవించినది~~ ఈప్రకారము బుద్ధి। విన్నవించిన] మనవిచే
సినను। దమనకునకు] దమనకుడనే మంత్రికి। పింగళకుండిట్లని
యెను] దమనకునితో పింగళకుడు యీలాగనిచెప్పెను। మచ్ఛర
ణ్యంబగు నీయరణ్యంబు] మత్। నాకు। శరణ్యంబగు ఉనికి
శరణ్యమైన
నివాసమైన పట్టువంటి। ఈ యరణ్యంబు। ఈ అడవి। అపూర్వస

త్వాధిష్ఠితంబై] [illegible]। అపూర్వ।ముండువేనషువంటి।
సత్వ। జంతువుచేత। అధిష్ఠితంబై। నివాసముచేయబడ్డదై।
ఉంటున్నది॥
యున్నయది] అట్లగుట] ఆయపూర్వమైన జంతువు యీఅరణ్య
ముండుకల్గునే। అంతశ్చాంచల్యంబు] పుట్టించుటయను। అంతః। మ
నస్సందు। చాంచల్యంబు। చంచలత్వమును। పుట్టించుటయు] పా
దము చేయుటయు। దానంజేసి] ఆమనశ్చంచలత్వముచేతను। అంగ
వైకల్యంబు] [illegible] విభ్రమించె। అంగ। అవయవములకు। వైకల్యంబు।
వివర్ణత్వము। ఆవిర్భవించె] పుట్టెను। ఎట్లనిన] పలాశంబేను। విలయ
సమయసముజ్జృంభమాణపుష్కలావర్తకాంబుదవిధంబున] విల
యసమయ। ప్రళయకాలమందు। సముజ్జృంభమాణ। వెస్సగా
ఒప్పు
[illegible] చుండెడి। పుష్కలావర్తక। పుష్కలావర్తకమను యూ పేరుకల్గినషు
వంటి। అంబుదవిధంబున। మేఘమువలెను। శబ్దగ్రహంబులకు] శ్రో
చెవు
[illegible] లకు। అధికతాపంబానర్చుచు] విస్తారపరితాపమును చేయు
చు। అద్దికన్నె] ఆయరణ్యభాగమందు। ఒక్కయపూర్వదుర్వార
ఘోషంబు] ఒకానొకటైన। అపూర్వ।ముండువేనషువంటి। దుర్వా
ఉరుత్తగం
ర। [illegible] పకూడని। ఘోషంబు। ధ్వని। వీతేర] రాగాను। ఆకర్ణించితి]
వింటిని। మంత్రప్రతిబద్ధశక్తియగుఫణాధరంబువిధంబున] మం
పాములను వశ్యముచేసుకొనేగరుడమంత్రములు
త్ర। [illegible] చేత। ప్రతిబద్ధ। కట్టబడినషువంటి। శక్తియ
గు। [illegible] సామర్థ్యము కల్గినషువంటి। ఫణాధరంబువిధ

బున। పాముపలెను। స్రుక్కితి] శాంతిపిలితి। నీవాకర్ణింపవకో] నీవు ఆధ్వ
నిని వినలేదో యేమో। (అనగా। నీవు ఆశబ్దమును వినాబిపో వినలేదో
అని సందేహాస్పదముగా మందలించడము)॥ శబ్దానురూపశౌర్య
బలమహత్వంబగుసత్వంబు] శబ్ద। నాచేత వినబడిననాదమున
కు। అనురూప। సదృశమైనషువంటి। శౌర్య। విక్రమమున్ను। బల। శరీ
రస్థసత్వమున్ను। మహత్వంబగు। మాహాత్మ్యము కలిగినషువంటి। స
త్వంబు। క్రూరజంతువు। ఆచోట్ల కలిగియున్నయది] ఆస్థలమం
దు నివసించియున్నది। మదీయరాజ్యంబునకు] మదీయ। నాస్వదై
కారతన
[illegible]మైన। రాజ్యంబునకు। రాష్ట్రమునకు। హాని] పనిచేటు। వాటిల్లను
డునే] పుట్టకపోవునా। పుట్టుతున్నది అని అర్థము। అని] ఇట్లామంద
పెద్దవూపిరి విడువుచున్నటువంటి
వించి। నిట్టూర్పునిగుడించుచు] దీర్ఘనిశ్వాసమును వర్థిల్లాంచుచు
[illegible]। పంచాననంబునకు] సింహమయినపింగళకునకు। దమన
కుండిట్లనియె [illegible]। దమనకుడుయీప్రకారము మంద
లించెను॥

౧౮౭ క॥ జలమున సేతువుచెడిన పలుకులభేదంబుచెనుటపాటం
జాడి చెలిమిం రహస్యము సర్వం దలచని పనిజెడును నిగూఢ
తరమంత్రంబున్॥

టీక॥ జలమున] [illegible]। ఉదకవేగముచేత। సేతువు] కట్టయున్ను।

వెడఁదప్పుపులుకుల. భయోత్పాదకవాక్యము లచేత. భీతుండు. భయపడినవాఁడున్నూ, చెనటిపాటిగన్. కేవలదుష్టమైన. చాడిన్. క్రొండెపుమాటలచేత. చెలిమి. స్నేహమున్ను. రహస్యమైన మరుఁగుమాటలు నార్పం దలచని. గుప్తముచేసేకైరకు ఆలోచించనపువంటి. నిగూఢతరమంత్రంబున్. నిగూఢతర. మిక్కిలి బైటపడనీగూఢసపువంటి. మంత్రంబు. రహస్యాలోచనము. పనిచెడు. భగ్నమైపోవును. అనఁగా నీటిపెల్లి వపడి హావేగముచేత కట్టిసేతువువలెను భయంకరవాక్యములచేత. భీతుని వలె. దుష్టమైనచాడిచేత. స్నేహమువలె. బయటపడకుండని మంత్రాలోచనము గుప్తముచేయనందుచేత పనిచెడిపోవునని భావము॥

౧౮౫ క॥ నీతెరువు నిలచలన్మహీజాతలతాఘాతభగ్నసంగరభేరీ
జాతరవశ్రవణామహాతాంతరహృజ్జీర్ణజంబుకముకతంబు
యెనన్॥

టీక॥ నీతెరువు. నీమార్గము. అనిలచలన్మహీజాతలతాఘాతభగ్నసంగరభేరీజాతరవశ్రవణామహాతాంతరహృజ్జీర్ణజంబుకముకతన్. అనిల. వాయువుచేత. చలత్. కదలుచున్నటువంటి. మహీజాత. వృక్షముయొక్క. లతా. తీగెలచేత. ఘాత. కొట్టబడినటువంటి. భగ్న. చెడిపోయినటువంటి. సంగర. జగడమందలి. భేరీ. నగారా పల్లి జాత. పుట్టినటువంటి. రవ. శబ్దముయొక్క. శ్రవణా. వినడముచేత. మహాతాంతర. మిక్కిలిభయపడిన అధికముగా చలించుచున్నటువంటి. హృత్. హృదయము మనస్సు కలిగినటువంటి. జీర్ణ. శిథిలమైనటువంటి. జంబుకము. నక్కయొక్క. కత ఆవేళన్. కథ. ఆరెమ్ము. అనఁగా. నీమార్గము వాయువుచేత చలించుచున్నవృక్షశాఖలచేత కొట్టబడినవైచెడిపోయిన యుద్ధభేరియందు పుట్టినశబ్దశ్రవణముచేత చలించినహృదయము కలిగిన నక్కకథవలెనాయెనని పింగళకునితో దమనకుడు వచించెనని తాత్పర్యము॥

౧౮౬ క॥ నావిని పింగళకుఁడు నయకోవిదుఁడు దమనకుని జూచి గు
ణారత్నసముద్రా వినియెదనీకథజెప్పుమా వాచాపాటవం
బమర నాకనుచున్॥

టీక॥ నావిని. ఈప్రకారము చెప్పఁగా విని. పింగళకుఁడు. ఆపేరుగల పింగళకుఁడనే సింహరాజు. నయకోవిదుఁడు. నయ- న్యాయములందు- కోవిదు- నేర్పరియైన నీతిమార్గచతురుఁడైన. దమనకా. ఆపేరుగల దమనకుడనే మంత్రిని. చూచి. కనుంగొని. గుణరత్నసముద్రా. గుణా. సుగుణములనే. రత్న. మణులకు. సముద్రా. సాగరమువంటివాఁడ దమనకా. వినియెదన్. ఆలకించెదను. నాకున్. పింగళకుడనైననాకు. ఈకథజెప్పుమా. ఈజంబుకవృత్తాంతము నుపల్కుమా. వాచాపాటవంబమర. వాక్పటుత్వమెప్పఁగా. అనుచున్. అనఁగాను॥

౧౮౭ క॥ దమనకుఁడిట్లను చిరవిచిత్రవిచిత్రమ సింహపురనికటవటుతాం
తారమున నొకనక్క నాఁడు గాత్రమున నెనసరి తిరుగఁగా
కట్టెడురన్॥

టీక॥ దమనకుడు] దమనకుడనే (యొక్క పేరిటి) వాడు, ఇట్లను] ఈప్రకారముగా పలుకును, చి
రమిత్రము] చిర, శాశ్వతమైన, మిత్రము, పరాక్రమము కల్గిన పింగళకి,
మిత్రము సింహపురనికటవట కాంతారమునకు ౼ , మిత్రముసింహ,
మిత్రమసింహమనే (యొక్క) పేరు కల్గిన, పుర, పట్టణము యొక్క నికట, సమీపవం
దవి, వట కాంతారము నకు, మఱ్ఱి అడివికి, ఒకనాడు] ఒకదివసమందు
(అడుగులుంచుట వల) గాఢత్రమమును] గాఢ, దృఢమైన, త్రమము న, పాదసంచారత్వము
చేతను, నే నరిగి] నేను పోయి, తిరుగగా] సంచరించుచుండగా, కట్టె
దురకన్] కన్నులకెదురుగాను॥

౧౬౧ శ్లో॥ జన్యముకాంతకుంతపరుషక్షతిపాతి బృహద్రథాళిరా ౼
జన్యము హస్తిమస్తతరసక్షతజద్రవలబ్ధదైత్యదౌర్జన్య
ము భానుభేదిఘనసాహసపూజనరాజమానపర్జన్య
ము జూచె పరున్షితశావజవిస్రసమేతవాతముల్॥

టీక॥ కాంతకుంతపరుషక్షతిపాతి బృహద్రథాళిరాజన్యము] కాం
త, వాడితనముచేత ఒప్పుచుండేటటువంటి, కుంత, ఈటెల
(యొక్క) చేతను, పరుష, కఠినముగానైన, క్షతి, గాయములు కల్గి, పాతి,
పడుచుండేటి, బృహత్, విస్తారమువైన, రథాళి, స్యందన
సమూహమందవి, రాజన్యము, రాజులు కల్గినటువంటిన్ని హ
స్తిమస్తతరసక్షతజద్రవలబ్ధదైత్యదౌర్జన్యము] హస్తి, ఏనుగల

యొక్క, మస్త, శిరస్సులందవి, తరస, వేగంపమందున్న, క్షతజద్రవ, రక్తప్రవా
హమందు, లబ్ధ, ఆసక్తమైన, దైత్య, రాక్షసుల యొక్క, దౌర్జన్యము,
దౌష్ట్యము కల్గినటువంటిన్ని, భానుభేదిఘనసాహసపూజనరా
జమానపర్జన్యము] భాను, సూర్యమండలమును, భేది, (ని) పగల్చి స్వర్గ
(మునకు పోవు) భిగమనములు చేయుచుండేటటువంటి, ఘన, శ్రేష్ఠమైనటువంటి, సాహ
స, శూరుల యొక్క, పూజన, (అర్చిం) పూజించుటయందు, రాజమాన, (ఒప్పు) ప్రకాశిం
చుచుండే, పర్జన్యము, దేవేంద్రుడు కల్గినటువంటి, జన్యము] (యును) యుద్ధభూ
మిని, పరున్షితశావజవిస్రసమేతవాతములే] పరున్షిత, పూర్వది
వసమందే మృతిని జెందినటువంటి, శావ, పీనుగల (కుంపులవాళ్ళ) సమూహములందు
ను, జ, పుట్టినటువంటి, విస్ర, దుర్గంధము తోడను, సమేత, కూడుకు
న్నటువంటి, వాయువుల్, గాడ్పులు, చూపెన్] కనుపించజేసెను, అ
నగా వాడిగల యీటెలచేతనైన గాయములు కలిగి భూమియం
దు పడుచుండేటటువంటి రథసమూహముల మీదనున్న రాజులు
కల్గినటువంటిన్ని, యేనుగల తలలయందుగల వేగముందున్న ఆర
క్త ప్రవాహములయందు ఆసక్తులైన రాక్షసుల దుర్జనత్వము కల్గినటు
వంటిన్ని సూర్యమండలమును భేదనముచేసి స్వర్గాభిగమనులైన
శూరులను పూజించేటి దేవేంద్రుడు కల్గినటువంటి యుద్ధభూమి
ని లోగడి దినమందు చచ్చిన పీనుగలందు బుట్టిన దుర్గంధము
తో కూడుకున్న వాయువులు అనక్కైన తనకు చూపెనని తాత్ప
ర్యము॥

౧౬౨ చ॥ కదనమొకింత జేరనరుగన్ విరుగంబడియున్న తేరులున్ బ్రి
దులుటవేనిరేమి సుగులు పెంటలుగాన్న జిరాగురాలు పెంగ
దురుడిబోని నెత్తురులు గాంటపుటెండలఁ గ్రాగి చిక్కనై పొం
దలు మెదళ్లు నాంత్రముల క్రొవ్వులు జూచి ప్రహృష్టమూ
ర్తినై॥

టీక॥ కదనము] యుద్ధభూమిని గూర్చి, ఒకింత జేరనరుగన్] కొంచెము ద
గ్గరికి బోగాను, విరుగంబడియున్న తేరులున్] భగ్నములై పడితము
లైన రథములున్ను, బ్రిదులుటవేనిరేమిసుగులు] బ్రిదులుటవేని, కద
లనట్టివంటి, ఏనుగులు, గజములున్ను, పెంటలుగాన్న జిరాగురా
లు] పెంటలుగాన్న, తిప్పలుగాంపడివుండేటి, జిరాగురాలు, వజ్ర
కవచములుగల అశ్వములున్ను, పెంగదురుడిబోని నెత్తురులు] పెంగ
దురుడిబోని, మిక్కిలి దుర్వాసనబోని, నెత్తురులు, రక్తములున్ను, గా
ంటపుటెండల] (మిక్కిలి ఉయిన) గాఢమైనట్టివంటి యాతపములచేత, గ్రాగి] కాం
గబడి, చిక్కనై] దట్టమై, పొందలు] ఒప్పుచుండేటి, మెదళ్లు] మాంస
ఖండములున్ను, ఆంత్రముల క్రొవ్వులు] ఆంత్రములు, ప్రేగులయొ
క్క, క్రొవ్వులు, కొవ్వులున్ను, చూచి] కనుగొని, ప్రహృష్టమూర్తినై
(సంతోషించిన) ప్రహృష్టు, పులకాంకితమైన, మూర్తినై, శరీరముకలవాడనై॥

౧౬౩ వ॥ మరియు నక్కలన సమున్నాళపుండరీకవ్యాకీర్ణంబగుట కా
సారంబును విఖండఫలకాండమండితంబగుట యారా

మంబును మోఘప్రాసవిలాసంబగుట కర్ణాలక ప్రబంధంబు
౧౬౪ ను ననంగవిహారయోగ్యంబగుట మత్స్యమాంసంబును న
ష్టకబంధవాహినీబంధురంబగుట శ్రీస్వసమయంబును
బహుద్విజవిరాజమానంబగుట యాగంబును నాత్మ
జ్ఞానపాంశుపరిసంపూర్ణంబగుట గంజానిలయంబును విభా
గకృతచరణంబుగా పునశ్శ్లోకపతనంబున విస్తృతాకరా
౧౬౫ వ్యూహంబగుట యుద్ధఖంబును కర్ణశల్యసైంధవభీష్మదు
ర్నిరీక్ష్యంబగుట సుయోధనాయోధనంబును ప్రయుక్తశక్తి
పాతనిర్ధూతధరాధిపప్రాగల్భ్యమగుట కుమారసంగ్రామం
బును నవఖండమనోహరంబై యొప్పు భాషావిశేషంబు
ను శరసాంబ్రిసుప్తపురుషోత్తమంబై శరత్కాలంబునను కరించె
నప్పుడు॥

టీక॥ మరియు] అటు తరువాతను, అక్కలన] ఆయుద్ధభూమి, సమున్నా
ళపుండరీకవ్యాకీర్ణంబగుట] సమున్నాళ, ఉన్నడాపెయినకాడలు
కలిగినట్టివంటి, పుండరీక, శ్వేతచ్ఛత్రములతోడను, వ్యాకీర్ణంబగు
ట, అంతటనిండియుండుటను (వల్లను), సమున్నాళ, పెసనగాంపొడవుగా
నెత్తబడిన కాడలు కలిగినట్టివంటి, పుండరీక, తెల్లదామరలతోం
డను, వ్యాకీర్ణంబగుట, సంపూర్ణంబగుట ([illegible]) కాసారంబును] తామ
రకొలనును, విఖండఫలకాండమండితంబగుట]

ఋను। అఖండ। ధనకలుగానటువంటి। షల। బాణాస్త్ర భాగములు కలి
గినట్టి। బాణములచేతను। మండితంబగుట। అలంకరింపబడుటచే
తను। అఖండ। సమగ్రములైన। ఫల। పండ్లయొక్క। కాండ। సమూహ
ములచేతను। మండితంబగుట। ఒప్పబడినదవుట వల్లను। ఆరామంబును
ఉపవనంబును। అమోఘప్రాసవిలాసంబగుటను। అమోఘ। వెడలన
టువంటి। ప్రాస। కుంతెలయొక్క। విలాసంబగుట। ప్రకాశము కల్గుట
వల్లను। అమోఘ। వ్యర్థములుగాని। ప్రాస। ప్రాసములనే ఛందోలక్ష
ణములయొక్క। విలాసంబగుట। శోభ కల్గుట చేతను। కర్ణాటకప్రబం
ధంబును। తెనుగుకల్పనాకథను॥ అనంగవిహారయోగ్యంబగుట
[illegible]। అనంగ। క్షేత్ర
వేశ్యలు కాళ్ళు మొదలైనవి లేని
చరణాద్యవయవరహితములైన మొండెములకు। విహారయో
గ్యంబగుట। సంచరించుటకు। యోగ్యమగుటచే
తను। అనంగవిహారయోగ్యంబగుట। అనంగ। మన్మథునియొక్క
విహార। సంచారమునకు। యోగ్యంబగుట। తగియుండుట వల్లను మన్మ
థుమానసంబును। చైత్రమనే నెల్లయును। నష్టకబంధవాహినీబంధురం
బగుట। క్రొత్తదనము కలుగుట। నష్ట। నాశనములైన। కబంధ। మొం
డెములు కల్గినటువంటి। వాహినీ। సేనలచేత। బంధురంబగుట। సాం
ద్రమగుటయును। నష్టకబంధవాహినీబంధురంబగుట। నష్ట। పోయి
నటువంటి। కబంధ। ఉదకము కల్గినటువంటి। వాహినీ। నదుల

చేత। బంధురంబగుట। రమణీయమగుటచేతను। గ్రీష్మసమయంబు
ను। ఏంతకాలమును॥ బహుద్విజవిరాజమానంబగుట। ఆరామంబు
ను। బహు। విస్తారములైన। ద్విజ। కంకకపోతాదిపక్షులచేత। విరాజమా
నంబగుట। ప్రకాశింపబడినదగుట వల్లను। బహు। అనేకులైన। ద్విజ। బ్రా
హ్మణులచేత। విరాజమానంబగుట। ఒప్పబడినదగుట వల్లను। ఆరా
గంబును। యజ్ఞము॥ అనాత్మజ్ఞానపారంపరీసంపూర్ణంబగు
ట। [illegible]। అనాత్మజ్ఞాని। ఆయుధహంతవై దేహాస్వ
తివేని పురుషులయొక్క। పారంపరీ। సమూహముచేత। సంపూర్ణం
బగుట। నిండియుండుట కలుగుట వల్లను। అనాత్మజ్ఞాన। సురాపానము
చేత పరవశులైన దేహస్మృతిలేని పురుషులయొక్క। పారంపరీ। గుంపు
చేత। సంపూర్ణంబగుట। నిండియుండుట వల్లను। గంజానిలయంబును। మదిరాగృహం
బును। అనగా। సారాయి అమ్మెయిల్లు। విభాగీకృతచరణంబుగా
పున। విభాగీకృత। ఖండింపబడినటువంటి। చరణంబుగా। పున। విభా
[illegible]
రణంబుగా। పద్యంబు చదవవలెను।
[illegible] శ్లోకపఠనంబును। పద్యము చదవడము
ను॥ ని। పద్యం శశిచ శ్లోక ఇత్యమరః॥ అవ్యక్తతారకాప్రవా
హంబగుట। అవ్యక్త। కనబడనటువంటి
తారకా। నల్లగుడ్లయొక్క। ప్రవాహంబగుట। సమూహము కల్గు
ట వల్లను। అవ్యక్త। కానబడని। తారకా। నక్షత్రములయొక్క। ప్రవా

వేతను
హంబగుట। సమాహము గల్గుట్టు। ఆహార్యంబును] ప్రాతఃకాలంబు
నకు కర్ణ శల్య సైంధవ భీష్మ దుర్నిరీక్ష్యంబగుట] [illegible]
[illegible]। కర్ణ। చెవులచేత। శల్య। బాణములచేత। సైంధవ। గుఱ్ఱాలచేత। భీ
ష్మ। భయంకరమైనట్టి గ్రాహము। దుర్నిరీక్ష్యంబగుట। చూడ శక్యము
వల్లను। యూపెరుగులఁజూర్వ పుత్ర
గుట్టు। కర్ణ। [illegible] చేత। శల్య। మద్రాధిపునిచేత। సైంధవ। జయ
ద్రథునిచేత। భీష్మ। శాంతనవునిచేత। దుర్నిరీక్ష్యంబగుట। చూచు
టానికి అశక్యముగుట్టను। సుయోధనాయోధనంబును] సుయో
ధన। దుర్యోధనునియొక్క। ఆయోధనంబును। యుద్ధమును నూత్ప్రయు
క్త శక్తి ప్రాంత నిరూఢ ధరాధిప ప్రాగల్భ్యమగుట] [illegible]
[illegible]। ప్రయుక్త। ప్రయోగింపబడినట్టువంటి। శక్తి। సబలమనెడు
ఆయుధవిశేషములయొక్క। ప్రాంత। పదునుచేత। నిరూఢ। ఎగరక్కొ
ట్టబడినట్టువంటి। ధరాధిప। రాజులయొక్క। ప్రాగల్భ్యము గుట।
ప్రౌఢత్వము కల్గుట్టను। [illegible]
[illegible]। ప్రయుక్త। ప్రయోగింపబడిన। శక్తి। శక్తి అనేపేరుక
లిగిన ఆయుధముయొక్క। ప్రాంత। పదునుచేత। నిరూఢ। ఎగరకొ
ట్టబడినట్టువంటి। ధరాధిప। క్రౌంచపర్వతముయొక్క। ప్రాగల్భ్యం
బగుట। ప్రౌఢత్వము కల్గుటను। కుమార సంరంభంబును] కుమార।
సుబ్రహ్మణ్యస్వామియొక్క। సంరంభంబును। విజృంభణత్వంబు

ను। నవఖండ మనోహరంబై] యోషాభాషా విశేషంబునను। నవ। నూతన
మైన। ఖండ। శర్కరశకలములచేత। మనోహరంబై। మనస్సునకు రమ్యం
బై। నవ। నూతనమైన। ఖండ। శర్కరవలెనే। మనోహరంబై। ఒప్పుచు
న్నట్టువంటిదై। యోషాభాషా విశేషంబును] యోషా। స్త్రీలయొక్క
భాషా విశేషంబును। వాగ్విశేషంబును। రసాభిసుప్త పురుషోత్త
మంబై] [illegible]। రస। భూమి
యందు। అభిసుప్త। నిద్రింపబడిన్న। అనగా। పచ్చినేలపడియున్నా
రని అర్థము। పురుషోత్తమంబై। మనుజశ్రేష్ఠులు గలదై। [illegible]
[illegible]। రస। సముద్రోదకమందు। అభిసుప్త। యోగ
నిద్రితుడైనట్టువంటి। పురుషోత్తమంబై। శ్రీమహావిష్ణు కలిగినదై। శ
ఆరుఋతువులలోను కల్గిన
రత్కాలంబున్] శరత్సమయంబును। అనుకరించెన్] అనుసరించెను।
అప్పుడు] ఆసమయమందు। ఈవచనములు లోకవిగిన సమాసము
లకు ప్రకృతమైన యుద్ధభూమి పక్షముగా మొదట అర్థము వ్రాసి
యా అర్థముతో కూడానే ఉపమానమైన వస్తువులకు ఆప్రా
కృతమైన అర్థముతో కూడానే యీరెండో అర్థము వ్రాశి
యున్నది క్రమముగా తెలియవలసినది॥

౧౬౬ క॥ దూరస్త్రాణాధురీణా మహారణామున నేమి జెప్పనాశ్చర్యక
రంబై కొండసితో వినుమొకే। భేరినినదంబు కర్ణపిశితము గల్గెన్॥

దూరవ్యాపిణాఘురణభయంకరమున్]
టీక॥ దూరవ్యాపిణాం। అసువులుగోయినట్టివంటి జంతువులను। ఘురణా। వపిం
చినట్టివంటిన్ని। మహత్। అధికమైన। రణాము నే। ఉద్భ్రమించుండు।
ఏమిజెప్పన్] పలుకవలశినదేమి। ఆశ్చర్యకరంబై] అబ్బురము (అద్భుతము) ను చేస్తున్న
ట్టివంటిదై। రోదసితో] భూనభోంతరముతోకూడాను। ఒకభేరి
నినదంబు] ఒకనగారాధ్వని। కర్ణపిశితము (వలు) కర్ణ। చెవులయొక్క పి
శితము। మాంసమును] ఆగల్భైన్] భేదించెను। ఆనగారా చర్మినవు
ను షాన్యదిజంతువులను ధరించినట్టివంటి రణభూమియందు మహా
దుర్ఘతవతా వేల్లుగాను భూనభోంతరముతో కూడానొక నగా
రాధ్వని నా చెవులలోని మాంసమును భేదించెను। ఆ ధ్వని యిట్టివం
టిది అని చెప్పశక్యము కాదని తాత్పర్యము॥

౧౬౭ తే॥ భయము దాఁజొచ్చెము క్కన్నబంటియయ్యెఁ గెరలు జరదాగ్ని
ములుదుకింకరోమి। హాహతోస్మి కృపయా సాన్వయమిండానెడు
రతిఁ బలలపారణాకరు గంగబాంటుగామి॥

టీక॥ భయము] ఆనగారాధ్వని వినుటవల్లనైన భీతి (వెరపు)। తాఁ దోఁచ] వెంటవెం
టనే। ముక్కన్నబంటి యయ్యెన్] ... । ముక్కుమట్టుక
(మొదలు) ను। అనగా యీనగారాధ్వని వినుటవల్లపుట్టిన భయము ముక్కన
టూపిరి అడకుండాచేసెనని భావము। భయము విస్తరించెనను టు। కె
రలుజరదాగ్ని] ...। కెరలు। విజృంభించుచుండే। జఠరా
గ్ని] ఆకటివంటచేత। కువులుచు] పరితపిస్తున్నవాఁడనై। కింకరో
మి] ఏమి (సే) తును। హా] ఖేదము। హతోస్మి] కొట్టబడినవాఁడనైతి

ని। కృపయా సాన్వయమి] ఎక్కడికి పోయ్యేను। అనెడు రతి] అనేటి విధముచేత।
పలలపారణాకు] (పలలను తినే టందు) ...ను। అరుగంగబాంటుగామి]। పోయ్యే
విధముగా నందుచేత॥

౧౬౮ నించినభీతి మేనడఁక నేనొకయించుకసేపు బుద్ధి శంకించి దీని
మియెయుకొ్కా పరికించెదగాక నిచేరి ముందర గాంచితివాఁత
పాంతపరికంపిత భూజలతాహతిన్ దిశల ఘటించు రవంబు
నను మొక జీర్ణసమిద్ధత భేరిచేరువన్॥

టీక॥ నించినభీతి] నించిన। నిండినట్టివంటి। భీతి। (వెరపు) భయము చేతను। మేనడఁక
దె] దేహము కంపించగా। నేనైకయించుకసేప్పు। నేను] నేను ఒకయిం
చుకసేప్పు] కొంతకాలము। బుద్ధి] ...] బుద్ధిచే మతియందు। శంకిం
చి] సంశయించి। ఇదియేమియెయుకొ్కా ఇది] ఈ ధ్వని। ఏమి యెయుకొ్కా]
ఏమోను। చేరి] దగ్గరికి బోయి। పరికించెదగాక] విమర్శించెదను।
అని] ఈప్రకారము మనస్సులో అనుకొని। ముందరన్] ఎదుటను। చే
రువన్] (దగ్గరను) సమీపమందు। వాతపాతపరికంపితభూజలతాహ
తిన్] వాత। గాలియొక్క। పాత। విసరటము చేతను। పరికంపి
త। చలించబడినట్టివంటి। భూజ। వృక్షములయొక్క। లతా। శాఖ
లయొక్క। ఆహతిన్। కొట్టుటచేతను। దిశల ఘటించు రవంబు
దిశలన్] దిక్కులను। (బలురవంబు) ఘటించు। భేదించుచుండేటట్టివంటి। రవంబు
ధ్వనిని। ఈను] పుట్టించుచుండేటట్టివంటిన్ని। జీర్ణసమిద్ధత

భేరి] జీర్ణ, శిథిలమైనప్పటికిన్ని, సవిద్ధత, యుద్ధభూమియందుపడి
నప్పటి, భేరీ, ఒకనగారా నన్, కాంచితి] చూచితి నని

౧౫౮ కనుగొని చర్మసంగతదారువుగ నిశ్చయించి మెల్లన నంఘ్రివిదు
చునరిగి కదిసి తద్భేరీ మధ్యము వ్రచ్చి లోపల నరయ నిర్మాం
సుషుగుడు మేను గాంచ దలజే కులకె మహాభోజనం బని
వెలువడి మేను వులచి నల్లడులు జూచి కరటకగృధ్రాయూక
కంకాదుల శవామిషాదులదొరికినరాం ధన్యశీలకే

౧౦౦ ఆటవెలది॥ దంతిపలలము శ్వేతరసంబు శాంకవ క్షత్రవ్యము ప్రమాంసఖం
డకాం డములివి గయున్ననరులపొలసునదిని గాంధర్వ తుకము
ననుంటి గాదె తాయుత॥

టీక॥ కనుగాని] చూచి, చర్మసంగతదారువుగ] చర్మ, పశుచర్మము (తోలు) తోడను,
సంగత, కూడుకున్నప్పటికిని, దారువు, కాష్ఠనిర్మితభాండము గాను
నిశ్చయించి] నిష్ప్రపంచ వేసి మెల్లన] తిన్నగా, అంఘ్రి విదుచు] పాదములు వే (అడుగులువే)
ట్లు చు, అరిగి] దగ్గరికి బోయి, కదిసి] సంస్పర్శించి, తద్భేరీ మధ్యము
వ్రచ్చి, తత్, ఆకరణాభూమియందలి, భేరీ, నగారా యొక్క మధ్యము,
వెంగరు వ్రచ్చి] చీల్చి లోపల నరయ, లోపలన్] భేరీ అంతఃప్రదేశము
నందు, అరయ] చూడగా, నిర్మాంసుషం బగుడు] మనుష్యుడు లేకపో వ
ట (వెలినే) మేను] శరీరము, పొందల] విడిచిపెట్టి, ఇట్లుగా వేడు
చే మహాభోజనంబు] మహత్, అధికమైనప్పటికి, భోజనంబు,

భక్షి, చేకుర] చేకూరెను, అని] ఈలాగున మనస్సులో అనుకొని, వెలువడి] బ
యటికి వచ్చి, మేను వులచి, మేను] శరీరము నూ, వులచి] ఇట్టట్టు తిప్పుకొని,
నల్లడలు చూచి] నాలుగు దిక్కులను వీక్షించి, కరటగృధ్రాంబూకక
దుల శవామిషాదుల, శవామిషాదుల] శవ, పీనుగల యొక్క, ఆమిషా
దుల, మాంసమును భక్షించే టప్పటికి, కరటగృధ్ర్ౌబూకకంకాదుల]
కరట, కాకులు న్ను, గృధ్ర, గద్దలు, ఉలూక, గూబలు, కంకాదుల,
పంతగద్దలు మొదలైన పక్షుల నూ, తోంలి] అవతలికి పరుగెత్తజేసి, నిరాం
ధన్యశీల] నిరాంధ, అద్దము లేనప్పటికి, శీల, గవి హారము చేత, దంతిప
లలము] దంతి, ఏనుగల యొక్క, పలలము, మాంసము న్ను, అశ్వతరసం
బు] అశ్వ, గుర్రాల యొక్క, తరసంబు, మాంసము న్ను, శాంకవక్షత్రవ్యము]
శాంకవర, ఎద్దుల యొక్క, క్షత్రవ్యము, మాంసము న్ను, ఉప్రమాంసఖండ
కాండము] ఉష్ట్ర, ఒంటెల యొక్క, మాంసఖండ, పిశితకలమము (పెలుసులు నరుల) యొ
క్క, కాండము, సమూహము న్ను, ఇవి గయున్ననరులపొలసు నూ] ఇవి గ
యున్న, చచ్చిపడియున్న, నరుల, మనుష్యుల యొక్క, పొలసు, మాంస
ము న్ను, తిని] భక్షించి, గాంధర్వతుకము న] గాంధ, దృఢమైన, కౌతుక
ము న, సంతోషముచేతను, తెలుపు] మొదట నూ, ఉంటిగాదె] నివసించి
తినిగదా॥

౧౦౧ క॥ రవణాశ్రవణామాత్రంబునవేవిం, తెలుసుకొని నిశ్చయించవగుము
శబ్దంచే దిక్కున నాకర్ణింపంబడి యెనద్ది కృనకును నన్నబనుప్రమంతయుం
దెలిసివచ్చెదననంపింగళకుండట్లచేయుమని యెనట్లు నియు

క్రుం(?)డైన దమనకుండు సకల మృగసంచారశూన్యం బగు యమునా

ప్రాంతకాంతారంబున కరిగి పురోభాగంబున॥

టీక॥ శ్రవణామాత్రంబున] ~~శబ్దము~~। శ్రవణా। ధ్వని యొక్క। శ్రవణామా

త్రంబున। విన్నంతనే। ఏమి] ఏమిగనుకనుం। తెలుసుకొనుమైన]। ఆశబ్దము దేని

వల్లనైనది గనుకొరిగి। నిశ్చయుం డవగుడవు] (వెరవులేనివా) ~~వరుసరహితుండు~~ డవుకమ్ము।

~~శబ్దంబేదిక్కున నాకర్ణింపంబడియె~~। ఏదిక్కున] ఏదిగ్భాగమందు। శ

బ్దంబు] (చెప్పుడు) ధ్వని। ఆకర్ణింపంబడియె] వినబడియెనో। అద్దిక్కునకు] ఆప్ర

దేశనకు। నన్నుపనుపు] నన్ను (అంపించుము) ~~పంపుము~~। అంతయుం దెలిసివచ్చెద। అంత

యున్] ఆధ్వని యొక్క। స(ంగతి సంతానము)మగ్రము న్ను। తెలిసివచ్చెద] ఎరిగికొని వచ్చెద। అ

నన్] ఈప్రకారము వందింపగ। పింగళకుం డట్లచేయుమనిన। పింగ

ళకుండు] పింగళకుడనే సింహము। అట్లచేయుమనియెన్] నీవు నాతో

జెప్పిన ప్రకారము కావింపుమని పల్కెను। అట్లు నియుక్తుండై। అట్లు]

ఆప్రకారము। నియుక్తుండై] పంపబడినవాడై। దమనకుండు] దమ

నకుడనే నక్క। సకలమృగసంచారశూన్యంబగు] సకల। సమస్తమైన (ముత్తై)।

(జింకలు పులులు మొదలైన మెకములు) (తిరుగుటచేత)

మృగ। ~~[illegible]~~ యొక్క। సంచార। ~~వలననగు [illegible]~~

(ళైన) ~~[illegible]~~ శూన్యంబగు। భయంకరమగు। యమునాప్రాంతకాం

తారంబున ~~కరిగి~~ (క్రుంత)। యమునా। కాళిందీనదియొక్క। ప్రాంత। సమీప

(చెంతను) ~~ముందు~~ండే। కాంతారంబునకున్ (దవికి) ~~అరణ్యమునకు~~। అరిగి] పోయి।

పురోభాగంబున] ముందరను। ~~[illegible]~~ ఎదుట॥

సీ॥ చెవజిగిర్చు శృంగములు శృంగములం బ్రకటింప ఘోరిశోభావహా

నైకపాదములు పాదములం దలపింప జంగమ గ్రావము భంగిభా

నుభవకక్ష్యమునన్ విహరించువానిసంజీవకు గాంచి మెచ్చి నిలిచెన్

మృగధూర్తకుమారుడు తొల్లన్॥

టీక॥ చెవజిగిర్చు శృంగములు] చెవజిగిర్చు। సారవర్ణములను ప్రకటింపజే

సెటి। శృంగములు। సంజీవకుని కొమ్ములు। శృంగములన్] ~~ప్రకటింపు శృంగ~~

~~ములన్~~। పర్వతశిఖరములే ననుటను। ప్రకటింప] తెలియజేయగా। ఘోరిశో

భావహానైకపాదములు] ఘోరి। అధికమైన। శోభా। కాంతిని। వహ

న। ధరించుచున్నట్టి। ఏక। ముఖ్యములైన। పాదములు। చరణా

ములు। అనగా। సంజీవకుని కాళ్లు। పాదములన్] ప్రత్యంతపర్వత

ములే యనుటను। దలపింప] తలపింపజేయగా। జంగమగ్రావముభం

గి] సంచరించుచుండే కొండవలెను। భానుభవకక్ష్యమునన్] భానుభవ

యమునానదియొక్క। కక్ష్యమునన్। తీరమందు। విహరించువాని] సం

చారముచేసెటి। సంజీవకున్] సంజీవకమనే యెద్దును। కాంచి] చూచి।

అరమోడ్చెన్] ఆచూచినసమయమందు। మృగధూర్తకుమారుడు] గో

మాయుపుత్రుడైన దమనకుడు। మెచ్చి] దండమువెట్టి। నిలిచెన్] నిలు

వబడెను॥

వ॥ అట్లు విని తత్త్వంబు నెరపి తైవారంబుచేసి యంత నిచ్చట నాగమన కార్యం

బడుగంబడినవాడై॥

టీక॥ అట్లు వినితతత్వంబు నెరపి] అట్లు] ఆప్రకారముగా] వినితత్వంబు] విన

(అడకువ) (అగుపరచి)
వినయావనతుఁ డై రపి] ప్రకాశింపచేసి। కైవారంబు చేసి] స్తోత్రము చేసి।
అతనిచేత] ఆ సంజీవకునిచేత। ఆగమనకారణంబడుగంబడినవాఁడై। (పనిని)
ఆగమనకారణంబు] తాను వచ్చిన ప్రయోజనము। అడుగంబడి
నవాఁడై] ప్రశ్నచేయఁబడినవాఁడై॥

౧౦౩ చ॥ హృదయము పల్లవింపనతఁడిట్లను నెంతయు సమ్మదంబునన్।
బ్రాహ్మణుల విశిష్టసమాగమము పూర్వము నీకైనదొమ్మనవానితోఁ
గదిసి యఖండసఖ్యము నగాలము తీతముగా నొనర్పఁ జెన్నది
దరినెంచి మందదగునాం మృగనాథులు వేఱె మైత్రికిన్॥

టీక॥ అతఁడు] ఆదమనకుఁడు। హృదయము] మనసు। పల్లవింప] చిగిర్చఁగను।
ఇట్లను] ఈప్రకారము పలుకును। ఎంతయు సమ్మదంబునన్। ఎంతయు]
(మిక్కిలి) అధికమైన। సమ్మదంబునన్] సంతోషముతోఁ దను। పాదవితి] కూఁడు
కొనినవాఁడనైతిని। నీసమాగమము] నీసాంగత్యము। అపూర్వము]
మును పెన్నఁడు లేనిది గదా। నీకైనదొమ్మనవానితోఁ] నీకునరి దొమ్మనవానితోఁ
కదిసి] కలుసుకొని। అఖండసఖ్యము] అఖండ। ఎడతెగని। సఖ్యము
(తెలిసి) నన్ మిత్రత్వముచేత। కాలము తీతముగా నొనర్ప] దినములు
గడపించేటట్టు చేయకను। ఇన్నది] ఈయము నయనే సరిమ్మ మొక్క
దతి] తీరము డు। జంటి నుండదగు నాఁ] ఒక్కఁడవే నివసించుటకు యుక్త
(నగా) మా। తగదని అర్థము। మైత్రికి] చెలిమికి। మృగనాథులు] సింహములు
వేఱె] వేఱపోయిరా। ఉన్నారని అర్థము॥

౧౦౪ క॥ అనఘచరిత్ర పింగళకుఁడన్మృగరాజిటు నుండు సన్మహోఘు నని ప్ర
ధాననందనుని గాను బుద్ధినెరుంగు నీకు నాయనఘుఁ డిం
తమైత్రి సమయించెదనన్ బనిగా మ్మమారుతంబు నలముగాం
దినట్లయి యుగునాం తఁడు నీవు నుచెల్మిచేసినన్॥

టీక॥ అనఘచరిత్ర] అనఘ। నిర్మలమైనపువంటి। చరిత్ర। నడవడిగలవాఁడ। ఓసం
జీవకుఁడా। పింగళకుఁడన్] పింగళకుఁడనే పేరు కలిగిన। మృగరాజు] సిం
హము। ఇటు నుండు] ఇక్కడనే వసించును। (అమ్మహోఘుఁడని) అమ్మహోఘుని। ఆపింగళ
కుని యొక్క ప్రధాననందనుని గాం। మంత్రికుమారుని గాం। నను] నన్ను।
బుద్ధి] మనీషయుండు। ఎరుంగు] తెలుసుకొనుము। నీకున్] నీకున్ను। ఆయ
(చెలిమిని) నకున్] ఆపింగళకునకు। మైత్రి] మిత్రత్వము। ఘటింతు] పొందింతు
ను। సమయించెదన్। ఇదె] ఇప్పుడే। సమయంబు] మంచి (తరి) అవసరము। నన్
(కలిమిచే సేవనికొడంబడు) నన్ను। పనిగా మ్ము] ఈ సఖ్యకార్యమునకు ప్రేరింపుము। ఆతఁడు] ఆ
మృగరాజై నట్టి పింగళకుఁడు। నీవును] సంజీవకుఁడనే నీవున్ను। చెల్మిచే
(స్నేహము) సినన్] స్నేహముచేసినట్లైతే। అనలము] అగ్ని। (గాలి) వాయువు। మా
రుతము] గాలి। వాయువు। గూఁడినట్లు] జతచేరినట్లు। అగునన్। అప్పుడు। అ
నగా అగ్ని వాయువుతోడ జతఁ గూడినట్లై అధికుఁడు స్వతంత్రు
(అగుపడు) డై ప్రకాశించు। చుండే మహాబలవంతుఁడైనవాయువుతో కలసి ప్ర
కాశించినట్లు బలవంతుఁడైన నీవొక్కఁడవే యీయడవి నాం న
దీతీరమందు సంచరించియుండే వానికంటె పరాక్రమశాలి
యై బలవంతుఁడైన పింగళకునితో స్నేహము చేసితేను॥

చిది. ఆస్నేహము సంపాదించుటకు నేను సమర్థుడను నీకు ఆపింగళకునకు స్నే-
హము అయ్యేదానికి యిదే సమయమని దమనకుడు సంజీవకునితో చె-
ప్పెనని భావము॥

౧౦౫ క॥ అనవిని దమనకుని గనుంగొని సంజీవకుడు బలికె గొబ్బున నను
రలంజని చెల్మిఁజేయువా మాకెను కూలతమె రయము మృగా-
ధిపుతోడన్॥

టీక॥ [illegible]. అనిన। ఈప్రకారము దమనకుడు పలుకగా వి-
ని [illegible] కన్గొంచి। దమనకుని। ఆదమనకుని। కనుంగొని
చూచి। సంజీవకుడు [illegible] సంజీవకమనే వృషభము చెప్పెను। వురలన్ అ-
తిగొబ్బున। శీఘ్రముగ। చని పోయి। మృగాధిపతోడన్ మ-
పింగళకునితోడను। అనుకూలత ఆనుకూల్యము। వెంరయు ప్రకాశించ-
గా। మాకు। మాయిద్దరికి। చెలిమి స్నేహము। చేయుము। సంపాదించుము॥

౧౦౬ క॥ పొమ్మన నెమ్మనములరం గ్రమ్మరి మృగధూర్తకుల శిఖామణి చిం-
తాసముచ్ఛ్రితాకృతిం బతికి నమ్మరంగాంచి వినతుడై నిలుచు-
న్నన్॥

టీక॥ పొమ్మన అరుగుమనగా సు[illegible]। నెమ్మనము హృదయము। అ-
లరన్ ఒప్పగా। గ్రమ్మరి తిరుగ పోయి। మృగధూర్తకుల శిఖామణి।
గోమాయువంశశ్రేష్ఠుడైన దమనకుడు। అమ్మరన్ అ[illegible]
[illegible]నే। చింతాసముచ్ఛ్రితాకృతిన్ చింతా। వనసనరూప-
మైన మనోవిచారముచేత। సముచ్ఛ్రిత। నిశ్చేష్టితమైన। ఆకృతిన్।

దేహము కలిగిన। పతిన్ ప్రభువైన పింగళకుని। కాంచి చూచి। వినతుడై।
నమస్కృతుడై। అనగా। నమస్కారము చేసినవాడై। నిలుచున్నన్ నిలువబడి
యుండగను॥

౧౦౭ క॥ కనుంగొని పింగళకుండు ఇట్లను సనయా మంత్రితనయ యిచ్చో-
టికి నాం యున్నమతిగైకొని పోయిన పని యేమి యెంతయు నర్థితనిన
పలికెన తండున్॥

టీక॥ కనుంగొని। ఆదమనకుని జూచి। పింగళకుడు। సింహరాజైన పింగ-
ళకుడు। ఇట్లను। ఈప్రకారముగా బల్కెను। సనయా। నీతిశాస్త్ర
విచారముతో కూడుకొనినవాడా। మంత్రితనయ। ప్రధానకుమారుడైన
ఓదమనకా। ఇచ్చోటికి। ఆశబ్దము బరవుగల ప్రదేశమునకు। నా-
యనుమతి గైకొని పోయిన। నా యాజ్ఞవహించి యరిగి వెంచినప్పు-
డంటి। పని। కార్యము। ఏమి। యెంతయు నర్థితనిన। ఏమి చేసితివని పింగళ-
కుడు పలికెన్ [illegible] ఆదమనకుడు [illegible] చెప్పెను॥

౧౦౮ క॥ పొనపోనకాన నకు దేవర। పనుపున జనియు చటు గంటి ప్రళయాం-
తనటు దృశ్యనని నదు ఘోరత్రిగిరినిభ। తనునభ్రం కషవిషాణాధ-
రుగంధురన్॥

టీక॥ దేవరపనుపున దేవర। ప్రాజ్ఞులగు తమ యొక్క మిక్కిలి దేవరవారి యొక్కను ట।
పనుపున। ఆజ్ఞచేతను। పోనపోన। మెల్లమెల్లగా [illegible]నేను। అరణ్యము
నకు। చని। పోయి। అచట। ఆయరణ్యమందు। ప్రళయాంతనటు దృశ్య
నని నదు। ప్రళయాంతకల్పక్షయకాలమందు। నటత్ క్రీడించెటి

ఘనమేఘములవలెనొప్పునదియు। ధ్వనివంటి ధ్వనిగలిగినదియునగు వంటిదన్ని। గోత్రగిరి
నిభతను] గోత్రగిరి। కులపర్వతములతోడను। నిభ। సమానమైనదియునగువంటి।
తను। శరీరముకలిగినదియునగువంటిదన్ని। అభ్రంకషవిషాణాధరు] అభ్రంకష।
ఆకాశమును ఒరసుచున్నట్టి। విషాణా। కొమ్ములను। ధరున్। ధరించిన
(వృషభమును) వంటిదాన్ని అనగా। వృషభమని చెప్పదగినదియు। కట్టెదురన్] ఎదుం
దరను। కంటి] చూచితిని॥

వ॥ భవత్కర్ణశృంగాలయమానంబగునప్పటి భయంకరధ్వానంబునిను
నుద్దేశించి యుటుగానేరుంగుదుము॥

టీక॥ భవత్కర్ణశృంగాలయమానంబగు] భవత్। నీయొక్క। కర్ణ। శ్రోత్రముల
కు। శృంగాలయమానంబగు। చెవులవలెనే ఆచరించుచుండేటు
వంటి। అప్పటి భయంకరధ్వానంబు] అప్పటి। నీవు నదికిపోయిన సమ
యమందలి। భయంకరధ్వానంబు। భయంకర। (వెరపును) చేయుచుండే।
ధ్వానంబు। ధ్వని। నినున్] నిన్ను। ఉద్దేశించి] గురిజేసి చేయుటగా] కాం
చించినట్లుగా। ఎరుంగుదుము] తెలుసుకొంటిమి॥

౧౦౯ క॥ అలతుల బారిని నరుమహాబలులాపాఘనులగాని పవ
మానుడిలం బలుచెరుకునే బహుశాఖాకులగగనస్పర్ధి
వృక్షకోటులదక్కన్॥

టీక॥ మహాబలులు] మహాత్। అధికమైన। బలులు। సత్వముకలవారలు।
ఘనులగాని] దొడ్డవారినేగాని। అలతుల] స్వల్పులను। పొరిగాన

ను] వధించరు। పవమానుడు] వాయువు। ఇలన్] భూమియందు। బహు
శాఖాకులగగనస్పర్ధివృక్షకోటుల] బహు। అనేకములైన
శాఖా। కొమ్మలయొక్క। కుల। సమూహముచేతను। గగనస్పర్ధి। గ
గన। ఆకాశమును। స్పర్ధి। ఒరయుచుండేటి। వృక్షకోటుల। (చెట్లగుంపు) తరుసమూ
లను। తక్కన్] విడిచిపెట్టి। పులుచెరకునే] తృణములను భేదించు
నా। భేదించదనుట। ఆహా] ఆశ్చర్యము। అనగా మహాబలవంతు
లుదొడ్డవారలనేసంహరింతురుగాని స్వల్పులసంహరించరు। యె
లాగంటే భూమియందు వాయువు అనేకములైన కొమ్మలతో
ఆకాశమును వొరసుచుండే గొప్పవృక్షసమూహములను విడిచి
పెట్టి తృణములను యేలాగున భేదించడో ఆలాగని దమనకుడు పిం
గళకునితో చెప్పెనని భావము॥

౧౧౦ క॥ ఈదృశబలవంతుని నీపాదములకు పాయనంబు బెట్టెదవే
దా నాదెసమెచ్చన నిర్భరానందప్రేమమున సింహమాతి
నికనియెన్॥

టీక॥ ఈదృశబలవంతుని] ఇటువంటి సత్వముకలిగినవానిని। నీపాదము
లకున్] నీ (కాళ్లకు) చరణములకు। ఉపాయనంబు (విడు) బెట్టెదవు] కానుకనుంచెదవు। నా
దెస] నాయందు। మెచ్చ] ఈకార్యము చేయగలడని మెప్పునీకుపుట్టె (కానుకము)
(అనేక) యోరీతిగా దమనకుడు పలుకగా। నిర్భరానందప్రేమమునన్] నిర్భ
రానంద। మితిలేనిసంతోషవంటి ప్రేమమునన్। ప్రియముచేతను। సింహము] పిం
గళకుడు। అతనికనియెన్] ఆదమనకునితో పలికెను॥

౧౧౧ క॥ నీవనగ నంతవాఁడవ్వగా వాసంరావభిదురఘాంతంబున ధైర్యా
విననుగలచు నచ్చలి దేవేగము యనిన నతఁడు డెచ్చై నవచ్చెన్॥

టీక॥ నీవనగ] ~~[illegible]~~ నీవనంగా, అంతవాఁడవ్వగావా] అట్లు కార్యనిర్వా
పుకాాా-అనగా-స్థాయువని యర్థము॥
హకము చేయఁగలవాఁడ ~~[illegible]~~, సంరావభిదురఘాంతంబున] సం
రావ, అతనికంఠధ్వని అనేటి, భిదుర, వజ్రాయుధము యొక్క ఘాం
బునన్, తెంట్లుటుచే తను, ధైర్యావిన] ధైర్య, దీపుసముచేత, అవి, పర్వ ~~[illegible]~~
ముకంటా
~~[illegible]~~ డనైనే, నను] నన్ను, కలచు] కలతచెట్లు చుండేటప్పువంటి, అచ్చలి] ఆ
బలవంతునకు కైవేగము] శీఘ్రముగాను, తే] తెలుకరమ్ము, అనిన] ఈప్రకా
రము పింగళకుఁడు మందవించిన, అతఁడు] ఆదమనకుఁడు, తెచ్చెన్] వెం
టపెట్టుకొని తెచ్చెను॥ వచ్చెన్] ఆసంజీవకుఁడు తెంచెను॥

౧౧౨ క॥ వచ్చినసంజీవకునకు బాంచ్చెము వేకలమ్మగాఁ ధిపుఁడు సౌహా
ర్దంబచ్చుపడనెడురు సనికెని తెచ్చిన దృష్టాసనప్రతిష్ఠితు
జేసెన్॥

అలవ్విగాధిపుఁడు] ఆసింహరాజు, పాచ్చ్రము లేక] [illegible] చినవేక్ష
టీక॥ వచ్చినసంజీవకునకు] ~~దమనకుఁడు తెంచి కెనిరాగా~~ నేతెంచినసం
జీవకునకు, సౌహార్దంబచ్చుపడ] సౌహార్దము] స్నేహము, అచ్చుపడ]
ప్రకటమయ్యేటట్లుగాను, ఏడురుసని] ప్రత్యుద్థానము చేసి, కాని
పిలిపించుకొనివచ్చి
తెచ్చి] ~~[illegible]~~ సదృష్టాసనమున] సదృష్ట, సమా
నమైన, ఆసనమున, పీఠమందు, ప్రతిష్ఠితుఁ జేసెన్] కూర్చుండ పెట్టెను॥

౧౧౩ తే॥ తనువు ప్రాణంబు విరియును తావిభాను, డెండపము నావె
నలమృగాధ్యక్షుఁ, డతఁడు, పాలు నీరు సు గూడిన పగిదిసం

డిఁ, రతిశయమ స్నేహమూన నయ్యుండిరి లోన॥

టీక॥ తనువు] శరీరము నన్ను, ప్రాణంబు] జీవుఁడు నన్ను, విరియును] పుష్పము నన్ను,
తావి] పరిమళము నన్ను, భానుఁడు] సూర్యుఁడు, ఆతపము] ఎండయు నన్ను,
బోలెన్] వాఁటివలెనే, అలమృగాధ్యక్షుఁడు] ఆపింగళకుఁడు, అతఁడు]
ఆసంజీవకుఁడు, పాలు నీరు గూడిన పగిదిన్] క్షీరోదకములు కలసి
నట్లుగానే, అతిశయస్నేహము] అధికప్రేమ, లోనన్] వారలయందు
పొందగా, అయ్యుండిరిలోనన్] ఆయరణ్యమందు, ఉండిరి] తనప్రీ
వయుచేస్త్రీ
వంటివారైరి॥ అనగా జీవదేహమ్మాన్యయముగాను న్న పుష్పము వా
యెంత
సనవలెను న్న, సూర్యుడు, సూర్యాతపము వలెను న్న, పాలు నీళ్లు కలి
చెలిమిచే తమెప్పుడుయె
సినరీతిగాను న్న, ఆ పింగళక సంజీవకులనోన్యమున్న అవినాభా
కబాయని వారై
వసంబంధులై, ఆయరణ్యమందు స్నేహ ~~తిశయము పొందగా~~
డిరని భావము॥

౧౧౪ వ॥ ఇట్లు పింగళసంజీవకులనోన్యప్రసన్నస్నేహప్రవర్ధమానులై యె
రులకవశాంశంజీకయేక(గ్రీ)వంచ్చైయుండ నను జీవులు పొలపె
ట్టులేకనాకటచెంది రెయుండెనియుం బోవదావదబడినస్చె
ట్టకువంతంజింతిదమనకుండు కరటకుంజేరంబోయి యిట్లు
ర్వనిగుడించుతలవంచుకెనినవంతంబతని నాలోకించి॥

టీక॥ ఇట్లు] ఈపూర్వోక్తప్రకారముగాను, పింగళకసంజీవకులు] సింహ
వృషభములు, అనోన్యప్రసన్నస్నేహప్రవర్ధమానులై] అన్యోన్య,
చెలిమి
పరస్పరులయందు, ప్రసన్న, నిర్మలమైనటువంటి, స్నేహ, మిత్రత్వము

చేతను । ప్రవర్ధమానుడవై] వృద్ధిఁ బొందుచున్నట్టివాఁడవై । ఒరులకు కవ
కాశంబీక । ఒరులకు] పరులకు । అవకాశంబీక] అంతర్యమియ్యక । అ
నగా సందియ్యక । ఏకశ్రీవంతుండై] ఒకభావమై । ఇద్దఱొకటైయున్నంత । ఉం
డి] ఉన్నవారు కాఁగా । అనుజీవులు] భృత్యులు । పాలుపెట్టువేక] పంపకింప
కుండుటవేక । ఆకటనుండి] ఆకలిని బొంది । ఎండినయట్టు బోవు] ఎక్కుడిక్కైనా
జనగా । తాళ్ళే తాఁకు । వదబడినన్] తపింపబడినన్ । అచ్చెట్లకు] అక్కడకు
వంతఁ జింతిలి । వంతన్] మనోదుఃఖరూపమైన విచారముచేత । చింతి
లి] చింతచేసి । ఆలోచించి । దమనకుండు] దమనకుఁడు । కరటకుం జేర
బోయి] కరటకునివద్దికి జని । నిట్టూర్పుని గుడిచి] ఊర్ధ్వశ్వాసము విడిచి । నిశ్వాసవాయువు న
ను ప్రకటింపచేసి । తలవంచుకొనినన్] శిరస్సును నమ్రముచేసికొనగా । అ
తండు] ఆకరటకుఁడు । అతని] ఆదమనకుని । ఆలోకించి] చూచి ॥

౨౧౫ తే॥ దమనక యేపనేనిన తప్పునె యెప్పను జెట్టనీ నిమిత్తము నజనిం
చెగాదె పతిదండకుని నెలవేగ వంచుహస్తము దెమలించి రోత
డిచి సమ్మతినుండగ దైవమిచ్చనేని సమకొని వీరిద్దరకు సఖ్యము
జేయకరయున్న సాగదే॥

టీక॥ దమనక] ఓదమనకా । ఏపనేనిన్] ఏకార్యమైనను । తప్పునె] తప్పునా ।
అతిక్రమించునా । తప్పదనుట । ఇప్పుడు చెట్ట] కీడు గా ప్పకిడు । నీనిమిత్త
ము నజనించెగాదె] నీవల్లనుంచి ఉత్పత్తియైనది కాదా । నీవల్లనుంచే
అయినదానుమనుట । పతిదండకు] ప్రభువైన పింగళకుని యొక్క
మూపమునకు । పెగపుంచు] హాని । ఒరులు] అన్యులు । నిను] నిన్ను గా
చి । హస్తము దెమలించి] చెయిపట్టి తీసివేసి । దైవము] విధి ।

విసమ్మతి కలిగినమాత్రమున భుజించి । సమ్మతి] నెమ్మది
గాను । అనగా కుదురుగాను । ఉండగనిచ్చునేని] స్థితునిగానియునదు । సమ
కొని] ప్రయత్నముచేత । వీరలిద్దరకు] ఈపింగళకసంజీవకులకిరువుర్లకు న్నా
సఖ్యముచేయకయున్న] స్నేహము కావించకున్నట్టయితేనా । సాగదె] జర
గదా । మనకు యేకార్యము సాగదు అనగా । అన్నికార్యములు మనకు జ
రగనే జరుగుననిభావము॥

౨౧౬ ఉ॥ ఎవ్వరెటుండిరేమి మనకేమి ప్రయోజనమంచు మున్న నే నవ్వల చూ
పి మోపి పతినారయు నప్పుడు నీకు జెప్పనే యవ్వచనంబు లిప్పుడు
యథార్థములాయెగదా భుజించువాఁడెవ్వరు నీవు తాఁ గమదినే
వము లేక స్వయంకృతాగముల్॥

టీక॥ ఎవ్వరెటుండిరేమి । ఎవరు] ఎవరైనా । ఎటుండిరేమి] ఏప్రకారముగా నుం
టేనేమి । మనకేమి ప్రయోజనమంచు] మనకేమి పనిలేని । మున్ను] పూర్వ
మే । నేనే । నేను । అవ్వల] ఆటుతరువాత । పతినారయునప్పుడు । పతిన్]
ప్రభువైన పింగళకుని । ఆరయునప్పుడు] విచారించు సమయమందు । చూ
పిమోపి] వెస్సగా తెలియజేసి । అనగా వ్యక్తముగా తెలి
యజేసి । పల్కనే పలికినాను । అవ్వచనంబులిప్పుడు] ఇప్పుడు ఆమాటలే
యథార్థములాయెగదా] నిజములాయెగదా । స్వయంకృతాగముల్]
నీచేత చేయబడ్డ అపరాధములను । మదిన్] మనస్సునందు । పవము లేక]
అసహ్యము లేక । నీవు తాఁక] నీవే కాక । ఎవ్వరు భుజియించువారు] నీవే
అనుభవించవలసినది॥ అన్యులెవ్వరు భుజియించరని తాత్పర్యము॥

౨౧౭ క॥ చేసినయంతయు దడయక చేసేతం గుడువుమని న చింతానలకీ
లాసంతాపితుడై మేథా సంగతుడతని జూచి దమనకుడనియెన్॥

టీక॥ తడయంగ] ఆలస్యము చేయక, చేసినయంతయు] నీవు కావించిన స
త్యము నుస్న చేసేతన్] ఆ చేతికే చేయ్య అనగా వెంటనే, కుడువుము నిస్స
అనుభవించుమనగా, చింతానలకీలాసంతాపితుడై] చింతా, వి
నోదుః ఇట్లూ పవిచారమన్నగ్నికీలా, ~~జ్వాలల~~ (అనల, అగ్నియొక్క / కీలల) చేత, సంతాపితుడై
తెన్నగా తపింపబడినవాడై, మేధాసంగతుడు] మేథా, ప్రజ్ఞతో
డను, సంగతుడు, కూడుకొన్నవాడంటి, దమనకుడు] దమనకుండు, ~~త~~
~~తనిజూచి~~, అతని] ఆకరటకునిన్, చూచి] కనుంగొని, అనియెన్] ఇ
ట్లు మందలించెను॥

౨౧౮ క॥ కృతకేతరవచనంబుల గతినీ పల్కులు యథార్థకథనంబులు నా
కతమునన కటా యీదుస్థితి బుట్టెన్ దీనికేమి సేయగవచ్చున్॥

టీక॥ కృతకేతరవచనంబులగతి] వేదవాక్యములవలెనే, నీపల్కులు] నీ
మాటలు, యథార్థకథనంబులు] సత్యములైనవి, నాకతమునన్]
నావల్లనంచి, అకటా] అయ్యయ్యో, ఈదుస్థితి] ఈకష్టము, పు
ట్టెన్] సంభవించెను, దీనికేమి సేయగవచ్చున్ దీనికి] ఈప్రకారము సంభ(వను)
వించినకష్టమునకు, ఏమి సేయగవచ్చున్] ప్రతిక్రియ యేమి కావింప~~వలె~~ను,
అనగా వేదములు యెట్లు సత్యములో, అట్లనే నీమాటలున్న సత్యము
లు, నన్నుంచి యీకష్టము సంభవించెను, యీకష్టము పరిహరించుటకే
మి సేయ~~వలె~~(దగు)నని దమనకుడు కరటకునితో మందలించెనని భావము॥

౨౧౯ ఉ॥ ఏతరి నక్కవైశ్యసుభటదికళయున్నము చేత దొల్లి చేజేతపరిగ్రహించి
యతి శిష్యుని చేనొకనేతకాని చే దూతికచేనొ నాత్మకృతదో
షము నొందగ నా వృషభు లెస్స తుళ్లగ తుకవల్లి పల్లవిలగాన తదాతని
జూచి యిట్లనున్॥

టీక॥ ఏతరి] ఏకాలమందు, ఆత్మకృతదోషమున్] ఆత్మ, తనచేతను, కృత,
చేయబడినటువంటి, దోషము, అపరాధమును, స్వయంకృతాపరా
ధమనుట, ఒందగ] పొందగ, వైశ్యసుభటదికళయున్నముచేత, వైశ్యసు
అతిశయమైనటువంటి, అనగా, దుస్సహమైనటువంటి, ఏదిక, పొ
ట్టెళ్లయొక్క, కయ్యముచేత, పోట్లాటచేత, నక్క] జంబుకము స్సు, నెచ్చెన
చచ్చెను, తొల్లి] పూర్వమందు, చేజేతపరిగ్రహించి] తనంతట తానే తెచ్చు
కొని, శిష్యుని చేన్] ఆషాఢభూతి అనే అంతేవాసిచేత, యతి] సన్యా
సి ~~యున్న~~, ఒకనేతకాని చేన్] ఒకసాలెవానిచేత, దూతికే] కుంటెనకత్తె
యైన మంగలవాని పెండ్లాము నెచ్చెన్] శ్రవు జెందెను, ఆ వృషభుండీల
లాగా యెంచనని చెప్పగా, అతడు] ఆకరటకుడు, ఉల్లసత్ తుకవల్లిపల్ల
విలగాన్] ఉల్లసత్, (ఒప్పుచుండేటి) ~~ప్రకాశించుచుండేటి~~ తుకవల్లి కాంతుక, వేడు
క అనే, వల్లీతీగె, పల్లవిలగాన్] చిగిరించగా, ఆతని జూచి యిట్లనున్
అతని జూచి] ఆదమనకుని కనుంగొని, ఇట్లనున్] ఈప్రకారము
మందలించును॥

౨౨౦ క॥ అది యెట్లు విస్తరింపంగదె యోకర్ణింతు సకల గాంధాం బోధా
స్పదహృదయ యనుడు వికసద్వదనుండై కరటకునకు దమ

నతుఁడనియెన్॥

టీక॥ అది] నీవు చెప్పిన ఆకథ। ఎట్లు] ఎటువంటిది అనఁగా॥ స్వయంకృతాపరాధముచేత నష్టులయిన సన్యాసియు మంగలిదియు చెప్పఁబడిన ఆకథయెటువంటిదనుట। విస్తరింపఁగదె] నిండారఁగాఁ జెప్పుమా। ఆకర్ణింతుము] వినెదము। సకలగాంధారబాంధవహృదయ] సకల। సమస్తములైన। గాంధార। కథలనెడు। బాంధవ। జ్ఞానమునకు। ఆస్పద। ఆకరమైనట్టివంటి। హృదయ। మనస్సు కలిగినట్టివంటి ఓ దమనక। అనుచు] కరటకుఁడు యిట్లు పలుకఁగా। వికసద్వదనుండై] వికసత్। విప్పుచున్న యట్టివంటి। వదనుండై। ముఖము కలవాఁడై। కరటకునకు] దమనకుఁడు। కరటకుని] దమనకుఁడు। అనియెన్] వచించెను॥

౨౨౧ గీ॥ యువనాశ్వనగరమునఁ గేశవశర్మయను నంగనైక్యసన్న్యాసిమఠం। బవలంబించి యుశిష్యస్త్రీవరుండై యుండె భైక్షభక్షకుఁడగుచున్॥

టీక॥ యువనాశ్వనగరమునన్] యువనాశ్వ। యువనాశ్వమనే। నగరమునన్। పట్టణమందు। కేశవశర్మయను నంగనైక్యసన్న్యాసి। కేశవశర్మయనంగ। కేశవనామము కలిగిన। ఒకసన్న్యాసి] ఒకబోడితపసి। అశిష్యస్త్రీవరుండై] అంతేవాసులు లేనివాఁడై। భైక్షభక్షకుఁడగుచున్] భైక్ష్య। బిచ్చమెత్తిన అన్నమే। భక్షకుఁడగుచున్। భోజనము కలవాఁడై కుంచుచున్న। మఠం] సన్న్యాసులు మొదలగువారు వాసము చేసే గృహము। అవలంబించి] ఆశ్రయించి। ఉండె] నివసించియున్నవాఁడాయెను। అనఁగా। యువనాశ్వనగరమందు కేశవశర్మ అనే బిలుగు సన్న్యాసి శిష్య

లు లేనివాఁడై యుంటింటి బిచ్చమెత్తిన అన్నము భుజించి మఠమును ఆశ్రయించియుం డెనని దమనకుఁడు కరటకునితోఁ కథచెప్పఁదొడఁగెనని భావము॥

౨౨౨ క॥ కలదాసన్న్యాసికి బహుళకలధౌతసువర్ణపూర్ణకంథ సదా జిలుగుంటి మరపు మోసము। కలనేనియు వేకదానిఁ గని రక్షించున్॥

టీక॥ ఆసన్న్యాసికి] బోడితపస్వికి। బహుళ] బహు। విస్తారమైన। కలధౌత। వెండిచేతను। సువర్ణ। ధనముచేతను। పూర్ణ] నిండినట్టివంటి। కంథ। బొంత। కలదు] కలిగియుండును। సదా] ఎల్లప్పుడున్నూ। అజిలుగుంటి] లోభియుతియునిత్తోచినది। ఆకపటసన్న్యాసి। మరపు] విస్మృతియున్ను। మోసము] దగాబడదము। కలనేనియున్] స్వప్నములోనైనను। లేక] లేనివాఁడై దానిన్] అధనసంపన్నమైన బొంతను। కని] చూపెట్టి। రక్షించున్] కాపాడుతూనుండును॥

౨౨౩ సొన్ని నమెునరించునపుడు జపము జేయు। నపుడు కరపాత్రము నభిక్షించుగనపుడు। పండునపుడును బొంతపైనుండు మనసు। భిదరచిన బొంతకా భిక్షునకును॥

టీక॥ సొన్ని నమెునరించునపుడు] మజ్జనము చేసేటి సమయమందు। జపముచేయునపుడు] మంత్రావృత్తి చేసేవేళను। కరపాత్రమున] హస్తమనే భాజనమందు। భిక్షించుగనపుడు] భైక్షము యాచించు సమయమందు। భిక్షాటన భక్షణాము వేళ్యవసరమందు అనిన్ని చెప్పవచ్చును। పండునప్పు

డున్న] శయనించే కాలమందున్నూ, చేదగరచిన బొంతె] దరిద్రునిచేత నొంట
కరచుకొని పడిన భక్ష్యవలెనున్నటువంటి, ఆ భిక్షాన్నము] సన్యాసికి, మన
సు] చిత్తము, బొంతపైనుండు] ఆ ద్రవ్యకంథమిందనే స్థితముగా ఉండును, మే
కాలమందు సన్యాసి ఆ బొంతను తనకనిపెట్టియుండునని భావము॥

౨౨౪ చిరకాలమివ్విధంబునన్ జరిగిన నాషాఢభూతియను ధూర్తధరామర
సుతుడు జేరి కంథాపహరణేచ్ఛన్ యతికి శిష్యుడై సేవించెన్॥

టీక॥ చిరకాలమివ్విధంబునన్, ఇవ్విధంబునన్] ఈలాగున, చిరకాలము] బహుదిన
ములు, అరిగిన] జరుగగానే, వెనుకను] వెంబడిగానే, [struck] ఆషాఢభూతి, ఆషాఢభూతియనే పేరుకలిగినట్టువంటి, ధూర్త
ధరామరసుతుడు] ధూర్త, వంచకుడైన, ధరామరసుతుడు, బ్రాహ్మణపుత్రు
డు, కంథాపహరణేచ్ఛన్] కంథా, వెండిబంగారుగల బొంతయొక్క, హరణా,
గ్రహించుటయందలి, ఇచ్ఛన్, కాంక్షచేతను, చేరి] దగ్గరికివచ్చి, యతికి] ఆ బిలు
కు సన్యాసికి, శిష్యుడై] అంతేవాసియై, సేవించెన్] శుశ్రూషచేసెను॥

౨౨౫ ఉ॥ ఆ యతి యొక్కనాడొక గృహంబునకుం దగ భిక్షజేసి రాన్ బోయిన
వాడు వెంబడిన బోయి భుజించి మఠంబుజేరి యాచాయ నిజో
త్తరీయపరిష్కృత తృణాగ్రము గాంచి పట్టి నారాయణా కృష్ణయం
చు గురుడద్భుతమందగ మ్రొక్కె నెవ్వడిన్॥

టీక॥ ఆ యతి] ఆ సన్యాసి, ఒక్కనాడు] ఒకదివసమందు, ఒక గృహంబునకున్] ఒక
యింటికి, తగ భిక్షచేసి రాన్ బోయినన్, తగన్] తెలిసినగాన్, భిక్షచేసి] భుజిం
చి, సన్యాసి భోజనమునకు భిక్ష యనిపేరు, భిక్షాశనము భక్షించియు

నుట్టువచ్చేటందుకు, పోయిన] అరుగగా, వాడు] ఆ యాషాఢభూతి
యనే శిష్యుడు, వెంబడిన బోయి] ఆ సన్యాసితో కూడా వెంబడినే పోయి, భుజించి] భో
జనము చేసి] మఠంబు జేరి, మఠంబు] సన్యాసి గృహవాసము [struck]
[struck] చేరి] ప్రవేశించి, ఆచాయ] ఆ దిక్కువల్లనుంచి, నిజో
త్తరీయపరిష్కృతతృణాగ్రము] [struck], నిజ, తనయొక్క, ఉత్తరీయ, పైనక
ప్పుకున్న వస్త్రమందు, పరిష్కృత, తగులుకున్న, తృణాగ్రము, పూరిపుడ
కను, కాంచి] చూచి, పట్టి] చేతపట్టుకొని, నారాయణా కృష్ణయంచు]
[struck] నారాయణా, కృష్ణా, అంచు] అని పలుకుచున్న, [struck]
గురుడు] తనకు ఆచార్యుడైన సన్యాసి, అద్భుతము] ఆశ్చర్యమును,
అందగా] పొందగా, నెవ్వడిన్] మిక్కిలి వేగముగాను, మ్రొక్కెను] దవనిచేసె
ను, అనగా, ఆ సన్యాసి ఒకనాడు ఒకయింటికి భిక్షకుపోగా తాను
న్ను ఆ సన్యాసి వెంబడిపోయి అక్కడ భక్షణచేసి తిరిగి మఠానకువచ్చి
ఆ దిక్కునుంచి అనగా తాను భోజనము చేసిన గృహమువల్లనుంచి [struck]
[struck] తనయుత్తరీయమందు తగులుకొన్న పూరిపుడకను చూచి ఆషాఢ
భూతిగాడు ఆ పూరిపుడకను తనచేత పట్టుకొని మాటిమాటికి నారా
యణా కృష్ణయని పలుకుచు తనకు గురువైన సన్యాసి ఆశ్చర్యము పొం
దిచూడగా గొప్పగా దవని చేసెనని తాత్పర్యము॥

౨౨౬ కం॥ వెలవెలని మోముతో మరి [illegible] గొందగ గురుని జూచి యెవ్వరికై
నిదుర గలుగని కలుషము నాకిది, తెలిసెనమొ మొట్టపాపకర్మ దె
నెకాన్॥

టీక॥ వెలవెలని] [illegible] వెలవెలని బోయిన, మోముతోన్] మొగముతోన్,
విషణ్ణవదనము తోననుట, మరి] తిరిగి, ఇట్లు] ఎలుగెత్తి, అగ] గొప్పధ్వని కలుగగా,
గురుని జూచి, గురుని] తనకు సాచారుడైన సన్యాసిని, చూచి] కనుంగొని,
ఎవ్వరికెందుం గలుగని, ఎవ్వరికి] ఏజనులకు, ఎందున్] ఎక్కడను, సత్క్రి
కలుగని] ప్రాపించని, కల్మషము] పాపము, నాకిదే కలిగె, నాకు] ఇది, ఈ
ఘోరిపుడకరూపముగా, కలిగెన్] సంభవించెను, అహో] అయ్యవో,
ఎట్టిపాపకర్ముడనైకదా] ఎట్టి, ఎటువంటి, పాపకర్ముడనైకదా, కిల్బిషము
చేసినవాడనో కదా, అనగా ఆషాఢభూతి గాడు వెలవెలబోయిన
మొగముతో గొప్పధ్వని కలిగేట్లుగా తన గురువైన సన్యాసిని చూచి
సామి యెవ్వరికిన్ని యేదేశమందున్ను కలుగని పాపము నాకు యీప్రా
రిపుడకరూపముగా సంభవించెను, అయ్యో నేను యెటువంటి పాపము
చేసినవాడనో కదా అని ఆషాఢభూతి గాడు వ్యసనపడెనని తా
త్పర్యము॥

౨౩ క॥ అనిమదమూలు మోపకవది జను కపటవిచారశీలు పలాంత్యా
నిశిష్యుని దిరుగ చివిచి మది శోల్యాని నమహాద్భుతముతోడ గు
రుడిట్లనియెన్॥

టీక॥ అనిమద [illegible] అని] ఈప్రకారము గురువుతో మందవించి
మదములు మోపక, భూమి మిగా దప శుద్ధికాలాని౦చక [illegible]
[illegible] వది] శ్రేష్ఠముగా నుచను] పాయేన్నటువంటి, క

మే
పటువిచారశీలు] కపటము, మాయారూపమైన, విచారము, మనసంతాపము మె
క్రైశీలు, స్వభావము గల విగినషువంటి శిష్యుని చపలాంత్యుని] చంచలచిత్తుడై
నటువంటి, శిష్యుని] ఆషాఢభూతి అనే అంతేవాసిని, తిరుగచివిచి]
స్తనము పూర్వనము జేసి, మదిగిల్యాని నమహాద్భుతము తోడ, మదిన్]
మనస్సుండు, కిల్యానిని] పోందినటువంటి, మహాద్భుతము తోడ] మ
హంత్, అధికమైన, అద్భుతముతోడు, ఆశ్చర్యము తోడను, గురుడు]
ఆసన్యాసి ఇట్లనియెన్] ఈప్రకారము మందలించెను॥

౨౪ క॥ నిను నే కల్మషము బొందెం జనగాధనామే మిసరభసంబిదినా
తో వినుపింపు మని నతత్పద వనజంబుల ప్రాలియు తికి వాడిట్ల
నియెన్॥

టీక॥ నిను] నిన్ను, కల్మషము] పాపము, బొందెన్] పొందెను, ప్రాపించెను
సరభసంబు] త్వరముతో కూడుకు నట్లుగాను, జనగాధనామేమి] జా
మున్నదానిని హితువేమి, ఇది] ఈకారణమును, నాతో వినుపింపు
మని] నాతో చెప్పుమని, తత్పదవనజంబుల] తత్, ఆసన్యా
సియొక్క, పదవనజంబులకు, పాదపద్మములయందు, ప్రాలి] పడి, యా
తికి] ఆసన్యాసికి, వాడిట్లనియెన్] ఆయాషాఢభూతి యీప్రకా
రము పలికెను॥

౨౫ క॥ గురునాధ నిస్పృహిష్ఠా గరిమంబున జాలదప్పగా వించిన భూ
సురునింటి పూరివసనా పరిదవివెద దనికంటె పాపము గలదే॥

టీక॥ ఓ గురుసాధు] ఆచార్యుడవయిన ఓ స్వామీ! భిక్షాగరిమంబున] భిక్షా, ~~భి~~ (భిక్ష)
జనము యొక్క గరిమంబున, గౌరవముచేత, నిన్ను] నిన్ను, బాల] నిండా గా
ను, తృప్తిగా వించిన] సంతుష్టునిగా జేసిన భూసురుని ఓ పూరి] పూసు
రుడ, బ్రాహ్మణుని యొక్క ఇంటిపూరి, గృహచ్ఛాదక తృణాభంగమున్,
వసనాంపరి] ~~వ~~ వస్త్రము మీదను, తవిలెన్] అంటుకొనె ~~నా~~ ను, దీనికంటె
పాపము కలదే] ఈ వస్త్రమందు పూరిపుడక తగులుకున్నదాని కన్నా మిక్కి
లి కల్మషము కలదా! ఇంతకంటె పాపము లేదని తాత్పర్యము॥

౨౦ తే॥ మగుడ నీ పూరిపుడక తన్మందిరమున గూర్చి(క్రమ్మర) నిష్పాతకుండ
నగుచు వచ్చి సేవింతు త్వత్పాదవనరుహములు శక్తి నామీద కే
లదని పనుపుము టకు॥

టీక॥ మగుడ] తిరుగా నన్ను, ఈ పూరిపుడక] ~~తన్మందిరమునన్, ఈ పూరిపుడ~~
క ద్విపుల్ల, తన్మందిరమున] తత్, ఆ బ్రాహ్మణుని యొక్క మందిరమునన్,
గృహమందున్, కూర్చి] పొందించి, (అనగా వేసి) నిష్పాతకుండనగుచు] కల్మషము లేనట్టి
వాడనయి, క్రమ్మర] తిరుగ, వచ్చి] వచ్చి, త్వత్పాదవనరుహములు] త్వ
త్, మీయొక్క పాదవనరుహములు, చరణపద్మములను, సేవింతు] కొలు
తును, శక్తి నామీద కలదేని, శక్తి] విశ్వాసము, నామీద] నాయందు,
కలదేని] ఉన్నట్టాయెనా, అటకు] ఆ బ్రాహ్మణుని యింటికి, పంపుము] అం
పించుము, అనగా నాయందు మీకు విశ్వాసము కలిగినట్టాయెనా ఆ
బ్రాహ్మణుని యింటికి నన్ను పంపించితే ఆ పూరిపుడకను ఆ బ్రాహ్మణు

ని గృహమందు వైచి పాపరహితుండనై తిరిగి వచ్చి నీ పాదపద్మములు కొలుతునని
ఆషాఢభూతి గాడు చిలుకు సన్యాసితో మందలించెనని తాత్పర్యము॥

౨౧ క॥ ఏంవనుడగా కంతు వ్విధి సేవించెదని నన్నెనా విశేషవిధిజ్ఞానా వృడు
యతి విస్మయ సంభావితుడై వాని జూచి పవిత్రమతిన్॥

టీక॥ విశేషవిధిజ్ఞ] విశేష, అధికమైన, విధి, వేదోక్తమైనట్టి ధర్మమును,
జ్ఞ, తెలిసినట్టి ఓ యతిస్వామీ! పావనుడగాంత] పవిత్రుడనైనవా
డను కాను అనగా అపవిత్రుడనై, నిన్ను] గురువైన నిన్ను, పవిధి] ఏ ప్రకా
రముగా, సేవింతున్] కొలుతును, నావుడు] ఆషాఢభూతి యొక్క ప్రకారము
పలుకగా, యతి] ఆ సన్యాసి, విస్మయసంభావితుడై] విస్మయ, ఆశ్చర్య
ముతో డను, సంభావితుడై, కూడుకున్నట్టివాడై, వాని జూ
చి] ఆ యాషాఢభూతిని కనుగొని, ప్రీతిని] ప్రియము చేత, పవితైన్] మం
దలించెను, అనగా ఆషాఢభూతి సన్యాసితో నేను అపవిత్రుడనైయి
మ్ములను ఎట్లు సేవింతును, నీవు వేదోక్త ధర్మము తెలిసినవాడవు నను భావుడ
వని మందలించగా ఆ యాషాఢభూతి మాటలు విని ఆ చిలుకు సన్యా
సి ఆశ్చర్యచిత్తుడై ఆ యాషాఢభూతిని జూచి ఆ సన్యాసి మందలించె
నని తాత్పర్యము॥

౨౨ సీ॥ కలుషము లేదు పూరిపుడు కర్ధనమేం కనకంబా చెరలాడి వలద
టు బాలవనిల్వుమనవాడు కృతాంజలియై కనుంగవ జలజల
న శ్రువులు దొరుగ సన్నుతి జేసి యతీంద్రయు వ్విధిన్ బలుకక తెట్టు
వేని తృణాభంగము నేడటు వైచివచ్చెదన్॥

టీక॥ పూర్వపుదరికన్] గడ్డిపుల్లచేతను, కలుషము లేదు] పాపము లేదు, ధనమై] విత్తమై,
కనకంబాగ] సువర్ణమై, చీరలు] వస్త్రములు, అటు] ఆబ్రాహ్మణాగ్రహం
మును గూర్చి, పోవవలదు] చనవద్దు, నిల్వుమన] ఇట్లు సన్న్యాసి పుండరీకు
ని చెప్పగా, ~~వాండు కృతాంజలియై వాండు~~] ఆషాఢభూతి అనే శిష్యు
డు, కృతాంజలియై] చేతులు జోడించుకున్నవాడై, కనుంగవన్] రెండు నే
త్రములయందు, అశ్రువుల్] ~~బాష్పములు~~ కన్నీళ్లు, జలజలన్]
శీఘ్రముగాను, సుడొరుగ] స్రవించగా, సన్నుతిజేసి] స్తోత్రము చేసి, యతీంద్రు
ఓ సన్న్యాసి స్వామి, ఇవ్విధింబలుకకుము, ఇవ్విధిన్] ఈప్రకారముగాను, ప
లుకకుము] చెప్పకుము, ఎట్టివేని] ఏలాగున్నను, తన్నాభంగము] ఈ
పూర్వపుదరికను ~~వేడుకమైవచ్చెదన్~~, నేడు] ఈదినమందు, అటువైచి]
ఆబ్రాహ్మణాగ్రహమందు వేసి, వచ్చెదన్] తిరుగానే తెంచెదను॥

౩౩ క॥ సాధుని యతిబంధుం డతిసౌవనుగా వానివగచి పనిచె నతం డుర్వీ
వేవేగ నరిగి తృణమొకటి జోవైచి భజింపదొంటి చొప్పున వచ్చెన్॥

టీక॥ సాధుని] ఇట్లు ఆషాఢభూతి పలుకగా సాకర్ణించి, యతిబంధుం
డు] సన్న్యాసిశ్రేష్ఠుడు, వాని] ఆయాషాఢభూతిని, అతిసౌవను
గా] బహుపవిత్రుడైనవాడంటివాన్నిగా, వగచి] మనసును విచా
రపడి, పనిచె] ఆయాషాఢభూతిని పంపెను, అతండున్] ఆయాషా
ఢభూతి, వేవేగనరిగి] అతిశీఘ్రముగాపోయి, ~~తృణమొకటి~~
~~జోవైచి~~, తృణమును] పూర్వపుదరికను, ఒకచోట] ఒకతావున, వైచి] పా

రవేసి, భజింపన్] యతినిసేవించేకొరకు, తొంటిచొప్పున] పూర్వప్రకారముగా
వచ్చెన్] ఆసన్న్యాసిదగ్గరికి తెంచెను॥

౩౪ ఇట్లు ఉపాయాంతరంబుల సంతతపరప్రత్యయస్థితికి న
న్యుతికి విప్రతిపత్తి గలుగకుండ నానాకాలంబు నమ్మ
దిరిగిన వెరవెరుంగకనెయి బూసినకత్తియగుటం దెవియక
గోముఖవ్యాఘ్రుండగుట వివరింపనేరక యత్తు వంచన
హించి వసుగర్భయగు కంథచేతికిచ్చి యుండు లంజెరుటగ
౩౫ జంబును సురుభ్రలంచెంచుట పూరుత భగ్నపృష్ఠుండును ధు
వనవికారంబగుట నగజారము గాంచి విలాసభాసమానం
బగుటకెలయాతని దుర్గ్రాహ్యశాపాదితంబగుటనవిముక్త
౩౬ సలంబును, సరసంబగుట విచిత్రబంధంబును, ననుకరించి
యుచ్చైరుపచేయు చెరువున కనుష్ఠానార్థియై చనియె న
య్యవసరంబున॥

టీక॥ ఇట్లు] ఈలాగైనవాడంటి, ఉపాయాంతరంబుల] సాముదానభే
దములచేత, సంతతపరప్రత్యయస్థితికి] సంతతి, విడవబడినవాం
టి, పర, అన్యులయందరి, ప్రత్యయస్థితికి, ~~విశ్వాసము~~ కలిగియున్నవాంటి
~~[illegible]~~, అయ్యతికి] ఆబిలుకుసన్న్యాసికి, విప్రతిప
త్తి, కలుగకుండ] తనయందు దోషమువూచకుండా, కొంతకా
లంబు] కొన్నిదినములు, నమ్మదిరిగిన] ఆసన్న్యాసి విశ్వసించేటట్లు ప్రవ

230

త్రించినవారవారుంగకన్] ఉపాయము తెలియకను। నెయిబూసిన కత్తియు గుటం
నేతినిలేపుకిన
డెలియకన్] షుభ్రతరేపనము గల ఖడ్గము యున దెరుఁగకనే యేమ్యనని నిశ్చయిం
చి కత్తియని తెలియంగకనుటు। గోవు ఖవానష్ఠుంబగుట వివరింప
మూఁతివింటి మూతి గలు
నేరక। పశువు [illegible] గుటచేతను [illegible]
షు
[illegible]। వానష్ఠుంబగుట। పులియతాం వివరింపనేరకన్] పరుపరనేరక।
అనగా పశువే [illegible] నినిశ్చయించి।
అత్రులవన్] అకుతిని తుండైనయాం పాంథభూతిని। పరిగ్రహించి] శిష్యు
నిగాఁ జేకొని। వసుగర్భులగు కంథ [illegible]। వసు। ధనవే। గర్భులు
కేడుపున
గు। [illegible]ందు కలిగినవంటి। కంథ తనధనము గల బొంతను।
మందుంబి
వానిచేతికిచ్చి] ఆయాషాఢభూతి హంస్త [illegible] ప్రము జేసి। అలుగు
లన్] [illegible]। అలుగులన్। పరివాహములచేతను। మరవ
లచేతననుటు। తీరుటన్] చక్కగా దిద్దబడుటచేత। అర్థాంతరము।
అలుగులన్] అంకుశాదాన్యయు ధాగ్రములచేత। తీరుటన్] చక్కగా
దిద్దబడుటచేతను। గజంబును] ఏనుగను। నురువులన్] [illegible]
[illegible] ఫేనముల
నుపెంచుటన్] వృద్ధిబొందించుటచేత। అర్థాంతరము। నురువులన్]
నెంటుపడే బాంగలను। పెంచుటన్] వృద్ధిబొందించుటచేత। మారు
తభుగ్దష్టుండును] మారుతభుక్। సర్పముచేత। దష్టుండును। కర
వబడినవాని। భువనవితారంబగుటన్। భువనాటదకములు తెలుసు।
విశారంబగుటన్। స్వరూపము గలుగుటచేత। అర్థాంతరము। భువ
వేత
వనవితారంబగుటన్] త్రిలోకస్వరూపము కల్గుట। అనగా। సాం

126

బశిఖుడు త్రిభువనస్వరూపుడనుట। అగజారవణౌని] సాంబశివు
గ్రాత్ని। విలాసభాసమానంబగుటన్] వి। పక్షులు। తెలుసు। లాస। నటనము
చేత। భాసమానంబగుటన్ దీపించుటచేత। అర్థాంతరము। విలా
సభాసమానంబగుటన్] విలాస। హావభావాది శృంగారక్రియల
ఒప్పులచేత
చేత। భాసమానంబగుటన్ [illegible] టచేతను। వెలయునిని] వా
రాంగనను। అనగా బోగముచెడియనను। దుర్గాభైరవపాలితం
బగుటన్] దుర్గ। షాండశకన్యలు గానవంటి। అభైరవ। పాంచితీగచే
తనున్న। అర్థాంతరము। దుర్గాభైరవపాలితంబగుట। దుర్గా।
అనగా
పార్వతీదేవిచేతనున్న। భైరవ। క్షేత్రపాలునిచేత। కాలభైరవునిచేత
ననుట। పాలితంబగుటన్ రక్షించబడుటచేత। అవిముక్తస్థలంబును। కా
శీపట్టణమును। అవిముక్తమనగా కాశీపట్టణమని లోకమందు ప్రసిద్ధము।
సరసంబగుట] ఉదకము తోఁ కూడుకున్నదౌటచేత। అర్థాంతరము।
సరసంబగుట] శృంగారాది నవరసములు కలుగుటచేత। విదగ్ధత్వం
ధంబును] పండితరచితమైన గ్రంథంబును। అనుకరించి] అనుసరించిన
దై। అచ్చెరువు జేయు] ఆశ్చర్యము నుకావింపుచుండెటువంటి। చెరు
వునకున్] తటాకము నకు। అనుష్ఠానార్థిమై] స్నానాదికృత్యముల
నుచేసుకొనే కోరికె గలవాడై। చనియెన్] పోయెను। అయ్యవసరంబు
న] ఆసన్నాసి చెరువు దగ్గరికి పోయిన కాలమందు ॥

౨౩౮ క॥ ఆప్పాపజాతి మస్కరి తెప్పుడు దనచేతికిచ్చె నేమరి మరి
వాఁడెప్పుడు పోయెమనంబున। గప్పిన తమిగంతనుండు గం

తంగా నుచున్॥

టీక. అషాఢభూతి] కలుషాంతస్థుడైన ఘనవంచకుడు, ముష్కరి] చిలుకు సన్న్యాసి, ప్రవ
రి] (మోసపూరిత) ప్రమాదముచేత, ఎప్పుడు] ఏకాలమందు, తనచేతి కిచ్చె] తనహ
స్తమునకు వారలు బాంధవులైన సదనమునకు, మరివాండ్లపుడు, మరి] మరి
డి, వాడు] ఆయాషాఢభూతి గాడు, అప్పుడు] ఆక్షణమందే
~~[illegible]~~, మనంబున్నవ్వి మనస్సందు, (కప్పినవామిన్) కప్పిన, ఆవరించిన, తమిన్
ధనమోహముచేత, గంత] వారలు బాంధవు తనను (కైం జుచున్) అషాఢభూ
తిగాడు (గ్ర)హించుకొని, బండెనకకంతన్] ముదెక్కు మార్గమందు పోకవె
డక్] చనియెను. అనగా పాపాత్ముడైన ఆచిలుకు సన్న్యాసి వారల
బాంధవుడు అషాఢభూతిచేతికి ఇచ్చినదైనా అప్పుడే ఆయా
షాఢభూతి ఆవారల బాంధవుచేత బట్టుకొని మరికొంత దూ
రము బట్టుకొని సన్న్యాసిని మోసపుచ్చి పోవెననిభావము॥

౧౧౨ క. బాంధవుగాని నిజనివాసమునకు పోంతకు నాషాఢభూతి పో
వుటమది లోజింతింపక నికటతటాకాంతమునకు జనిసం
తినియతిగనాన్గనగన్॥

టీక. అషాఢభూతి] అషాఢభూతి అనే శిష్యుడు, బాంధవుని] ధనము
కలిగినకంధను తీసుకొని, నిజనివాసము పోంతకున్] నిజ, తనదైన
నివాసము, నెలవు, పోంతకు, సమీపమునకు, పో
వుటన్] జరుగుట, మదిలో చింతింపక] మనసులో విచారింపక, నికట
తటాకాంతమునకున్] నికట, సమీపమందున్న, తటాకాంతము
నకున్, చెరువుదగ్గరికి ~~[illegible]~~, చనిన] పోయిన ఘనవంచకు

యతి] సన్న్యాసి, నియతిన్] దైవవశముచేతను, కన్గొనగన్] చూడగాను॥

౧౧౪ సీ. కలినకల్యంగాగ్రసంఘటితలోహపలాశఘుశఘుశాబృంతులన
త్రములు బెదరి నన్యోన్యసంపాత హతిత్రుస్సిన ఫాలభాగము
నశోణితము చిమ్మికేరడు గట్టుచుంచి కాంగారార చిర్థరాంధా
శయునేత్రాంతముల గొప్ప నిప్పులురుల ఘోరశిఖాటంకపం
క్తిభిత గోత్రాత్రిస్థదవనికోయివులనేరసలుగాన॥

౧౧౫ తే. గళవినిర్గతఘోరఘూత్కారనినద, ముమితకేదారచరప
తంగములదరము, పరమగర్వాప్పన్నతవములు శశ్రుములు రెండు
చెరువు కెమ్మెనకయుద్ధంబు జేయుచుండె॥

టీక. కలినకల్యంగాగ్రసంఘటితలోహపలాశఘుశఘుశాబృంతులన్]
~~[illegible]~~, కలిన, కర్కశమైనషువంటి, శృంగ, కొమ్ముల కొమ్ము
అగ్ర, కొనలయందు, సంఘటిత, కూర్చబడినషువంటి, లోహ
పలాశ, ఇనుపాకుల కొమ్ము, ఘుశఘుశా బృంతుల, ఘుశఘుశ
అనే ధ్వనులచేత, ~~[illegible]~~, నత్రములు, చెరువునీటిలోను
న్నకారుమొసళ్లు, బెదర] భయపడగ, అన్యోన్యసంపాతహతిన్]
~~[illegible]~~ అన్యోన్య
పరస్పరములగాను, అనగా, ఒకదానితోనొకటి, సంపాత, తా
కుటవల్లనైన, హతి, కొట్టుటచేత, త్రుస్సిన] అవసిన, శోణితము] క
త్తెవయు, ఫాలభాగమున] నొసటియందు, టిబ్బి] పైకెగసి, కేరడుగ

ట్టు] నిద్దకట్టుగాను, గట్టిపడగానను, చించికొంగారకొంచిరద్ధ [illegible]

యనేత్రాంతములగాప్పనిప్పులు] [illegible], చించికొంగార, చింతనిప్పుల

రొమ్ముక్రొంచి:, తేజస్సు రొమ్ము, ధూరాం, ఘోరములను (బలుపున), ధారయు, [illegible]

తాలు]

బన్నషువంటి, నేత్రాంతములు, కనుగొనలయందు, గొప్ప, విస్తారము

లైన, నిప్పులు, అగ్నికణములు, ఉరులు] రాలగాను, ఖురశిఖాటం

క సంక్షుభిత గోత్రా త్రిస్థదవనిరేణువులు] [illegible], ఖురాగ్ర

ట్టెల రొమ్ముక్రొ, శిఖా, గొనలనేటి, టంకా, రాళ్లువలిచే ఉలివంటి తను,

సంక్షుభిత, ఘూర్ణములు (పొడిగా) చేయబడినవంటి, గోత్రా, భూమియ.

దు, ఉత్థిత, పైకెగసినవంటి, అవనిరేణువులు, [illegible] (ధూళ్ళు)

చేత, నీరు] తటాకోదకము, అసలుగాంగ] బురదగాగాను, గళ

వినిర్గత ఘోరఘూత్కారనినదము] గళ, కంఠముల (గొంతుల) వల్లనుంచి, వినిర్గత,

వెలుపటికి వచ్చుచుండేటి ఘోర, భయంకరమైనవంటి, ఘూత్కారనిన

దము, ఘూ ఘూ అనేటిధ్వని, అమితకేదారచరపతంగములు] [illegible]

[illegible] అమిత, విస్తారములైన, కేదార, వరిమళ్లయందు, చర, సంచ

రించుచుండేటి, పతంగములు, పక్షులను, తరము] (తమలు) వెళ్లగొట్టగాను,

పరమగర్వోన్నత [illegible], పరమ, ఉత్కృష్టమైన, గర్వ,

అహంకారముచేత, ఉన్నతములు, గొప్పలైనవంటి, ఉరభ్ర

ములు రెండు] జోడు పొట్టేళ్లు, చెరువుకై వచ్చిన] కలయున్నంబు జేయు

[illegible], చెరువు, తటాకము రొమ్ముక్రొకై వచ్చిన, కట్టుకై నయందు, కలయున్నంబు]

కలహమ్ము (నను), చేయుచుండె, పలుప్రచుండెను॥

౨౪౦ క॥ తిరుగక విరుగక యా భీకరమేషము లాహవంబు గావింపంగా

సరి రెంటి నడుమనె త్తురు ధారల్ ప్రవహించి నిలిచి దెబ్బలు

గట్టెన్॥

టీక॥ తిరుగక] మళ్లక, విరుగక] పారిపోక, ఆభీకరమేషములు] ఆ భయం

కరములైన పొట్టేళ్లు, ఆహవంబు] కలహమును, కావింపంగా] చేయగా,

సరి] జోడైన, రెంటి నడుమన్] మేషద్వయము మధ్యమందు, ఆ రెండు పొట్టేళ్ల

సందునను, నెత్తురు] రక్తము, ధారల్] ప్రవించగా, ప్రవహించి,

పారి ప్రవాహమైయునను, నిలిచి] కుదురుకై, దెబ్బలు కట్టెన్] మ

డుగులు కట్టెను, దెబ్బలు అనగా మడుగులని నిజమని తోచుచుండెను॥

౨౪౧ క॥ ఆనెత్తురాను తమి గ్రోల్చునెక జంబుకము నడుమ జొచ్చి తద

యోర్విషాణాశిఖాహతిచే నెమ్ములు విరిగి సొదిగి జీ

వము విడిచెన్॥

టీక॥ ఆచోన్] ఆపొట్టేళ్లు కలహించే స్థలమందు, ఒకజంబుకము] ఒక

నక్క, ఆనెత్తురాను తమిన్, ఆనెత్తురు] ఆపొట్టేళ్లు ఒకటినొకటి తాకు

టచే తనొపశ్ళ పరివిస్త్రిందప్రవహించిన మడుగులైన రక్తమును, అ

ను, తాగుదామనే, తమిన్, ఆశచేత, నడుమ జొచ్చి] ఆపొట్టేళ్ల

విషాణాకిఖ్యాపాతములచే

సందునజారబడి, తదీయాంగాన్యతదీయం, అహొబ్బెల్ల సంబంధము

లైనషువంటిది, అనగా, గాప్పలైనషువంటి, విషాణాకిఖ్యాం, కొనల

వ్యులచేతనైనషువంటి, హంతిచే, ఠాకుటచేతను, ఏమ్ములు, ఏమకలు,

విరిగి, బద్దలు బద్దలై, సారిగి, యూంక్షపిండు, జీవము విడిచెను, ప్రా

ణాముత్యజించెను॥

౧౪౨ క॥ జంబుకము మేషంయుద్ధము సెం బడుటయు సంగనిది జనస్తుత

విమముల్లిం బ్గ్రమరింయు జెప్పెద వింటి చినతాత్పర్యమేళు పదస

న్నాన్యసిక॥

టీక॥ జంబుకము, నక్క, మేషయుద్ధమున, మేష, పొట్టే

ళ్లయొక్క, యుద్ధమునను, కలహమునుచేతను, పడుటయు, సంగ్రత పత

నము మొన్నబి, యేదిగలదో, ఇది, కథను, జనస్తుత, జనా, సుష్ఠ్యు

లచేత, స్తుత, స్తోత్రముచేయబడిన యో కరటక, ఉల్లంబ్రిమ నసొప్ప

గా, వినుము, ఆకర్ణింపుము, పంచిన్న తాత్పర్యవర్ణ ముందుగా నీతో చెప్పెటందు

కు ఆరంభించిన తాత్పర్యము, కథాంత్రమువును సన్నాన్యసిక యు

తిని గురించి, పర్వదక తెలిసేటట్టుగాను, మరియు జెప్పెద, తరావ

తపవ్వెదను॥

౧౪౩ వ॥ అట్లు సాపపరాధంబున మేషవిషాణా సంపాతఘాతమ్ము

న కొరవెమ్ములు విరిగి కాలంబు జేసినసృగాలంబు జూచియిట్టి

దనావివేకమ్ము స్వప్రాన్నద్రవస్థలయందును మోసపోవకేరక్షిం

౧౪౪ చినచిరకాలసంచితార్థంబు శిష్యునిచే తితిక్షిచ్చివచ్చితిశంకరా

యుత్రంజైచిత్రంబు తత్తరింపుచున్నయది యేమియుగుసై కో

యనుచు నసుష్ఠానంబునకుం బాసియబ్బిలుకొను సన్యాసి

నిప్పుడు బ్రొక్కినవడువున మడమ లూదకమరంబు నకువచ్చి॥

టీక॥ అట్లు, ఆప్రకారముగాను, సాపపరాధంబు, స్వయంకృతా

గముచేతను, మేషవిషాణా సంపాతఘాతంబున, మేష, పొట్టేళ్లయొ

క్క, విషాణాకొమ్ములయొక్క సంపాత, తాకుడనేటి, ఘాతమ్మున, కొట్టుటచేత

ను, కొరవెమ్ములు విరిగి, పక్కటెముకములు విరిగి, కాలమ్ముచేసిన, చచ్చినషువంటి

సృగాలంబుకన్ నక్కను, చూచి, కనంగాని, ఇట్టిదనా

నక్కబుద్ధివంటిదను, నా వివేకమ్ము, నాతెలివి, స్వప్రాన్నద్రవస్థలయందు, స్వ

కలమెుడతైనసమస్తకాలములయందు, స్వకలయందుకుండా, నను, మోస

పోవక ఏమరకుండా రక్షించిన, కాపాడినటు వంటి, చిరకాలసంచి

తార్థంబు, చిరకాల, బహుదినములనుంచి, సంచిత, కూడబెట్ట బడినషు

వంటి, అర్థంబు, ధనమును, శిష్యునిచే తితిక్షి, అ

షాఢభూతి అనే పేరుగల్గిన అంతేవాసి హస్తమునకు సగి, వచ్చితి

కేతెంచితిని, చిత్రంబు, నామనసునకు, శంకరరకు, సంశయమునకు, అయుత్రంజై

వశమై, తత్తరింపుచున్నయది, తొట్రుపడుచున్నది, ఏమియగుసైకో, ఏమ

గునో, యనుచు, అనుష్ఠానంబునకుం బాసి, స్నానాదికృత్యంబువిడి

చి, అబ్బిలుకొను, సన్యాసి, అకుశిన తమస్కరిని, ఇప్పుడు బ్రొక్కినవడువున, అన్నమె

ట్టినవిధమున, మడమలూదకక, భూమిమీదకుదితాళ్లనించకుండా,

మఠంబునకువచ్చి] ~~శిష్యుడు తన~~ తన ~~సొమ్ము~~ యింటికేతెంచి॥

౧౮౫ క॥ తానకనము నిజశిష్యునిఁ గానక యాషాఢభూతి గారారాతే
రానా సొమ్మని చేరుం దనతనరెండయు తియుతి వ్యధనమునన్॥

టీక॥ యతి] సన్న్యాసి, తానకనము న] ~~నిజనివాసము~~ మఠమ్మందు, నిజశిష్యుని
గానక] తనకంతేవాసియైన ఆషాఢభూతిని చూడకుండా, అగపడ
కపోగా ననుట, ఆషాఢభూతిగా] ఓ ఆషాఢభూతిగా, రారా] ప
తెంచరా, ~~...~~ నా సొమ్ము] నా ధనకంథను, తేరా] తేను కరారా, అని] ఈ
ప్రకారము గా మందలించుచున్న, దీన తక్ష్ణ] దైన్యముచేతను, నోరెండ] నో
టతడి వేకపోగా, గొంతెండగా ననుట, అతివ్యధనమునన్] మిక్కిలి ~~...~~ దుః
ఖము చేతను, అనగా బాధచేతను, జీరున్] పిలుచును॥

౧౮౬ సీ॥ వెలవెలనై మఠాంతరము వెల్వడి తాపవివృత్తకంఠుడై తెలకుల
జూచు భూమిసురగేహములారయు నేడు భిక్షకై తెలతెలవేగి శి
ష్యుడరుదేడుగదా కనుగొన్న జెప్పరే కలుషవిదూరులార పని
గల్గను నుసనను నూర్చ్వహించు నన్॥

టీక॥ వెలవెలనై] నిశ్చేష్టితుడై, మఠాంతరము] నివాసగృహము ~~...~~ నుంచి,
వెల్వడి] బైటికివచ్చి, తాపవివృత్తకంఠుడై] తాప, పరితాపముచేత,
వివృత్త, తెర్వబడిన షుంఠా, కంఠుడై, గళము గలవాడై, తెలకులన్]
పాఱ్వభూములయందు, చూచుచు] కనుగొనును, భూమిసురగేహము
~~...~~ భూమిసుర, బ్రాహ్మణుల యొక్క, గేహములు, గృహము
లను, ఆరయుచు] వెదకుచు, తెలతెలవేగి] తెల్లవారినప్పుడే పోయి ~~...~~

~~... భిక్షకై~~ నేడు], ఈదివసమందు, భిక్షకై] భూజనము కొఱకై, ఆషాఢభూ
తి] ఆషాఢభూతి అనే మా శిష్యుడు, అరుదేడుగదా] రాలేదుగదా, కను
గొన్న] మీరు చూచినట్టువైతే, కలుషవిదూరులార] పాపరహితులైన ప్రా
జనులారా, చెప్పరే] వచింపండి, పనిగల్దను] కార్యముకావాని తొంకద్దనిమ
దవించుచు, ఉసనను] ఉస్సురనుచును, అనగా ఆయాసపడుచును, ఊర్చ్వన్]
నిట్టూర్పు విడుచుచును, హింయునన్] కటకటా యనుచును, అనగా అయ్యయ్యో అ
నుట॥ ~~...~~
~~...~~

౧౮౭ క॥ తప్పెం గార్యంబనునికి నెప్పుడు వీక్షింతుననునిక్కడ నున్నాడెప్పు
డు చేడిరితెంథనామప్పుడు తకపటాత్ముడరిగెననితలయూచున్॥

టీక॥ ~~తప్పెంగార్యంబు~~, కార్యంబు] ~~...~~ కృత్యము
~~...~~, తప్పెను] చెడెను, అనున్] ఈలాగు పలుకును, అనగా యింధనము
నేను వీనిచేతికి యియ్యతగనిది యిస్తిని అనుట, ఇకనెప్పుడు వీక్షింతుననున్
ఇకన్] ఇంకమీదట, ఎప్పుడు] ఏకాలమందు, వీక్షింతున్] చూచెదనని
అనున్] పలుకును, ~~...~~ ఇకన్] మరల, ఎక్కడన్] ఏదిక్కునందు
ను, ఉన్నాడు] స్థితుడగును, అనగా కనబడడని అనుట, ధనము] విత్త
ము, ఎప్పుడు చేడారికె] ఏసమయమందు హస్తగతమౌనో, అ
ప్పుడె, అక్షణమందే, కపటాత్ముడు] మోసపూర్వ దయము గల ఆషా
ఢభూతి గాండు, అరిగెనని] పోయెనని, తలయూచున్] శిరఃకంపము
చేయును॥

౧౮౫ కం॥ అడిగినవారికిఁ బ్రత్యుత్తర మీనడుగుం జనుచు నినకడకేఁ యతఁడా కుండ్యై

గుడిగుండము నక పల్లియుఁ బడుసురనాకరయు వెదకుచు పరచినశి

ష్యున్॥

టీక॥ అడిగినవారికిన్] ఎవుండుగానెవ్వరిని ప్రశ్నచేసునో వారికిన్ [ప్రత్యుత్తరక్] ఇరుగాక। [అడుగుక్]

ప్రశ్నచేసుచు, చనినకడకేచను] పోయినచోటికే తిరిగిపోవుచు, అతఁడా

కుండ్యై। అతఁడు] ఆసన్యాసి, ఆ తుండ్యై] దుఃఖితుండై, గుడిగుండము నక

గుడి] దేవాలయము న్ను, గుండము] అగ్నికుండము, అనక] విచారించక, పల్లి

యుఁ బడుసురనాకక్] ఊరు పట్టణము నకను, పడుసు రనగా పట్నము ని

నిజమయిన అర్థము గాఁ తోఁచెదు। వెదకిచి పరచినశిష్యున్। వెదకిచి] ధనము

ను (గ్ర)హించి తన్నుమెడచేసి, పరచిన] పోయినటువంటి, శిష్యున్] ఆషాఢ

భూతిని గూర్చి। అరయు] వెదకును॥

౧౮౬ కం॥ ఈగతి యతి వెసటవేఁ కొఁగడపుం బోక శిష్యనారసి యెుబ్బొనే గు

రుతునుగానకనా భోగతరశ్రాంతినెుక్కపురము నకరిగెన్॥

టీక॥ యతి] సన్యాసి, ఈగతి] ఈప్రకారముగాను, వెసటవేఁక] అలయికవేఁక,

ఆ గడపుం బోక శిష్యున్ ......। ఆ గడపుంబోక, మోసపుబోక కడకవి

గినటువంటి, శిష్యున్] తనకంతే వాసియైన ఆషాఢభూతిని, అరసి] వెత

కి, ఎచ్చో] ఏ స్థలమందున్ను, ఎగురుతుంగానక] ఏ ఆనవాలును జూ

డక, అభోగతరశ్రాంతి] ఆభోగతర, మిక్కిలి విస్తారమైనటువంటి

శ్రాంతిన్, అలసటచేతను, ఒక్కపురము నకరిగెన్] ఒకపట్టణము నకు

పోయెను, అనగా అచిలుకు సన్యాసి యీప్రకారము వెతకియె

క్కడను ఆ శిష్యుని పొలుకువగానక అలసటచేతను వేరొకపట్టణము న

కు పోయెనని తాత్పర్యము॥

౧౮౭ ఉ॥ స్నానమెునర్చి దేవసము జాలకనెుం కృతి నెుర చేర్చ్యానెం

గానక భిక్షకిం ద్లుదిరుగం జరణాంబులు రాక ద్రవ్యకంథాన

ను బాసితేంకునుచు తాపభరంబున వేందపింపలోలో

నదలూరకేంకు బవలుర్ వీలపించునతండు దీనతన్॥

టీక॥ స్నానమెునర్చి] మజ్జనము చేసేటందుకు, దేవసము జాలక] ధైర్యము

లేక, ... టంకృతి] టంకారము ను, నాఁరక్]

నాఁటిచేతను, పేర్చ్యాన] టచ్చారణము చేసేటందుకు, కానక] తెలి

యకను, అనగా సన్యాసికి ప్రణాపం చ్చారణము న్ను లేక పోయెనను

ట, భిక్ష .... [బిచ్చమునకు, + ఇం డ్లుదిరుగన్] ....

పోసం చారము నకున్ [చరణాంబులురాక] కాళ్లు రాక, ... ద్రవ్య

.... ద్రవ్యకంథా] ద్రవ్య, ధనపూర్ణమైనటువంటి, కంథా, బొంత,

నను బాసితేన్] నను విడచిపోతివే, అనుచు] ఈప్రకారముగా ప్రలాపిం

చుచున్, తాపభరంబునన్] తాప, సంతాపంబదము యెుక్క, భరంబున

అతిశయము చేతను, మేం .... మేను] దేహమున్, తపింప] తాపము

ను బొందగాను, ... లోలోనను] మనసునలోప

లను, అదలూరక] దుఃఖరూపమైన విచారము, వృద్ధిబొందగా

యెుబగలున్] రాత్రిం దివము లున్ను, అతండు] ఆసన్యాసి, దీనతన్]

దైన్యము చేత, విలపించును] దుఃఖించును॥

౫౧ ఉ॥ గాసిలిపట్టు గోల్పడిన గాలివిపిశాచము బోలెకష్టసన్న్యాసి
దురంతతాపమున నారటమందుచు సంచితార్థకంథాస్రు
తివాడలందిరిగి తాంతదశం గృశియించియిచ్చలో వేసరి
నివ్వెసంజకదవెకెకసాలియవానిలోనగిటన్॥

తె॥ సంచితార్థకంథాస్రుతిచే సంచితసంపాదింపబడినట్టి వంటి అర్థధనము గలిగిన కంథా బొంతయొక్క స్రుతి జారిపోవుటచేతను కష్టసన్న్యాసి ఆబిలుకునందు గాసిలి దుఃఖితుడైనట్టి వంటివాడై పట్టుగోల్పడిన గాలివిపిశాచము బోలె పట్టుతనయొక్క నివాసస్థానమును గోల్పడిన పోగొట్టుకున్న గాలివిపిశాచము బోలె వాయురూపముగు దయ్యమువలెనే అనగా శరీరరహితపిశాచమనుట దురంతతాపమున దురంత దుఃఖ తాపమున పరితపించడముచేతను ఆరటమందుచు వ్యసనమును బొందుచు వాడలందిరిగి వీధివీథులయందు సంచరించి తాంతదశన్ తాంత బడలినట్టి వంటి దశన్ అవస్థచేతను కృశియించి శుష్కించి ఇచ్చలో ఇచ్ఛ ధనకాంక్షచేతను లో మనస్సున వేసరి విసికి సంజకడ సంధ్యాకాలమందు వేకొకసాలియవానిలోనగిటన్ వేరొక మరియొక సాలెవాని వస్త్రములను నేసేటివాని యొక్క తంతువాయుని ఇల్లుగు లోనగిటన్ ఇంటిముంగిటను వచ్చి ఉండెను అనగా సంచితార్థము గల బొంతను పోగొట్టుకున్న ఆకష్టసన్న్యాసి పరితాపముచేత వ్యథను బొందుచు తనయొక్క నివాసపట్టును పోగొట్టుకున్న గాలివిపిశాచము వలెనే వీధివీధులు దిరిగి బడలికచేత కృశించి ధనకాంక్షను మనస్సు

లో విసికి సాయంకాలమందు మొకసాలెవాని యింటిముంగిట నిలిచియుండెనని తాత్పర్యము॥

౫౨ క॥ నిలిచియతి తెంతచింతన్ బలవింపుచు పంచతిన్నెపై బడి వలకేల్ తల త్రిందజేర్చుకొని వెలవెలనై యతినిద్రవోకవేగుచునుండెన్॥

తె॥ యతి ఆసన్న్యాసి నిలిచి ఆసాలెవాని ముంగిట ఉండి తెంతచింతన్ తెంత చింతచేసి పనిచింతన్ విచారము చేసి పలవింపుచు దుఃఖింపుచు పంచతిన్నెపై పంచతిన్నెపై తలవాకిటపార్శ్వమందున్న అరుగుమీదను పడి పవళించి వలకేల్ కుడిహస్తము తలత్రిందజేర్చుకొని శిరస్సు క్రిందభాగమందు ఉంచుకొని వెలవెలనై విచారపడుచున్నవాడై అతినిద్ర వోక నిద్రపోక విపరీతమైన మేల్కొని యుండెను అనగా పరితాపమునొందుచుండెననుట॥

౫౩ ఉ॥ అంగవిహారకపాంసగృహవీథికి నెక్కటినేతగాడు పొర్వంగజుజూచి దూంతిచిలువంతలవానికి చాసిపల్లవాలింగనకాంక్ష దన్మహిళ వేగనువుబ్బనటక్కపైట్టి త్యాంగణాఽధ్వనేగ నెదురైపతిగన్నులు గానగింపగన్॥

తె॥ అంగవిహారకపాంసగృహవీథికిన్ వెలుపలకు వెడలుచుండినట్టి వంటి [struck-through text] నగృహ వీధికి బాజారుకు [struck-through text] [struck-through text]
నివిక్కటి వంటరిగా నేతగాడు సాలెవాడు పొర్వంగను వనగాను చూచి తనుంగు నెదూంతి కుంటెనకత్తె పిలువగన్ తన్న ఆహ్వానముచే

లుగాం, త్వన్మహిళ] ఆసాంతెవాం నిపెండ్లాము, పల్లవాలింగనకాంక్షు] పల్లవ
కాఠకాండ్లయొక్క, ఆలింగన, ఆశ్లేషణాపుం దలి, కాంక్షవాం చవేతను,
తలవాకిలిచాసి] ప్రహారివ్యారముదాటి, తెగనుము బ్బన] కెంచకెంచ
పులికటి వేళను, టక్కుచెట్టు] కొంంచేసి, తుచ్ఛాంగారధర్మ[illegible]తొ
ష్ట్య, నీచులయొక్క, అంగనారధర్మ, గృహములవుంగిళ్లయొక్క, విధియం
ము, అనగా తుచ్ఛులయొక్క ముంగిళ్లవీధులవెంబడి, పగ] తిరుగుచు
న్నంతగా, పతి] దానికిముగడైనసాంతెవాడు, ఎదుర్కొ] ఎదిముఖుడై
నవాడై, కన్నులు] [illegible] నేత్రములు, తెరాకించపగన్]
ఎఱ్ఱబడగానను॥

౨౪౮ తే॥ కనియు దలంచి చూలాంపి చెడుకగాంకరతగాలము జేరనెక్కటిం జనియె
దుభర్తృకాపురమునైపదాకుకృతునాజ్యమిందునే వునవునసైన ని
చ్చైనటి మార్గము ద్రొక్కడై తాచువాడుగా దునినను బుద్ధిలో
నెరుగవాతగవానగు బాటుచేయగన్॥

టీక॥ కని] దాన్నిజూచి, అదలించి] నిలవబడుమనినివారించి, ఒంటిచెడుగా]
ఒడుష్టబుద్ధిగలవాన, కరతగాలము జేరన్] అంత్యసమయము దగ్గరికిరా
గా, మరణాకాలమునుట, [illegible] ఎక్కటిన్] ఒక్కదానవే, చ
నిరెదు] పోయెదవు, భర్తృగాపురము [illegible], భర్త, మగనితొండనుకా
పురము, సంసారముచేయడము, నైపదిరో] సహించదా, కుకృతున్] కు
నకము నకు, ఆజ్యము] నెయ్యి, ఇందునే] ఇముడునే, [illegible]

[illegible] మునే] బ్రతుకుటకు, మనస్సైనన్] చిత్తము గలిగినట్టాయెనా, ఇచ్చైనటి
మార్గము] [illegible], ఇచ్చైనటి, కలాంగున దుష్టమైనపంటి, మార్గ
ము, త్రొవను, త్రొక్కడై] పో[illegible]దువే, నను] నన్నుకాంచువాడుకాదని] ర
క్షించేవాడుకాడను కొని, బుద్ధిలోన్] శమతిలోను, ఎరుగవా] తెలియు
వా, నగుబాటుజేయగన్] నలుగురిలో హాసించేటట్టు చేసుటకు
గవా] టిచితమా, అనగా ఇట్లుచేయుడము నీకుతగదని భావము॥

౨౪౯ కే॥ తెళవులనెచెడు బాకలు, తెలియునెశెబవలుగాంచి తిరుగనెచేయుం, గ
లినదాంగునెయనని, దులకా జగరాంగజాంవిదూలకపవితెన్॥

టీక॥ తెళవుల] దూరములయందే, నీచెడుప్రాకలు] నీచెట్టమార్గములను, తెలి
యునే] ఎరుంగనా, తెలిరాయుడునను, [illegible] కే,బవలు]
రాత్రిళ్లుపగళ్లు, కాంచి] నిన్నుచూంపెట్టి, తిరుగనే] సంచరించనా, సంచరిం
చుదుననుట, చేయుంగల్గిన] కాంవించినట్టైతే, దాంగునే] అదవశ్యముగు
నే, అనగా, నీవు దుష్క్రియచేయుగలిగినట్టాయెనా నాకుందరదాంగ
దనుట, అనన్] ఇట్లుపల్కగా, అందులకు] ఆమాటలకు, ఆజగరాంగ]
మిక్కిలిభూరుత్రావైన ఆసాంవెది, జాలిన్] విచారముచేత, తూలక] కెం
చపదక, అనగా, చలించక, పలికెన్] మందలించెను॥

౨౫౦ ఉ॥ ఓసరిపోరెవెవ్వెడలకుందనరామొనురాకరివాంసిగా, జేసితా
తెత్తులంబనులు జేయగనిచ్చినబాలదంటినో వాసికిబార
నన్నగదువంబనిబాటలు జేయువారలే, రసురద్రావిమైమరచి
ప్రేవెదుకంటివైపట్టుకుంటివో॥

టీక॥ [illegible] ట్టి ఓయీ సరివారలము బాగాయెబ్బో నను నన్నిట్లు ఇట్లు పల
కుండరాదు ఇంట్లో నుంచి బైటికి రాకుండా అయ్యో అయ్యవారమ్మా రా
ణీవాసిగా చేసితివి అంతఃపురమందుండేదాన్నిగా కావించినావే
పనులు చేయుగద ఇంటిలోని కావలసిన కార్యములు చేసేకైరకు తెంతు
లను బోనకత్తెలను ఇచ్చిన నావశముగా నెసగినట్లాయెనా పోల
దంటినా సరిపడదని పత్నితినా వాసికిబోరు వాసికిని ఏమి లుకెంరకై
పోరదు సంసారము నిర్వహించుకునేకైరకు నన్ను గదువక నన్ను మిగుల
పని పాటలు చేయువారలేరి కార్యములు సవ్వెదువారలెందరెవ్వ
దున్నారు అనగా ఇంటిలోని నాకంటె మిక్కిలి మరెవ్వరు పనులు చేసేవా
రులేరనుట సురదాత్రివి కల్లుపానము చేసి మైమరచి దేహస్మృతిలేక త్రో
వెదు తిరుచుగా ఊటలాడెదవు కంటివో నా తప్పు చూచితివో
పట్టుకుంటివో తప్పుచేయుగా చూచి నన్ను గ్రహించినావా॥

౨౫౨ క॥ కూరకు నారకు బంతులికి రారా దనుమేరగలదారా నా
పేరనో యెవరా చూడవెనేదో లారోసము వచ్చె త్రెంత్రలా
యుత్తైరగుల్॥

టీక॥ కూరకు నారకు కూరగాయలకు శాకాదులకనుట బయులికి ఇంటి వెలుపటి
కి [illegible] రారాదను ఏ తెంచరాదనే మేర మర్యాద కలది
వస్నదో రానో వెల్పటికి రాలేదో పోనో ఎక్కడికైనా పోలేదా ఓ
రా ఆశ్చర్యము చూడవే శిక్షింపవా [illegible] నేడు ఈ
దినమందు ఏలా ఎందుకుగాను రోసము వచ్చె కోపము జనించెను ఇ

త్తైరగుల్ ఇట్లు వెలపటికి వచ్చే పాతివ్రత్యమార్గములు త్రెంత్రలా నూతనములా
అనగా నూతనములుగా పుట్టెప్పుడు స్త్రీవిసావ భావికములనుట॥

౨౫౩ క॥ పలుకులకేమి రోసము గలిగిన దుగవాడవైతే కాచికదంత్రసీల
తల బట్టికైనంగా వలదంటినె చంపుత్రోవ వలదంటినె కాని॥

టీక॥ పలుకులకేమి మాటలకేమాయెను [illegible]
రోసము గలిగినవో కోపము స్నటువంటి మగవాడవైతే పురుషుండవైతేను
కాచి చూచి కదంత్రసీల విజృంభించి తలతల సిగసిగ పట్టుకొనంగా వ
లదంటినో గ్రహించవద్దన్నానా చంపుత్రోవ వలదంటినెంకో వధచే
సే మార్గము కూడదని పత్నితినా రతుమి॥

౨౫౪ క॥ దుసివంటి దాన్నినన్నే కుసిగుంపుల బెట్టియెమిగుడిచెదు పాపంబ
సిబాలవెతాకునినునే సుసురన్నం జాలు జాలు నోపోరయ నుడున్॥

టీక॥ [illegible] దుసివంటిదాన్ని బుషితుల్యరా
లనైన అనగా నేమి యెరుగనపువంటి నన్ను నన్ను ఈ కుసిగుంపుల బె
ట్టి ఈలాగున వ్యర్థము గారచ్చలనుంచి ఏమిగుడిచెదు ఏమనుభ
వించెదవో నేను నేను ఓ సురన్న వేసటపడినట్లాయెనా పాపము దు
రితము అపి బాలవై ఋద్ధము వనేనే నిన్ను నిన్ను తాకు అంటను పెహా
ఆశ్చర్యము చాలుచాలు ఇకను చాలించుము చాలించుము అను
డుక్ ఈలాగున సావెవానిపెండ్లాము మగనితోమంచి మిం
చగాను॥

౨౬౦ ఉ॥ కాంతి మదర్ప పతివ్రతవు గావె యటంచు నినునీవె మెచ్చుకోనేల జగంబెఱుం

గు మఱి నేను నెఱుంగుదు వింతవాఁడనే బాలు బరేశ పతివ్రతకు సంచక

దుం బెరవాఁడు పోకసంశీలమె యిల్లు చేరుమె దజెయుకేని నన్నియు జ

క్కన యొప్పెడున్॥

టీక॥ (సాలెవాఁడు తనపెండ్లాము నిట్లు ఎల్లిదముగా మందలించెడు మాటలు) కాంతికుడన్॥ సాలెవాఁడు అనుమా॥ అహో కటకటా పతివ్రతవు గావే సాధ్వివి గావా, నినునీవే ధన్యనీవే ఎన్నకొనేల పొగడు ~~[struck]~~ కెలో విలెనా ~~జగంబెఱుంగు~~ జగంబు లోకము [redacted] ఎఱుంగు తెలియును ~~మఱినేను నెఱుంగుదు~~ మఱి లోకమేగాక నేను నేనున్న ఎఱుంగుదు తెలియుదును వింతవాఁడనే క్రొత్తవాఁడనా బాలు [redacted] బాలించుము అనగా నీమాటలు నిలుపుమను టొప్పుకొ భళా పతివ్రతకు ఇల్లాలికి సంజకడన్ సాయం కాలమందు పెరవాఁడపోక పరులవీధికి పోవడము సంశీలమె యుంచిన దకేనా ఎదజేయుక అలస్యములేక ఇల్లుజేరుము ఇంటికిపొమ్మా అన్నియు సర్వకార్యములున్నా చక్కన యొప్పెడున్ బాగగునా అనగా సాలెవాఁడు ఎల్లిదముగ కొన్నిమాటలు మందలించి తనపెండ్లాముతో శీఘ్రముగ నింటికి పోగా నన్నిపనులు చక్కనయొప్పెడు ననగా నీకు తగిన దండనకలుగునను చుపలికెనని భావము॥

౨౬౧ వ॥ అని రోషపరుషవచనంబులం గినియుచు గృహంబునకుం

గొనిపోయి యుయ్యనవదగా కిరంకుటాలింగేలం గాలం బాది

చి పెదమురలందిగిచి నిద్రాతనేతపగ్గంబున బంధించి కాలికుం

డు నిద్రించె నంతకొంతప్రొద్దరిగినా॥

టీక॥ అనిన్ ఈప్రకారము పలికి, రోషపరుషవచనంబులన్ రోషకోపముచేత, పరుష నిష్ఠురములైనవంటి వచనంబులన్ వాక్యములచేత, కినియుచున్ కోపము చేయుచున్నా గృహంబునకున్ ఇంటికి కొనిపోయి వెంటపెట్టుకచని, ~~అయ్యనవదగా కిరంకుటాలిన్~~ అయ్యనవదకాండ్ర పలుగాంకి యైన వంటి, రంకుటాలిన్ జారిణి యైన భార్యను ~~కేలం గాలం బాదిచి~~ కేలన్ చేతను నున్న కాలన్ పాదము చేతను పొదిచి మర్దించి అనగా తాడనముచేసి పెదమురలన్ ~~[struck]~~ వెనక భాగమునకు తిరిగేట్లుగాను తిగిచి గుంజి నిద్రాతన గృహ భారవాహిస్తంభమునకును నేతపగ్గంబునన్ బట్టలునేయుట ~~[struck]~~ కుకైరము ట్లైన త్రాటిచేత బంధించి కట్టివేసి కాలికుండు దానికిమగడైన సాలెవాఁడు, నిద్రించెన్ సుప్తిజెందెను, అంతన్ ఆలాగు నకట్టివేసిన తర్వాత నుకొంత పొద్దరిగినన్ కొంచముసేపు జరిగిన పిమ్మటను॥

౨౬౨ కా॥ జారప్రేరితయైవినిర్భయమునేషం దూతి యేతెంచి చే, జారత

చెట్టికతోరభాగవహంశుం భస్తంభసంబంధవీ స్తాంత్ర రప్రాం

జులరజ్జుబంధితవంయస్వంగాంచి కన్నీరు మున్నైవెల్లివడం

గగాలికుని బోనిందింపుచున్ గూరిమిన్॥

టీక॥ జారప్రేరితయై జార ~~[struck]~~ విటునిచేత ప్రేరితయై అంపించబడినదై దూతి కుంటెనకత్తెయైనమం

గలది। నిశ్చయము మనీషః] నిశ్చయం, క్షితివేదమువంటి, మనీషః, బుద్ధిచేతను

ఏతెంచి] వచ్చి, చేబారలు చాటి] అంతట చేతులు సాచి, [illegible]

[illegible] కుటీర భారవహం శుం

భస్త్రం భఞం బంధ విస్తార ప్రాంజుల రజ్జుబంధిత వయస్య [illegible]

కుటీర, గుడిసె మొత్త, భార, బరువును, వహ, (తాళ్ళు) [illegible] మున్నవంటి

న్ని, శుంభత్ (ఓప్పు) [illegible] మున్నవంటిన్ని, స్తంభ, నిట్రాతికంబము,

దు, సంబంధ, చేర్పబడినవంటి, విస్తార, పొడవైనవంటిన్ని,

ప్రాంజుల, శ్రేష్ఠమైనవంటి, రజ్జు, నేతపగ్గము చేతను, బంధిత, కట్టి

వేయబడినవంటి, వయస్యన్, తనకు చెలికత్తెయైన సాంవెదాన్నిశాం

చి] చూచి, కన్నరు] నేత్రాంబువులు, మున్నీరై] సముద్రప్రాయమై, వెల్లివ

దంగ] వెల్లువగట్టగా, కావికుని] సాలెవాన్ని, [illegible]

లో] మనస్సులో, నిందింపుచున్] దూషణాజేయుచున్న, కోరి విన్]

ప్రీతిచేతను॥

౨౬౩ క॥ ఎదజేర్చి కన్నుమొయన్న, కదిసి ప్రమోదజనము చెరచెగా చెలియా

యీమము దుకదు పరిబ్రాంద్దమొన్న, నిదురించిరి ప్రజలు వేచనిన

వేంల్లాదే॥

టీక॥ ఎదజేర్చి] అక్కునగదియించి, కన్నుమొయన్నగదిసి] చెవిదగ్గరికి వె

ళ్ళగా చేరి, చెలియ] చెలికత్తెయైన ఓచిన్నదానా, ఈమముదుకదు]

ఈమముసవిరాజైన నేమగదు, ప్రమోజనమున్నా] నీవు విటుని తావుకు వచ్చే కా

ర్యమును చెరిచెగా] విఘ్నము చేసెగదా, పరిబ్రాంద్దమొన్న] అర్ధరాత్రమ

యెన్ను, ప్రజలు] సకలజనులు, నిదురించిరి] నిద్రబోయిరి [illegible]

[illegible], వేచు] శీఘ్రముగా, సుచనిన] నీవు జారుని తావుకు పోయినట్టు

అయెనా, మేలన్నదే] శుభము కాదా, అనగా, ఆదూతికెంతయైనదిం.

గలది చేతులు సాచి నిట్రాతికంబమున కట్టివేయబడిన సాంవెదాని

దగ్గరికి బోయి దాన్ని అక్కునజేర్చుక మెల్లగా చెవిదగ్గర చేరి యీమము

సవిరాజు [illegible] జారుని తావుకు నీవుపోయ్యె కార్యమును చెరిచె కా

దా అర్ధరాత్రి అయెను జనులంతా (రరుల) నిద్రింపుచున్నారు నీవు జారుని

తావుకు పోవుట మేలుకదా అని సాంవెదాన్ని గూర్చి ఆదూతిక పలి

కెనని భావము॥

౨౬౪ ఉ॥ వెన్నెలరాకకై మొంగము వేల్పు చకోరము భంగి జారుదాంక

న్నులకల్మి నిద్రకదుగన్నుల గూర్పక యొప్పుడెప్పుడే [illegible] చూచ్చున్న

నుదాయునంచెదురు జూచు ప్రియంబున నీదురాక కిట్టి

న్నియు జెప్పనేల చను మేనిటనుండెడు కట్టివైచినన్॥

టీక॥ ఒకన్నులకల్మి] సొగసైన కన్నులచేత ఒప్పుచుండేటి రెలాపడు బా,

జారుడు] నీకు ఉపపతియైన పురుషుడు, వెన్నెలరాకకై] చంద్రికవచ్చే

కొరకు, మొంగము వేల్పు] [illegible] వామచేపూత్రుపున్నటువంటి,

దుడుకు చూచుచుండెడు పువంటింయును టొ చకోరము భంగి] వెన్నెల పులుగు
వలెనే। నిద్రకడకన్నుల గూర్పక సుప్తిని నేత్రకోణములయందు దైనా ఔటుండెర్।
అనగా మేల్కొని యుంత్వానను టొ। ఎప్పుడెప్పుడు వచ్చునని నమురాయుచుచు
ఎప్పుడెప్పుడు వచ్చున్] ఎప్పుడెప్పుడు వచ్చునని। నమురాయున్] నన్నుపొందే
ని। అంచున్] ఇట్లు ఆనుకొంచు నన్ను। నీడురాకతై] నీడు। నీమొలుక్కరాకే
తై। వచ్చుటకేతకై। ప్రియంబున] స్నేహాతిశయముచేతను। ఎదురుజూచున్]
నేతట్టె వీక్షించుచును। ఇట్టిన్నియు జైప్పనేల। ఇట్లు] ఈప్రకారము। ఇన్నియు]
ఈపూర్వోక్త విధములైన ఇవన్నియు। చెప్పనేల] పలుకవలసినదియేమియుండు
ను। చనుము] పొమ్ము। కట్టివైచినన్] ఈనేతపగ్గముతో నన్ను బంధించి
నట్టయితే। పో] నేను। ఇటన్] ఈనిట్రాతికంబము దగ్గరను। ఉండెద] వసియించె
దను॥

౨౬౩ తే॥ చనిరమ్మా నీవని బంధనము బ్రెన తంతువాయి తావిమిమ్మైమెండె
నకగృహస్తంభంబున తను గట్టిన త్రాటచెనచి దానింగట్టెన్॥

టీక॥ నీవు చని రమ్మా] నీవు పోయిరా। అని] ఇట్లు గాపలికి। బంధనము బ్రె
న] పగ్గముతో కట్టినకట్టు విడివగా। తంతువాయి] ఆసాలెవాని పెండ్లా
ము। తావిమిమ్మై] నిలుకడ బుద్ధికలదై। బండనకె] మరెక్కమాట విరాట్లా
డకే। గృహస్తంభంబున] నిట్రాతికంబమందు। తను గట్టిన త్రాటన్] త
న్ను బంధించిననేతపగ్గముచేతను। పెనచి] చేతులుకుపైవేసి। [illegible]
[illegible] దానిన్] కుంటెనకత్తెయైన ఆమంగలదా

న్ని। కట్టెన్] బంధించెను॥

౨౬౪ క॥ కట్టితనమారుగానద్దిట్టగృహస్తంభమునప్రతిష్ఠించి నరుల్
చిట్టాడనియాచెడిదప్పు। నట్టానడురేయి మబ్బునంజెలిజనియెన్॥

టీక॥ తనమారుగాన్] తనకు బదులుగాను। అద్దిట్టన్] ఆమంగలదాన్ని। గృహ
స్తంభమునన్] నిట్రాతికంబమందు। కట్టి] బంధించి। ప్రతిష్ఠించి] నిలిపి।
నరులే] మనుష్యులు। చిట్టాడని] సంచరించని సమయంబున్న। ఆచెడిదప్పు]
అట్టి భయంకరమైన సమయంబున। నట్టానడురేయి] మంచి అర్ధరాత్ర
ము నెమ్మబ్బున చీకటియందు। చెలి] ఆసాలెవానిపెండ్లాము
చనియెన్] జారుని దగ్గరికిపోయెను॥

౨౬౫ సీ॥ అలమిన నిద్రజొక్కుజెడియుం తనమేల్కనిగాంచి కుండు పే
రెలుగున సాలెకుంచిలు పనించు వేళంబరకి యుశ్చగాంపునం
బలుకకయుండెనందులకు భావమునంగనలుట్టి వాలువా
త్కైకె ళవునసందిము క్కుత్తరికెన్ దౌరికెన్ రుధిరంబు భూరుగన్॥

టీక॥ అలమిన] కన్నులయందు పొందిన సమయంబు। నిద్రజొక్కు] నిదురమత్తు।
చెడి] పోయి। అంతన] అటుతర్వాత మేల్కని] నిద్రవేచిన వా
డై। కాంచి కుండు] ఆసాలెవాడు నిక్కరమైనవాడు పేరెలుగున పేరు
గాపైన సమయంబు। ఎలుగున। ధ్వనిచేతను సాలెకుంచిలువ] పలుమా
రున్ను ఆహ్వానము చేయగా। పరకి యుశ్చగాంపునన్] పరస్త్రీ గనకే। ఇం
చుకేరన్] కొంచము భయముచేతను। పలుకకయుండెన్] మాటలా

తకంతయూరకుంతున్నదా రాజును॥ అందులకు] మాంట్లాడక యూరకయున్నందుకు॥ [illegible]

[illegible]॥ భావము నన్] తనమనస్సందు (కనలుబుట్ట) కోపము పుట్టినవేళ

పునన్] దూరముగాను స్నేహము వంటి వాలు వాలే] పెద్దకత్తిని॥ అంది] పుచ్చుకొని॥

[illegible]॥ ముక్కుతరిగెన్॥ నాసి[illegible]ను॥ రుధిరంబు]

రక్తము॥ భారునన్] శీఘ్రముగాను॥ మెరిగెన్] ప్రవహించెను॥

౨౬ క॥ ముక్కరకు నొంచకుండ॥ ముక్కరగావించి రంకు ముండా చెడుమం॥

బాక్కమునంబున నిదురం జైక్కైగాలికుడు తెంటి చెప్పు ననంతరన్॥

టీక॥ [illegible]॥ ముక్కర సాంభరణాము నకు॥ నొంచకుండన్] ప్రా

ప్తిలేకుండేటట్లుగాను॥ ముక్కరగావించి॥ ముక్కర] నాసికను॥ అరగావించి

సగము కోసివేసి॥ రంకుముండా] వ్యభిచరించే బుద్ధిగల మోపీ॥ చెడుము]

ఇట్లా ముక్కు కోసి తబతనందు చేతభ్రష్టవై పొమ్ము॥ అంచున్] ఈ ప్రకారము

పలుకుచు॥ ఒక్కమనంబున్] ఏకమనస్సుతో॥ కాలికుడు] సాలేవాడు॥

అంతన్] దానిముక్కు కోసిన తర్వాతను॥ తెంటి చెప్పున] పూర్వమందు

నెట్లా నిద్రపోవుచుండెనో అట్లాగాను॥ నిదురన్] నిద్రచేత॥ చెంకైన్] ము

త్తుడైయుండెను॥ అనగా బాగా ఆసాలేవాడు దానిముక్కు కోసిన

తర్వాతను మునుపటివలెనే నిద్రబోయెనని భావము॥

౨౭ ఉ॥ అక్కడ తంతువాయుప్రియునప్రతిమాంగజసౌఖ్యసంగతిం॥

జెక్కగజేసి మందిరము చెప్పన గ్రమ్మరియిల్లు జొచ్చి పేరక్కన

జేర్చి వార్తగలదాయునదూతికె యేడ వార్త నా ముక్కు కున

చెప్పనే చెవిమిమీయాలబడన్ విడుమిల్లు జేరెదన్॥

టీక॥ తంతువాయు] సాలెవాని పెండ్లాము॥ అక్కడ] తాను సంభాషించే

తపోయిన స్థలమందు॥ ప్రియున్] తనకు యిష్టుడైన పురుషుని జారపురు

షుని॥ అప్రతిమాంగజసౌఖ్యసంగతిన్] అప్రతిమ॥ [illegible] సాటిలేనటువంటి॥ అంగజ॥ మన్మథసంబంధమైన॥ సౌఖ్య॥ రతిసౌఖ్యము రాయు

క్క॥ సంగతిన్॥ పొందిక చేతను॥ చొక్కగచేసి] పరవశురాల్నిగా జేసి॥ మంది

రము చెప్పన] తనయింటి త్రోవను॥ క్రమ్మరి] తిరిగివచ్చి॥ ఇల్లు జొచ్చి]

తనయింటిలో ప్రవేశించి॥ దూతికకు] ఆ మంగలదానికి॥ పేరక్కన జేర్చి]

తనకు ముక్కు నరికించుకొని॥ [illegible]॥ వార్త] ఇక్కడ నా

మగనివల్లను ఏమైనా మాంట॥ కలదా] కలిగియున్నదే॥ అన] ఆసా

లెవది యిట్లా పలుకగా॥ ఏడ వార్త] ఎక్కడి వృత్తాంతము॥ [illegible]

[illegible] చెవి విప్పి] నాస్నేహము చేత॥ మీయాలబడన్]

లోగదిలోన నేను [illegible] ఉండేటట్లుగాను॥ నా ముక్కుకు వచ్చే] నాసా

శికకు హానిప్రాప్తించెను॥ విడుమిల్లు జేరెదన్॥ విడుము॥ ఈ రజ్జుబం

ధము విడదలింపుము॥ ఇల్లు జేరెదన్] నాయింటికి పోయెదను॥ అనగా

ఆసాలెవాని పెండ్లాము జారపురుషునితోను సంభోగమునకు పో

యిన ఆస్థలమందు ఆ జారపురుషున్నిరతిక్రియా సౌఖ్యములచే

త పరవశురాల్నిగా జేసితాను తనయింటి దోవను తిరిగివచ్చి యిం

టిలో ప్రవేశించి తనకు దూతికయైన మంగలదాన్ని తనకు ముక్కు

నజేర్చుకొనియుక్తత నాంమగనివల్లనుంచి ఠేమైనాం పాత్రకలదాయని
మందలించగాం ఠొక్కదివాత్ర యేమింవెప్పవలెను స్నేహముచే తనేనుషూం
లబడేటట్టుగాం నాం ముక్కును హానివచ్చెనుయుంకేమిపాత్రంబని ఆ
మంగలది ఆసాలేదానితో యూకట్టివేసినక ళ్ళను శీఘ్రముగాంవి
డుపుము నాంయిల్లుజేరెదననగాం యీసాలెదానివల్లను తనము
క్కుకూడ నివచ్చెననిమంగలది వ్యథపడుచూంసాలేదానితో ని
ట్లని మందలించెనని భావము॥

ఉ॥ నావిని తంతువాయువదనంబున వేనగవంకురింపదూం తీవి
ధికృత్యమెవ్వరికిదీరదు మానుపనంచుబంధముల్ వేవదలిం
పత్రివి పృథివీస్థలిగూవినముక్కుగాంచునాం త్మావసథం
బుజేరె క్షురకాంగనడెందము నందలంకుచున్॥

టీక॥ నాంవిని। దూంతికయు ట్లుపలుకగాం నాంకర్ణించి। తంతువాయు। సాలేవాని పెండ్లాము। వదనంబున। తనముఖమందు। వేనగవు। చి రునవ్వు। అంకురింప। మొలకలెత్తగాం। దూంతి। కుంటెనకత్తెయైనయా మంగలది నాం। విధికృత్యమెవ్వరికి దీరదు। విధికృత్యము। దైవకర్మము తప్పింపలేరు నానుపకరికేకు। ఎవ్వరికి। ఎటువంటివారికి। తీర దు। చేతగాదు। అంచున్। ఇట్లాగునపలుకుచున్న। బంధముల్। రజ్జు కృతములయిన కట్లను। వే। శీఘ్రముగాం। వదలింప।

విడువగాం। పత్రివి। పృథివీస్థలిని। భూమియందు। కూలినదియై పడియు న్నటువంటి। ముక్కు। తనముక్కును। గాంచు। చేతితీసుకొని। క్షురకాం గన। మంగలవాని పెండ్లాము। డెందము। మనస్సునందు। తలంకుచున్। భయపడుచున్న। ఆత్మావసథంబున్। ఆత్మ। తనయొక్క। ఆవసథంబు। గృహమును। చేరెను। ప్రవేశించెను॥

కం॥ ఆనేతకానిచెలి గృహమూనిన నిట్రాటనంటి యటునిటు ద్రాటం దా
నిరుచేతుల మర్చియుం ధానియతింగాం యకుండె తత్సమయమునన్॥

టీక॥ ఆనేతకానిచెలి। ఆసాలేవాని పెండ్లాము। గృహమూనిన నిట్రాటనంటి। గృ హమును। వందిర। భారమును। అనిన। భరించియుండెటువంటి। నిట్రాటన్। స్తంభమును। నిట్రాడనగాంచిన్నగుడిసెలకు నడుమనైకస్తంభము వేసి నది। అంటి। కరుచుకొని। అటునిటు। అల్లిట్లుగాం। దా। తాను। ట్రాటన్। అపగ్గము। ఇరుచేతులు। రెండుహస్తములను। అమర్చి। పొందించి కాని। యథానియతిన్। పూర్వమువలెనే। కాంయకుండెన్। ధ్వనిచేయ కున్నదాయెను। తత్సమయమునన్। ఆవేళయందు। అనగా। ఆదూ తికతనయింటికి పోయిన తరువాత। ఆసాలెది తిరుగాంతాను ని ట్రాటికంబమునను స్ననే తపగ్గము లూతనచేతులుజెనుపక పూర్వ ప్రకారముగాం బంధించబడినదానివలెనే యెంతమాత్రము అరవక యున్నసమయమందని భావము॥

139

౨౨ సీ॥ సింధుజామాతృదక్షిణాచక్షురంగంబు మందేహగర్వనిర్మథ
నకేళి* సకలవేదద్రుమస్కంధంబు జలరుహప్రభవరాత్రిచర
జిద్భవమహంబు* సంజ్వరార్తరథాంగసమ్మదప్రతిపాదిదా
రుణాతిమిరకాంతారవహ్ని* కమలినీవదనప్రకాశపోష
ణామూలమాశ్రితజనజీవనౌషధంబు॥

౨౩ తే॥ కుముదసముదయమథననిస్త్రింశవేగ* మసితపశ్వేరక్త
తపురాయుతనమార్గ* మలఘునీహారకరటిపాంకలగదం
బు* గ్రహవతంసంబు పూర్వాద్రిగాననమ్యె॥

టీక॥ సింధుజామాతృదక్షిణాచక్షురంగంబు] సింధు, సముద్రునికి, జా
మాతృ, అల్లుడైనవిష్ణుదేవునికి, దక్షిణాచక్షురంగంబు, వలపటికన్నై
నట్టివంటిన్ని; అనగా, సూర్యుడు విష్ణుదేవునికి వలపటికన్ను అనిశా
స్త్రప్రసిద్ధము. మందేహగర్వనిర్మథనకేళి] మందేహ, (యనెడురుగల) ~~మందేహా~~ రా
క్షసులయొక్క, గర్వ, అహంకారమును, నిర్మథన, పోగొట్టేటిటువం
టి, కేళి, క్రీడకలిగినట్టివంటిన్ని; సకలవేదద్రుమస్కంధంబు] సకల, సమ
స్తమైన, వేద, ఆమ్నాయమనేటి, ద్రుమ, వృక్షములకు, స్కంధంబు, మొ
దటిదుంపైనట్టివంటిన్ని; అనగా చెట్లకొమ్మలకు కిందటుండే ~~[illegible]~~ భా
గము, సకలవేదములకు మూలమైనవాడు సూర్యుడనుట. జలరుహ
ప్రభవరాత్రిచరజిద్భవమహంబు, జలరుహప్రభవ, బ్రహ్మదేవునియొక్క
రాత్రిచరజిత్, విష్ణుదేవునియొక్క, భవ, సాంబశివునియొక్క, మహం

బు, తేజస్స్వరూపమైనట్టివంటిన్ని; అనగా సూర్యుడు త్రిమూర్త్యాత్మకుడ
నిప్రసిద్ధము. సంజ్వరార్తరథాంగసమ్మదప్రతిపాది] సంజ్వర, దాంప
త్యవియోగరూపమైన సంతాపముచేత, ఆర్త, పీడితములైనట్టివంటి
రథాంగ, చక్రవాకములకు, సమ్మద, సంతోషమును, ప్రతిపాది, పొం
దించుచుండేటట్టివంటిన్ని; అనగా సాయంకాలాది సూర్యోద
యపర్యంతము చక్రవాకములకు శ్రీరాముల శాపమువల్లనైన దాం
పత్యవియోగతాపముచేత పీడితములై సూర్యోదయసమయమం
దు పునర్దాంపత్యసంయోగము గలిగి చక్రవాకములు సంచరించు
ట లోకప్రసిద్ధము. దారుణతిమిరకాంతారవహ్ని] దారుణ,
భయంకరమైనట్టివంటి, తిమిర, అంధకారమనేటి, కాంతార, అరణ్య
మునకు, వహ్ని, అగ్నిహోత్రమైనట్టివంటిన్ని; అనగా సూర్యప్రకా
శముచేత చీకటులు చెదిపోయ్యేదిప్రసిద్ధమనుట. కమలినీవదనప్రకాశ
పోషణామూలము] కమలినీ, పద్మలతలయొక్క, వదన, ముఖములయొ
క్క, ప్రకాశ, వికాసమునకు, పోషణా, (కారణభూత) ~~[illegible]~~ ను, మూలము హే
తువైనట్టివంటిన్ని; అనగా, పద్మలతకు ముఖప్రాయమైన పత్రములవికా
సమునకు హేతువైనదనుట. సూర్యోదయమువల్ల పద్మములు వికసిం
చేదిప్రసిద్ధము. ఆశ్రితజనజీవనౌషధంబు] ఆశ్రిత, ఉపాసకులయొక్క
జన, సమూహములకు, జీవనౌషధంబు, బ్రతికించేటి (పరంపైన) ~~[illegible]~~ న
ట్టివంటిన్ని; సూర్యుడు ఉపాసకులకు ఆరోగ్యముచేసేది ప్రసిద్ధము॥

కుముదసము దయము మథన నిస్త్రింశవేగము] కుముదు, కేలువల యొక్క, స్వము ద
యు, సమూహము యొక్క, మథన, మథించుట యందు, నిస్త్రింశ, నిల్వనట్టి
వంటి, వేగము, తీవ్రము కలిగినట్టి వంటిన్ని, సూర్యోదయము వల్ల కేలువ
లు ముకుళించెది ప్రసిద్ధము, అసిపత దీర్ఘ కృత సురాయత మార్గ
ము] అసి, శత్రు ఖడ్గములచేత, పతత్, యుద్ధభూమి యందు పడుచు
న్నట్టి వంటి, వీర, శూరుల చేత, కృత, చేయబడినట్టి వంటి, సురాయ
తన మార్గము, స్వర్గప్రదారి కలిగినట్టి వంటిన్ని. అనగా, యుద్ధభూమి
యందు, శత్రు ఖడ్గముల చేత చచ్చిన వీరులు సూర్యమండల ప్రవేశ
ము చేసి స్వర్గమును చేరుదురని శాస్త్ర ప్రశస్తము, అలఘు నీహార కరటి
పాకలగదంబు] అలఘు, అధికమైనట్టి వంటి, నీహార, మంచనేటి, క
రటి, ఏనుగకు, పాకలగదంబు, వ్యాధి విశేషము, అనగా నేనుగుల
కు వచ్చే జ్వరరోగ స్వరూపమైనట్టి వంటిన్ని. అనగా, సూర్యప్రకాశ
ము చేత మంచు చెదిపోయేదె ప్రసిద్ధము, గ్రహవతంసంబు] చంద్రా
దులలో శ్రేష్ఠము, అనగా గ్రహరాట్టైన సూర్యుడు, పూర్వాద్రిగ్ ఉ
దయపర్వతమందు, తాననమ్యకు కనుపించెను, అనగా, తెల్లవారె నని
తాత్పర్యము॥

౨౪ సీ॥ తెలతెలవేగిన సన్నిదురదరి కరంబులు సాచి లేచి కేన్నెలకుల చా
రచూచు మగనిం జగనేటు పిసాళి చెలియైనాం కలితప విత్రతా
మహిమగా నకనన్నుదిరూపజేసి తీ క్ష్ణలుషము నిన్నుముంచు

కెంపుగా కవిరూపత నన్నుబాందునే॥

టీక॥ తెలతెలవేగినన్] తెల్లవారగనున్, నిదురదరి] మేలుకొని, కరంబులు సాచి] చేతు
లు చాచి, లేచి] శయనము వల్లనుంచి యుద్ధితుడై, కన్నెలకులన్] నేత్ర పార్శ్వ
ములచేతే, పారజూచు] దిక్కులను వీక్షించుచుండేటి, మగనిన్] తనపెనిమిటి ని
గూర్చి, జగనేటు పిసాళి] జగాలా వలెనాన్నుటి తో కూడిన, నేటు, కృం
గారము కలిగినట్టి వంటి, పిసాళి, దుశ్చరిత్రమైన సాధ్వి, పవ్వెకు దవించె
నట్, నాకలిత పతివ్రతా మహిమ, నా, నా యొక్క, కలిత, ప్రసిద్ధమై
నట్టి వంటి, పతివ్రతా మహిమ, సతీ మహత్వమును, కొనక తెలియక, నన్ను
నన్ను విరూపచేసితి] విశేష రూపము గలదాన్నిగా వి
చితివి, ఇక్కలుషము] ఈలాగుగా నన్ను చేసిన పాపము, నిన్ను ముంచుకొ
నుగాక] నిన్ను అధఃపతితుని జేయుగాక, అనగా నిన్ను ముంచుగాక,
విరూపత] నీవల్లనైన యీ వైరూప్యము, నన్ను బాందునే] నన్ను చేరు
నా, అనగా పొందదు, ఈలాగున చేసిన పాపము నిన్నే పొందుననిన
భావము॥ జగనే వియన్న పాఠము కైట్లు నేటులనివ్వాశియున్నది॥

౨౫ క॥ అనుచిత చిత్రవృత్తి పురుషాంతరచింత వహింప నిన్నుస్నేకనిగ
ద మంబ తిర్ఘతను గానిరొమకప్పుడు గాను పుంశ్చలినై విను
దిదె లోకపాలకులు వేయునదేటికి సాధ్వినే నిసంజనిత కవ
పస్మదానన్నమునకు చక్కగ జేయుదు కీర్తికెక్కగన్॥

టీక॥ అనుచిత, అయోగ్యమైనట్టి వంటి, చిత్రవృత్తి, మనోవ్యాపారము

చింతన్న] పురుషాంతరః।
చేత (పురుషాంతరః) నేకం చే అన్యపురుషుని యందు। చింతనతలపునట్టిం
పన్న] పూనను। అన్యపురుషుని నాచిత్తమందు నెప్పుడు తలచననుట॥ నిన్ను
మెక్కనితజవర్తన్] నిన్నెక్కని దక్కగను। పతివ్రతనుగాని] నేను సాధ్వినైగాని।
ఒకప్పుడున్] ఒకకాలమందైనా। పుంశ్చలింగాను] వ్యభిచారిణిగాను ~~పతివ్రతను~~॥ లోకపాలకులు] భువనసంరక్షకులు। అనగా నింద్రాద్యష్ట
దిక్పాలకులు। (వారలనుగురించి సావెది పలుకుచున్నది) ~~[illegible]~~। ఇదె] ఈ
మాటే। వినుడు] మీరాకర్ణింపుడు। వేయునేటికి] వెయిమాటలు చెప్ప
వలసినదేందుకు। సాధ్వినేని] నేను పతివ్రతనైతినేని। సంజనితకృపన్] సంజ
నితః పుట్టినట్టువంటి। కృపన్। దయచేతను। మదాననము] మత్। నా యొక్క
ఆననము। ముఖము। ఇవుడు। క్షతకేశగాత్రన్] నేను క్షతిగల్గినదాన్నైయున్నట్లు (అనగా)
గాను। చక్కజేయుడు] బాగుకావింపుడు। మదాననము చక్కజేయు
దున్నప్పుడు నామగడు కోసినముక్కును నేను పతివ్రతనే ~~[illegible]~~ నాయితే।
ఓ లోకపాలకులారా మీరు నా మీద దయచేసి నాముక్కుపూర్వ
ప్రకారముండేటట్లుగాచేయుండని ఆ సావెది దిక్పాలకులను ప్రార్థి
నచేసెనని భావము॥

౨౬౬ అనియిట్లు భ్రమరియు నదుశ్చరితమగని నుద్దేశించి యిట్లనుకొలా
మదంబునం జేసి కల్లనిజంబులేర్వరపరాకనన్నింతజేయుదుగా
కేమి నీచేతులు నెంచ్చైదు నన్నం గెడుమెందునేయుని వుందవించి
౨౨౨ నం జూచి భయవిస్మయంబులు మనంబున సంఘటింప నక్కాలిం

బుండు తచ్చరణాంబులం బడి పరమపాతకుడనపరాధినాపరాధంబు
క్షమింపుమనుచు బంధంబులూడ్చి ప్రశంసించె నత్తెరంగంతయు నం
౨౬౯ బుండు బంజేసి చూచియు తిచిత్ర రసావేశితాంతఃకరణుండయ్యె
నంతకముమ్న గలహోత భిన్నానాసాపుట యెచ్చనికుటీరాభ్యంత
రంబున ముసుంగిడికొనియున్న తత్పురకాంగనం దివిచి తద్వల్ల
భుం డిట్లనియె॥

టీక॥ అని] ఈప్రకారముగా బలికి। పల్కి] దుఃఖించి। మరియుక్తి] తిరిగి। అ
దుష్టచరిత] (చెడు) ~~అదుష్టను~~ నడవడి గల (ఆ) సావెది। మగనిద్దేశించి] తనభర్త
ను గూర్చి। ఇట్లను] ఈప్రకారముగ మందలించును। హాలామదంబునం
జేసి] సురాపానమదముచేతను। కల్లనిజంబులేర్వరపరాకృ] సత్యాసత్య
(అనగా యిది నిజము యిది అబద్ధము అని తెలుసుకొనలేక)
ములను విభజనసేయలేక। నన్నింతజేయుదుగాకేమి] నన్నీలాగునచే
సితివిగాక యేమి। నీచేతులు నెచ్చెదున్] ~~[illegible]~~ నీకరము
లెన్నైపోవునే గాక। నన్నుం కేడు మెందునేయుని వుందవించి సంజూచి। నన్ను
ఆ పదకొండునే] (పెండలిస్తానా) ~~[illegible]~~ (అని) యీప్రకారము సలుక (పుంరలించి) ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ వక్కాణించి। భయవిస్మయంబులు] ~~[illegible]~~। భయ
సాధ్విస్సయముస్ను। విస్మయము। ఆశ్చర్యము స్ను। మనంబున] మనస్సున। సంఘ
టింప] క్రందుపరప। అనగా నిట్లా పతివ్రతయైనదని ముక్కుకోసితినని
భయము స్ను తిరుగా దాని ముక్కు యధాప్రకారము వచ్చియుండు
న ఆశ్చర్యము స్ను ఈరెండు ఆ సావెదిని మనస్సున లోకలిగెననుట।

అశ్మవిందుండు] ఆసాలెవాఁడు (నీ. తంతువాయః కువిందస్స్యాత్. ఇత్య
మరః) తత్ప్రకారంబులకై [illegible] తత్. తథావిధప్రసిద్ధంబైన భార్యా
చరణంబులకై [illegible] పాదములమీఁద పడి ప్రతి తుదయు. పరమపాతకుఁడన్
మహాపాతకుఁడను. అపరాధిని] తప్పుచేసినవాఁడను. నానేరంబు క్షమింపు
మనుచున్] నాతప్పు సహింపుమని పల్కుచు. బంధంబులూడ్చి. [illegible]
[illegible] కట్లు విడిచి. ప్రశంసించెన్] స్తోత్రము చేసెను. అత్రైరంగంతయున్] ఆమా
ర్గము యోవత్తున్న. అందుండుటం జేసి] ఆసాలెవాని యింటిముంగిట
నుండుటచేతను. చూచి] వీక్షించి. [illegible] యతి] సన్న్యాసి. చిత్రరసా
వేశితాంతఃకరణుండవై] చిత్రరస. ఆశ్చర్యరసముచేత. ఆవేశిత
ప్రవేశింపఁబడినట్టి. అంతఃకరణుండవై. మనస్సు కలిగినవాఁ
డై [illegible]. అంతకమున్] ఆసాలెవాఁడు తనభార్యను జూచి ముక్కుతిరి
గివచ్చినందుకు ఆసాలెవాఁడు ప్రశంసించినదానికంటె పూర్వమం
దే. గృహీతభిన్ననాసాపుటమై] గృహీత. ఎత్తుకోఁబడినట్టి
భిన్న. తెగఁబడినట్టి. నాసాపుటమై. ముక్కు [illegible]ండు వైపు
లుకలిగినదై. అనఁగా ఆసాలెవాఁడు కోసివేసిన ముక్కును గ్రహిం
చున్నదై. ఆమంగలది. చని] తనయింటికి పోయి. కుటీరాభ్యంతరం
బున. గుడిసెలోపలను. ముసుంగిడికొనియున్న] పైటకొంగు ముసుకుం
తనముగావేసికొనియుండఁగా. తత్క్షురకాంగనన్] [illegible] తత్. అ
ట్లాముసుకువెట్టుకొనియున్న. క్షురకాంగనన్. మంగలదానిన్.

తద్వల్లభుండు] తత్. ఆమంగలదానికి. వల్లభుండు. పెనిమిటియైనవాం
గలవాఁడు. పిలిచి] ఆహ్వానము చేసి. ఇట్లనియెన్] ఈలాగున మంద
లించెను॥

౨౮ శ॥ గరితలజూడవే నిదురగాంచవెయుబ్బిధనుస్సనెట్లుకో ఁపురముపురంబు
సంగారగజూరవలెనీక్షురభాండమిమ్మునాకేశవము నకన్ననయన్నవద
గాకిమునుసొగడలింపకూర్జితక్షురముకటిస్త్రైగాంజురాదసూ
క్ష్మేతరాత్రరవంబుగప్పగన్॥

టీక॥ గరితలన్] ఈగ్రామములోనుండుస్త్రీలను. చూడవే] కానవా. అనఁగా
చూచుచున్నావే యనుట. నిదురగాంచవె] నిద్రపోయెదవా. నిద్రించుచున్నా
వే యనుట. ఇవ్విధినున్నన్] ఈప్రకారముగా నిద్రించిపడుకొనియున్న
ట్లయితేనా. కాపురము] సంసారము. ఎట్లు] ఏలాగున నిర్వాహకమౌ
ను. [illegible] పురంబునన్] పట్టణములోనుండే జన
ులకు. గౌరవబూనవలెన్] క్షౌరము చేయుటకు జనవలెను. [illegible]
[illegible] ఈక్షురభాండము] ఈకత్తులుపెట్టినపెం
కలపొది. నాకరమునకు] నాచేతికి. ఇమ్ము] ఒసఁగుము. అన్నన్] ఇట్లాపం
దరించగా. అయ్యవదగాకి] అపలుగాకియైనమంగలది. ముసుంగిడ
వింపక] పెట్టుకున్నయవకుంఠనము దీయక. గాంజుకెదన్] కటకటపడి.
సూక్ష్మేతరాత్రరవంబు] [illegible] సూక్ష్మేతర. మిక్కిలి పెంచమైనట్టి.
ఆర్తరవంబు. రొదనధ్వనిని. కప్పగన్] అణచివేయుచుఁగా. క్షురముకటిస్త్రైన్.

ఒకమంగలకత్తి నెసగానుఁ

౨౮౦ చ॥ క్షురమొకటిచ్చి సంగనలుజుంమగడా జగరాంగ కిట్లనుజ్ఞగరువము
నిక్కె వెల్లినదిగా క్షురభాండము గాకయెందుకో క్షురమొకటుంచు
నొంబలుకుచుంగు టికాంతరసేవ వైచెదక్షురము కఠోరత్వం
గినదిజూంచి తదేయువధూటియేడ్చుచున్॥

టీక॥ క్షురమొకటిచ్చినన్ ఒకమంగలకత్తినియున్నగాన్ కనలుచున్ కోపము
చేయుచున్నట్టి మగడు ~~[illegible]~~ దానికిపైనివిలటి
యైన మంగలవాడు అజగరాంగ కిట్లనున్ ధూర్తురాలైన యీమం
గలదానితోఁ నిప్రకారము గాఁ బల్కెను ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ గరువము అహంకారము నిక్కె నిక్కెకృదానికె వెల్లినదిగాన్ తన
నదికాదా క్షురభాండముగా కయెందుకీ క్షురమొకటుంచు నోబలు
కుచున్ క్షురభాండము గాక కత్తులుబెట్టిన మంగలపొదిగాక ~~ఈ~~
క్షురమొకటుంచు ఈయొకకత్తియెందు కని నోపలుకుచున్ దానిమ
నసునొచ్చేటట్లుగాఁ వచింపుచున్నట్టి కఠోరత్వంగిన కఠోర నిష్ఠురమై
నషువంటి ఝంగివిధముగాను తత్క్షురము ఆమంగలదిచ్చిన యొక
కత్తిని కుటికాంతరసేవవైచె గుడిశలోపల పడవేసెను అదిజూ
చి అట్లావేసిన కత్తినిజ్ఞించి తదేయువధూటి తదీయ మంగల
వానిసంబంధిన వధూటి భార్య అనగా ఆమంగలవానిపెం
డ్లాము ఏడ్చుచున్ రోదనముచేయుచున్నది॥

౨౮౧ ఉ॥ నేరముసేయరు మూర్ఖులు కనీతికి బాసినదానగాం జననీ నన్నురత
ము క్కగ్రోసె వినరో ప్రజలారయదయూంధురంధరులో గారెయు
నాథనైననను గావరధర్మము లేకపోయెనే యీయూరికిదిక్కలేద
యిటనుండగ బాపము నన్నుబొందికిన్॥

యెందురా దిక
టీక॥ నేరముసేయరున్ తప్పు సల్పుటలేదు మూర్ఖులు కక్ష ప్రత్యుత్తరమునుచెప్ప
ను నీతికి బాసినదానగాను న్యాయము దప్పినదాన్నిగాను
~~[illegible]~~ నన్ను ఇటువంటినన్ను ఊరక అపరాధ
ము లేనిదే మువక్కత్తెను నాసికాచ్ఛేదము చేసెను ఓప్రజలార ఓజ
నులార వినరో వినుండు దయాధురంధరులగారె దయాకరు
ణాకరసము యొక్క ధురం ~~[illegible]~~ ధరుల్ భారమును వహించినషువంటి
వారలు కారె శ్రేష్ఠులు అనాథనైననను ~~[illegible]~~ అనాథనైన ~~[illegible]~~
క్కలేనిది
~~[illegible]~~నైన నన్నుకైననన్ను కావరో రక్షించరో ధర్మము ~~లేకపోయెనే~~ ధర్మము
న్యాయము లేకపోయెనే లేదా ~~[illegible]~~ ఈప
ట్టణమునకు దిక్కు రక్షకము లేదే అభావమా నన్నుబొందికిన్
నావంటిదానికి ~~[illegible]~~ ఇటన్ ఈపురమందు
ఉండగ కరాపురము చేయుట పాపము దోషము॥

౨౮౨ చ॥ కరింయుదెదంనె బూందు డిదిగ్రో రుధిరంబు శితక్షురంబు నం
దరిగినము క్కగన్నెనుడు నాకియుగా గతేమి మానవా వరు
సనగల్గునెట్లువని బండు జగంబు సుభిక్షమెట్లగున్ నరపతి

శ్రీహరియుక్తదనాథుల పైన్నరలాలింపగన్ ॥

టీక ॥ ఇది గాన్] ఈప్రకారముగా నుండు ధరంబు] నేత్రరుచి కురిపించుచుండగన్]
వర్షించుచుండగను, చూడుడు] వీక్షింపండి, శితక్షురంబు నన్] శిత, తీక్ష్ణ
మైనట్టి వంటి, క్షురంబు నన్, మంగలకత్తిచేతను, ఛేదనము తృణ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, ఛేదనతో సినట్టి వంటి, ముక్కు నాసికము నుకనె నాడు] చూ
డండి, ~~[illegible]~~, నాకు ప్పము తప్పు చేయని [illegible] ఇటు
గాన్] ఈ లాగు ముక్కు కొట్టఁబడు టకు, గతమేమి] హేతు వదేమి, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, వానలు] కాలవర్షము లు, ఏవరసు నన్] ఏప్రకార
ము గా, కల్గన్] కలుగు నను ~~[illegible]~~, అవని] భూమి, ఎట్లు] ఏప్ర
కారముగా నుఁ, పండున్] ఫలించు నుఁ, జగంబు] ~~[illegible]~~
లోకము, సుభిక్షము] ~~[illegible]~~ కరవు లేని ట్టిది, ఎట్లు గుర్] ఏలా
గా ను, ఇక్కడన్] ఈపురమందు, ~~[illegible]~~ అనాథలపైన్నరయు] అనాథల, దిక్కులేని వారి యందు
కృపపైన్నరలు ~~[illegible]~~, విస్తారము లగు నార్తధ్వను లు ఆలింపగన్] విని టంకము,
నరపతి వేడే] రాజు వేడు, అనగా యిట్లు న్యాయము చేయగ వాన
లు కురిసెదిరే లాగు న భూమి ఫలించెదిరె విధము నను లోకము
అన్నము గల్గి బ్రతికే దెట్లాగు అని అర్థం గలవాని పెండ్లాము వీధు
ల బడి తన మొఱ ఆలించ ప్రభునిన్నిలయు దుగ్ధరక్తము గురుసున్నది, కో
సిన నాసికము చూడండి యిట్లు నాసికము కోసే ~~[illegible]~~ నికి కారణమే
మి అని ప్రజలతో మంథరించు నని భావము ॥

ర్థ. వ ॥ అని తలవిరియం బోసుకొని రక్తసిక్తంబగు మొగంబు విధుంతుదదంతక్షుం
తనిర్భిన్నచంద్రబింబంబు విడంబింపగుం ఫ్రులుగు నిజూం చు ప్రజనులకు
తు నిసినముక్కు జూపి వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచు నెట్లరయ నం గంటరే యనుచున
డ్డం బడుగని మీద నపరాథంబు బాడు వనివ్వడుపున మొఱపెట్టుచుండె
నప్పుడు ॥

టీక ॥ అని] ఈప్రకారము పలుకుచు న్నదై, తలవిరియం బోసుకొని] నేత్రవెంట్రుక
లు విరియవేసుకొని, రక్తసిక్తంబగు మొగంబు] రక్తనేత్రరుచేత, సిక్తంబగు,
తడవబడినట్టి వంటి దైన మొగంబు, ముఖము, విధుంతుద దంతక్షుంత
నిర్భిన్నచంద్రబింబంబు ~~[illegible]~~, విధుంతుద, రాహువు యొక్క, దంత
క్షుంత, ఈ పెలవంటి కోరలచేత, నిర్భిన్న, ఛేదింపబడినట్టి వంటి, అనగా
కరవబడిన దనుట, చంద్రబింబంబు, ఇందు మండలము ను, విడంబింపన్]
అనుసరించగా, ~~[illegible]~~, గుం ఫ్రులుగు నిన్] వీథుల
యందు అనేక సంఘములై చూచు, వీక్షించేటట్టి వంటి, జనులకు స్త్రీపు చూచు రాజజనులకున్]
రుషులకు, తునిసినముక్కు జూపి] ఖండితము గు నాసిక నగుపరచి, వె
క్కి వెక్కి యేడ్చుచున్] అతిశయము గా రోదనము సేయుచు, ఎట్లరయ్యం
గంటరే] ఏలాగ రయ్యెన్నను చూచితిరే, అనుచున్] ఇట్లు పలుకుచున్న, అ
డ్డంబు] అడ్డ ప్రాభవ్మైనము గలది, మగని మీదన్] తనను భర్తయైనము
గలవాని మీదను, అపరాథంబు బాడు వన్] తప్పు పొందేటట్టుగాను,
ఇవ్విధమునన్] ఈప్రకారముగా, మొఱపెట్టుచుండెన్] ఆర్తరూపమైన ధ్వనిచే

యుచుండెను। అప్పుడు] ఆమంగలదిరోదనము సేయుచు ఆర్తధ్వని చేసెన
వుండును॥

౧౭౪ క॥ ఇటువలె నన నోరాడక తటతట నెదయదర సొరదడవే
కొండలంటి కట్ట పడగనుండె నప్పుడే చ్రుట మంగలి తొంగలించు సం
త్రాసమునన్॥

టీక॥ ~~ఇటువలె ననమనోరాడక~~। ఇటువలె ననన్] నేను తప్పు చేసినానని చె
ప్పవేదనుటకు। నోరాడక] మాటలాడలేకుండుటను తోచక। ~~తటత
టనెదయదర~~। తటతటన్] తటతటలనే ధ్వనితో। ఎద] హృదయము।
అదరన్] చలించగా। సొరదడవేక] సోటలో ద్రవము వేక। ~~ఒడలెల్ల
పటదరగ~~। ఒడలు] శరీరము। అరటపడగన్] పరితాపము జెందగా।
తొంగలించు సంత్రాసమునన్] తొంగలించు ~~[illegible]~~ (హెచ్చు) మించుచుండేటి
ష్టువంటి। సంత్రాసమునన్। భయముచేతను। అప్పుడు] ఆసమయమం
దు। మంగలి] నాపితుడు (అనగా) మంగలవాడనుట। అచ్చట] ఆస్థలమందు।
ఉండెను] ఉన్నవాడాయెను॥

౧౭౫ క॥ గిలకలు మైచిన గుదియలు ఘలుఘల్లన మోదికొనుచు గత
మేమియో। కలకలమునకనుచు పదిం దలవరు లేతెంచిరా
విధం బరసి ధృతిన్॥

టీక॥ గిలకలు] శరులు మొదలయినవాటికి ధ్వని కలిగేనిమిత్తము యినుము
మొదలయినవి చిన్న గుళికలు చేసివేసిన అవి గిలకలు అందురు। పా

(గుదియలు] వేసిన। పుంచినటు)
టిని వేసిన ~~[illegible]~~ వంటి। గుదియలుం। గదలను। ఘలుఘల్లన। ఘలుఘల్లనే ధ్వ
ని కలుగగా। మోదికొనుచున్] భూమిమీద పెట్టుచు। కలకల
లమునకనుచున్] ఈ బహుజనధ్వనికి। గతమేమి] కారణమేమి। అన
చున్] ఇట్లు గాపలుకుచు నన్న। పదిన్] శీఘ్రముగా। తలవరు ~~[illegible]~~లు]
~~[illegible]~~। ఆరెకులు ~~[illegible]~~ (ఏతెంచిరి] వచ్చి)। ధృతిన్] ధైర్యముతో వదను। ఆవిధంబు]
ఆలాగైన రీతిని। అరసి] విచారించి॥

౧౭౬ ఉ॥ మంగలి గట్టిబట్టి తెలిసి మానవనాథుని ప్రోల బెట్టి చెప్పంగ నలెత్తి
యాత్మపరిపాలిత విశ్వధరిత్రి నింత హంతం గను గెంట వేదు
కెంతరతం బదవైపుడు వీని సంచు రాజుం గర విచ్చి యారెకులకొ
ప్పన జేసె దవత్రుంయ త్నుడై॥

టీక॥ మంగలిన్] క్షురిని। అనగా మంగలవాన్ని। కట్టి] తాళ్లతో బంధించి। పట్టుకొని]
తిగిచికొని। అనగా వాన్ని తీసుకొని పోయి యనుట। మానవనాథుని ప్రో
~~లన్ బెట్టి~~। మానవనాథుని। రాజుయొక్క। ప్రోల। ముందరను। పెట్టి] నిలు
వజేసి। చెప్పన్] రాజుతో ఈ వార్త పల్కగా। కనలెత్తి] కోపము బుట్టి।
ఆత్మపరిపాలిత విశ్వధరిత్రిన్] ఆత్మ। నాచేత। పరిపాలిత। రక్షింపబడి
నట్టువంటి। విశ్వధరిత్రిన్। సమస్తమైన భూమియందు। ఇంతహం
తన్] ~~కనుగెంటవేదు। ఇంతహంతన్~~ ఈలాగంటి ఘాతుకున్ని క
నుగెంటవేదు] చూడలేదు। వీని] ఈమంగలవాని। కొరతంబడవైపు
డు] శూలమునకెక్కించుడు। అనగా కొఱ్ఱు వేయుమని చెప్పెననుట।

అనుచున్న కీలాగున పలుకుచున్న రాజు ప్రభువు దృఢప్రియత్వ
మైన దృఢనిశ్చితమైన ప్రియత్వమైన వర్ధోదార్యగము కలవాడై ఉంగర
ము జుట్టిన తనచేత ధరించిన ముద్రికనెను సంగీ ఆరెకులకు తలవరులకు
ఒప్పనచేసె [illegible] అధీనము కావించెను అనగా తల
వరుల వశము చేసెనను టీ॥

౧౫౨ క॥ తలవరులు వాని గెంటించి తలపోలమున గొరత దివ్వటము
కించు తరిని తలతెరగు జెప్పి భిక్షుకు డల మంగలిని రపరాధు
డని విడిపించెన్॥

టీక॥ తలవరులు ఆరెకులు వాని ఆమంగలవానిని కొని చని తీసుకొ
ని పోయి తలపోలము నకు అరణ్యభూమి యందు కొరత దివ్వ
కొరత వేసె నెడను తము కించు తరిని తీవ్రపడేసము యందు భిక్షుకు
డు ఆ బిలుకు సన్యాసి కలతెరగు [illegible] కల ఉన్నప్పువంటి తెర
గు మార్గమును అనగా ఆ సంగతి యావత్తు చెప్పి తెలియ జేసి
ఆ లమంగలిని ఆదివాకొర్తిని అనగా అమంగలవాని నిరపరాధు
డని తప్పుచేయని వాని [illegible] విడిపించెను కొరత నువేయకుండా పరిత్యక్తుని
జేయించెను అనగా తలారులు అమంగలవాణ్ని తీసుకపోయి అ
రణ్య భూమి యందు కొరత వేసుటకు తీవ్రపడేసమందు ఆ
బిలుకు సన్యాసి తనకు పూర్వమందు యధార్థము గాం తెలిసిన సంగ
తిని ఆ తలారులతో తెలియజెప్పి ఆమంగలవాడు తప్పు జేయ
లేదని కొరత వేయకుండా చేసెనని భావము॥

౧౫౩ వృషభేంద్రుడు ధంబు నక్కయు నాషాఢభూతిచే సన్యాసియు తం
తువాయునిచే తం దూతికయు స్వాపరాధంబున బాధలం
దిరి నీ వునట్టివాడనక దాయని వెఱ్ఱు నూర్చుదము నకు నక్కు కరట
కుండిట్లనియె॥

టీక॥ మేషయుద్ధంబున మేషముల పోట్లాట యొక్క యుద్ధంబున కలహమునందు
నక్కయు జంబుకము ఆషాఢభూతిచేత ఆషాఢభూతియనే వా
నిచేత సన్యాసియు యతియున్ను [illegible]
తంతువాయునిచేత సాలెవానిచేత దూతికయు ఆసాలె వా
ని పెండ్లానికి కుంటెనకత్తెయైన మంగల [illegible] స్వాపరా
ధంబున తమ తప్పుచేత బాధలం దిరి దుఃఖము నుజెందిరి వా
రు యెట్లా దుఃఖమును బొందిరో నీవు నేను అట్టివాడనక
దా నాంచేతనే చెప్పబడిన నక్కయు దమైన వారివంటి వాడనే కదా అ
ని ఈలాగున మందలించి వెఱ్ఱు నూర్చు వేదిని ఇట్లా రుపనిగుడింపుచు
న్న దమనకునకు దమనకుడనే ప్రధానికి కరటకుండిట్లనియె కరట
కుండు కరటకుడనే మరియొక ప్రధాని ఇట్లనియె ఈ ప్రకార
ముగా మందలించెను॥

౧౫౪ క॥ కేసరి వృషభ మైత్రియు నా యాసత్రియ జైరుప జాలు నట్టి యుపా
యుం బ్రాసుగు నీచే కుంరదీ కేసరసప్రజ్ఞ దలచు కొన్న
నన తడున్॥

టీక॥ ఓ సుగుణోత్తమ శుభగుణములు కల్గిన యో దమనక, కేసరి వృషమైత్రిన్ కేసరి, పింగ
ళకుని యొక్క వృష, సంజీవకుని యొక్క మైత్రి, స్నేహమును, అనగా నీ యిద్ద
రి స్నేహమును, అనారతంబు సత్రించిరి శ్రమలేని యట్లు గాను, ~~[struck]~~
బాలు నట్టి యుపాయంబు
~~[struck]~~ చెరుపుటకు బుద్ధిం చేసెదవు బాలు నట్టి, సమర్థమైనటువంటి, ఉ
పాయంబు, నేర్పు, చేకూరదు కావున, ఎందరు పరసప్రజ్ఞ ~~[struck]~~
న, పరస, సారవత్తైనటువంటి, అనగా బుజువైనటువంటి ప్రజ్ఞ, మేధ
చేతనుం దలచుకొమ్ము విచారణా చేయుము, అని ~~[struck]~~ యిట్లు
వందవించగా, అతడు, ఆ దమనకుడు న్నీ॥

౨౬౦ క॥ పరశోపాయము చేనగునట్టి కార్యశ్రీ పరాత్రమము చేతగాం డెల్ల
న్నన్ కరటము సుతపరిపంథిం బారిగా నదేక నకసూత్రము నక్ర
హ్ణహిం॥

టీక॥ పరశోపాయము చే ~~[struck]~~, సరస, రుజువైనటువంటి, ఉపాయము
చేన్, నేర్పుచేతను, అగు కరణిక, అట్టి విధమున, పరాక్రమము చేత ~~[struck]~~, శౌర్యముచేతను, కాదు, కానేరదు, ఎట్లన్నన్,
అది యేలాగంటేను, కరటము, కాకియు, అనగా, పూర్వమందు ఒక
కాకి, సుతపరిపంథిన్, సుత, తన శిశువులకు, పరిపంథిన్, శత్రువైనటు
వంటి, కృష్ణాహిన్, కాలసర్పమును, కనక సూత్రమున్, కనక, సువ
ర్ణమయమైనటువంటి, సూత్రమున, మెలనూలుచేతను, బారిగొ
నదె, చంపదా, చంపెను, అనగా మంచి యుపాయముచేత కార్య

118

మెుని ~~[struck]~~ కపూరటట్లు పరాత్రమము చేత కానేరదు, అది యెట్లాగంటే
ను, పూర్వమందు ఒకకాకి తనపిల్లలకు శత్రువైన కాలసర్పమును కన
కసూత్రము చేత సంహరించెను ఆ ప్రకారము ఉపాయము బ
హువిధములమంచిదని దమనకుడు కరటకుని తో వందవించెనని
తాత్పర్యము॥

౨౬౧ క॥ అనరిపుదమనకు దమనకు నగవొందుని కరటకుడు బలికెఘనబాధ
నసాధనసాధుసూక్తినికృష్టి యనురక్తిం జెప్పుమని నన తడిట్లని
యెున్॥

టీక॥ అన్న దమనకుడు యీ ప్రకారము బలుకగా, రిపుదమనకున్ రిపు, శత్రు
వులను, దమనకున్ సంహరించెటి దమనకున్ దమనకునికి నగ్గా నవ్వూ
చు కరటకుడు కరటకుడనేవాడు పలికెను, ఘనబాధన
సాధనసాధుసూక్తిన్ ఘన, అధికమైనటువంటి, బాధన, తెలివికి, సా
ధన, ఉపకరణామైనటువంటి, సాధు, యోగ్యమైనటువంటి, సూక్తిన్, మం
వాటు
చి ~~[struck]~~ లచేతను, ఇక్కథ కానికనకసూత్రము చేత పాముని జం
పినటువంటి యీ వృత్తాంతమును, అనురక్తిన్, అనురాగముచేత,
చెప్పుమని నన్ పలుకుము నిర్వందవించి ~~[struck]~~ అతడు ఆదమ
నకుడు, ఇట్లని యెున్ ఈ ప్రకారము చెప్పెను॥

౨౬౨ క॥ మనుజులు వింటావదని యెుకే ఘనగహనవు హేంకు హాజున
కాకంబుల జూలోడ నరించు డింభములగోల్యాడనేకమ్మనికి

కాకి చిలువఁ దినుదప్పెన్॥

టీక॥ మనుజులు] మనుష్యులు, నింబ్లోడని] మెదలాడని, సంచరించని యొంటిను
ఘనఁ
టిఁ, ఒక] ఒక్కఘనగహనమహీరుహమునన్] ఘన, ~~[illegible]~~ మైనట్టివంటి, గహ
దట్టి
దవియు
న, అ~~[illegible]~~ందవి, మహీరుహమునన్ వృక్షమందుఁ, కాకంబుల జోడు]
కాకంబుల, వాయసముల జెంట, జోడు, దంపతులుఁ, బనరించు] చే
సినట్టివంటిఁ, డింభములన్] కాకిపిల్లలనుఁ, కోరల్వాననీక] బ్రతుకనీయ
కనుఁ, అమ్మనికి] ఆ స్థలమందుఁ, కాకిచిలువ] త్రాచుపాముఁ, దప్పెన్] త్వ
న్నచేతనుఁ, తినుఁ, భక్షించుచునుఁ॥

౬౩ క॥ ప్రతిసంవత్సరము నశ్ గతి పిల్లల బాము బాము గడతే
ర్పంగా ప్రతికృతి నేరుపు జాలకఁ నతిదీనతఁ గాకమిథున మ
చ్చోట్ల నుండున్॥

ఏటేటను
టీక॥ ప్రతిసంవత్సరమును] ఏటాయేటానుఁ, ఈగతి] ఈప్రకారముగా
నుఁ, పాము] త్రాచుబాముఁ, తెక్షత్రి బాము] భంగముచేతఁ, పిల్లల] తన
శిశువులనుఁ, కడతేర్పంగా] సంహరింపుచుండగాఁ, ప్రతికృతి] బ
దులుచేసేదానికి, అనగా ప్రతీకారము నకనుఁ, నేర్పుజాలక] ఉ
పాయము దెలియక, అతిదీనత] మిక్కిలిదైన్యముచేతఁ, కాకమిథునము]
వాయసము
~~[illegible]~~ల జోడుఁ, అచ్చోట్లన్] ఆ ~~[illegible]~~ వృక్షమందుఁ, ఉండున్] నివాసము
చేయునుఁ॥

119

౬౪ ఉ॥ అంతఁ బ్రసవయోగ్యయగు భార్యఁ జూచి కాకి లాంఛిత చకిత చిత్రమగుచు
గాకపు మదులు గదులుకైన నగవదినే గెదన మైత్రిఁ గరచి తిరుగు జంబు
కంబు కడకు॥

బిడ్డకనుటకు
టీక॥ అంతన్] అటుతర్వాతనుఁ, ప్రసవయోగ్యయగు] ప్రసవ (ప్రసూతి) అయ్యేదా
నికి, యోగ్యయగు, తగినట్టివంటిఁ, భార్యఁ జూచి] పెండ్లామును కనుగొనిఁ
వల్లన వెరచిన
కాలాంఛిన్] తాచుపాముఁ ~~[illegible]~~ చకిత, ~~[illegible]~~, చిత్రమగుచు, మనస్సు
చకిత చిత్తమగువారై
కలిగినట్టివంటి దవ్వుచున్నా కాకము] వాయసముఁ ~~[illegible]~~
అదలు] దుఃఖముఁ, గదలుకైనన్] అపారముగాఁ, తనమైత్రి] ~~[illegible]~~
తన, తనతోడను, మైత్రి స్నేహమునుఁ, గరచి] కూడిఁ, తిరుగు] సంచరించు
చుండేటట్టివంటిఁ, జంబుకంబు కడకు] నక్కదగ్గరికిఁ ~~[illegible]~~ వడిన్] శీ
ఘ్రముగానుఁ, పఱగన్] పోయెనుఁ॥

౬౫ వ॥ అట్లరిగి ననుల్లకశోకంబగు నత్యాకృతంబునకు జగత్ప్రసిద్ధుండ
గు నా ప్రబుద్ధుండాతిథ్యమాచరించి స్వాగతంబడిగిన నన్ను
మిత్రతాక్షంబై వాయసాధ్యక్షుం బిట్లనియె॥

టీక॥ అట్లరిగినన్] ఆప్రకారముగాఁ పోయినప్పుడుఁ, ఉల్లకశోకంబగు] ఉల్ల
క, భావనాతిక్రమణమైనట్టివంటి, శోకంబగు, దుఃఖముకలిగినట్టి
వంటిఁ, అత్యాకృతంబునకున్] ఆవసగానికిఁ, జగత్ప్రసిద్ధుండగు] జగత్, లో
కమందు, ప్రసిద్ధుండగు, విఖ్యాతుడైనట్టివంటిఁ, ప్రబుద్ధుండు] ప్రబు
ద్ధుడైనక్కఁ ~~[illegible]~~ ఆతిథ్యము] అతిథిసత్కారమునుఁ
ఆచరించి] చేసిఁ, స్వాగతంబడిగినన్] కుశలప్రశ్నసేయగాఁ, అన్నుమి

శ్రితాశ్రంచై] అశ్రుకణ్ఠలితోడను, మిత్రితంకూడుకున్నట్టువంటి, అక్షంచై
నేత్రములు కలదై, ~~వాయుసాధనక్షంబిట్లని~~ వాయుసాధనక్షంబు] (నేత్ర నైలసరాశి)
~~[illegible]~~ ఇట్లనియె] ఈప్రకారముగా వందవించెను॥

౨౬౭ చ॥ ఘనవనమండలంబున నమైకానెక భూమిరుహంబునందు నీయును
జయునే నుగాంక్షలు తువమ్మైలి చూలువహించి కాంచి పెంచినప్ప
ఋకత్రజంబు కరెచి లృది నుంబ్రతివత్సరంబు దానినుడుప శక్తిలేక
యెక నేర్పున నూరకే చూచుచుండు దుర్॥

టీక॥ ఘనవనమండలంబునన్] ఘన, దట్టమైనట్టువంటి, వన, అరణ్యము
యొక్క, మండలంబునన్, ప్రదేశమందు, ఒకానొక] ఒక్కటిగా నుండేట్టు
వంటి భూమిరుహంబునందు, వృక్షమందు, నీయును జయు] నీచె
శ్లేలుష్టనేనుగ్] నేనుష్టుకాత్రితువము] నివసించియుండువరు, అహ్హేలి]
నకుచెట్లైనైన అది చూలువహించి] గర్భము ధరించి, కాంచి] ప్రసవమ్మై
పెంచిన] వృద్ధింబొందించి నటువంటి, పృథుకత్రజంబు] శిశుసమూహ
మును, అనగా, పిల్లలగుంపులనుట, ప్రతివత్సరంబు] ఏటేటా (ప్రటిటేను)
ను, కరెచి లృత్ ~~[illegible]~~ త్రాచుపాము, తినుక్] భక్షించును, ఒకనేర్ప
నన్] ఒకయుపాయముచేతను, ~~దానినుడుప శక్తిలేక~~ దానికి] ఆసర
ర్పముచే భక్షించుటను, అడుప] మాన్పుటకు శక్తిలేక] సామర్థ్యము లే
క్కైచూచుచు] ~~[illegible]~~ కన్నులకనుగానుచున్న, ఊరక] నిశ్చేష్టితుం
డై, ఉండుదుర్] ఉండును॥

౨౬౮ సీ॥ నాగారుబోదలు వేనులతో దనైరచికైత్రిరుకూతలిడనా
లకింపలేదా, యెల్లంతగాంచి యల్లార్పుపక్షములతో శిరము
లంకింపనేక్షింపలేదా, యెగుబోదవైగాం ఈదిగనా దిపెరవ్రా
కువెక్కనాకసియు తనహింపలేదా, చంద్రమస్త్రవు విలాసము
లనంబరవీధిదిరుగ జిత్రము నమోదింపలేద॥

౨౬౯ తే॥ ప్రేమమెసలార గని యెత్తి పెనుచుచుండి నను గుమునము
లదినిచి ముదాడకవేద, బహు విపద్దశలనుభవింపంగదిన
ములరిగె చూచితె వాయుసాధనక్షుబ్రతుకు॥

టీక॥ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, నూంగారు] లేంత నూవళితో దనర్, (పొదలు వేనులతోదర్]) పొదలు, ~~[illegible]~~ (ఒప్పు) చు
చుండేటి, వేనులతోడ, శరీరములతోడను, ఎరచికై] నూంస
ముకై రక్తైక్తిరుకూతలిడ] ~~[illegible]~~ (మెల్లిగా ధ్వనులు లేయగా నరి, అనగా విన్న)
నికూతలు కూయగా ననుట,
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, ఆలకింపలేదా] వి
నలేదు, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ అల్లంతగాంచి] అంతటంతట జూచి, (అల్లార్పు పక్షములల్లా) అల్లార్పు, చలిం
చుచుండేటువంటి పక్షములతో, రెక్కలతోడను, శిరములు] త
లలును, అంకింపన్] పొందించగా, ఈక్షింపలేదా] చూడలేదు॥

~~[illegible]~~

ఎగుబోటది పెద్దపిల్లవై। అనగా నెగిసేమాత్రము పిల్లలను బట్టి గూం

డు దిగనాడి। కులాయము ను విడిచిపెట్టి। పైశబ్ద్రాకు వెక్క మరియు

క్కవెట్లపైకి పోగా। ఆరసి। చూచి। ఉత్సహింపవేడ। ఉప్పొంగవేడు॥

ఉత్సాహమనగా ఉద్రేకమనుటు। ఉత్సాహము నిజ ఉద్రేకమనిన

ఉప్పొంగడమనుటు। ~~[illegible]~~ చంద్రమిత్రమవిలాసములకై

~~[illegible]~~ చంద్రము। ఎగిరేటప్పుడుంటి। త్రము। పాంజవిన్యా

సముల యొక్క। విలాసముల సంక్రీడలను। అంబరవీధిన్। ఆకా

శమందు। తిరుగన్। సంచరించగా। చిత్రముగా మనసున్నందు। మో

దింపవేడి। సంతోషించవేడు॥

~~[illegible]~~ ప్రేమము। ప్రియము। ఎసలారన్। ఒప్పగా। కని। కాం

చి। ఎత్తి। ఎత్తుకొని। పెనుచుచుండు। వృద్ధిబొందించుచుండగా। ఆ

~~[illegible]~~। అనుగుమనములకై। ప్రియమును

చేసేటప్పుడుంటి। పౌత్రులను। దౌహిత్రులను। అనగా। బిడ్డల బిడ్డల

ను। తినిచి। దగ్గరికి తీసుకొని। ముద్దాడవేడి। ముద్దుబెట్టుకొనవేడు।

~~[illegible]~~ బిడ్డలయందు ప్రేమకున్నముద్దు

అనిపేరు। బహువిపద్దశలు ~~[illegible]~~। బహు। అనేకములైన। విపద్ద

శలు। ఆపదలను। అనుభవింపం। జేసెను పొందుచుండగా। దినము

లరిగి। దివసములు జరిగెను। వాయసాధ్యక్ష। బ్రతుకు। వాయసాధ్యక్షా। కా

కరాజునైన నాయొక్క। బ్రతుకు। జీవించడము। చూచితివి। కనుగొంటివే। అ

నగా ఎరిగితివిగదా అని అర్థము। ఈపైన చెప్పిన ప్రకారముగా నున్న నుపి

ల్లలకై నడము। ఆపిల్లలయొక్క సకలచేష్టా వినోదములను జూచే స్త్రీ పుం

దుకులేక మిక్కిలి దుఃఖపడుచూ వుండె నా కట్టె

~~[illegible]~~ యిప్పుడు బహువిధములైన ఆపదలచేత దినములు

జరిగెను। నా యొక్క బ్రతుకు। ఈరీతిగా ఉన్నదని వాయసముద్రుబు

ద్ధుడనే నక్కతో మందలించెనని తాత్పర్యము॥

౨౯౯ క॥ గజపితినిట్టువేసుచిరకాలము బాలము దంబా నర్బ్బనాపదతుక

కా నన్నైనంఖదిపన్నగభీతిధరించి యెవ్విధిన్। జైదకసుఖంబు నింబు

లకు జెప్పుము పొందుము నా వుదప్పుడు। యన్యదలదగించి జం

బుకకులాగ్రణిరి వాయస ఘర్మత్కట్లనున్॥

టీకు॥ ఇట్లు। ఈపైన చెప్పిన ప్రకారముగా స్వపను। నేను। చిరకాలము। దీ

ర్ఘకాలమును। గజపితి। జరిపితిని। బాలము దంబా నర్బ్బనాపదతు

కే। బాలకి। మిక్కిలి। మిక్కిలిముదంబెనర్బ్బ। సంతోషమును చేసేటప్పుడుంటి।

నాపదతుకకు। నాభార్యకు। నన్నైన యది। ప్రసవముగానచన్నైనది।

అనగా కనన్నైనదనుటు। పన్నగభీతి। పన్నగ। సర్పమువల్లనైన। భీతిన్

భయమును। ధరించి। దాటి। ఎవ్విధిన్। ~~[illegible]~~ ఏయు

పాయముచేత। జైదకకు। దైకల్యము కాకేసుఖంతునకు। ఆనందము

జెందెదనో, ఇందులకు సందియము లేదు ఇట్లా సుఖముగా నుండే కొంగకు, ఉపాయము మంచినేరుపు చెప్పుము, పక్షి, నా ప్రదుకన్న, ఆకాశము యీలా గున మందలించగా, అప్పుడు, ఆ సమయమందు, ~~అయ్యన్నదులవద్దించి~~ ఆ యన్నదలు, ఆ దుఃఖరూపమైన విచారమును, అడగించి, వానిక్కి, జంబుకకును లాభశ్రీ, జంబుక, నక్కల యొక్క, ~~కులశ్రీ~~ కుల, వం శమునకు, అభిశ్రీ, శ్రేష్ఠమైన పువంటి, ప్రబుద్ధుడు, ~~వాయసభ~~ ~~ర్తకిట్లనెను~~ వాయస భర్తకును, ఆకాశిశ, ఇట్లనును, ఈప్రకారము గా మందలించును॥

౨౦౦ సీ॥ ఈశిలలన్ మత్స్యములు తరవులు విూలంగా పట్టమెష నవెసవికుళ్లీ

నాశీలగ్రహణాము నసరః కూలద్రుమవర్తిముసరికెక్కెర

దెగదే॥

టీక॥ సరఃకూలద్రుమవర్తి, సరః, కాసారము యొక్క, కూల, తీరమం దలి, ద్రుమ, వృక్షమందు, వర్తి, ఉండేటి పువంటి, వము సరికెక్కెర, సరి, వర్ద్ధిని పువంటి, కెక్కెర, కొంగ, ఈశిలలన్, ఈ సరస్సునందు విూపి ల్లలను భక్షించినట్టుగానే, మత్స్యములు విూలను మూడు తరవు లనుంచి యీలాకెలను లోనుండే చేపలను, ~~నాపట్టమెనసెకొం~~ ~~డా~~ కాపట్టము, కుటిలత్వము, ఎసగ, బప్పగా, మెసవి, భక్షిం చి, కుళీరా, శిలగ్రహణాము, కుళీర, ఎండ్రియొక్క ఆశీల, భ యంకరమైన గ్రహణాము, పట్టుటచేతను, తెగదే, చావదా

152

చస్పైననులు॥

౨౦౧ క॥ అనిచెప్పిన గాలమాయము వృగనుగునివాయసము బలికెకళ్ళ

టకమ్ముచే తనివిసనమీలజాలాంది నుకెక్కెరంటిట్లుబా

విసె ~~దె~~ లుపవెంటనుదుక్॥

టీక॥ అని, ఈప్రకారము మందలించి చెప్పిన, ఈకథను పల్కగా, వాయ సము, కాకి, గాలమాయము వృగ ~~నసవాలవ~~ ~~సమాయము~~ ప్రబు ద్ధుడనె నక్కను, కనుగాని, చూచి, పలికెను, మందలించెను, తనివిసన, తృ ప్తిదీరేటట్లుగాను, ~~వాలజాలాలవిసెకెక్కెర~~ మీలన్, చేపలను, చాలా, మిక్కిలి, తిను, భక్షించుచున్న, కెక్కెర, కొంగ, కర్కటకము చేత, ఎండ్రిచేతను, ~~ఎట్లాదాలిసె~~ ఎట్లు ఏప్రకారముగా, చాలిసెన చస్పైను, తెలుపవేయనుడుక్, ఎరుగజెప్పుము, అని మందలించగాసె ప్రబుద్ధుండిట్లనియె॥ శ్రీ నగా॥

వాయసము ప్రబుద్ధుండనే నక్కను చూచి మందలించిన వాక్యమేమంటే తనివిదీరేటట్లుగా చేపలను భక్షించియుండిన కొం గ, ఎండ్రిచేతనెట్లాగా చచ్చెనని మందలించగా ఆకథావృత్తాం తము ప్రబుద్ధుడనె నక్కవాయసముతో నారంభించియీలా గని చెప్పెనని తాత్పర్యము॥

౨౦౧ శ్లో॥ క్షణదాయామవిఘాతి భాస్వరమహఃసంపాది విశ్వంభరా*
ప్రాణత్రాణకృతాంతము సింధువింధ్యకుధరప్రష్ఠేత్ర దావానలాం*
రణిః నానామృగమస్త్రకద్రుమకుఠారం బధ్వనీనార్తికా*రి
ణాం భైషజ్యము దోచె వేసవి మహో(గ్ర)ప్రేక్షణీయోదగ్రమై॥

టీక॥ క్షణదాయామము విఘాతి॥ క్షణదా॥ రాత్రుల యొక్క ఆయామము॥
విస్తారమును విఘాతి॥ పోగొట్టుచుండెడి టువంటిది॥ అనగా॥ గ్రీష్మ ఋతు
వున అహస్సును విస్తారము స్వల్పరాత్రుల కాలము కొంచెమై యుండెడిదిన్ని ప్ర
సిద్ధము॥ భాస్వరమహఃసంపాది॥ భాస్వర॥ సూర్యునికి॥ మహస్సంపా
ది॥ తేజస్సు సంకలనము చేసెడి నట్టివంటిది॥ గ్రీష్మకాలమందు సూర్యుడు తే
జోధికుడై యుండెడిదిన్ని ప్రసిద్ధము॥ విశ్వంభరాప్రాణకృతాంత
ము॥ విశ్వంభరా॥ భూమికి॥ ప్రాణా॥ గాయమును॥ కృతాం॥ చేయుచుం
డెటువంటి॥ కుంతము॥ ఈ వెరవే నేయుండెటువంటిది॥ అనగా॥
గ్రీష్మకాలమందు భూమి నెర్రెలుగా పగిలెదిన్ని ప్రసిద్ధము॥ సింధువిం
ధ్యకుధరప్రష్ఠేత్ర॥ సింధు॥ సకలనదులనేటి సముద్రములకు॥ వింధ్య
కుధరప్రష్ఠేత్ర॥ అగస్త్యమునివంటిదై నట్టివంటిది॥ గ్రీష్మకాలమందు
సకలనదులు నిర్జలములై యుండెడిదిన్ని ప్రసిద్ధము॥ సముద్రోదకములను
అగస్త్యుడు ఆపోశనము తీసుకున్నది శాస్త్రప్రసిద్ధము॥ దావా
నలారణిః॥ దావానల॥ కార్చిచ్చుకు॥ అరణి॥ అగ్నిమథనదారువైన

టువంటిది॥ గ్రీష్మకాలమందు దావానలము కొండలయందు ప్రవర్ధమా
నమై యుండెడిదిన్ని ప్రసిద్ధము॥ నానామృగమస్త్రకద్రుమకుఠారం
బు॥ నానా॥ అనేకవిధములైనట్టి॥ మృగ॥ జింకలు పులులు మొదలైన (హరిణవ్యాఘ్రాది) జం
తువుల యొక్క॥ మస్త్రక॥ శిరస్సులనేటి॥ ద్రుమ॥ వృక్షములకు॥ కు
ఠారంబు॥ గొడ్డలి యైనట్టివంటిదిన్ని॥ అధ్వనీనార్తికారణాభైషజ్య
ము॥ అధ్వనీన॥ దారినడుచువారి (మార్గస్థుల) అనగా పథికుల యొక్క॥ ఆర్తి॥ పీడకు॥ కారణా॥ హేతు
వైనట్టి॥ భైషజ్యము॥ ఔషధప్రాయమైనట్టివంటి॥ వేసవి॥ గ్రీష్మ
ఋతువు॥ మహో(గ్ర)ప్రేక్షణీయోదగ్రమై॥ మహత॥ అధికమైన॥ ఉ(గ్ర)॥
సాంబశివుని యొక్క ప్రేక్షణా॥ ఫాలలోచనము కంటె॥ ఉదగ్రమై॥
భయంకరమైనదై తోచెగ॥ ఆవిర్భవించెను॥ అనగా ఈశ్వరుని నొసట
నుండెడి నేత్రాగ్నికంటె తీక్ష్ణమైనట్టివంటిదనుట॥ ఈ ఋతువునందు
రాత్రుల యొక్క ప్రాదుర్భావత్వము అల్పమయ్యెదిన్ని॥ సూర్యుడు తీక్ష్ణముగా తే
జోధికుడై ప్రకాశించెదిన్ని॥ భూమి నెర్రెలుగా ప్రయిల్యలయ్యెదిన్ని॥
సకలమైన నదులు నీళ్లులేక యుండెదిన్ని॥ అరణ్యములయందు కా
ర్చిచ్చు ప్రజ్వలించెదిన్ని॥ సమస్తవిధములైన మృగములు తలలు పగిలి చచ్చే
దిన్ని॥ మార్గము నడిచేవారలు బహు శ్రమపడుదురనిన్ని తాత్పర్యము॥

౨౦౨ శ్లో॥ అడుగిడరాదు నేల నెరయుండల బూప గరాడు నిప్పుకలౌ*
జడిగొన రాలు నెండ వడ చల్లదు శీతకనేడ మిత్రుడం*॥ చూడు

గతభానుఁ జూచి వగనొందు శరధుల వేల్పుగాడ్పులప్పుడు పరపో
షణాసక్తులు బోలె ఘనదానకళాధురంధరుల్॥

టీక॥ ఎరయుఁ గ్రిందఁబడియించుచుండఁగా, నేలకన్ = భూమియందు; అడుగిడరా
దు = పాదమును పెట్టకూడదు; దివ్వకల్ = అగ్నిపాత్రములు;
జడిగొనన్ = అవిచ్ఛిన్నముగాను; రాలుఁగన్ = పడుచుండఁగా; ఎండకై = ఆతప
మందు; తలచూపఁగరాదు = ఇల్లు విడిచి వెలపటికి పోరాదు; ~~[illegible]~~
వేడివిని
~~[illegible]~~ వడన్ = ~~[illegible]~~; చల్లదు = వేలాడ్చుచుండేటి; ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~, భానుఁగన్ = సూర్యుని; చూచి = అవలోకించి; వీడు = ఈ సూ
ర్యుడు; ఇకన్ = ఇంతమీఁదట; ఏపదమిత్రుడు = ఎక్కడిస్నేహితుడు;
ఎక్కడిమిత్రనామము గలవాడు, అనఁగా వీడు, ఈ సూర్యుడు,
మిత్రుడుగాడు, శత్రువు అని, అంచున్ = ఈ ప్రకారము బలుకుచు;
ఆడుగతన్ = ఎప్పుడున్ను; వగనొందువగన్ = మనోదుఃఖరూపమైన
విచారమును; బొందు = పొందుచుండేటి; శరధులన్ = సకలజంతువు
లను; అప్పుడు = ఆగ్రీష్మకాలమందు; గాడ్పులు = వాయువులు; తే
ల్పన్ = సంతోషపఱచెను; ఘనదానకళాధురంధరుల్ = ఘన = మేఘ
ములయొక్క, దాన = ఉదకదానముయొక్క, కళా = అంశమందు, ధు
రంధరుల్ = ధురీణులైనవారు; అనఁగా, వాయువులు మేఘము
లను వారించేది ప్రసిద్ధము; వాయువులకు, వాటియందు దాతృ

త్వమును చెప్పుచున్నాడు; అర్థాంతరము: ఘనదానకళాధురంధ
రుల్ = ఘన = అధికమైన, దాన = వితరణవిద్యయందు, ధురంధ
రుల్ = నిర్వాహకులైనవారు; పరపోషణాసక్తులు బోలె = పర = అన్యు
లయొక్క, పోషణా = సంరక్షణాసక్తులు బోలె = నిండుమనముగలవా
రివలెన్; అనఁగా గ్రీష్మకాలమందు ప్రొద్దుపొడిచినది మొదలు అస్త
మయపర్యంతము సూర్యాతపముచేత నేలకాలుచుండఁగా అడుగు
పెట్టఁగూడదని, నిప్పులు రాలుచుండఁగా తలచూపఁకూడదని,
నీవడ చల్లదిసూర్యుడు, ఈలాగైనందుచేత, ఇతడు మిత్రుడని
లోకమందు ప్రసిద్ధుఁడైయుండును; వీడు మిత్రుఁడుగాడు అనఁగా
శత్రువుడను, మాహానికేనిన్నే, ఎప్పుడు విచారమును పొందిన
మనుష్యాదిజంతువులను గ్రీష్మకాలమందు వాయువులు కడతే
ర్చినవనిన్ని ఆవాయువులు ఘనదానకళాధురంధరులనగా వా
యువులు మేఘములను నివారించేది ప్రసిద్ధము గనుక ఘన
దానకళాధురంధరత్వము వాయువులయందు చెప్పబడెను
శ్లేషచేత ఘనదానకళాధురంధరులనగా, వితరణవిద్యా
ధురంధరులని చెప్పినందుచేత ఆవాయువులు పరపోషణాస
క్తులని నిశ్చయముగా చెప్పబడెను; ఎందుచేత తపించినవారల
యొక్క శరీరములమీద వాయువు ప్రసరించితే ఎందువల్లనైనతా

వము బాలవృగనుక ఆశ్లిష్టకాలమందు వాయువులు పరస్పరాశ్లిష్టా
వ్రతులని చెప్పబడెనని తాత్పర్యము॥

౨౦౪ సీ॥ దండిఱిప్పుల వసంతములాడు నెండల వడజల్లు పదమువలె
వాయువులను క్రోవి గుంటలు దక్క గుల్లలు చిక్కంగ నివిరి నక్కొంగ
రాలు దికిమిడికి కెంశదంయు కడిశ పాపరమల్గు ముచ్చ్యంగి కుంట
ముక్కనురా పిగ్రుచ్చుకైని తెమెవాలుగముకు దవ్వవల్లెకగండె
కల్లరు జూచేడసరాతిగారుకుమడిసె॥

౨౦౫ తే॥ నూతంయుల జల్లచెరువుల నుండరాక కొత్త్మసళ్లునై గుల్లమ
గవ్లు విడిచి తరవిచెంతల నూతిగుంతలవసించె నూష్ణకరమె
ననమ్మ హాగ్రీష్మమునను॥

టీక॥ దండిఱిప్పుల వసంతములాడునెండల। దండి] విస్తారముగా ను। ఱిప్పు
ల వసంతములాడు] [illegible] । అగ్నికణములలో వసంతములాడుచు
న్నటువంటి। వసంతమనగా ను (పసుపు కుంకుమ నీళ్లు కలిపిన నీళ్లు) [illegible] ।దా
న్ని చల్లినట్టు నిప్పులను వెదచల్లుచున్నటువంటయను టె। ఎండల] ఆ
తపముల చేతను। వడజల్లు] పదమువలె వాయువులను। పదమ] ఱిప్పా
తియయుమును। చల్లు] వ్యాపింపజేయుచుండెడి। పదమువాయు
వులను] పశ్చిమవాతముల చేతను। క్రోవి గుంటలు దక్క] క్రోవి
గుంతలు మాత్రముగాక। గుల్లలు చిక్కంగ] శంబూకములు నివిచే

ఱట్టుగా ను। గుల్లలనగా నత్తగవ్వలు। ఇవిరి నక్క] జలములు ఇంకిపోగా।
కొంగరాయుడికి] [illegible] । కెంగ। కైక్యరలడెముక్కురాయుడికి। ఉపద్రవము
నకు। మిడికి] దుఃఖించి। కొరదంయు] కొరదనే టిన్ని। కడిశ] కడిశనే టిన్ని।
పాపర] పాపరనే టిన్ని। ముల్గు] ములుగు అనే టిన్ని। ముచ్చ్యంగి] ముచ్చ్యంగి అనే
టిన్ని। కుంటముక్క] కుంటముక్కనే టిన్ని। ఈ ఏడ్లు గల చేపలు। రాంపిన్నె
బురుదయందు। గ్రుచ్చుకైని తెమెక్క] దూరుకొనెను। వాలుగముకు దవ్వవల్లె
కగండెకల్లరు జూచేడసరాతిగారుకుమడిసె। వాలుగ] వాలుగనే టి
న్ని। ముకుదవ్వ] ముకుదవ్వనే టిన్ని। వల్లెక] వల్లెక అనే టిన్ని। గండె] గండె అనే టి
న్ని। కల్లరజు] కల్లరజు అనే టిన్ని। చేడస] చేడస అనే టిన్ని। రాతిగారుకు]
రాతిగారుకనే [illegible] పేరులు గల చేపలు। మడిసె] చచ్చెను। ఊతంయుల
జల్ల] [illegible] । ఊతం। జాలరులచేపలవేటకు సాధన
మైన ఊదువల్లనైనష్టమంటి। అల జల్ల] పడల చేత। చెరువుల] [illegible]
[illegible] । తటాకములందు। ఉండరాక] నిల్వగూడక।
[illegible] । కొత్త్మసళ్లు] పెద్దపెద్ద సత్రములు
న్నుందై గుల్లను] తంతునాగములున్ను। అనగా జలజంతువులు। గవ్వ
లు విడిచి] తావులమును పృష్ఠబాగిరము విడిచి। [illegible]
[illegible] తరవి] ఆ చెఱ్ఱ్ల సంచికదవి। చెంతల్ల] సమీపము
నుండె। నూతిగుంతల] [illegible] తులయందు। వసించెక్క] నివసించెను।

ఉత్కృష్టతరమైన మహాగ్రీష్మమునను] ఉత్కృష్టతరమైన అతితీక్ష్ణమైనట్టువంటి, అట్టిమహా
గ్రీష్మమునను, ఆమహోత్కటమైన యెండకాలమందు, అనఁగా ఆమహాగ్రీష్మకా
లమందు యెండలచేతను వాయువులచేతను తటాకములలో నీళ్లు ఇగిరిపో
గాను అందున్నట్టివైన జలచరాదులు కొన్నికొన్ని స్వస్థానములం
దులయందే పోవను, కొన్నికొన్ని చావఁగాఁ చిక్కినవి కొన్ని సళ్లు మొదలైన
వినూతిగుంటలలో ప్రవేశించెను, ఆగ్రీష్మము యొక్క వేఁడిమికిని లవలేశమని
తాత్పర్యము॥

౩౦౬ ఉ॥ శంబరశోషణాక్రియకుఁ జాలి దురంతతరప్రతాపశోషంబధికాంగ
కంబులకుఁ దాకఘటించి హరిత్తురంగసేవ్యంబు మహాబలోద్ధతము
నైనశతాంగము నెక్కియున్నిదాఘంబునఁ బద్మినీయువతికాముఁడు
కాముని దెప్పెపెల్లుపునన్॥

టీక॥ శంబరశోషణాక్రియకుఁ] ~~[illegible]~~ శంబర, ఉదకము యొక్క, శోషణాక్రి
యకుఁ, ఇంకింపఁజేసెడివ్యాపారమునకుఁ, చాలి] సమర్థుఁడై, అర్థాంతరము,
శంబర, శంబరాసురుని యొక్క ~~[illegible]~~ శోషణా, సంహరించు
ట యొక్క క్రియకుఁ, కార్యమునకు, సంహారరూపకార్యమునకనుట, చా
లి] సమర్థుఁడైనవాఁడై, దురంతతరప్రతాపశోష] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ దురంతతర, నాశములేనట్టువంటి, ప్రతాపశోష, ప్రకృష్ట
ముగాఁ తపించెడుము యొక్క అతిశయము చేత, పధికాంగకంబులకుఁ] పధి
దారినడుచువారి
కా, ~~[illegible]~~ యొక్క, అంగకంబులకుఁ అవయవములకున్, తాకఘటించి]
~~[illegible]~~ అర్థాంతరము, దురంతతరప్రతాపశోష]
వేఁడిని కలగఁజేసి +

~~[illegible]~~ దురంతతర, చెడిపోనట్టువంటి, ప్రతాపశోష, ప
రాక్రమాతిశయము చేతను, పధికాంగకంబులకుఁ, పధిక, విరోధిగు
ల యొక్క, అంగకంబులకుఁ, శరీరములకు, తాకఘటించి] విరహతాప
మును కలగఁజేసి, హరిత్తురంగసేవ్యంబు] హరిత్తురంగ, పచ్చనిగుఱ్ఱా
లచేత, సేవ్యంబు, వహించఁదగినట్టువంటిదిన్ని, మహాబలోద్ధతము నైన]
మహత్, అధికమైన, బల, పరాక్రమము చేత, ఉద్ధతము నైన, ఉత్కృష్టమైన
ట్టువంటి, ~~[illegible]~~ శతాంగమును] రథమును, ఎక్కి] ఆరో
హించి, అనఁగా రథమునందు కూర్చుండెననుట, అర్థాంతరము॥
హరిత్తురంగసేవ్యంబు] ~~[illegible]~~ హరిత్, పచ్చనివర్ణముగల, తురం
గ, చిలుకలనే వాహనము చేతను, సేవ్యంబు, వహించఁదగినట్టువంటిదిన్ని, మహా
బలోద్ధతమునైనన్] మహాబల, మలయమారుతమనేటి, ఉద్ధతమునైన
ప్రసిద్ధమైనట్టువంటి, శతాంగమును] రథమును, ఎక్కి] ఆరోహించి, అనఁగా
కూర్చుండియనుట, అన్నిదాఘంబునన్] ఆగ్రీష్మకాలమందు, పద్మినీయువ
తికాముఁడు] సూర్యుఁడు, ~~[illegible]~~, అర్థాంతరము, పద్మినీయువతి,
పద్మినీజాతిస్త్రీకి నిష్కాముఁడు, ప్రియుఁడైనట్టువంటి సూర్యుఁడు, పెల్లుపునన్]
ఆధిక్యము చేత, కామునిన్] మన్మథుని, తెప్పెన్] తన్ను మన్మథునిగాఁ తెలియఁజేసె
ను, ఈపద్యమందు మొదట వ్రాసిన అర్థము సూర్యపక్షము, అర్థాంతర
ము వ్రాసినది మన్మథపక్షము, ఈగ్రీష్మకాలమందు సకలనదుల జలము
లను శోషింపచేయుచున్న సూర్యుఁడు మనచే జనుల యొక్క అతిశయము

లకున్న తాపము కలుగఁజేయుచున్న సూర్యుఁడు ప్రకాశించి తనయొక్క చక్ర
దనము చేత తన్ను మన్మథుండన్నిగా తెలియఁజేసెననగా ను, శ్లేషార్థము చే
త విరహులయొక్క అవయవములకున్న విరహతాపము ఘటించిచి
లుకగు ఋతువులు కలిగినవాయు రథము పైన ఆరోహించి శంబరాసు
రసంహారము చేసి సాక్షాత్కరించిన మన్మథుఁడని ప్రకాశించెనని
తాత్పర్యము॥

౩౦౨ క॥ మఱియు నవ్వనవి శోషితసింధురాజంబై ధనంజయుని కృశీకృతదశ
కంధరంబై దాశరథి ఘనాగసరిత శిఖిమంతులంబై కంధరారంభం
బు భార్గవిరాజమానంబై బలిసదనంబు ననుకరించె నట్టి సమయంబు
నాఁ॥

టీక॥ మఱియున్] అవ్వనవి] అగ్రీష్మకాలము। శో
షితసింధురాజంబై] శోషిత ఇంకింపబడినట్టివంటి, సింధురాజం
బై, నదీ, నద, క్షేత్రములు కలదై, అర్థాంతరము, శోషితసింధురాజంబై]
శోషిత, సంహరింపబడినట్టివంటి, సింధురాజంబై, జయద్రథుడు గ
లదై సైంధవుఁడు కలిగినట్టివంటిదై యును, ధనంజయుని] అర్జునుని,
అర్జునుడు సైంధవుని వధించుట భారతమందు ప్రసిద్ధము, కృశీకృ
తదశకంధరంబై] కృశీకృత, చిక్కిపోఁజేయబడినట్టివంటి, దశ, అవస్థ
కలిగినట్టివంటి, కంధరంబై మేఘములు కలిగినదై, పక్షాంతరము, కా
ర్వభూతమైన, దశపక్షులయొక్క, కంధరంబై, కంఠములు కలిగిన

ఘవంటిదై, అర్థాంతరము, కృశీకృతదశకంధరంబై] కృశీకృత, క్షయింపజేయ
బడినట్టివంటి, అనగా వధింపబడెననుట, దశకంధరంబై, రావణాసురు
డు కలిగినట్టివంటిదై, దాశరథిని, శ్రీరామస్వామి, ఘనాగసరిత శిఖివం
తులంబై] ఘన, అధికములైన, అగ, పర్వతములందు, సరిత్, అవి జృంభించినట్టి
వంటి, శిఖి, అగ్ని యొక్క, మండలంబై, సమూహము కలిగినదై, అ
ర్థాంతరము, ఘన, అధికములైన, అగ, పర్వతములయందు, వృక్షపర్వత
ములయందనిన్ని చెప్పవచ్చును, సరిత్, ఆడుచు న్నట్టివంటి, శిఖి, నెమళ్ల
యొక్క, మండలంబై, సమూహము కలిగినదై, కంధరారంభంబును] వర్షాకా
లమును, భార్గవిరాజమానంబై] భార్గవి, సుఖానుభవవంతులచేత, విరా
జమానంబై, ప్రకాశించుచున్నదై, అర్థాంతరము, భార్గవిరాజమానంబై]
భార్గవి, సర్పములచేత, విరాజమానంబై, ఒప్పు చున్నదై, బలిసద
నంబును] రసాతలంబును, అనుకరించెన్] అనుసరించె, అట్టి సమయంబు
నన్] అఘవంటి గ్రీష్మకాలంబునందు॥

౩౦౩ క॥ అనిమిషమండలీరుచిరమై కవిరాజవిరాజితోత్కళలక్ష్మి దనరి మరున్ని
కేతనమునఁ గనుపట్టిన దానినెక్క భార్గవని మెసరాంబరంబు రఘుపకం
బుల బట్టుక నంగ శక్తిసైక నిలిచి విక్రాంచమెచ్చరిలు కాంతిరయత
టి నూరకుండఁగ॥

టీక॥ అనిమిషమండలీరుచిరమై] అనిమిష, చేపలయొక్క, మండలీ, సమూహము
చేత, రుచిరమై ఒప్పు చున్నదై, అర్థాంతరము, అనిమిషమండలీరు

చిరత్వెప్పై] అనిమిషాః దేవతలయొక్క, వంశజీ, సమూహముచేత, రుచిరత్వై, బ
ప్పుచున్నద్దై+ కవిరాజవిరాజితమోక్తులన్] కవిరాజ, శ్రేష్ఠము
లైయొక్క, విరాజిత, షువంటి, ఉక్తులన్, ధ్వనులచే
తను+ తనరి] ఒప్పిన ద్దై+ అర్థాంతరము॥ కవిరాజవిరాజితోక్తు
లన్] కవి, శుక్రాచార్యులయొక్క, రాజ, చంద్రునియొక్క, విరాజి
త, షువంటి, ఉక్తులన్, వాక్యములచేత+ తనరి] ఒప్పినద్దై+
మరున్నికేతనమునన్] మరుత్, దేవతలయొక్క, నికేతనము
నన్, స్థానమనగా, స్వర్గమున్ ఒక్కచోటన్] ఒకప్రదేశమందు+ కొనుపట్టి
న] చూడదగినషువంటి+ దాని] అట్లాప్రసిద్ధమైనషువంటి+ సహోవరంబున్]
[redacted]క్రౌంచము] కొంగ+ కనివెన్] చూచెను+ (అట్లుచూ
చి, ఈపదము అధ్యాహారము) ఝషకంబులపట్టుకైనం గశక్తిలేక, ఝ
షకంబులన్] చేపలను+ పట్టుకైనంగన్] గ్రహించుటకైనను దానికి+ శక్తిలేక] సా
మర్థ్యము తక్కి+ తత్తటిన్] ఆకొలనిగట్టున నిలిచి] నివసించి+ ఎచ్చ
రికొనరియున్న] ఎచ్చరిలు, దరికైననటి, కారియున్నక్షుద్బాధచేత+ ఊరకుం
డగన్] నిశ్చేష్టితమైయుండగా, [redacted]
దానిన్] ఆకొంగను+ నిరీక్షించి] చూచి+ ఒక్కకుళీరంబు] ఒకయెండ్రి ఇట్ల
నియెన్] ఈప్రకారముమందలించెను+॥

౧౦౯ క॥ బకమా గ్రహదక్షిలకదంబకమా యాహారవిధికిబాసిటు
లసరో నికటమున నూరకుండెదవకటా యిది యేమియనిన

నదియిట్లనియెన్॥

టీక॥ గ్రహదక్షిలకదంబకమా] గ్రహాత్, ఇల్లువలెనాచరించుచున్నషువంటి
అఖిల, సమస్తమువైన, కదంబక, కదిమివృక్షములుకలిగినషువంటి+
బకమా] ఓకొంగ+ ఆహారవిధికిబాసి] భక్షణాచేయ
డమునుమానుకొని+ ఇటులన్] ఈప్రకారముగాను+ సరోనికటమున్
సరః, కొలనుయొక్క, నికటమున, సమీపమందు+ ఊరకుండెదవు] నిశ్చే
ష్టితుడవైయున్నావే+ అకటా] అయ్యయో+ [redacted] ఇది, ఇ
ట్లాభక్షణాచేయకయుండడము+ ఏమియనినన్] ఎందునిమిత్తమని నిర్బంధ
లించగా+ అది] ఆకొంగ+ ఇట్లనియెన్] ఈప్రకారముగా మందలించెను+॥

౧౧౦ ఉ॥ ఈదశయెట్లుగాదెలిసి తీవ్రకుళీరమునిక్కువంబుమున్ తాన్వదుదవృత్తి,
నాకిదియెట్లైనను నీయెడనేమిజెప్పదు, తా, దవ్రతినీవ్యవస్థకరయం
గతమున్నదివిన్మజాలరుతా, మేదురశక్తి, నిక్కలనివీనములంగా
నిరోధవారలై॥

టీక॥ కుళీరమా] ఓకర్కటమా+ ఈవు] నీవు+ ఈదశన్] నా [redacted] యవస్థను,
ఎట్లుగాన్] ఏరీతిని+ తెలిసితివి] ఎరిగితివున్నదానవైతివి+ నిక్కువంబు] నిశ్చయం
బుగా+ నేను] నేను+ వుతాన్వదుడన్] చేపల [redacted] ను భక్షించేవాడను+ నాకున్]
ఇషువంటినాకు+ వృత్తి] జీవనము+ ఇదియే] మత్స్యములను భక్షించడమే
ను+ ఐనను] అట్లాయైనప్పటికిన్ని+ నీయెడ] నీదగ్గరను+ ఏమిజెప్ప] ఏమను
కొనవలసినది+ [redacted] ఈవ్యవస్థకున్] ఇట్లాగా

మత్స్యములను భక్షింపఁ జేయుకపక్షికయుండెను దశకము అరయ విచారించగా గతమున్నది హేతువున్నది దత్తాంద్యతీక దత్త, ఇయ్యది అద్యతి, ఆదరణము చేత విస్మా ఆకర్ణింపుము జాలరులచే చేపల బట్టెకైవర్తులు అనగా జెస్తవారలు మేదుర శక్తి మేదుర, నిర్భరమైనశక్తి సామర్థ్యము చేత ఇక్కాలని మానములన్ ఈ సరస్సులోనుండి చేపలను కొనిపోవువారలై పట్టుకపోగలవారలై యుక్తైపద్ధతులతో వచ్చెదరు॥

౨౧౧ క॥ పలువురు రానున్నారని తెలియక్వని జెప్పవచ్చితిని మీకున్ నిల్చిదులకైయాహరింపం దలపక వలవంతనొందెదం గర్కటకా॥

టీక॥ పలువురు అనేకులు రానున్నారని ఈకొలనికి వచ్చె ప్రయత్నము గలవారైయున్నారని తెలియక్వని వెస్సగా వినీ మీకు మీతోడను చెప్పవచ్చితిని ఈవృత్తాంతము తెలియజేయనేతెంచితిని ఇందులకై ఇందు నిమిత్తమై ఆహారింపందలపక మత్స్యములను భక్షింపనుస్మరించక కర్కటకా ఓ కులీరమా వలవంతన్ దుఃఖరూపమైన విచారమును పొందెదన్ పొందుచుండెదను॥

౨౧౨ క॥ జాలములం గాలములన్ మీలెల్లం బావియకున్నె మత్స్యసమం బీజాలి యొకటనుండి దైవజాలము తరియింపరాదు గదయెవ్వరికిన్॥

టీక॥ జాలములన్ వలలచేతను గాలములన్ బడిశములచేతను

పంచతంత్రము॥ టీక॥ మిత్రభేదము॥

మీలెల్లన్ చేపలన్నియు బావియకున్నెనాశనముగాకుండునే మత్స్యసమంబు మత్స్యములగుంపు ఏపరికైనాగాని నిర్ణీతము ఈజాలి ఈవిచారము ఏటనుండి వచ్చెన్ ఎక్కడినుంచి సంభవించెను కాలము సమయము దాటన్ అనగా కాలమును అతిక్రమించకుండదు కదా అనుట॥

వ॥ అని యత్తుమిత్రితాంబకంబై బకంబు వగచిన విషంబున గలఝషంబులన్నియు నెఱుకజేసుకొని యక్కైక్కైరతిల్లనిరి॥

టీక॥ అని ఈప్రకారముగా మందలించి అశ్రుమిశ్రితాంబకంబై అశ్రువులతో మిశ్రితము కూడుకొన్నది అంబకంబైనేత్రములుకలదై బకంబు ఆకొంగ వగచినదు:ఖపడగా విషంబున నీటిలోగల ఝషంబులన్నియు చేపలన్నియు వారు కచేసుకొని ఒకరికొకరు తెలియజేసుకొని అక్కైక్కైరతిల్లనియె అకొంగతో నీప్రకారముగా మందలించెను॥

౨౧౩ ఉ॥ ఆరయ మానభక్ష్యకుడవయ్యును కూరిమి పెద్దవాడవైదర్ గారుణికాగ్రగణ్యుడయి గావున విప్రతిపత్తి వేడ నీ భార్యరయారమ వృత్తినెకబాప్పనదుఃస్థితినొందకుండనీ దేవుడవయ్యనేమము షుటం పుగదయ్య ప్రసన్నమూర్తివై॥

టీక॥ కారుణికాగ్రగణ్య కారుణికదయగలవారలలో, అగ్రగణ్య

ముందుగా నెన్న[illegible]బడె యొంబకమా, ఆరయన్ విచారించగా,

మానభక్షకుఁడవయున్నను, మానచేపలను భక్షకుఁడవయున్నను, [illegible] తిసె

వాఁడవైయుంటివి, మాయెడన్ మాయందు [illegible] ద్దమారివిన్ ప్రేమా

తిశయము, పెద్దవిస్తారము గలదు. అటుగావున అట్లె ప్రేమ కవిగినదిగను

కనే విప్రతిపత్తి వేదు. నేయుండు సమ్మిక లేక పోవుట [illegible] లేదు. ఇచ్చోట ఇప్పు

డు శరణుమూఁక శత్రువుగాను, మమ్ము [redacted] చేపలైన మమ్మందరిని స్థి

ఒక చెప్పుమన్న ఒక ఉపాయముచేత దుఃస్థితినెందకుండ దుర్దశను పొంద

కుండా, ఈదేరు పువుయన్న రక్షింపవ [illegible] యాన్ ప్రసన్నమూర్తివై ప్రసన్న

నిశ్చలమైన మూర్తివై, శరీరము కలవాఁడవై సేమము ఘటింపఁగదయన్న కను

కలము పొందింపవయన్.

వ. అనుచు నమ్మనంబులు తన్నుం బ్రార్థించిన కపములు తనుకంబై బకంబు త

నలోన.

టీక. అనుచున్ ఈప్రకారము మంతరించుచు, ఆ మీనంబులు చేపలు తన్ను ప్రార్థించినన్ రక్షింపుమని తనన్నవెంటగానే [illegible] సమయము తనకంబై తన కార్య

మును చక్కపరచుకునేదానికి యుద్యుక్తంబై, బకంబు అతిమైకతన లో

న తనమనసున నెంచెను.

౫౭. కం. ఈయంబుచారములు నా, మాయకు లోనయ్యెనింటి మననని

సంతోషాయతి సంతర్లనమున సేయుచు మాయాకల్పారసిక

మతి బలికెన్.

టీక. ఈయంబుచారములు ఈచేపలు, నా మాయకున్ [illegible] నా

నా యొక్క మాయకు, మోసపు [illegible] వు నకు లోనయ్యెన్ లోను అయ్యె

ను. మనసు బ్రతికెడికరకు, కంటికి ఉపాయము తెలుసుకుంటిని. అని, ఈ

ప్రకారము తన మనసున లోకంగ తలచుకుని, సంతోషాయతి సంతో

షః హర్షము రెక్కా, అంతట ప్రాప్తికాలము, అంతర్లనము సేయుచు త

నమనసును లోనదాచుచు, మాయాకల్పారసికమతి మాయా కప

టకృత్యము యొక్క కీళ్ల. అంశయుండు. రసికు నిపుణమైన స్వభావంబు మ

తి బుద్ధి కలిగిన బకము పలికెన్ చేప [illegible] ల జూచి మందలించెను.

౫౮ కం. వాదించి జాలరులు నాఁ గాఁడ నా చేత గాఁదు గదని జవ్వత్తి

చ్ఛేదము నకు మోరుచుకెన్ నీరాఁడికదపరమదుష్కరము కదప్రాణన్

టీక. వాదించి వన్న పహరించి జాలరులన్ చేపల బట్టుకొని వచ్చిన పెస్త్రవార

లను, కాగాదనన్ కాఁనుకాఁదు. అనగా ఈకార్యము చేసెదానికి మిం

కేతగునుతగదు అనేదానికి నాచేత కాఁదు గదని నన్నుంచి జరగదు

గదా. నిజవృత్తిచ్ఛేదము నకున్ నిజ. తనయొక్క వృత్తిచ్ఛేదమునకున్

జీవనవిచ్ఛిత్తికి. ఓరుచు కోనరాదికద. సహించుకొనకుండదు గదా.

ప్రాణన్ ఈపెస్త్రవాండ్లతోన్ కార్యము ఘరించులకు. పరమదుష్కరము

కద [illegible] చేయ శక్యము కాదు గదా.

౫౯ కం. వినని కనేమిసేయుదు, మేమెక వెరుగింతు జేయుదిష్టంబైనన్ మీ

నములని తరసపిలి స్థానంబున చెట్టివచ్చెదన్ మిము గరుణన్.

టీక॥ ఇకన్ ఇంతమీఁద నేను ఏమి చేయుదును ఏప్రయత్నము కావింపవలసి
నవారకము కాము విడన్ ఇట్లు దుష్కరమైనప్పటికిన్ని ఏమైనను ఒకయుపాయము
నెవ్వరియుపాయమును తెలియఁజేతును ఇష్టంబైనన్ మీకభీష్టమైనట్లు
నా చేయుదురు దానిని సల్పండీ [illegible] కరుణాన్ దయచేతను మీ
నవులన్ చేపలైన పుత్రుఁడా మిత్రుఁడా మిమ్మును ఇతరసలిలస్థానంబునకు ఇతర
ఈ కొలనుకంటె అధికమైన పుత్రుఁడా సలిలస్థానంబునకెల్లాత్తైనన్ ఎల్లక
విరిగిన సరస్సునందు పెట్టివచ్చెదన్ అంచి యమతెంచెదను ॥

౩౭౭ కావలసిన కారంబని భావంబున నేనికరుణాపరిధవిలంగా సా
వృద్ధబకము బలికినజీవనచారములు విశ్వసించినవు దిలాన్ ॥

టీక॥ ఆ వృద్ధబకము అవును సరియైనదే [illegible] భావంబున
తన చిత్తమందు లేని మాన్యమైన పుత్రుఁడా కరుణా దయారసము ప
రిధవిలంగాన్ ప్రకటముగా గా కావలసిన కారంబు ఆ సరస్సును
వచ్చి కారణమైతే విచ్ఛేయుండి అని ఈ ప్రకారము గాను పలికిన ఆచే
పలతో మందలించగా జీవనచారములు చేపలు విశ్వసించినవి
దిత్రాన్ విశ్వసించిన అక్కంగను నమ్మిన పుత్రుఁడా మదితోన్ మన
స్సుతోను ॥

౩౭౮ క॥ చేపలు గని కొంగలు మీఁకలెంటోపము మీఁర చేరని దిగిన నిశిత
త్రోటిని ఒకరుషము గొని యొకటికొకటి జనితి నివనక్షు చం(ద్ర)
స్పృశమున్ ॥

టీక॥ చేపలుగని కనుతెలియని కొంగలు నిశుప్రాయమువైన అనగా నాదత్వము
లేనివనుట మీఁలు చేపలు [illegible] ఆటోపము మీఁ
ర త్వరాతిశయము మొప్పన ట్లుగాను చేర నరిగిన ఆకొంగ సమీపము నకు
వెళ్లిన నిశిత త్రోటిన్ నిశితవాడియైన త్రోటిన్ ముక్కుచేతను ఒకరు
షము గొని ఒకచేపను తీసుకొని ఒకచోటికి ఒకప్రదేశమునకు చని రాయి
తిని [illegible] భక్షించి వనచరుచున్ వదుఃఖపడు చుస్తు
స్త్రమరమున్ తిరిగివచ్చెను ॥

౩౭౯ క॥ తారంటిక నెకడనిరా జలరాశులు కానెకరుషంబు నితచంచు ప్ర
సన్ గూండిచి చనిమును మెసవిన చోరూపమె సవితుంటిచా
ప్పునవు కలన్ ॥

టీక॥ ఇకన్ ఇంతమీఁద టను ఒకదు ఒకడు కడు రాకుండు రమ్మనె రాజీవ
చ్చి ట్లుగా చివిచి ఒకానొకరుషంబు ఒక్కచేపను నితచంచు ప్రసన్ [illegible]
[illegible] నిశితవాడియైన చంచుపుటన్ ముక్కున గూండిచి ఘటించి చని రా
యి [illegible] మును పూర్వమందు మెసవిన చా [illegible]
[illegible] భక్షించిన చాటనే రూపకమె సవి స్వరూపనాశనము యెట్లు భక్షిం
చి తుంటి చెప్పుని మును పటివవెనే మరలున్ [illegible] వచ్చెను ॥

౩౮౦ క॥ మగుడి విరివి యును లాతుంది దిగియుం గలనేటి విడిచి తింగాన్ని
టిన్నిక్కగములు దన్నై మ్రుతున్న పుయెగముం నోరుత్తమాంగము
డాకాలన్ ॥

టీక॥ మగఁడు] ఆమెకై తిరుగా వచ్చి విరివియును] విస్తారమున్ను లోతున్] అగాధ
మున్ను ఁదిగియున్] లోతున ప్రవేశించదమున్ను కలు] కలిగినయున్నపుష్పవంటి నట్లు]
ఉదకమందు కైనట్టిన్] చేపలను కాంత విడిచితిన్] ఉంచితిని అక్కగముల]
ఆనీటిలో నాచేతను బడిన చేపలు మృతులు మొగముల] పృథ్వి అంతకుని యొక్క మొగ
ముస్ ముఖముననున్నలో రు] వదన గుహ నున్న ఉత్తమాంగముల్] తలను
న్నుదాంకాలన్] తమయొదమ పాదముచేతను తన్నెన్] తాడనము చేసెను॥

౩౧౦ క॥ మీకు నమృతున్నాత్రాసము వేకుండ డజ్జేయ నేరుగ వెండనరా
నాంకెకైర యొక మానము కైకొని చని తిని సరోముఖమునకు వచ్చెన్॥

టీక॥ మీకున్] ఈ సరస్సులోను న్నమీకు మృతున్నాత్రాసము] యెముని వల్లనైనను
పు వేకుండన్] కలగకుండాను చేయనేరుదు ఉంపచేతును వేవెండనన్]
వేచిరండనగా బకమీనము] ఒకచేపరాను] వేచిరాగాను ఆకెకైర]
ఆకెంగ్ కైకొని] ఆచేపను తీసుకొని చని] పోయి తిని] భక్షించి సరో
ముఖమునకున్] సరః కెలనంకి యొక్క ముఖమునకు మొదటనున్న తా
పు వచ్చున్] తిరుగానే తెంచున్॥

౩౧౧ క॥ వదితాంకితాంకియొంచెకె మడుగు ననిడు కైతవమున నవరియును
మరియున్ బదుగుం గెకైరమీలం గడు పొంరకమెసవి తృప్తికై
కెంనియంతన్॥

టీక॥ వదితు] శీఘ్రముగాను తాంకితాంకి] ఆచేపులను గ్రహించుకెని ఒంటు
కమడుగున] వేరయొక కెలనందు ఇదు కైతవమున] ఇదు ఉంచేటప్ప

కంటి వైతవమున నెపముచేతను మరియును మమరియున్] తిరిగి తిరిగి బడుగుం
కెకైర] ములసికెంగ మీలన్] చేపలను కడుపారన్] కుక్షి నిండాను మెసవి]
భక్షించి తృప్తికై కెని] ఆకలి తీర్చుకొని అంతన్] అటు తర్వాతను॥

వ॥ సరోవర తీరంబున గాలు నిలిచి వాంఛిత పరనీరస్థానంబుల గు
మీనంబులం గదిసియుల్లనియె॥

సరో— వరతీరంబున్]
టీక॥ సరోవర శ్రేష్ఠము గు నాకెలను యొక్క తీరంబు నందరియందు కాలు
నిలిచి] అడుగుపెట్టి వాంఛిత పర నీరస్థానంబులకు] వాంఛిత అభిల
షింపబడిన పర ఈకెలను కంటె మరియొకటైన షువంటి నీరస్థానంబు
లగు మడుగు కలిగినపువంటి మీనంబులన్] చేపలను కదిసి] తాంసి ఇ
ల్లనియె] ఈప్రకారముగా మందలించెను॥

౩౧౨ ఆ॥గీ॥ అరిగి తిరిగినే టికెలసితి భరమాన వసమె యుండు గాకల్లమువస
విగానే కండవది యొలవయు సగర్వమా సంచార శక్తిమడు
కకెట్లు సంభవించు॥

టీక॥ అరిగి] చేపలతీసుకెని పోయి తిరిగి] చేపలను ంచినమడుగు నుంచి
మరలవచ్చినే ఉక్కి ఈదినమునకు అలసితిన్] బడలితిని [struck]
[struck] భరము] బరువును ఆస్వి పూను టకు వసమె] నాకు శక్యమా
ఆనిగా
నాకు సామర్థ్యము లేదు మూండు గాళ్ళము సలిగానే] అతివృద్ధ
నకదా కండవదియొ] తిండి వల్లనైన దేహపటుత్వము లేదు విరియ
సు గర్వమా] యౌవనము యొక్క అహంకారము న్నులేదు మ

మునకు నామము సవిదానికి సంహారశక్తి తిరిగె సామర్థ్యము ఇట్లు సంభవించునట్లు ప్రకారము గల్గును॥

౩౪ క॥ బడలిక బాసిన తిరుగం బడి ప్రాణసమానులయిన బంధులమిమ్మున్ వ్వాడుగున జేర్చెదననిరెలుడ బడజెప్పం దనకును రుగబారి నదనుకన్॥

టీ॥ [illegible] బడలికన్ అలసట బాసినన్ నివారణమైతేను। [illegible] తిరుగన్ మళ్ళి బడిన్ శీఘ్రముగాను। ప్రాణసమానులైన అసువులున్నైనట్టి (ని॥ పుంసి భూమ్న్యసవః ప్రాణా ఇత్యమరః) బంధుల్ చుట్టములైనట్టి మిమ్ము మిమ్ములను। అవ్వాడుగున్ ఆచేపలనుంచినకాలమందు। చేర్చెదను। విడిచిపెట్టెదను। అని ఈప్రకారముగా పలికి తనకు అరగబారి దనుకన్ [illegible] తనకు జీర్ణమునకు వచ్చే పర్యంతమున్ బడబడజెప్పున్ ఆచేపలు నమ్మించేటట్లుగా మందలించును॥

౩౫ క॥ తనివిసనకిట్లు కతిపయ దినములకు దరానలంబు దీరన్నాయం నియాం బడుగుం గొక్కెర యనఘాయాటెంకి మీలనన్నిటి మెసవెన్॥

టీ॥ తనివి సనకన్ తృప్తి జెరకే ఇట్లు ఈప్రకారము। కతిపయ దినములకున్ కొన్నికొన్ని దివసములకు। ఉదరానలంబు [illegible] జఠరాగ్ని తీరకన్ ఉపశమించేటట్లుగాను। అనఘాయ వాయసమా మాయాఖని వాయాత్రపట్ల తనములకు ఖని ఆస్పదమైనట్టి ఆ బడుగు గొంగ్గెర ఆముసలికొంగ ఆ టెంకి ఆ సరోవరమందుండే మీలనన్నిటిన్ అన్నిచేపలను మెసవెన్ భక్షించెను॥

వ॥ ఇట్లు నిరవశేషంబుగా యుపిద్దానంబులంది నిమొందేనియుం జేవ

మర్దించు యజ్జరఠబకంబు నెరుకచేసుకొని మున్నెరింగించుకొన్న కుళీరం బిటనియె॥

టీ॥ ఇట్లు ఈప్రకారముగా। నిరవశేషంబుగా। ఒకచేపైన ఆకెలనులేవేనట్లుగాను। [illegible] ఆవిద్దానంబులన్ ఆకృపదనుండే చేపలనన్నిటి నిన్నిటిని భక్షించి। ఎందేనియున్ ఎక్కడైనాను। ఆవకన్ చనుటకు। ఉద్యోగించు ప్రయత్నము జేయుచున్నట్టి। అజ్జరఠబకంబును ఆముసలికొంగను। ఎరుకచేసుకొని తెలియపలుకుకొని। [illegible] మున్ను పూర్వమందు। ఎరింగించుకొన్న పరిచితి జేసుకున్నట్టి। [illegible] కుళీరంబు ఎండ్రి। ఇట్లనియెన్ ఆముసలికొంగతోను ఈప్రకారము మందలించెను॥

౩౬ తే॥ భావికైవర్తకత్రాసభగ్నమాన మానములవిాననములనెందు మాపుజెప్పి సుకృతసామ్రాజ్యవిభవంబు జూరగొంటి బకపురందర గలదేని పాటిదప్పి॥

టీ॥ బకపురందర కొంగలలో శ్రేష్ఠుడా। భావికైవర్తకత్రాసభగ్నమానమానములన్ [illegible] భావి। భవిష్యత్కాలమందు రాంగలవారైనట్టి। కైవర్త। బెస్తవారల వల్ల। త్రాస। భయముచేత। భగ్నమాన। చెట్టబడినట్టి। మాన। అహంకారము కల్గినట్టి। మీనములన్ చేపలను। బందుమడుపుజెప్పి ఈకెలలను కంటె వరిమొక్కలైలను యుం దువిడిచిపెట్టి। సుకృతసామ్రాజ్యవిభవంబు సుకృత। పుణ్యసమ్రా

పమ్మైన, సామ్రాజ్యప్రాపకము రొక్కటి విభవంబు, సంపదను, భూరిగాంభీ]
కైళ్లగాం (గ)హించితివి, నీపాంటి దుర్మ్మ] నీవంటి ధర్మాత్ముడు, కలడే] టన్న
డాం, అనగాం నీవంటి పుణ్యాత్ముడు వేడనుటు॥ (ని॥ కైవర్తేదాం శర్థ
వరాం విత్తన్నమరః)॥

౩౭ క॥ నాళీజంఘాదులు నను బాలురు పరహితవిలాసమున బుట్టు
ములం బాలించిన నన్నేలం బాలింపవు సఖుడగాం నెపగవాడ
నైతే॥

టీక॥ పరహితవిలాసమునన్] పర, అన్యులకు, హిత, ఇష్టమైన, విలాసమున్న, లీలయందు, అనగాం పరోపకారక్రియయందనుట, నాళీజంఘాదులు] [illegible] నాళీజంఘుడనే పేరుగల కొంగమొదలైనవారు, నిను బాలురు] నీకు దీటురారు, ఈ నాళీజంఘుని కథ భారతమున సుప్రసిద్ధము॥ పుట్టములన్] [illegible], బంధువైన విహీనములను పాలించి] రక్షించి, నన్ను] కుళీరవాం (ప్రా)ణమైన నన్ను, ఏలం పాలింపవు] ఎందుకు రక్షించవు, సఖుడగాం నె] నీ కు మిత్రుడనుగాం నా, పగవాండనే నైతే] శత్రువుడనాం యేమి, అనగాం శత్రువుడనుగాను మిత్రుడనే యనుట॥

౩౮ వే॥ జలస్థలాంతరంబున పొంగత్తువడయుమనికైవారంబుజేయుచు
శిలలబునిరక్షించి కర్కటకమాంసంబపూర్వంబనియు
ను చవిచూడవలయునని విచారించి యుక్కైకైరదాం నింగర

చుకొని వధ్యశిలాతలంబునకుం బాయి భక్షింపదివురుటయు న
యుబ్బదోర్వగంచెరించి యుయాపుంత్రి॥

టీక॥ జలస్థలాంతరంబునన్] ఈ సరోవరము నకుం బెవురియొకవుడుగు
సంచుకనన్నుప్రవేశింపజేసి పొంగత్తువడయుమని] స్తోత్రములుచేయుచు
బుద్ధిపాండవుకమ్మనికైవారంబు సేయు] స్తోత్రము చేసెటి, కుళీరంబు]
కర్కటకమును, నిరక్షించి] చూచి, కర్కటకమాంసంబు] [illegible], క
ర్కటకము యొక్క మాంసంబు, అమిషము, అపూర్వంబని] పూర్వ
ముందులేదనియు నేను, నూతనమనుట, చవిచూడవలయునని] దీనిరు
చితెలియవలెనని యనుమ, విచారించి] విమర్శించి, [illegible] కాంక్షైర] [illegible]
అకొంగ, దానిని] ఆకర్కటకమును, కరచుకొని] ముక్కునబట్టుకొ
ని, వధ్యశిలాతలంబునకున్] [illegible], వధ్య, [illegible] సంపుటకుయోగ్యమైన స్థవంటి,
[illegible], శిలాతలంబునకు, పాషాణప్రదేశమును
నకు, పోయి] చని, [illegible] భక్షింపదివు] తినేటందుకు, తివు
రటయున్] త్వరపడుటయు, అయ్యుబ్బదోర్వగంచెరించి] ఆప్రయత్న
మును తెలిసి, ఆమెం(త్రి)] ఆకర్కటకము॥ (ని॥ సాంద్రత్వాకుళీరః కర్కటక
ఇత్యమరః॥)

౩౯ చ॥ బలిమిహాటాహుటిం దరమిపట్టుకొనన్వడిలేకమాంయుప్రం
దలపునరిత్తజాంలరులదాండిగడించిరుషంబులన్నిరాగ్నిసుల
గతిమెక్కైనివ్ముసలికైక్కైరయునవ్వజలాంశయంబునక్గిగలపు

మిషంబున నంజనదు గాంతకపటాత్ముల విశ్వసింపకన్॥

టీక॥ బలిమిన్] సత్వముచేతను, స్నాహాబాహుటన్] వేగాతిశయముచేతను, తర
మిత్రెంటితనిపిపోయి, పట్టుమెనన్] గ్రహించుకొనేటందుకు, పదిలేక] జవ
ము చాలక, పాంయుపుందలపున్] మాంయపున్, కపటరూపమైన, తలపునన్]
కోరికెచేత, కిరాతజాలరులదా ~~[illegible]~~ రిత్తా, వట్టిదైనపూవంటి, జా
లరుల, జెస్త్రవారలయొక్క, దాడి, వందయుంత్రను కదించి] ఉద్దేశిం
చి, రుపుషంబులన్] కాంలను లోనుండే చేపలను, అన్యజలాశయం
బునన్] అన్య, ఈవము దుగుకంటె మరొకటైనపూవంటి, జలాశయంబునన్,
మదు సువే గుందు, కలపు మిషంబునన్] కలపు, పొందించేటపూవంటి, మిషం
బునన్, నెపముచేతను, ఇమ్ముసలికెల్కైర] ఈ ముదికొంగ, నిరాకుల
గతిన్] నిరాకుల, తొట్రుపాటులేనపూవంటి, గతి, మార్గముచేతను,
మెక్కెన్] భక్షించెను, కపటాత్ముల] కపటత్రిమచిత్తులను, విశ్వసింపగన్]
నమ్ముటకు, చనదు గాం] తగదు కదా, అనగా ఒప్పదు గదా అనుట॥

౨౨౦ క॥ మోసపుసమయంబున ధృతిఁ బాసిన మఱి కార్యహానిఁ బ్రాణాల
నీల్గన్ బ్రాసె విధి మృతికి నేలా గాసిల పౌరుషము విడువగానే
మిటికిన్॥

మోసపుసమయంబునన్]
టీక॥ మోసపు, కాంర్యము పూనినపూవంటి, సమయంబున్నకాలమందు, ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ధృతిన్] ధైర్యమును, బాసిన] విడిచినట్టిదైనా, మరికా
ర్యహానిన్] మిక్కిలి పనిచెడిపోవుటను, విధి] బ్రహ్మదేవుడు, ప్రాణాలన్]

సకలజీవులను, నీల్గన్ ప్రాసె] చచ్చుటకైతే రకము లిఖించి నాడు, మృతికి] చావుకు, గాసిలన్]
బాధపడవలసినది, ఏలా] ఎందుకు, పౌరుషము] పరాక్రమము, విడువగా
నేమిటికిన్] త్యజింపవలసినదెందుకు॥

౨౨౧ క॥ పరుషకరపత్రధారా స్ఫురణా బ్రకాశించు మదిపుల దంష్ట్రికలన్
శిరము తరించి పాంథశ్వరముల కోలదీర్చు నీరసంబన నసుచున్॥

పరుషకరపత్రధారాస్ఫురణా]
టీక॥ పరుష, కఠ్యశములైనపూవంటి, కరపత్ర, రంపములయొక్క, ధారా, అంచు
వాడివంటి వాడి కలదని
లయొక్క, స్ఫురణా, ~~[illegible]~~ ప్రకాశించు] ~~[illegible]~~ ఒప్పు
~~[illegible]~~ చుండేటి, మదిపుల దంష్ట్రికలన్] మత్, నాయొక్క, విపుల, విస్తారము
లైన, దంష్ట్రికలన్, కోరలచేతను, శిరము తరించి] తలద్రుంచి, పాంథశ్వర
ములకొలదీర్చున్] పాంథశ్వరములు, చేపలయొక్క కోలదీర్చున్ పగతీర్చ్యకుం
దును, ఈరసంబున] ఈర్ష్యచేత, ఈర్ష్య అనగా ఒకరివేకకోపవడము న
టి అనుచున్] ఈ ప్రకారము మనస్సులో తలచుచుండుచున్న॥

౨౨౨ క॥ అక్కర్కటముండగనే క్కైకతత్తరసము లిచికొని తినునది వెర్రివము
క్కైత్తిస్సాంచునాలో నెకమ్మాత్రంగాండ్ల నిరికి వెలుత్రెంగళవునన్

టీక॥ అక్కర్కటము] ఆ యెండ్రి, టిండకన్] ఆ ప్రకారము మనస్సులో నిశ్చ
యించుకొనుచుండగానే, అక్కైకర] ఆకైంకగి, తత్తరపడుచు ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~లై, తత్, ఆ కర్కటకము యొక్క, తరసము, మాంసమును, ఒలిచి
కొని] భేదించుకొని, తినునది వెర్రి] భక్షింపవలసినదై ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ మక్కైత్తి] తొఱ్ఱపోక్ష్యత్రిపగాము జేసి, సాంచునాలో, దాచేటం
తలోనే, ఒకమ్మాత్రకన్] ఒక్కతేపనే, కొండ్ల నిరికి] ~~[illegible]~~

గిట్టులసంయునకైదలకపట్టుకొని ~~...~~ గళవమునకు॥ ఆకొంగకంఠమునుఁ బట్టెను

కొఱికెనుఁ॥

౨౩౩ క॥ బత్తినసుమధుండు భకవము క్షత్రియచే ధునిందు మాణిక్యకట్టపదం

ష్ట్రాకృత్తగళంబై నైత్రుఁడు జైత్రిల నలవృద్ధబకము జారెఁ గూలెన్॥

టీక॥ బత్తినన్ ఈప్రకారము కొండ్లచేతమెరకగాన్ సుమధుండు భకవము సుమ

పుష్పము లియమైన దుండు భకవము తెండుతలలపాయమున్ క్షత్రియచేతునియు

మాణిక్య కత్తిరించబడినదానివలెనే కర్కటదంష్ట్ర కృత్తగళంబై కర్కటు

ఎండ్రియొక్కదంష్ట్రకోరలచేతను కృత్త ఛేదించబడిననుంటి

గళంబై కంఠము గలిగినదై నైత్రుఁడు రక్తవము జైత్రిలన్ ఎఱ్ఱగాప్ర

వహించగాన్ అలవృద్ధబకము ఆముసలికొంగ జారెన్ పరవశము తొ

నుఁ గూలెన్ నేలబడెను అనగాఁ చచ్చెననుటు॥

౨౩౪ క॥ దాయకప్రాణులకపకృతి జేయుదురాచారుడిట్లు జెడుకదువిను

మోవాయసవల్లభ శిశురిపువాయు భుజంగుల్లు నిట్టివాండై

యునికిన్॥

టీక॥ దాయకు మనస్సునలో విచారపడకే ప్రాణులకున్ జంతువులకున్ అపకృ

తి అపకారమునుఁ చేయు చేసేటిఁ దురాచారుడు దుర్జనుడుఁ ఇట్లు

ఈరముసలికొంగవలెనే కడు మిక్కిలి చెడున్ నాశమును బాండునుఁ

ఓవాయసవల్లభ ఓకాకరాజా వినుము నామాటనాలించవలెం

యుఁ ఇట్టివాడైయునికిన్ ఇల్లాగా పరులకపకారము చేసేవా

౧౬౬

డైయుండుచేతనుఁ శిశురిపువాయు భుజంగ ... శిశువుల పిల్లలకు రి

పు పగవాడైన వాయుభుజంగుడు సర్పమునుఁ ... చచ్చునుఁ॥

౨౩౫ మ॥ భవదర్భాహితకృష్ణసర్పహరణోపాయంబెఱింగింతునే వధ

ధానంబునఁజేయుమేమరక రాజాగారసంచారివై భవిమ

త్కాంచనమేఖలాలతికదృష్టంబైనలాగించి నీవవిలంబంబు

నఁబెట్టుమమ్మనిశిరాజాప్రాము జంపించెదిన్॥

టీక॥ భవదర్భాహితకృష్ణసర్పహరణోపాయంబు ~~...~~ భవత్ నీయొ

క్క అర్భ బిడ్డలకు అహిత శత్రువైన కృష్ణసర్ప త్రాచుపాముయొ

క్క హరణోపాయంబు సంహారమందునేర్పునుఁ ఎఱింగింతునే తెలి

యజేతునుఁ నీవవధానంబు జేయుము నీవు అవధానంబు ...

~~...~~ చేయుము ఏమరకనే ... రాజా

గారసంచారివై రాజ పార్థివుని యొక్క అగార గృహమందు సం

చారివై తిరుగుచున్నవాడవై భవిమత్కాంచనమేఖలాలతికన్ భవిమ

త్ కాంతిగలిగినట్టి కాంచన సువర్ణమయమైనట్టి మే

ఖలాలతికన్ మొలనూలునుఁ దృష్టంబైనన్ కనుపడితే నీవు లాగించి

గ్రహించి అమ్మనికిన్ ఆసర్పముండే స్థలమందుఁ అవిలంబంబున

శీఘ్రముగానుఁ పెట్టుము ఉంచుముఁ రాజు ఆసొమ్ముగలనరప

తిఁ అపాముని ~~...~~ సర్పమునుఁ జంపించెదిన్ మృతిబాం

దించునుఁ॥

౩౨౬ ఉ॥ నావిని కోకము వివిధము సంచరియించెద నంచు బోయి రాఁజావ
సథంబు జేరి యరరియం బతి సాధన జేయు బోవుచున్ ప్రావృత
మేఖలాలత ఖురళుప్పకంఠమున జెర్చెదానినాఁగలోవె సనం
ఘ్రులంగమిచి లోకులు గన్గొనన భ్రగామి యెట్లు॥

టీక॥ నావిని = ప్రబుద్ధుడు చెప్పగా విని; కాకము = ఆవాయసము; అవ్విధమునన్ = ఆప్రబుద్ధుడు చెప్పిన ప్రకారముగా; చరియించెదనంచు = సంచారము చేసెదనని; ఆదేప్రకారముగా నీవు చెప్పిన మాట ప్రకారముగా నడవగలనని యనుచున్; పోయి; రాజావసథంబు = రాజు నరపతియొక్క ఆవసథంబు గృహమునున్; చేరి = ప్రవేశించి; అరరియన్ = వెతకగానున్; ~~[struck]~~ పతి = రాజు; సాధన జేయన్ = స్నానము జేసేకొరకున్; పోవుచున్ = అరుగుచున్; ప్రావృతమేఖలాలతన్ = ప్రావృత = మొలయందు చుట్టబడ్డ ష్పవంటి; మేఖలాలత = మొలనూలునున్; ఖురళుప్పకంఠమున ~~[struck]~~ ఖురళీ = గరిడీశాలయొక్క; ఉపకంఠము = సమీపస్థలమునున్; చేర్చెన్ = పొందించెను; దానినాన్ = ఆసువర్ణమేఖలను; ఆలోకుల్ = ఆరాజుపెట్టిన అంతమాత్రములోనను; వెసన్ = శీఘ్రముగాను; అంఘ్రులన్ = కాళ్లచేతన్; కమిచి = గ్రహించి; లోకులు = జనములు; కన్గొనన్ = చూచుచుండగాను; అభ్రగామి యెట్లు = ఆకాశమునకెగసినదై॥

౩౨౭ వ॥ అరుదుఘటిల్లమందగతి నంతట నింతట నాసపాముగా*

నరుగుచు నుండ రాజపురుషావళి మెల్లా యనుచు రాజునానతిన్*
గెరలుచు వెంటరాదొలుత కృష్ణభుజంగము వున్నవృక్షకోటర
మున నామేఖలన్ విడిచి దాపున నొండొకప్రాన నుండినన్॥

టీక॥ ~~[struck]~~ అరుదుఘటిల్లన్ = ఆశ్చర్యము పొందేటట్లుగాను; మెల్లనినదుపు; మందగతిన్ = ~~[struck]~~ చేత ~~[struck]~~; అంతటనింతటన్ = అంతటింతటను; అనగా సమీపమందు అనుట; ఆసపాముగాన్ = చిక్కుతుందనే ఆశపుట్టేటట్లుగాను; అరుగుచునుండన్ = పోవుచునుండగాను; రాజపురుషావళి = నృపసంబంధులైన భటసమూహములు; మెల్లాయనుచున్ = ధ్వనిచేయుచున్; రాజునానతిన్ = రాజు ప్రభువుయొక్క; ఆనతిన్ = ఆజ్ఞచేతను; గెరలుచున్ = విజృంభించుచున్; వెంటరాగన్ = తనతోడుత వెంబడించగాను; తొలుతన్ = ముందరను; కృష్ణభుజంగము = త్రాచుపాము; ఉన్న = నివాసముచేసుకొనియుండినవంటి; వృక్షకోటరమునన్ = చెట్టుయొక్క తొఱ్ఱయందు ~~[struck]~~; ఆమేఖలన్ = ఆరాజుమొలనూలునున్; విడిచి = పడవేసి; దాపునన్ = సమీపమందును; ఒండొకప్రానన్ ~~[struck]~~ ఒండొక = మరియొక; ప్రాన = వృక్షమందున్; ఉండినన్ = నివసించగానున్ అనగా॥ ఆకాకి రాజుమొలనూలు కాళ్లతగిలించుకొని ఆకాశానకెగసిపోగా రాజాజ్ఞచేత రాజసేవకులు అరచుకుంచూ తనవెంట రాగా కొంతదూరమం తటంతటు చిక్కెననే ఆశపుట్టేటట్లుగా మెల్లమెల్లగాపో

యు కృష్ణసర్పముండెడుమాని తొఱ్ఱలో ఆరాజు మొలనూలును విడిచిపె
ట్టి ఆమానికి దాపుననుండిన మఱియొక చెట్టుమీద ఆకాకి కూర్చు
ని వుండగానని తాత్పర్యము॥

౩౨౫ శ్లో॥ పరశుప్రహారములచే కోటరముగలవైచి తత్రత్వన్ఘోరం
బారగునిమేఖలయుంగొని పరిజనులచె జనిరికాకి పకంరయుం
జంరెన్॥

టీక॥ పరశుప్రహారములచేన్ పరశు గండ్రగొడ్డండ్లయొక్క ప్రహారములచేతను దె
బ్బలచేతను తత్ర కోటరము తరు వృక్షముయొక్క కోటరము తొఱ్ఱను అగలవైచి బద్దలుచేసి తత్ర తత్ఫణిన్
ఆకోటరమందుండే కృష్ణసర్పమును పొరిగొని చంపివేసి హేమమేఖలయున్ ఆరాజు మొలనూలును కొని తీసు
కొని అటుకన్ అటుతర్వాతను పరిజనులు రాజభటులు చనిరి పోయిరి కాకిపకంరయున్ కాకి ఆరాయసముయొక్క పగ
యున్ విరోధము స్వతేరెన్ సమాప్తిబొందెను పొయెననుట॥

శ్లో॥ పరాక్రమంబునకం టెయుపాయంబెక్కువయనిచెప్పివెం దియుదమనకుండు॥

టీక॥ పరాక్రమంబునకంటెన్ శౌర్యమునకన్నా
మిటి ఉపాయంబు నేర్పు ఎక్కువయని అతిశయమైనట్టువంటిదని

చెప్పి దమనకుడు కరటకునితో మందలించెను ఇదియు
మరిన్ని చెప్పుచున్నాడు॥

౩౨౬ శ్లో॥ ఇల బుద్ధిగలుగునతనికి బలమున్ గలదెట్టులనిన పటుబుద్ధి
సముజ్వలమొక శశకమొకానొక కాలమున నున్మత్తకరిరిపుం
బారిగొనదే॥

టీక॥ ఇలన్ భూమి
యందున్ బుద్ధిగలుగునతనికిన్ ప్రజ్ఞగలిగినవానికిన్ బలమున్
సత్త్వము స్వేనయున్ గలదు కలుగును ఎట్టులనినన్ అదియె
ట్లగంటేను
పటు బుద్ధిసముజ్వలము
పటు సమర్థమైనట్టువంటి బుద్ధి ప్రజ్ఞచేతను సముజ్వలము
జాగరూకమైనట్టువంటి ఒక శశకము ఒకకుందేలు ఒకానొకపా
లమున ఒక అరణ్యభూమియందున్ ఉన్మత్తకరిరిపున్ ఉన్మత్త మదిం
చినట్టువంటి కరిరిపున్ సింహమును పొరిగొనదే చంపదా చంపెను
అనగా బుద్ధిబలముగలిగినవానికి మహాబలము స్వతేలుగును అ
దియెట్లగంటేను బుద్ధిబలముగలిగిన యొకశశకమొకానొకయ
రణ్యభూమియందు మదించిన సింహమును చంపలేదా అనిదమ
నకుడు వుండవించెను॥

౩౨౭ శ్లో॥ నాదికి కరటకుడదియెట్లని విధమెఱుంగింపుమనిన విని సంసత్సం

భావితనయశాస్త్రకళాకోవిదుడా యనకు దమనకుం డిట్లనియెన్.

టీక॥ నా విని] ఆదమనకుడు చెప్పగా నాకర్ణించి, కరటకుడు] కరటకుడనెడు ప్రధాని, అది] ఆకథ, ఎట్లు] ఎట్టువంటిది, ఈ విధము] ఈకథయొక్క ప్రకారము, ఎరుగింపుమని నన్] తెలియజెప్పుమనగానే [illegible] ఇనసంసత్సంభావితనయశాస్త్రకళాకోవిదుడు] ఇన, రాజులయొక్క, సంసత్, సభలచేతను, సంభావిత, [illegible] బడినట్టువంటి, నయశాస్త్ర, నీతిశాస్త్రముయొక్క, కళా, అంశమందు, కోవిదుడు, పండితుడైన, దమనకుండు] దమనకుడనెడు ప్రధాని, అయ్యనకున్] ఆకరటకునకు, ఇట్లనియెన్] ఈప్రకారముగా వందలించెను.

౩౮౧ సీ॥ దంతిదంతాగ్రనిర్దళితమస్కరగళన్నూత్నరక్తౌఘపాండూకృతంబు, బహుళతిర్యగ్విషత్ప్రతిహతసన్నదనదర్ఘురఘనస్తనితలాస్యదమయూరము, అచ్ఛభల్లప్రహారాస్థాత్యమాక్షికచ్ఛత్రపంక్తికృతగ్లాతలంబు, బిలపదాహరతుందిలసంకునిర్ముక్తసాంకవసురభితస్థాణువులు.

౩౮౨ తే॥ మాంసపేశాఖండపాంగురితాంవరీరీ రజ్జురజ్జ్వద్దరుచ్ఛటాటోప్రాంతిదాయి, చమూరవాలవిలోకసంచకితమృగము, కలదు కాననగహనమొక్కానలోన॥

169

టీక॥ దంతిదంతాగ్రనిర్దళితమస్కరగళన్నూత్నరక్తౌఘపాండూకృతంబు] దంతి, ఏనుగలయొక్క, దంత, [illegible] కొమ్ములయొక్క, అగ్ర, కొనలచేత, నిర్దళిత, చీల్చబడినట్టువంటి, మస్కర, వెదుళ్లవల్లనుం, చిన్న గళత్, జారుచున్నట్టువంటి, నూత్న, నవీనములైనట్టువంటి, [illegible] ముక్తా, ముత్యములయొక్క, ఓఘ, సమూహములచేత, పాండూకృతంబు, తెల్లగా చేయబడినట్టువంటిన్ని, [illegible] బహుళతిర్యగ్విషత్ప్రతిహతసన్నదనదర్ఘురఘనస్తనితలాస్యదమయూరము] బహుళ, విస్తారములైనట్టువంటిన్ని, తిర్యక్, అడ్డముని డుపుగా పడియుండేటి, విషత్, శాఖోపశాఖలు యుండు, ప్రతిహత, కొట్టబడుటవల్ల, సన్నద, వేగము గలవైన దత్, మ్రోయుచుండేటి, ఝుర, [illegible] లనేటి, ఘన, మేఘములయొక్క, స్తనిత, గర్జితములచేత, లాస్యద, తాండవమును ఇచ్చేటువంటి, మయూరము, నెమళ్లు కలిగినట్టువంటిన్ని, అచ్ఛభల్లప్రహారాస్థాత్యమాక్షికచ్ఛత్రపంక్తికృతగ్లాతలంబు] అచ్ఛభల్ల, ఎలుగుబంట్లయొక్క, ప్రహార, గోటిదెబ్బలచేతను, అస్థాత్య, త్రెంచబడినట్టువంటి, మాక్షికచ్ఛత్ర, తేనెపెరలచేతను, పంక్తికృత, బారుదగా చేయబడినట్టువంటి, గ్లాతలంబు, భూప్రదేశము కలిగినట్టువంటిన్ని, బిలపదాహరతుందిలసంకునిర్ముక్తసాంకవసురభితస్థాణువులములు] బిలపద, మూషకములయొక్క, ఆహార, భక్షణాచేతను, తుందిల, బలసినట్టువంటి, సంకు, జవాదిపిల్లులచేత, నిర్ము

క్రే, విభువబడినట్టువంటి, సాంకవ [redacted] జవాజిచేతను, స్ఫురభిత,
లబిగాజేయబడి
వాసనక[redacted]నట్టువంటి, స్థానియు, మొంటిచెట్లయొక్క, మూలములు, మొదళ్ల
గలిగినట్టువంటిన్ని, ఆవృతాఖండవాగురికావతరిత రజ్జుర్రజ్జుద్గళుష్టాటం
భ్రాంతిదాయి చమరవాలవిలోకసంచకితమృగము] ఆవృతి, అంతటను చు
తునకలు
ట్టబడినట్టువంటి, అఖండ, [redacted] లుగానట్టువంటి, [redacted]
[redacted] వాగురికా, వలలయందు, అవతరిత, కూర్చబడినట్టువంటి
రజ్జు, ఉరితాళ్లయందు, రజ్వత్, తగులుకున్నట్టువంటి, గళత్, కుత్తెల
యొక్కటం, సమూహము లేమో ఆ కనేటి, [redacted] భ్రాంతి, భ్ర
మను, దాయి, ఇచ్చుచుండేటట్టువంటి [redacted] చమర, సవరప్పు
మృగముల యొక్క, వాలు, తోంకల యొక్క, విలోక, చూచుటచేత, సంచ
కిత, భయపడుచున్నట్టువంటి, మృగము, హరిణాదిజంతువులు కలిగి
నట్టువంటి, ఒకానొక గహనవము] ఒకానొకటియైన అరణ్యము, కలదు]
అందును, అక్కటిలోన సకల] ఆ యరణ్యమందు, అనగా, నేను గలయొక్క
కానకు వృక్షముల చేత చేల్పబడిన వెదుళ్లవల్లను, బీజాంకురించెడువు
త్యాల చేత విశదముగా చేయబడినట్టువంటిన్ని, వెదుళ్లయందు ముత్యా
లు పుట్టేదిశాప్రప్రసిద్ధము గనుక చెప్పినాడు, గొప్పవైన అద్రము నిత్యప్ప
గాను పడియుండే పాషాణములను తెట్టుకొని ప్రవహించే నదులయొ
క్క ధ్వనులనేటి మేఘధ్వనుల చేత నాట్యము చేయుచుండేటి నెమళ్ల
కలిగినట్టువంటిదని న్నీ, మేఘములు రిమితే నెమళ్లతాండవమాడేదిప్ర

సిద్ధము, ఎలుగుబంట్లగోళ్ల చేత కొట్టబడి శిథిలములైన తేనెపెరలచేత బు
ఱుదమైన ఘూంతలము కలిగినదన్ని, వృక్షకవములచ్ఛిద్రించి బలిసిన జవా
ది పిల్లులవల్లనైనప్పును గుచేత పరిమళించేటి స్థానియములము లుకలిగిన
దని న్ని ఆ అడవిలోని మృగములు వలలోనిపడి నిమిత్తము వేటకాండ్లచే
త అంతటాం చుట్టబడిన వలలతాళ్లయందు తగులుకున్నట్టి యొంకెల
నే భ్రాంతిని చేయుచుండే చమరీమృగముల తోంకలు చూచి భయప
డుచుండే మృగములు కలదని న్ని ఆ యరణ్యవర్ణనయు ప్రకారముచే
యబడెనని తాత్పర్యము॥

౨౪౩ క॥ కుక్షింభరియగు నేకహంకళ్యక్షము వర్తించు సహరహమమరావ్యా
దక్షించె నానా మృగశిక్షా భక్షాప్తినుల్లసిలు నదినే రయుక్॥

టీక॥ కుక్షింభర్తి (కుకుసు) పొట్టపోసుకునేదాని యందు సమర్థమైన, ఒక హర్యక్షము]
ఒకసింహము, వర్తించుక్] ఉండును, అది] ఆ సింహము, అహరహము]
ఎల్లప్పుడును, నానామృగశిక్షా భక్షాప్తి] నానా, పలుదెరంగు [redacted] లైన,
జింకలుపులులుమొదలుగాగల
మృగ [redacted] జంతువుల యొక్క, శిక్షా, శాసించుటయొ
క్క, భక్ష, భుజించడము యొక్క, ఆప్తి] పొందుటచేతను, అమరావ్యా
దక్షించె] అమరావ్యాదా, మేరనతిక్రమించునట్టుగాను, దక్షించె, సమ
ర్థమైనదై, నేరయుక్] మిక్కిలిన్ని, ఉల్లసిలు] ఒప్పును [redacted]॥

౨౪౪ క॥ కరటి మేరమీరి యు*వారణావారణావిరోధి వధియింపంగా*
ఘోరాంతెరువెరుగక నా*ఘోరాంబవి మృగములెల్ల గుములై భీతిన్॥

టీక॥ కరటితిన్] అప్రకారముగాను। అవారణావారణావిరోధి] అవార
ణా। (above: ఆపశక్యమువేని) నివర్తకమైన। వారణావిరోధి। సింహము। మేరమీరి] హద్దుమేక్కి
ను। వధియింపంగా] మృగములసంహరించుచుండగాను। ఘోరాం
తెరువెరుగక। త్రోవ] ఒక్కదిక్కైన పోవుటకుం దెరువుకనస్తు। రాన్] వచ్చెటందుకు
ను। తెరువెరుగక] మార్గము తెలియక। ఆఘోరాటవి] ఆభయంకరమై
న అరణ్యమందు। మృగములెల్ల] (above: జింకలు మొదలైన మృగములు) జంతువులున్ను। భీతిన్]
(above: వెరపు) [illegible] చేత। గుములై] గుంపులై

వ॥ వచ్చి యక్కేసరికిం బ్రణామంబులాచరించి॥

టీక॥ వచ్చి] సింహము దగ్గరికి తెంచి। అక్కేసరికిన్] ఆసింహానకుం। ప్రణామంబు
లు] నమస్కారములు। ఆచరించి] చేసి।

౨౪౫ సీ॥ గిరిదరీముఖబహుదివ్యరదశోభాళితపిత్రగంధశైలము కనత్క
నకపీఠి* పరితోవిహారిశంబరలులాంయువానప్రహారిఘో
షములు తూర్యారవములు* మస్తకోపరిపతన్మహీధరాధిత్య
కాంబురవారి యభిషేకసలిలధార* సవిధపాదపలతా
స్థాయి నిజదకులాంచితరుతు తచ్ఛాంసురాశిరవములు*

౨౪౬ తే॥ గాంచె మృగరాజవిఖ్యాతి గన్నదేనిం నా రగాం జీర్ణవరా
రసాహంసవిలాస*మూరగాం రవమతాంరసతావ్యతిశయము*

చారుతరమూర్తి పంచాస్యచక్రవర్తి॥

టీక॥ గిరిదరీముఖబహుదివ్యరదశోభాళితపిత్రగంధశైలము] [illegible]।
గిరి। పర్వతము యొక్క। దరీ। గుహల యొక్క। ముఖ। ద్వారము [illegible]లందుండే
బహువంటి। బహు। అనేకములైన। దివ్యరద। పనుగల యొక్క। శోభాళిత। [illegible]
(above: నేత్రులు) చేత। పిత్ర, తదుపబడినట్టువంటి। గంధశైలము। గొప్ప (above: రాయి) [illegible]।
[illegible]। కనత్కనకపీఠి] కనత్ (above: ఒప్పు) చున్నట్టువంటి। కనక। సువ
ర్ణమయమైనట్టువంటి। పీఠి। సింహాసనము। పరితోవిహారిశంబ
రులాంయువానప్రహారిఘోషములు] [illegible]। పరి
తోవిహారి। అంతటాం వ్యాపించినట్టువంటి। శంబర। జింకల యొక్క
లాంయు। దున్నపోతుల యొక్క వ్యాఘ్ర। పెద్దపులుల యొక్క
హారిణ। ఇఱ్ఱుల యొక్క ఘోషములు। ధ్వనులే। తూర్యారవ
ములు] చతుర్విధవాద్యములున్న। మస్తకోపరిపతన్మహీధరా
ధిత్యకాంబురవారి] [illegible]। మస్తక। శిరస్సు యొ
క్క। ఉపరి। (above: మీఁదను) [illegible]
[illegible]। పతత్। పడుచున్నట్టువంటి। మహీధర। పర్వతము యొక్క అధిత్యకా।
ఊర్ధ్వప్రదేశము యొక్క। అంబుర। కలరవము యొక్క। వారి। ఉదకమే।
అభిషేకసలిలధార] అభిషేక। పట్టము గట్టెడునప్పుడు స్నానార్థమై
న। సలిలధార। ఉదకధార। సవిధపాదపలతాస్థాయినిజదకులాం
చితరుతుల్] [illegible]। సవిధ। సమీపస్థములైన। పా

దప। వృక్షములయొక్కల తా। [illegible] లయందు। స్థాయి। ఉన్నషష్ఠ్యంతం। నీరజప
క్షులయొక్కకుల। సమూహము [illegible] యొక్క। ఉంచిన। ఒప్పుచున్నషష్ఠ్యంతం। దతు
త। ధవ్వనమే। భూసురాశీరవములు] భూసుర। బ్రాహ్మణులయొక్క। ఆ
శీరవములు। వేదధ్వనులు। ఆశీర్వాదధ్వనులు అనుట। బాంధుతరమూ
ర్తి] బాంధుతర। మిక్కిలి ఒప్పుచున్న। మూర్తి। శరీరము కలిగిన షష్ఠ్యంతం। పంచా
స్యచక్రవర్తి] పంచాస్య। సింహములకు। చక్రవర్తి। సార్వభౌముడైన ఓ
సింహరాజా। మృగరాజవిఖ్యాతిన్] [illegible] మృగ। జింకలు మొదలైన పిల్లి [illegible]
జంతువులకు। రాజవిఖ్యాతిన్। ప్రభువు అనే ప్రసిద్ధిని। వన్నెకెక్కిన్] కాంచి
నషష్ఠ్యంతంబునకు (ఈపైన చెప్పబడిన కర్తకపదియొక్క విశేషణపదములు) కాంచెనే] కా
ంచె। అప్పనుట। [illegible]
[illegible]। కాంచినవాడను [illegible] దము
లు చెప్పితి విరుబడకుండుట। ఓరా] ఆశ్చర్యము। సాహసవిలాస
ము] సాహస। దండింపాదుముయొక్క। విలాసము [illegible] వేడుక
ఓరా] ఆశ్చర్యము। సౌందర్య [illegible] తనము నన్ను। ఓరా] ఆశ్చర్యము। స
త్త్వాతిశయము] బలాధిక్యము నన్ను। ఓరా] ఆశ్చర్యము। అనగా। [illegible]
గములు సింహరాజును [illegible] సింహములో నీయొక్క [illegible] భీరావ
దిగులాము ఆశ్చర్యకరములని మృగరాజైన నీకు ఈపైన చెప్పినకర్తవశం
హాసనము మొదలైనపదములు నీకు తగును నిన్ను స్తోత్రము చేసెనని
తాత్పర్యము॥

౩౪౨ వ॥ హరిసాగా నీరూపము। శిరము నధరియించి కాదె శిక్షించె

మరుత్పరిపంథి గనకకశిపుం గరివైరి నిన్ను పొగడగా వూంతరమే॥

టీక॥ కరివైరి] ఓ సింహరాజా। హరిసాంగాన్] విష్ణువుకూడా నున్న నీరూ
పము] నీయొక్క ఆకృతిని। శిరము నధరియించగాదె] [illegible] తలయుంచి వహిం
చేకదా। శిరము నధరియించె ననగా సింహముఖము గలవాడని అర్థ
ము। ధరియించెత శిరసును దాల్చెనని వ్యంగ్యము। మరుత్పరిపంథిన్]
మరుత్। దేవతలకు। పరిపంథిన్। శత్రుడైన షష్ఠ్యంతం। కనకకశిపున్। హిరణ్యా
కశిపుని। శిక్షించెన్] చంపెను। నిన్ను పొగడగా వూంతరమె] నిన్ను స్తోత్రము
చేసుటకు మాకు శక్యమా। నిన్ను స్తోత్రము చేయవేము సమర్థులముగా
మనుట॥

౩౪౩ వ॥ అని యనేకప్రకారంబుల మూంతంగ ధ్వంసించి ప్రశంసించి యుల్లాసం
బు బుట్టించి మెచ్చు బుచ్చుకొని యెవ్వనకార్యం బడుగబడినయు
ఈమె మృగంబులు మృగపతికిట్లనియె॥

టీక॥ అని] ఈప్రకారము గామందవించి। మృగంబులు] [illegible] జింకలు మొదలైన జం
తువులు। మూంతంగ ధ్వంసిన్] సింహము ము। అనేకప్రకారంబులన్] బహు
విధములచేత। ప్రశంసించి] [illegible]। ఉల్లాసంబు బుట్టించి] [illegible]
[illegible] సంతోషము కలుగజేసి మెచ్చుపుచ్చుకొని] మెప్పుగాని పనిని
[illegible] కార్యంబు] తామువచ్చిన [illegible]
[illegible] అడుగబడినయుని] ప్రశ్నజేయబడ్డవై [illegible]
[illegible] మృగపతికిన్] సింహరాజుకు। ఇట్లనియెన్] ఈప్రకారముగా మంద
వించెను॥

౨౪౯ క ౹౹ అగపడినవానినెల్లన్ దెగటార్పకమేరచేసితినినను మటవీమృ
గములజాతికినెంకడుకొడుగనిదిమాంమునవిచెవినిదుముమృగ
సాధా ౹౹

టీక ౹౹ అగపడినవానినెల్లన్ — చూచినమృగములనంతానున్, తెగటార్పక — చం
పక, మేరచేసి — హద్దుపెట్టుకొని, జాతికిన్ — మృగకులమునకున్, ఒకడుకొడుగన్ —
ఒక్కొక్కదాన్నిగనున్, అటవీమృగములన్ — అరణ్యమందున్నజంతువులను,
తినినన్ — భక్షించినను, ముప్పు — తునకుము, మృగరాజా — మృగములకుదొరయైన
యోసింహమా, ఇది — ఈప్రకారమైన, మాం మనవి — మావిన్నపము, సుమీ, చె
వినిడుము — శ్రోత్రమందుంచుము ౹౹ [illegible]

౨౫౦ క ౹౹ ఆతగవునతప్పమునిసంజాతత్రాసమునతనుబ్రశంసించినవా
రితిమెనుసత్యవదననియదిజాతికినెంకడుకడుగామెసవునదిమె
దలుక్ ౹౹

టీక ౹౹ ఆతగవునతప్పమున్ — ఆన్యాయముజరిగింపవనిని, సంజాతత్రాసము
న్ — సంజాతః, పుట్టినటువంటి, త్రాసము — భయమువలననున్, తనున్ — తనుప్రశంసిం
చినన్ — తనన్ [illegible] పొగడగానే [illegible], ఆరీతి — వారలనా
తెంచెప్పినప్రకారమే, ఒనర్చెదనని — చేసెదననిన్, అది — సింహమున్, ఆదిమొద
లుకొని — అల్లామేరచేసినదివసమునారంభించుకొని, జాతికి — మృగకులము
నకున్, ఒకడుకొడుకన్ — ఒక్కొక్కదాన్నిగాంమెసవుకన్ — భక్షించునుసుమీ ౹౹

౨౫౧ క ౹౹ అంతనొకనాడుమనతనవంతగుటయునిశితబుద్ధివహమనము

ధీశాంతముకధూర్తశశకముదంతిప్రతిపక్షికెదుపుతనియం
ముటకున్ ౹౹

టీక ౹౹ [illegible] అంతన్ — అటుతర్వాతనున్, ఒకవారము — ఒకదివస
మందున్, తనవంతగుటయున్ — తాను వెళ్లవలసినదివసవతాటనున్, తనవొకర
యునంబున్ నిశితబుద్ధివహనము — నిశితః, తీక్ష్ణమైన, బుద్ధి — ప్రజ్ఞను, వహన
ము — ధరించినటువంటి, అత్యధీరసాంతము — ధీరః, చరించనటువంటి, సాంతి
యము, మనస్సుకలిగినటువంటి, ఒకధూర్తశశకము — ధూర్త, వంచకమైన, శ
శకము — ఒకకుందేలున్, దంతిప్రతిపక్షి — సింహము యొక్క, కెదుపున్
[redacted] ఉదరమునకు [illegible] నిండించెకరకు ౹౹

౨౫౨ క ౹౹ బాపునకుందెగిత్రెంవంబారుపుచుదలపోసిసవగతమునవిట్లనున
యోజవనిధిజైత్రుబ్బైనదిహంటికెదుపుజైత్రగావనమృగ
ముత ౹౹

టీక ౹౹ [illegible] బాపునకున్ — తానుమృతిజెందుటకున్, తెగి — తెంపుచే
సి, [illegible] త్రోంవన్ — మార్గమందున్, పోవుచున్ — చనుచుస్వ
స్వగతముననే — తనబుద్ధియందున్, ఇట్లనున్ — ఈప్రకారముగా, తలపోసు
కొనుసు, అంభోధి — కటకటా, [illegible] వననిధిన్ — సముద్ర
మును, బాడబుచ్చు — ప్రవేశించేటి, ఏరులవలెనే — నదులువలెనే, వనమృగము
లు — అరణ్యములోనుండేమెకములు, హరి — సింహము యొక్క, కెదుపున్ —
[redacted] ఉదరమును [illegible] ప్రవేశించెగదా ౹౹

౫౪ క॥ ఈనెరసరి జఠరదవానలదీపితదినమెుకటి వెక్కదినగా మృగసంతా
నంబులు మల్లెపట్టన్ చెనిత్రింయిం జెప్పనేమి శివపాదవెున్ క॥

టీక॥ ఈనెరసరి ఈసింహము ప్రాణకర్తయైనవెరసు అనగా కంటిలోపడినప్పటి [illegible]
దినము ప్రతిదినము ఒకటికెక్క [illegible] జఠరదవానలదీపితదినము జఠర ఉదరసంబంధమయిన అనగా [illegible] దవానలముచేత [illegible] మృగసంతానంబు మృగ
నానావిధములగు మెకములయెుక్క సంతానంబు [illegible] మల్లెపట్టు
నచేనిత్రింయుక్ [illegible] మల్లెపట్టిన మల్లెయనగా [illegible]
[illegible] చెప్పనేమి
వలంపవలసినదేమి శివపాదవెున్ [illegible]
(చెను [illegible])

౫౫ క॥ [illegible] బుద్ధిపూర్వకము
గనే [illegible] నెరసరి [illegible]

టీక॥ [illegible] ఈ మృగసంహారరూపమైనయీపాపము
తుదము [illegible] అనగా [illegible]
[illegible]
బుద్ధిపూర్వకము [illegible]

[illegible] సింహము [illegible]
[illegible]
అరణ్యజంతుసముహము [illegible]
[illegible] అనగా యీసింహము [illegible]
పిమృగములను సంరక్షించేతునని భావము॥

౫౬ క॥ బలమునకంటె ప్రజ్ఞ బలమెక్కుడుగాదె బుద్ధిబలమునిచే
[illegible] దీరెంటప్రాపుడు
దిండిక॥

టీక॥ [illegible] బలమునకంటెను [illegible]
[illegible] ప్రజ్ఞాబలము బుద్ధివిశేషము ఎక్కుడుగాదె అధి
కము గదా [illegible] బుద్ధిబలమునక్ ప్రజ్ఞాతిశయముచేతను [illegible]
[illegible] అనగా [illegible]
[illegible] సింహము [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

౫౭ క॥ ధైర్యము [illegible]
[illegible]
[illegible]

పంచతంత్రము॥ టీక॥ మిత్రభేదము॥

టీక॥ ధైర్యము] మనఃస్థిరత్వము, పెట్టని వరణము]
కట్టని కోట, అనగా తన ధైర్యమే తనకు కోటను టీ, ప్రదము] నానా
ధైర్యము] స్థిరత్వము, నానా బహువిధములైన, శుభమం
గళములను ప్రదము, ఇచ్చునటువంటి, ఏకాకియున్] ప్రాపకము, అ
నన్యాదికమ్ము, ధైర్యధురంధురున్నకున్] ధైర్య, ధీరత్వము నెక్కు, ధురంధ
రము ను, ధురన్నకు, ధరించినవానికి, వార్ధివలయిత ధాత్రిన్] వార్ధి స
ముద్రము చేత, వలయిత, పరివేష్టింపబడిన, ధాత్రిన్, భూమియందు,
అపార్యము నెక్కడిది] నివారింప శక్యములుగాని విఘ్నము నెక్కడను స్వవి
అనగా నెక్కడ అభ్యంతరములు లేదనుట॥

కలకాంపున ధైర్యాది గుణంబులు గలిగియున్నత బాసిన నిమె
దననిని శ్చయించి మందగమనంబున బ్రాహ్మణుబోయి నతరాన్వత
డాంయుం బోవుటయు నతిక్రూరంబైన సంజీవకంబను
నక్కందరవంబు లోపచరాయితెన్నంబులనిరీక్షించి శరకం
బున కిట్లనిరెను॥

టీక॥ కాంపున్న] ధైర్యము గలుగుటయే ముఖ్యమే యగాగాను, ధైర్యాది గుణం
బులు] ధైర్య, దేవం సమే, ఆది, మొదలైన ప్రశస్తమంటి, గుణంబులు,
సుగుణంబులు, కలిగి] ఉన్నవాడనై,
, స్థైర్యత్వ] ఈ సింహము చేత అసాధ్యముగా మృగము
నాశనమై పోవుటయే తక్కువను, బాపితెనిమె దన్] పోమెట్లు